

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

ANTROPOLOJİ

SAYI 44

ISSUE 44

Aralık 2022

December 2022

ISSN: 0378-2891

eISSN: 2687-4296

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

ANTROPOLOJİ

ISSN: 0378-2891

eISSN: 2687-4296

SAYI / ISSUE 44

**Aralık / December
2022**

ANKARA

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

ANTROPOLOJİ

Fakülte Adına Sahibi
Owner on behalf of the faculty
Prof. Dr. Levent Kayapınar
Dekan / Dean

Baş Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Editor-in-Chief
Prof. Dr. Ayla Sevim Erol

Yardımcı Editör
Co-editor
Hakan Mutlu
Öznur Gülhan

Mizanpaj, Yayın ve Dil Editörü
Layout and Copyeditor
Hakan Mutlu

Yayın Kurulu Sekreteryası
Secretarial
Sibel Önal

Ankara Üniversitesi Editörler Kurulu
Ankara University Editorial Board

Ayla Sevim Erol
Başak Koca Özer
İsmail Özer
Mehmet Sağır
Timur Gültekin
Ceren Aksoy Suğiyama
Halil Çağlar Enneli
Meryem Bulut
Yeşim Doğan

Bilimsel Danışma Kurulu
Scientific Advisory Board

Bu kısım her sayıda güncellenmektedir. Erişim için:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/antropolojidergisi/page/11187>

This section is updated with each issue. To access:

<https://dergipark.org.tr/en/pub/antropolojidergisi/page/11187>

Yazışma Adresi ve Yayın İdare Merkezi
Editorial Correspondance Address

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü, 06100
Sıhhiye, Ankara / TÜRKİYE (TURKEY)
Tel: +90 312 310 32 80 / 1152 – 1159
E-posta / E-mail: antropoloji@ankara.edu.tr

Yayıncı
Publisher

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü
<http://antropoloji.humanity.ankara.edu.tr>

Ankara University
Faculty of Humanities (DTCF), Department of Anthropology
Atatürk Bulvarı 45, 06100
Sıhhiye, Ankara / TÜRKİYE
Tel: +90 312 310 32 80 / 1152

E-posta / E-mail: antropoloji@ankara.edu.tr

Yayımlanma Tarihi / Date of Publication: 31 Aralık / December 2022

Bu sayının hakemleri
Reviewers in this issue

Aylin Eraslan (Hatay Mustafa Kemal)
Ayşe Yıldırım (Burdur Mehmet Akif Ersoy)
Ayşen Açıkkol (Sivas Cumhuriyet)
Elif Sağlık (Çanakkale Onsekiz Mart)
Elif Yağmur Gür (Atatürk)
Fatma Arzu Demirel (Burdur Mehmet Akif Ersoy)
Gülüşan Özgün Başbüyük (Akdeniz)
Halil Çağlar Enneli (Ankara)
Hasan Münüsoğlu (Ankara)
İskender Yıldırım (Ankara)
İzzet Duyar (İstanbul)
Kadriye Şahin (Hatay Mustafa Kemal)
Kazım Halaçlar (Chinese Academy of Sciences)
Mehmet Sağır (Ankara)
Melih Yeşilbağ (Ankara)
Pınar Gözlük Kırmızıoğlu (Ankara Hacı Bayram Veli)
Pınar Gültürk Doğruyol (Tekirdağ Namık Kemal)
Pınar Yaprak (Gazi)
Rabia Ebrar Akıncı (İstanbul)
Seda Karaöz Arıhan (Van Yüzüncü Yıl)
Semra Özlem Dişli (Mardin Artuklu)
Serdar Mayda (Ege)
Veysel Kaplan (Harran)
Zeynep Zeren Atayurt Fenge (Ankara)

Dergi adı – Kısa adı

Antropoloji – Antropol.

Dergi hakkında

Antropoloji (bilinen adı ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi), bölümümüzün kurucusu Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu editörlüğünde 1963 yılında Türkiye’de yayımlanmaya başlanan ilk ve tek, hakemli Antropoloji alanı dergisidir. Antropoloji, Türkiye’de yalnızca antropolojik bilimlere özgü tek dergi olma özelliğini hâlâ sürdürmektedir.

ISSN/eISSN

0378-2891 / 2687-4296

Derginin amacı

Antropoloji, Türkiye’de Antropoloji ve ilgili bilimler üzerine çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve öğrencilerin Türkçe ve İngilizce yayın yapabilmesini sağlamak, ayrıca bu alanda nitelikli akademik yayınların, başta Türkçe olmak üzere, toplumsal ve bilimsel gelişime katkı sağlaması için bir ortam sunmak amacıyla gütmetedir.

Dergideki yayın çeşitliliği

Dergi, antropoloji ile ilgili tüm bilim dallarından özgün araştırma ve değerlendirme makalelerini, vaka raporlarını, çevirileri, kitap incelemelerini, bilimsel faaliyet değerlendirmelerini, biyografileri ve gerekli duyuruları kabul etmektedir.

Derginin kapsamı ve kitlesi

Dergi, paleoantropoloji, fizikî antropoloji, sosyal/kültürel antropoloji ve adli antropoloji ana başlıkları altında çok geniş kapsamda konuları içeren makaleler kabul etmektedir.

- **Paleoantropoloji:** İnsan paleontolojisi, biyoarkeoloji, hominin filojenisi, taş alet kültürleri, antik DNA ve paleogenetik çalışmaları, paleontoloji/sistematik paleontoloji, paleodemografi, iskelet biyolojisi, osteoloji, insan iskeletlerindeki epigenetik karakterler, paleopatoloji, tafonomi, paleodontoloji, geometrik morfometri...
- **Fiziki antropoloji:** İnsanda büyüme gelişme, ergonomi, spor antropolojisi, gerontoloji, antropometri, somatometri, insanda biyolojik çeşitlilik, ekoloji, vücut kompozisyonu...
- **Sosyal/kültürel antropoloji:** Din antropolojisi, siyasal antropoloji, sanat antropolojisi, medikal antropoloji, beden antropolojisi, felsefi antropoloji, toplumsal cinsiyet, akrabalık ve sosyal organizasyon, kimlik/etnisite, etnografik çalışmalar...
- **Adli antropoloji:** Adli antropoloji, adli kimliklendirme, yeniden yüzlendirme, adli tafonomi...

Yazarlar bu konu başlıkları haricinde alanla ilgili olduğu hâlde listelenmemiş konulara dair çalışmalarını yollamak konusunda da özgürdürler.

Dizinleme

[ULAKBİM TR Dizin \(Fen Bilimleri / Sosyal ve Beşeri Bilimler\)](#)

[EBSCO Academic Search Complete](#)

[Sosyal Bilimler Atf Dizini \(SOBIAD\)](#)

[Directory of Open Access Journals \(DOAJ\)](#)

Yayın türü ve aralığı

Antropoloji yerel, süreli, hakemli ve akademik bir dergidir. Birincisi Haziran’da, ikincisi Aralık’ta olmak üzere, yılda iki sayı olarak yayımlanır. Makale alımları, ilgili sayının yayımından bir buçuk ay önce kapanır (15 Nisan ve 15 Ekim). Belirtilen bu sürelerden sonra gönderilen makaleler, sıklıkla bir sonraki sayı için değerlendirmeye sokulur. Hakem değerlendirme ve editöryal süreci tamamlanarak yayına kabul edilen makaleler, Haziran veya Aralık sayılarının tamamının yayımlanması beklenmeden “Erken Görünüm” şeklinde yayımlanabilir, bahsi geçen aylarda sayının tamamının yayımlanması ardından ise yayının süreci kesin olarak tamamlanır.

Değerlendirme süreci

Antropoloji çift kör hakemli bir değerlendirme politikası izlemektedir. Dergiye yollanan çalışmaların yayımlanıp yayımlanmayacağına, editörlerin belirlediği en az iki kör hakemin değerlendirmelerine göre karar verilir. Hakemlerden biri, çalışmanın dergide yayımlanmasının uygun olmadığı yönünde bir fikir belirtir, diğeri ise yayımlanabileceğine dair bir değerlendirme yaparsa, çalışma en az bir başka hakeme daha gönderilir ve o hakem(ler)in vereceği cevaba göre son karar belirlenir. Kısacası, bir makalenin dergide yayımlanabilmesi için en az iki hakemden, düzeltmeli veya değil, olumlu bir değerlendirme alması gerekmektedir.

Dergi yönetimi, dergiye yollanan her çalışmanın yayımlanacağı garantisini vermemektedir. Bilimsel etiğe aykırı yazılar ve/veya derginin odak ve kapsamına girmeyen çalışmalar, hakemlere gönderilmeden önce editörler tarafından da reddedilebilirler. Alan editörü ve hakemlerin kabul ettiği bir makale de aynı şekilde baş editörün gerekçeli kararına göre yayımlanmaya da bilir.

Açık erişim, telif, lisanslama ve yeniden kullanım politikası

Antropoloji, DergiPark platformunda [Budapeşte Açık Erişim Girişimi](#)’ne uygun şekilde yayımlanan açık erişimli ve ücretsiz bir dergidir; yazar(lar)dan hiçbir şekilde, şekli ve miktarı ne olursa olsun, makale gönderme veya işleme ücreti ve benzeri başka bir ücret talep etmez. Yayımlanan içeriklerin tamamı, sadece akademik kurum ve kuruluşların erişimine değil, internet erişimi olan herkesin kullanımına açıktır. Açık erişim politikasıyla, yayımlanan makale ve çalışmaların, bilimin ve bilimsel yöntemin geliştirilmesine katkı sağlaması amaçlanmakta, bilimsel bilgiye herkesin kolayca ve bir ücret ödmeden ulaşabilmesi hedeflenmektedir.

Antropoloji’de yayımlanan makaleler ve diğer yazıların tümünün yayın hakkı [Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY-NC 4.0\)](#) altında lisanslanmıştır. Yani yayımlanan makale ve diğer muhtelif yazılar, başka yayınlarda ancak uygun referans gösterilerek, lisansa bağlantı sağlanarak, değişiklik yapıldıysa belirtilerek ve ticari amaç gütmeyerek kullanılabilirler. Kısaca yazar(lar) veya okuyucu(lar) herhangi bir maddi çıkar gözetmeksizin, Antropoloji’deki yayınları basılı ve/veya elektronik olarak çoğaltmakta ve/veya yaymakta özgürdürler. Bu durum yine de lisans sahibi olarak Antropoloji’nin sizi ve çalışmanızı onaylayacağı anlamına gelmek zorunda değildir.

Yasal sorumluluk politikası

Antropoloji’de yayımlanan makalelerin, her türlü muhtelif yazının ve görsellerin içeriği ve bundan doğabilecek olan hukukî sorumluluk(lar) yazarların kendilerine aittir. Herhangi bir fikri hak/telif hakkı ihlali sonucu üçüncü kişi ve/veya kişilerle istenilebilecek hak talebi ve/veya hukukî işlemlerde, Ankara Üniversitesi’nin ve/veya Antropoloji adına görev yapan kişilerin hiçbir sorumluluğu yoktur. Bu gibi durumlarda akademik, bilimsel, etik ve hukukî tüm sorumluluk yazara veya yazarlara aittir. Yazılar tarafından beyan edilen görüşler ve/veya fikirler editörlerin ve/veya yayıncıninkilerle bağdaşmak durumunda değildir.

Arşivleme

Antropoloji’ye gönderilen makale ve benzeri muhtelif yazılar ile bunlara ait yardımcı bilgi ve belgeler, dergi yönetimi gözetiminde arşivlenmek üzere süresiz olarak tutulmaktadır.

Derginin 2013 öncesi sayılarına şimdilik [Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi](#)’nden, 2013 sonrası sayılarına ise [DergiPark](#)’taki sayfasından ulaşılabilir.

İntihâl

Antropoloji, değerlendirilmek için yapılmış gönderileri [iThenticate](#)® yazılımı ile değerlendirmeye almaktadır. Bir gönderinin hakemlere yollanabilmesi için izin verilen en yüksek benzerlik oranı, alıntı ve kaynakça hariç, %20’dir. Bu değerden yüksek bir benzerliğe sahip gönderilerin değerlendirilme süreci iptal edilecektir. Gönderilmiş bir çalışmanın benzerlik oranı %20’nin altında çıkmasına rağmen akademik yöntem ve etiğe aykırı olduğu anlaşılır ise, çalışma kaynak gösteriminde tutarsızlık, amaçlı yanlışlık ya da sahtecilik gösteriyorsa benzerlik oranına bakılmaksızın reddedilir veya yeniden yazılması istenebilir.

Etik

Dergiye gönderilecek bilimsel yazılarda, [ICMJE](#) (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile [COPE](#) (Committee on Publication Ethics) standartları dikkate alınmalıdır.

Antropoloji - Antropol.

0378-2891 (Basılı)

2687-4296 (Elektronik)

<http://antropolojidergisi.ankara.edu.tr>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/antropolojidergisi>

Gönderim

Üyelikler

Antropoloji'ye yapılacak gönderimler, derginin [DergiPark platformundaki sayfası](#) aracılığıyla, "Makale Gönder" kısmından yapılmaktadır. E-posta yolu ile yollanan gönderiler dikkate alınmayacaktır. DergiPark'ta kullanıcı kaydı olmayan sorumlu yazarların, ve tercihen tüm yazarların, kendilerine ücretsiz bir hesap açmaları gerekmektedir.

Yazarlıklar

Gönderi işlemine geçildiğinde, sistem tarafından istenilen makale üst verilerinin girilmesinin ardından birden fazla yazarlı gönderiler için yazarların eklenmesi gerekecektir. Gönderi yapılan çalışmanın tüm yazarlarının ORCID numaralarının olması zorunludur. ORCID numarası olmayan araştırmacıların kendilerine [ilgili sayfadan](#) ücretsiz bir numara almaları gerekmektedir.

Dosyalar ve ek bilgiler

"Dosyalar" aşamasında gönderi yapacak sorumlu yazara dergi bilgilerinin bulunduğu bir bilgi paketi ve telif hakkı formu sunulmaktadır. Sorumlu yazarın telif formunu doldurup imzalaması ve çalışmasının tam metni ile birlikte sisteme yüklemesi gerekmektedir. Telif formu olmadan makale yollama işlemi gerçekleşmez. Yazarlar gönderecekleri çalışmalarına ait görsel malzeme, veri seti tabloları gibi ek dosyaları da bu aşamada ekleyebilirler.

Varsa ek bilgilerin de doldurulması ardından "Gönderi Önizleme" bölümünde yapılacak son kontrolün ardından, varsa yazarın editöre iletmek istediği notları ile birlikte gönderim işlemi tamamlanabilir.

Önemli noktalar

- Gönderilerin tam metinleri sisteme tercihen .docx uzantılı metin dosyaları olarak yüklenmelidir. Metin dosyasının içeriği şablon kullanılmadan normal bir şekilde oluşturulmuş olmalı, herhangi bir özel formatlama kullanılmamalıdır. Gönderi dosyalarında Times New Roman, Arial, Calibri gibi jenerik yazı tipleri kullanılmalıdır.
- Yazarlar dergiye gönderim yaptıklarında, ilgili çalışmalarının daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olduğunu, hâlihazırda aynı anda başka bir dergiye veya dergilere yayımlanmak veya değerlendirilmek üzere gönderilmemiş olduğunu kabul etmiş sayılırlar.

Sınırlamalar ve genel gönderi kuralları

- Antropoloji genel yayın formatı olarak APA 7'yi kullanmaktadır.
- Araştırma ve değerlendirme makalelerinde kelime sayısı, dipnotlar ve kaynakça dâhil olmak üzere 10000'i geçmemelidir.
- Kitap incelemeleri ve bilimsel toplantı değerlendirmeleri için kelime sayısı toplam 7000'i geçmemelidir.
- Araştırma makalelerinde başlık sistemi şu şekildedir: Giriş, Gereç ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuç. Yazar(lar) uygun gördükleri şekillerde alt başlıklar eklemekte özgürdür; ancak başlıklara numara verilmemelidir.
- Değerlendirme makalelerinde başlıklar yazar(lar)ın uygun gördüğü şekilde uyarlanabilir; ancak Giriş ve Sonuç başlıkları bulunmak zorundadır.
- Yazar(lar) istediği takdirde yazılarının sonuna, kaynakçalarından önce Teşekkür başlığı ekleyebilirler.
- Çeviri makaleler için çevirmenler, yapacakları çevirinin fikri hak işlemleri için yapmaları gereken yazışmalardan kendileri sorumludurlar. Çevirmenler, yaptıkları çevirinin asıl dilinde yetkin olduklarını kanıtlamak ve aldıkları resmî izinleri de sisteme ek dosya olarak yüklemek kaydıyla yazılarını gönderebilirler.
- Öz/Abstract 250'şer kelimeyi geçmemeli ve anahtar kelimelerin sayısı en az üç, fazla yedi olmalıdır. Her makalede Türkçe ve İngilizce Öz/Abstract ile her iki dilde makale ismi olmalıdır.
- Paragraf girişleri "Boşluk" tuşu ile değil, "Tab" tuşu ile yapılmalıdır.

Görsel ve tablo kullanımı

- Makale içinde kullanılan resim/grafik/şekil gibi görsellere metin içinde atıfta bulunulmalı ve görsellerin başklandırma ve açıklamaları görsellerin altında yer almalıdır.
- Çalışmada kullanılan her türlü görsel öncelikle tam metin içinde yer almalı, ancak gönderi yayına kabul edilirse değerlendirme süreci bitip yayın aşamasına gelindiğinde dijital yayıncılığa uygun kalite ve büyüklükte, tercihen 300 DPI çözünürlükte ve .tif formatında sisteme ek dosya olarak yüklenmelidir. Sistemin izin vermeyeceği boyutta olan görsel dosyalar için antropoloji@ankara.edu.tr adresine bulut paylaşımı yapılabilir.
- Yazarlar makale içerisinde kendi üretimleri olmayan görsel malzemeyi kullandıkları takdirde görselin kaynağını belirtmekle ve varsa yayın hakkını elinde tutanlardan izin almakla yükümlüdürler.
- Metin içerisinde kullanılan tablolara metin içinde atıfta bulunulmalı ve tabloların başklandırma ve açıklamaları tabloların üstünde yer almalıdır.

- Tablolar hazırlanırken tablo için tablo kullanımından kaçınılmalı, özel bir formatlama kullanılmamalıdır. Tablolara ait dipnotlar varsa sayfanın altına değil, tablonun altına konulmalıdır.

Dergi formatı, alıntılar, dipnotlar ve kaynak gösterme

- Yazar(lar), gönderimlerinde metin içi ve metin sonu kaynakçaları ile gönderinin genelini APA 7 formatına göre düzenlemekle yükümlüdürler.
- Gönderimlerde diğer kaynaklardan yapılacak doğrudan alıntılar 40 kelimedenden kısa ise çift tırnak içinde "....." biçiminde, kaynağı ve doğrudan alıntının sayfa numarası ile birlikte verilmelidir. 40 kelimedenden fazla olan alıntılar sağ ve soldan bir sekme içeride olacak şekilde ve tırnak işaretleri olmaksızın yazılmalıdır. Alıntı yapılan metinde aralarda bazı cümleler atlıyorsa atlanan yer [...] şeklinde belirtilmelidir ve doğrudan alıntının asıl kaynaktaki sayfa numarası belirtilmelidir.
- Dipnotlar yalnızca ana metin içerisinde yer alması uygun görülmeyen ve metnin akışını bozabilecek notlar için kullanılmalı ve 10 punto ile yazılmalıdır. Gereksiz dipnot kullanımından kaçınılmalıdır.
- Metin içerisinde ve dipnotlarda kullanılan kaynakların hepsi kaynakçada yer almak zorundadır. Aynı şekilde kaynakçada verilen kaynaklara ise metin içinde (dipnotlar dâhil) atıf verilmek zorundadır.
- Birincil gönderi dili Türkçe olan çalışmaların hem metin içi hem de metin sonu kaynaklarında "&" ve "et al.," ibareleri olmamalı, bunların yerine "ve", çalışma üç veya üçten fazla yazarlıysa "vd.," ibareleri kullanılmalıdır; "ve arkadaşları," ifadesi yerine de "vd.," kullanımı özendirilmektedir.
- Digital Object Identifier (DOI) numarası mevcut kaynakların DOI numaralarının metin sonu kaynakçasında <https://doi.org/10.XXXX/XXXX> şeklinde verilmesi gerekmektedir.

Antropolojik ölçümler

Gereç ve yöntem başlığında kullanılan antropolojik ölçümler (antropoetrik, osteometrik vs.) özgün yöntemler değilse, ölçümlerin asıl tanımlarının olduğu kaynaklara her ölçüm için atıf yapılmalıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bildirimleri

Antropoloji yayınlarında sıklıkla kullanılan Uluslararası Kazı, Araştırma ve Antropometri Sempozyumu bünyesinde yayımlanan [sonuç toplantıları bildiri kitapları](#)na yapılan atıflarda, atıf yapılan yayının bulunduğu kitabın URL'si, kaynakça kısmında verilmelidir.

Ayrıca basılan bildiri kitaplarının basım tarihleri ile bildirimlerin sunulduğu toplantıların yapıldığı tarihlerinin arasında genelde iki senelik bir fark bulunduğundan, kaynak gösterilirken toplantı tarihinin değil, atıf yapılan kitabın basım tarihinin dikkate alınması gerekmektedir.

Kazılar ve kazılardan çıkan malzemeler

Antropoloji'ye gönderilen çalışmaların gereçleri arasında arkeolojik, antropolojik veya paleontolojik kazılardan elde edilen ve eser kabul edilebilecek buluntular varsa, bu buluntularla ilgili çalışma/yayın yapma iznine dair yazılı veya yazısız beyanların, gönderiyi yapan sorumlu yazarda mevcut olduğu varsayılır. Bu konuda doğabilecek anlaşmazlıklarda Antropoloji Editörlüğü sorumluluk kabul etmez.

Kaynakça biçimi

Antropoloji, American Psychological Association (APA) atf sisteminin yedinci versiyonunu kullanmaktadır. Kaynakça hazırlanırken emin olunamayan durumlarda APA 7 rehberinden yararlanılabilir.

Metin içi atf örnekleri

Tek yazarlı makale ve kitap: (Steelman, 1986), (Steelman, 1986, s. 122), Steelman'a (1986) göre...

İki yazarlı makale ve kitap: (Tolunay ve Akyol, 2006), (Tolunay ve Akyol, 2006, s. 119), Tolunay ve Akyol'a (2006) göre...

Çok yazarlı makale ve kitap: (Fredriks vd., 2005), (Fredriks vd., 2005, s. 497), Fredriks ve ekibine (2005) göre...

Yazar adı kurum ise: [Türk Tarih Kurumu (TTK), 2000], aynı kaynak tekrar geçtiğinde (TTK, 2000)

Yazar adı yok ise: (Eserin kısa adı, 1928)

Tarih yok ise: (Shanjiabatti, b.t.), (Shanjiabatti, b.t., s. 69) – bt: bilinmeyen tarih

Arıld atf yapılan kaynaklarda sıralama alfabetik değil, kaynakların yıllarına göre artan şekilde yapılır: (Poulantzas, 1979; İnalçık, 1985; Mardin, 1989; Özbek, 2018)

Kaynakça örnekleri

Dergide makale

Bakker, P. (2012). Romani genetic linguistics and genetics: Results, prospects and problems. *Romani Studies*, 22(2), 113-140. <https://doi.org/10.3828/rs.2012.6>

20'den fazla yazarı olan makalelerde ilk 19 yazar ile son yazar belirtilir ve arasına üç nokta (...) konulur: Leung, W., Shaffer, C. D., Reed, L. K., Smith, S. T., Barshop, W., Dirkes, W., Dothager, M., Lee, P., Wong, J., Xiong, D., Yuan, H., Bedard, J. E. J., Machone, J. F., Patterson, S. D., Price, A. L., Turner, B. A., Robic, S., Luippold, E. K., McCartha, S. R., ... Elgin, S. C. R. (2015). *Drosophila* muller F elements maintain a distinct set of genomic properties over 40 million years of evolution. *G3: Genes, Genomes, Genetics*, 5(5), 719-740. <https://doi.org/10.1534/g3.114.015966>

Kitap

- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. Routledge.
- Malina, R. M., ve Bourchard, C. (1991). *Growth, maturation, and physical activity*. Human Kinetics Publishers, Inc.

Çeviri kitap

Sokal, A. ve Brichmont, J. (2002). *Son moda saçmalar: Postmodern aydınların bilimi költüye kullanmaları*, M. Baydur ve O. Onaran (Çev). İletişim Yayınları. (Eserin asıl baskısı 1997).

Editörlü kitap

Özbaş, C., Terzioğlu, A., ve Yasin, Y. (Ed.) (2011). *Neoliberalizm ve mahremiyet*. Metis Yayınları.

Tek editörlü kitaptan makale

Cengizkan, A. (2009). Cumhuriyet dönemi kamusal mekânları için bir çalışma programı. G. A. Sargın (Ed.) içinde, *Ankara'nın kamusal yüzleri: Başkent üzerine mekân-politik tezler* (s. 215-245). İletişim Yayınları.

Çok editörlü kitapta makale

Myers, F. (2006). Primitivism, anthropology and the category of 'primitive art'. C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands ve P. Spyer (Ed.) içinde, *Handbook of material culture* (s. 267-285). Sage Publications.

Aynı yazar(lar)ın birden fazla eseri

Kronolojik olarak eski olan eser önce yazılır:

- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. Routledge.
- Ingold, T. (2011). *Being alive*. Routledge.

Aynı yazar(lar)ın aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri

Yayımlanan ilk eser, yayın yılının sonuna sırayla harf eklenerek yazılır:

- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001a). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. I. Supernumerary ossicle variations. *Journal of Anatomy*, 198(6), 689-706. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19860689.x>

- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001b). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. II. Hypostotic variations. *Journal of Anatomy* 198(6), 707-725. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19860707.x>
- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001c). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. III. Hyperostotic variations. *Journal of Anatomy* 199(3), 251-272. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19930251.x>
- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001d). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. IV. Vessel and nerve Related variations. *Journal of Anatomy* 199(3), 273-287. <https://doi.org/10.1046/j.1469-7580.2001.19930273.x>

Ansiklopedi/Sözlük maddesi

Pietrusewsky, M. (2014). Biological distance in bioarchaeology and human osteology. C. Smith (Ed.) içinde, *Encyclopedia of global archaeology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0465-2_146

Tez

Ersoy, A. (1994). *Paşalar (Bursa-MKP) hominoidlerinin fonksiyonel morfolojisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Çevrimiçi haber makalesi

Yılmaz, Y. M. (9 Ocak 2006). Antalya'nın bir simgesi zaten var! *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/antalya-nin-bir-simgesi-zaten-var-3759391>

Rapor/Rehber

T.C. Adalet Bakanlığı. (2019). *Adli İstatistikler 2018*. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. <http://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1982019170455istatistik2018.pdf>

Film/Video:

Herzog, W. (Yönetmen) (1942). *Cave of forgotten dreams* [DVD]. IFC Independent Film.

Name of the journal – Short name

Antropoloji – Antropol.

About the journal

Antropoloji (also known as Ankara University Faculty of Letters Anthropology Journal) is the first and only peer-reviewed journal for the general anthropological field in Turkey, firstly published in 1963 under the editorial of the founder of our department Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu. The journal still keeps its peculiarity of being the sole purely anthropological journal in Turkey.

ISSN / eISSN

0378-2891 / 2687-4296

Aim of the journal

Antropoloji aims to provide a Turkish and English publication platform in Turkey for academics, researchers and students to publish on anthropology and all its related disciplines. Furthermore, the journal aims to provide a means of quality publication for the social and scientific development, especially in Turkish language.

Publication types

The journal accepts original research papers, review articles, case reports, translations, book reviews, scientific event reviews, biographies and various announcements.

Scope and readership of the Journal

Antropoloji accepts articles within an extensive scope, mainly from paleoanthropology, physical anthropology, social/cultural anthropology and forensic anthropology.

- **Paleoanthropology:** Human paleontology, hominin phylogeny, paleolithic cultures, ancient DNA, paleogenetics, paleontology/systematic paleontology, paleodemography, skeletal biology, osteology, epigenetic characters on human skeleton, paleodontology, cultural history of Anatolia...
- **Physical anthropology:** Human growth and development, ergonomics, anthropology of sport, gerontology, anthropometry, body composition...
- **Social/cultural anthropology:** Anthropology of religion, political anthropology, medical anthropology, anthropology of body, philosophical anthropology, gender studies, kinship and social organization, identity/ethnicity, ethnographic studies...
- **Forensic anthropology:** Forensic anthropology, forensic identification, facial reconstruction, forensic taphonomy etc.

Authors can also send their manuscripts about the key topics that are not listed above.

Indexing

[ULAKBİM TR Index \(Life Sciences, Social Sciences and Humanities Database\)](#)

[EBSCO Academic Search Complete](#)

[Turkish Social Sciences Index \(SOBIAD\)](#)

[Directory of Open Access Journals \(DOAJ\)](#)

Publication features and range

Antropoloji is a local, periodical and a double-blind-peer-reviewed academic journal. It is published biannually, first being in June and the second in December. The submissions are closed before 1.5 months prior the publication (April 15 and October 15). The submissions after these dates are often considered for the next issue. The manuscripts that completed their peer review and editorial phases are published online as “Early View” before the full June or December issues are published completely.

Reviewing process

Antropoloji follows a double-blind peer-review policy. At least two blind peers selected by the editor(s) decide whether the submitted manuscripts are publishable. If one of the reviewers reject the submission and deems the manuscript unpublishable while the other thinks the contrary, at least one other blind reviewer will be assigned and the final decision is made according to their call. Shortly, in order to be accepted for publication, at least two reviewers should accept a manuscript, whether with or without revisions.

The editorial does not guarantee publication to all the submitted manuscripts. Unethical works or research out-of-scope of the journal can be rejected even before sending to reviewers. Likewise, submissions can be rejected by the editor-in-chief even though the other editors or reviewers accepted them.

Open access, copyright, licensing and reuse policy

Antropoloji is an open access and a free of charge academic journal published in accordance with the [Budapest Open Access Initiative](#). The journal requests article

submission or processing charges under no circumstances. All the published contents are open not only to academic institutions, but to everyone who has access to the internet. With open access policy, we aim to contribute to science and the scientific methods by our published research and to help people to be able to reach scientific information without getting stuck behind a pay-wall.

Accordingly, all the published contents in Antropoloji are licensed under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License \(CC BY-NC 4.0\)](#). That means the published contents can be used elsewhere by giving appropriate credits, references and a link to the license. Users should also indicate if any changes to the original work have been made. Moreover, users cannot use the original and/or derived material for any commercial purposes. Briefly, the author(s) and reader(s) can reproduce and/or spread the published and/or electronic content in Antropoloji, without any commercial purposes. Nevertheless, this does not necessarily mean that Antropoloji will endorse you or your work as the licensor.

Policy for legal responsibility

The complete legal responsibility that may arise from the submissions to the journal and their contents belong solely to the authors. Anything demanded from the third parties in case of any violation of copyrights will not oblige Ankara University and/or the editorial of Antropoloji to take any responsibility. In such cases, all the academic, scientific, ethical and legal responsibility belong to the author or and/or authors. The published articles and/or ideas does not necessarily have to reflect the perspective of Antropoloji and its staff.

Archiving

The manuscripts and other various submissions and related information/documents sent to Antropoloji are kept indefinitely by the editorial for archiving reasons.

While pre 2013 issues are found in [Ankara University Academic Archive System](#) at the moment, post 2013 issues can be reached at [DergiPark page](#) of the journal.

Plagiarism

Antropoloji evaluates the manuscripts sent to be peer-reviewed with [iThenticate®](#) software. In order for the manuscripts to be even peer-reviewed, the upper limit of similarity index is 20% excluding quotes and bibliography. The review process of manuscripts having more than this rate will be declined. Furthermore, if a submission appears to be under 20% threshold but is came out to be against the academic methods and ethics or includes conflicts in referencing, intended falsity or forgery, it will get declined directly regardless of its similarity index.

Ethics

The author(s) need(s) to mind the [ICMJE](#) (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and [COPE](#) (Committee on Publication Ethics) standards.

Antropoloji - Antropol.

0378-2891 (Print)

2687-4296 (Electronic)

<http://antropolojidergisi.ankara.edu.tr/en>

<https://dergipark.org.tr/en/pub/antropolojidergisi>

Submission

Registration

The submissions to Antropoloji are made through the “Submit Article” tab from the [DergiPark page](#) of the journal. The submissions made with e-mails will not be considered. The corresponding authors, preferably all authors, need to create a free DergiPark account if they do not have one.

Authorships

In the submission process, after the basic manuscript information is added, authors should be specified if the submission has more than one author. All the authors must have a registered [ORCID](#) number. If not, they must create a free account and get their unique numbers.

Files and additional information

In the “Files” step, the corresponding author (CA) is presented with an Author Information Pack and a Copyright Form. The CA needs to fill the form and upload it along with the full manuscript file. Without the Copyright Form, the submission process will not continue. The authors can upload materials, datasets and other related files in this step.

After the additional information, if available, is added, the submission process can be completed with the author’s optional notes to the editor in the “Review and Send” step.

Important notes

1. The submissions to the system should preferably be in .docx file format. The contents of the text file should be free of any special formatting or templates. The text should be written in generic typefaces such as Times New Roman, Arial or Calibri.
2. By sending their works to the journal, the authors acknowledge that their work has not been previously published elsewhere or sent for evaluation/publication to another journal or journals at the present time.

Limitations and general submission guidelines

1. Antropoloji uses [APA 7](#) for its general publication format.
2. The word count for research and review articles should not exceed 10000 including footnotes and bibliography.
3. The word count for book reviews and scientific meeting reviews should not exceed 7000.
4. In research articles the title format should be as follows: Introduction, Materials and Methods, Results, Discussion, Conclusion. The author(s) may add sub-titles as they deem necessary. However, the titles should not be numbered.
5. In review articles, the author(s) can change the titles as they see fit, but the sections must include the Introduction and Conclusion.
6. The author(s) may add an Acknowledgement title before the bibliography if they choose to do so.
7. For translations, the translators are responsible for the correspondance regarding the intellectual property of the original work. They can send their translations provided that they upload a proof of their proficiency in the original language and official permission documents.
8. The abstract (and Turkish Özet) should not exceed 250 words. The key words should be between three and seven. Each manuscript should have a Turkish and English abstract along with bilingual main title.
9. The paragraph indents should be made with the “Tab” key and not with the “Spacebar”.

Use of figures and tables

1. The authors must refer to all the visuals such as images, graphs or figures that they used in the manuscript and these must include their captions below them.
2. Each figure used in the manuscript should be included in the full text file. If the submission is accepted for publication, the CA should upload these preferably in 300 DPI resolution .tif formatted files that are suitable for digital publishing. For very large files, cloud-sharing can be directed to antropoloji@ankara.edu.tr address.
3. The author(s) bears the responsibility for giving credits to the visual materials that are not their creation and should get the permissions from the original publishers if needed.
4. The authors must refer to all the tables that they used in the manuscript and these must include their captions above them.
5. A special formatting for tables should be avoided and using tables in tables is highly discouraged. The footnotes for the tables must be given below the table and not at the foot of the page.

Journal format, quotations, footnotes and referencing

1. The author(s) should format their in-text and end-text citations according to [APA 7](#), along with the general formatting of the manuscript.
2. Direct quotations less than 40 words should be quoted between marks (“...”) with the original source information. If they are more than 40 words, they should be indented one tab on either side and be written without quotation marks. If any part of the quotation is skipped, the author(s) should indicate these parts with [...] and the original source information.
3. Footnotes should only be used if there is extra information that may flow the literary flow of the manuscript and certainly not for giving references. They should be written in 10 points with the same typeface used in the text.
4. All the in text references, including the footnotes, should be given in the references section and *vice versa*. Personal communications, if any, do not need to be specified in references.
5. If the primary language of the submission is Turkish, either in-text or end-text citations should not include the ampersand (&) or *et al.*. Instead, the author(s) should use *ve* or *vd.*. Accordingly, *ve arkadaşları* should not be used as well.
6. In the end-text citations, the sources with a Digital Object Identifier (DOI) should be specified at the end of the source as <https://doi.org/10.XXXX/XXXXXXXX>

Limitations and general submission guidelines

If the anthropological measurements (anthropometric, osteometric etc.) given in the “Materials and methods” section are not authentic, each of the sources giving the original measurements should be cited.

Proceedings of Ministry of Culture and Tourism

The citations to the [frequently-used proceedings](#) that are published within the scope of International Symposium of Excavations, Surveys and Anthropometry (tr. *Uluslararası Kazı, Arastırma ve Arkeometri Sempozyumu*) should include the URL at the end of the end-text citation.

Since the presentation date and the publication date are generally two years apart, the year given in the citation should specify the date of the proceedings book, not of the presentation itself.

Excavations and excavation materials

In case the submissions to Antropoloji include archaeological, anthropological or palaeontological finds and/or artifacts as their materials, the corresponding author is considered to have the written or unwritten permissions to study/publish these materials. The editorial of Antropoloji does not accept any liability in case of a disagreement.

Referencing style

Antropoloji uses the seventh version of American Psychological Association (APA) referencing system. When in doubt while writing the references section, the APA 7 guide can be helpful.

In-text citation examples

Single-authored article or book

(Steelman, 1986), (Steelman, 1986, s. 122), According to Steelman'a (1986)...

Two-authored article or book

(Tolunay and Akyol, 2006), (Tolunay and Akyol, 2006, s. 119), Tolunay and Akyol (2006) argues...

Multiple-authored article or book

(Fredriks *et al.*, 2005), (Fredriks *et al.*, 2005, p. 497), Fredriks and colleagues (2005) say that...

Institution as author

[World Health Organization (WHO), 2019]. When cited again (WHO, 2019)

No author

(Short name of the work, 1928)

No date

(Shanjibatti, n.d.), (Shanjibatti, n.d., p. 69) – n.d.: no date

Consequently-cited sources should be ordered chronologically, not alphabetically: (Poulantzas, 1979; İnalçık, 1985; Mardin, 1989; Özbek, 2018)

End-text reference examples

Article in journal

Bakker, P. (2012). Romani genetic linguistics and genetics: Results, prospects and problems. *Romani Studies*, 22(2), 113-140. <https://doi.org/10.3828/rs.2012.6>

The first 19 authors and the last author should be specified when citing works with more than 20 authors and an ellipsis (...) should be used between them: Leung, W., Shaffer, C. D., Reed, L. K., Smith, S. T., Barshop, W., Dirkes, W., Dothager, M., Lee, P., Wong, J., Xiong, D., Yuan, H., Bedard, J. E. J., Machone, J. F., Patterson, S. D., Price, A. L., Turner, B. A., Robic, S., Luippold, E. K., McCartha, S. R., ... Elgin, S. C. R. (2015). *Drosophila* muller F elements maintain a distinct set of genomic properties over 40 million years of evolution. *G3: Genes, Genomes, Genetics*, 5(5), 719-740. <https://doi.org/10.1534/g3.114.015966>

Book

- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. Routledge.
- Malina, R. M., ve Bourchard, C. (1991). *Growth, maturation, and physical activity*. Human Kinetics Publishers, Inc.

Translated book

Olivier, G. (1969). *Practical anthropology*. M. A. MacConaill (Trans.). Charles C Thomas Publisher. (Original work published in 1960).

Edited book

Özbay, C., Terzioğlu, A., ve Yasin, Y. (Ed.) (2011). *Neoliberalizm ve mabremiyet*. Metis Yayınları.

Article from edited book

- Rosenberg, M., & Redding, R. M. (2000). Hallan Çemi and early village organization in Eastern Anatolia. In I. Kuijt (Ed.), *Life in Neolithic farming communities* (pp. 39-62). Kluwer Academic Publishers. https://doi.org/10.1007/0-306-47166-3_3
- Myers, F. (2006). Primitivism, anthropology and the category of 'primitive art'. In C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer (Eds.), *Handbook of material culture* (pp. 267-285). Sage Publications.

Multiple works from the same author(s)

The chronologically earlier work is specified first:

- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. Routledge.
- Ingold, T. (2011). *Being alive*. Routledge.

Multiple works from the same author(s) published in the same year

The earliest publication is specified with alphabetically ordered letters at the end of the year:

- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001a). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. I. Supernumerary ossicle variations. *Journal of Anatomy*, 198(6), 689-706. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19860689.x>

- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001b). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. II. Hypostotic variations. *Journal of Anatomy* 198(6), 707-725. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19860707.x>
- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001c). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. III. Hyperstotic variations. *Journal of Anatomy* 199(3), 251-272. <https://doi.org/10.1046%2Fj.1469-7580.2001.19930251.x>
- Hanihara, T., ve Ishida, H. (2001d). Frequency variation of discrete cranial traits in major human populations. IV. Vessel and verve Related variations. *Journal of Anatomy* 199(3), 273-287. <https://doi.org/10.1046/j.1469-7580.2001.19930273.x>

Encyclopedia/Dictionary entry

Pietrusewsky, M. (2014). Biological distance in bioarchaeology and human osteology. In C. Smith (Ed.), *Encyclopedia of global archaeology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0465-2_146

Thesis/Dissertation

Ersoy, A. (1994). *Paşalar (Bursa-MKP) hominoidlerinin fonksiyonel morfolojisi* [Unpublished dissertation]. Ankara University.

Online news article

Sabuda, M. (2020, July 150). New ancient human species bones uncovered in the Philippines. Sciworthy. <https://sciworthy.com/new-ancient-human-species-bones-uncovered-in-the-philippines/>

Report/Guide

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2017). *Report on the human rights situation in Ukraine*. United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner. http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_EN.pdf

Film/Video

Herzog, W. (Director) (1942). *Cave of forgotten dreams* [DVD]. IFC Independent Film.

Aralık, 2022 - Ankara

Değerli Antropoloji okurları,

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılına girerken Antropoloji dergimizin hakkettiği değeri kazanmaya başladığını belirtmekten memnuniyet duymaktayız. Dergimizin TR Dizin'e girmesiyle birlikte bir yandan makale sayımız hızla artarken diğer yandan da nitel açıdan çığa giderek yükselmiştir. Derginin 44. sayısını, keyifle okuyacağınızı düşündüğümüz araştırma ve derleme makaleleriyle siz saygıdeğer okurlarımızla buluşturmanın haklı gururunu yaşıyoruz. Dergimizin bu sayısında Suriyeli mültecilerle ilgili editöre yazılmış bir mektubumuz var. Ardından Türkiye etnografya ve antropoloji tarihi açısından önemli bulabileceğiniz bir eser görülebilir. Antropolojideki paradigma değişimlerine dair bir çalışma da yine dergimizin bu sayısında okunabilir.

Ardından toplumsal cinsiyet ve gebeler ile genç yetişkinlerin yaşlılara dair tutumlara ait iki değerli araştırmayı yine bu sayımızda bulabilirsiniz. Bunları ise ergonomik bir çalışma ile Börükçü toplumunun bebek ve çocuk bireylerine odaklanan bir paleodantoloji çalışması takip ediyor.

Bu sayıda yayımlanmasından keyif duyduğumuz son makale ise tarihin ilk kadın paleontoloğu sayılabilecek Mary Anning ile ilgili bir çalışma. Beğeneceğinizi umuyoruz.

Tüm sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da emeği geçen başta editörler kurulunda yer alan değerli hocalarımız olmak üzere editör yardımcılarımız, hakemlerimiz, sekreteramız ve en önemlisi de bu sayıda bilimsel çalışmaları bulunan yazarlarımızla birlikte emeği geçen herkese çok teşekkür ederiz.

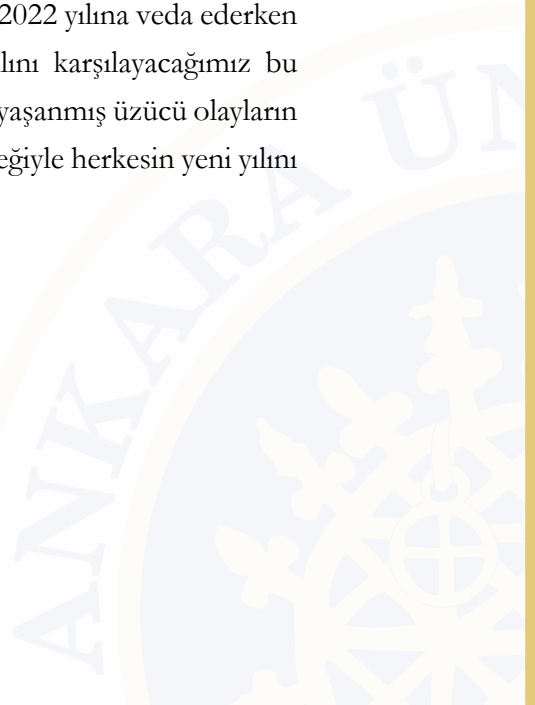
Son üç yıldır oldukça üzücü olaylar yaşadık. Bu sayıyla birlikte 2022 yılına veda ederken tüm kötülüklerin geride kalmasını temenni ederek; 2023 yılını karşılayacağımız bu günlerde tüm okurlarımız ve ülkemiz insanlarının, son yıllarda yaşanmış üzücü olayların yaşanmayacağı, huzurlu, mutlu ve sağlıklı bir yıl geçirmeniz dileğiyle herkesin yeni yılını kutluyoruz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL

Antropoloji Baş Editörü

ANTROPOLOJİ

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Antropoloji, (44), 2022 (Aralık / December)

Letter to the Editor / Editöre Mektup

Syrian refugees in Türkiye and what the future holds
Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve geleceğin getirecekleri 1-3
- [Ertuğrul Gökçekaya](#)

Araştırma / Research

Peter Benedict: Türkiye etnografi tarihinden bir portre
Peter Benedict: A portrait from the history of ethnography in Turkey 4-19
- [Ali Sipahi](#)

Değerlendirme / Review

Kültürel form olarak metin: Antropolojide paradigma değişimi
Text as cultural form: Paradigm change in anthropology 20-25
- [Mehmet Ali Sevgi](#)

Araştırma / Research

Genç yetişkin bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi
Examination of the attitudes of young adults towards old age in terms of various variables 26-31
- [Şeymanur Payat, Hatice Kumcağz](#)

Araştırma / Research

Toplumsal cinsiyet tutumları ve gebelerin kendilerini algılama şekilleri arasındaki ilişki
Relationship between gender attitudes and self-perception of pregnant 32-38
- [Hediye Karakoç, Arzu Kul Uçtu](#)

Araştırma / Research

Üniversite yerleşkelerindeki kentsel donatı elemanlarının ergonomik ve antropometrik yönden incelenmesi: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan yerleşkesi
Examination of urban equipment elements in university campuses in terms of ergonomics and anthropometrics: Osmaniye Korkut Ata University Karacaoğlan Campus 39-53
- [Deniz Çolakkadıoğlu](#)

Araştırma / Research

Muğla, Börükçü toplumunda bebek ve çocuk iskeletlerinin ağız ve diş sağlığı
Oral and dental health of infant and child skeletons in Muğla, Börükçü population 54-67
- [Pelin Taş Kuşcu, İsmail Özer](#)

Değerlendirme / Review

İlk kadın paleontolog: Mary Anning'in hayatı ve paleontolojiye katkıları
The first female paleontologist: The life of Mary Anning and her contributions to paleontology 68-75
- [Damla Ulker](#)

Düzeltilme / Erratum

DÜZELTME / ERRATUM to: Irvine, B., ve Özdemir, K. (2021). Karbon ve azotun sabit izotoplarının geçmiş beslenme alışkanlıkları ve geçim uygulamalarını yeniden yapılandırmak için kullanımı. *Antropoloji*, (42), 36-48. 76
- [Benjamin Irvine, Kameray Özdemir](#)

Syrian refugees in Türkiye and what the future holds

Alındı/Received: 1 Ağustos / August 2022
Kabul/Accepted: 3 Aralık / December 2022
Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Bu mektup editörlerin onayından geçmiştir.
This letter has been approved by the editors.

As a Dutch born hyphenated person, I have been a sequential part of the Dutch immigration process that started during the sixties of the last century. My father went to the Netherlands in 1964 as a labourer. Needless to say, the sole reason for this migration to the Netherlands was an economic one. It is a well-known fact that Western countries needed cheap labour after the destruction of the Second World War. The answer was governmental policy to bring in temporary labour from certain countries such as Türkiye as well as Morocco. At first instance such a policy seemed mutually beneficial as these imported labourers foresaw a positive change in their economic positions. However, this economic migration that was supposed to be a temporary one, took an unexpected turn during the eighties and became a permanent immigration. Such a development was as unexpected for the first-generation immigrants as it was for the Dutch people.

In this brief letter, I want to give a short account of my personal observations of the period I lived in the Netherlands. This brief analysis includes an account of failed immigration policy and how the Dutch society changed from being one of the most tolerant countries in the world into one of the most bitter countries in the Western hemisphere. The fact that the so-called *guests-of-labour* were not going to go back, was one of the most important turning points in the Dutch immigration history of the Turkish and Moroccan minorities. Back in those days there were silent public sentiments but no direct racial or discriminatory appeals within the public or political realms against the economic immigrants. We do, however, know today that there was a strong general public tendency for minorities to return to their host countries. Minorities increasingly were being perceived as different or *the-other* in appearance as well as in cultural and religious terms within the larger society. The political sentiment during the seventies, on the other hand, can be characterised as rather positive and constructive. Nevertheless, politics had caught up by

the time when one of the most charismatic populist politicians in the Netherlands had made his entrance on the political stage. Pim Fortuyn was not a typical Dutch man! He was erudite, a professor of sociology, and was convinced that there was a new enemy which evidently became to be known as 'İslam'. Until that time, main key terms utilized by the public was to describe minorities along the lines of those being ethnically or racially others. One of the new words that were used to identify the ethnic minorities was the word *allochthonous* (Gökçekuyu, 2022). Before Fortuyn, Dutch politics was acknowledged to be boring, yet politics was considered to be boring, but boring was also considered to be good as it meant stability (Vossen, 2017). Koen Vossen describes the 'swinging sixties' as a typical Dutch society that was deeply divided by different world views cutting through the already existent social realm. The Dutch were no aliens to a divided society in terms of Catholics, Protestants, Humanists, Socialists and Liberals. The Dutch society surprisingly seemed so stable, but the metaphorical deep waters were treacherous. The seemingly boring Dutch politics indeed proved to be a stable one as the so profound cultural and historical cleavages were knitted together with a lesson learned also known as the consensus politics. When Fortuyn was murdered in 2000, most people suspected or expected a Muslim immigrant to be the assassinator. I remember thinking and hoping that the murderer was not going to be a Muslim person as Fortuyn was quite negatively outspoken against the Muslim existence. Eventually, the assassin was caught, and it happened to be a Dutch man who was a radical leftist.

The governmental policies for the immigrants during the seventies were meant for immigrant children to learn their mother tongue. The idea behind these policies were that Turkish and Moroccan second-generation individuals would be able to adapt to the society in their own countries upon arrival. This specific policy was designed with the idea that immigrants were definitely going to go back to their host countries. But

as it is by now a factual common good, the second generation born in the Netherlands were already well rooted within pockets of ghetto environments in large Dutch cities. When the opposite reality dawned upon politicians, policies toward ethnic language at public schools were also immediately abolished. New policies were underway to be implemented, which were at first designed to instigate integration and the celebration of the Dutch multicultural society and its benevolent diversity. The public debates, discussions and criticism regarding the multicultural society, the lack of language skills and the lack of the capacity to integrate into the wider society during the nineties took a big hit especially after the 9/11 attacks causing a major shift from the former to what later became to be known as the *global war on terrorism*.

The next big discussion in the Netherlands after this global shift was the public realization that the efforts to establish a multicultural society had in fact failed. As a result, the integrationist policies slowly started to make place for *assimilationist* policies. This is also the period that the public sphere really started to get eerie and uncomfortable for many minority individuals. When 9/11 had happened, labels such as ethnic, Turkish or Moroccan had shifted into an all minorities encompassing label, 'the Muslim', and with it the associated potential danger that every young Muslim could be a potential threat against the good of the Dutch society. Almost every single night there were TV shows and talk shows on the matter of where things had gone wrong, reminiscing one of Bernard Lewis' classic book *What Went Wrong?*. Such novel national debates were mainly about Muslims and Islam with the difference that these debates were initially without the participation of the so-called Muslim. There were constantly new public faces in the media, the so-called experts, who were benefitting of the new global hype called Muslim-bashing. The media channels from the perspective of Muslim communities were perceived as partial and as exacerbating or overheating the public debate. Voices of soundness and wisdom were majorly overwhelmed by the voices of fearmongering and hate.

With this social background in mind, a new Dutch society was created according to Marinus R. Ossenwaarde (2007). This new Dutch society slowly started to refocus on what was gradually becoming an imperative national identity; one that required individual loyalties to politics, or policies. This development was meddling with constitutionally defined rights and liberties. Ossenwaarde argues that national policies during the eighties were associated with governmental interventions in moral matters such as interference in the lives of the minority groups (Gökçekuyu, 2022). The underlying social dynamics in this context were

clearly based on societal fears and the loss of cultural identity and value disputation. The debate on values were getting more and more about the inferiority of the 'others' who were considered to be socially and morally incompetent to participate in the good of society. New political values started to define what and who a 'good citizen' was supposed to be. The new policies for minorities were interventionist and racially problematic, because *race* can only be a politically motivated dynamic that infringes the conventional modern society.

The problematic nature of such a deeply sentimental matter is twofold; the first is that there is a politically motivated intrusion which does not perform to improve the existing social-economic inequality. It is also at odds with the spirit of equality since such a political intervention is done in the name of ending a 'may or may not' existing societal chaos. The second problem is the *racIALIZED* undertone that taints the spirit of the Social Contract thinking. The seventeenth century Social Contract discourse greatly impacted modern constitutionalism that has been the result of a long struggle of ordinary people pursuing citizenship in the face of political and economic privileged elites. The Social Contract discourse is the correction of a history long social political and economic inequality and the recognition of the infallibility of natural rights of all peoples entrusting the protection of these values to the state as a sovereign to uphold these historical wins. Even from this perspective, it is natural that racially different citizens adhere to the same constitution but cannot be forced to comply with governmental policies and political values that undermine equal treatment protected by the constitution. Such a political expectation would adhere to the creation of *institutional racism*, complicating social co-existence, creating institutional treatment based on racial dynamics, and segregating benefitting one racial group over another which inherently is racist and therefore undemocratic.

One serious problem in this Dutch social-political debate was the delayed political response or willingness to tackle societal problems, which resulted in delayed policymaking instruments. All the while it is true that the assumption in the Netherlands was truly based on the conviction that these minorities would someday return to their host countries, it is a fact that politicians and policymakers were simply too late to come up with constructivist policy instruments. In my opinion, if the policymakers had been perceptive enough, as all the public sentiments were there, the policymaker would know to act immediately and guide immigrants in their path toward positive integration into the wider society. The reluctance and the fear of getting burned by this precarious issue was itching right under the public skin. Politicians' reluctance and incompetence lead to the

awakening of nationalist sentiments and the making of a new business, namely the business of populist politics that once was thought to be extinct.

Those days, when multiculturalism and diversity were celebrated and perceived to be enriching, were divorced for quick and easy narratives. Government policies could have been built around principles of non-discrimination, anti-racist laws, and the construction of inclusive programmes. Time and again, public misdiagnoses were employed, and ill-fitted policies were implemented with disastrous consequences. Every time a new policy was developed, it was either to manage the anger of the native Dutch people or to try out a new policy for a year or two and see if it would work. The truth with human psychology is that identities grow over generations of people (Gökçekuyu, 2021). Such a growth under proper circumstances has the potential to develop towards a virtuous form or has the potential to take a malignant path. The identity formation of second-generation young individuals in the Netherlands was definitely challenged as 9/11 did not do much good and created a toxic environment. The effects of the global war on terror could be immensely reduced by Dutch politics through developing policies that would pull allochthonous youth into inclusion, instead of pushing them to the periphery of the society.

With the above depiction in mind, the question must arise what Türkiye as a migrant receiving country should learn from these lessons. In my mind, there are two dangers for the Syrian refugee problem in Türkiye. One is that government officials must not be too late -as a lesson to be learned from the above- in diagnosing future social problems and is therefore tasked to design proper nationwide policies that will benefit Turkish people as well as the Syrian refugees in becoming Turkish citizens. It is for the best that Türkiye acknowledges the reality that Syrian-Turkish people have a real choice to not return to their host countries. It is therefore all the more important that there are *community leaders* who can represent the minority groups and start engaging in the joint constructive talks through all possible channels. The Syrian people should not isolate themselves from the greater public and, instead, should be by virtue of policymaking be guided to understand the great benefit of becoming a part of the Turkish nation. It is the government and the advent of a Minister of Integration and Minorities who play a key role in understanding and appropriating policymaking for minorities within the Turkish society. Such policies should also be concerned with addressing public sentiments. There are great mutual wins for all parties in multiculturalism, diversity and creating a new future for the upcoming new generations. It is crucial that populist narratives should not transform into nationwide movements

with their own markets and electorate. Governmental policies regulating and guiding the distribution of Syrian refugees from a geographical perspective will be an essential move. It is of utmost importance to prevent ghetto formations that would respectively create their own internal dynamics, such as anger, frustrations and new generations that are ill-formed with malignant and destructive identities.

Another significant common understanding should be the prevention and degeneration of societal responsibilities and categorical divisions of 'we' and 'you'. Governmental policies should prevent an increase of miscommunication and a mutual distrust. All this has to potential to lead to believe that democratic values are not equally distributed and that *some* are more equal than others. The truth can only be that all are equal before the law, and all are required to contribute to the good of a society, proportional to their personal capacities.

Ertuğrul Gökçekuyu

Asst. Prof. Dr.
Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Eskişehir - Türkiye

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Ertuğrul Gökçekuyu
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Yunus Emre Kampüsü
Tepebaşı/Eskişehir, Türkiye
E-posta/E-mail: egokcekuyu@anadolu.edu.tr

References

- Gökçekuyu, E. (2021). Political appraisals constituting tolerant versus radical identities: An empirical comparison between Dutch and British Muslims. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 68-81. <https://doi.org/10.51124/jneusbf.2021.12>
- Gökçekuyu, E. (2022). Democracy taken for granted: Minority dilemmas amidst Dutch populism and the deterioration of the social contract idea. M. Ercan, K. E. Yıldırım ve M. Karaca (Ed.) içinde, 21. *Uluslararası kamu yönetimi formu tam metinler kitabı* (s. 566-579). Efe Akademi Yayınları.
- Ossewaarde, M. (2007). The New Social Contract and the struggle for sovereignty in the Netherlands. *Government and Opposition*, 42(4), 491-512. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2007.00233.x>
- Vossen, K. (2017, March 8). 'De stukken vlogen ervan af' [The pieces flew off]. *De Groene Amsterdammer*, 10-11. <https://www.groene.nl/artikel/de-stukken-vlogen-ervan-af>

2022. Author(s).

This work is an open access article published under Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC 4.0) license.

Peter Benedict: Türkiye etnografi tarihinden bir portre

Ali Sipahi^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi Özgeğin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, İstanbul - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Ali Sipahi

Özgeğin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Fakültesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü

Çekmeköy Kampüsü, Nişantepe Mah. Orman Sok.

34794 Çekmeköy/İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: ali.sipahi@ozyegin.edu.tr

Alındı/Received: 1 Mart / March 2022 | Düzeltildi/Revised: 27 Eylül / September 2022 | Kabul/Accepted: 6 Ekim / October 2022 | Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Peter Benedict (1938–2006), 1974'te yayımlanan Ula kasabası araştırması ile Anadolu taşrasına dair yapılmış en incelikli çalışmalardan birine imza atmış olmasına rağmen Türkiye antropoloji tarihinde çok az bilinen bir figürdür. Bu makale, 1960'lar sonu ve 70'ler başından mektuplaşmalar içeren arşiv kaynaklarını ve yazar tarafından yapılmış sözlü tarih görüşmelerini temel alarak Benedict'in biyografik bir portresini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, yayımlanmış eserleri analiz edilerek Benedict'in literatüre yaptığı özgün katkılar tespit edilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan toplumsal dönüşümü kasabalıların gözüyle aktarmasının orijinalliği vurgulanmıştır. Hayat hikâyesi formatında tasarlanan bu makale, özel hayata dair ayrıntıların yardımıyla Benedict'i başarıları ve bocalamalarıyla bir insan olarak tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Tarihsel antropoloji, antropoloji tarihi, siyasal hayat, Soğuk Savaş, Chicago Üniversitesi

Giriş

Peter Benedict, Türkiye sosyal bilimler tarihi için hayli gizemli bir figür. Hepsini 1970'lerin ilk yarısında olmak üzere, Türkiye taşrası üzerine yazılmış en derinlikli araştırma kitaplardan birini yayımladı, Türkiyeli akademisyenlerle iki önemli kitap derledi ve birkaç da makale yazdı. Sonra ortadan kayboldu. 2000'lerin başında Göbeklitepe kazıları ünlenince oranın kâşifi olarak yeniden Peter Benedict'in ismini gördük: 1960'ların başında yaptığı yüzey araştırması ile Göbeklitepe'yi arkeolojik bir mevkii olarak ilk defa o tespit etmişti. 2003'te ise, bu sefer bambaşka bir bağlamda, ABD tarafından işgal edilmiş olan Irak'taki yeni yerel yönetimlerin oluşturulması misyonunun yöneticisi olarak karşımıza çıktı. Güncel etnografi yapan bir antropolog ile Neolitik Dönem kazılarında yer almış bir arkeolog yeterince farklı uzmanlıklara sahip değilmiş gibi bir de ulus-aşırı hükümet görevindeki bir idareci eklendi. İnsan isim benzerliğinden şüphelenmeden edemiyor! Peki kimdir bu gizemli kişi Peter Benedict? Bu makale Benedict'in Türkiye üzerine çalıştığı döneme yoğunlaşarak bir portresini çizmeyi ve antropolog olarak kasaba çalışmalarına yaptığı katkıyı tartışmayı

Peter Benedict: A portrait from the history of ethnography in Turkey

Abstract

Peter Benedict (1938–2006) is an underrecognized figure in the history of anthropology in Turkey even though his Ula research, published in 1974, has been one of the most meticulous studies on the Anatolian countryside. This article unveils a biographical portrait of Benedict by utilizing the archival resources that consist of personal correspondences from the 1960s and 70s as well as oral history interviews conducted by the author. In addition, by analyzing his publications, it demonstrates Benedict's authentic contributions to the literature and emphasizes the originality of his approach to the post-World War II transformations through the point of view of the townsmen. Designed in life history format, thanks to the help of details about his personal life, this article aims to present Benedict as a human being with his successes and anxieties.

Key words: Historical anthropology, history of anthropology, political life, Cold War, Chicago University

amaçlıyor. Basılı eserlerin yanında, arşiv kaynağı olarak Benedict'in 1960 ve 70'lerdeki mektuplaşmaları ile sözlü tarih kaynağı olarak eşi Cordelia Dahlberg Benedict ile yaptığım kapsamlı görüşmeler temel kaynaklar olarak kullanılıyor. Makalede kendisi ve eşini ayrıştırabilmek ve okuma kolaylığı sağlamak amacıyla sadece ilk isimlerini kullanacağım; bunun hayat hikâyesi anlatı türüne de uygun olduğuna inanıyorum.

Peter, 15 Temmuz 1938'de Chicago'da bir göçmen ailesinin ikinci çocuğu olarak doğdu. Çocukluğunu Letonyalı annesi Emma, İtalyan babası Dominic ve ablası Petronna ile şehrin kuzeyindeki bir İtalyan mahallesinde babasının dükkanının arkasındaki mütevazı evlerinde geçirdi. Chicago boşuna kent sosyolojisinin doğduğu şehir değildi; yüzyıl başında ufak bir kasabadan dünya metropolüne dönüşmüş, ülke içinden ve dışından göçmenlerle kurulmuş, toplumsal eşitsizlik ve gerilimlerin had safhada deneyimlendiği, mafyasıyla ünlü bir kentti. Peter gençliğinde, parlak bir gelecek vadetmeyen Chicago'nun göçmen gettolarından kendini kurtarmayı kafasına koymuştu. 1950'lerde Kennedy Otoyolu'nun inşaatı yüzünden yıkılan mahallelerinden Windsor Bulvarı'na taşınmaları

Atf için / Cite as:

Sipahi, A. (2022). Peter Benedict: Türkiye etnografi tarihinden bir portre. *Antropoloji*, (44), 4-19.
<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1081152>

sayesinde, otuz sene önceki mezunlarından biri sonradan kayınbabası olacak Chicago Üniversitesi profesörü Albert A. Dahlberg olan Senn Lisesi'ne gitme şansına erişmişti. 1956'da liseyi bitirir bitirmez ise donanmaya yazılmış, hatta iyi saksafon ve klarnet çalması sayesinde donanma müzik grubuna girebilecekken dünyayı gezme arzusuyla bu fırsatı tepmişti. Ne var ki görevi Atlantik'teki gemilere yakıt tedarik etmekle görevli bir ikmal gemisine çıktı ve bütün askerliğini neredeyse hiç kıyıya çıkmadan geçirmek zorunda kaldı. Sonunda 1958'de donanmadan ayrıldı ve Chicago'ya döndü. Hayatını kazanmak için yarı-zamanlı işlerde çalışmaya, bir yandan da Wright Junior College, Roosevelt ve Loyola gibi üniversitelerde müzik başta olmak üzere çeşitli derslere katılmaya başladı.¹

1961 yılında Chicago Üniversitesi'nde ünlü antropolog Sol Tax ile tanışması ise hayatındaki dönüm noktası oldu. Sol Tax, 1950'lerde literatüre kazandırdığı "eylem antropolojisi" (*action anthropology*) kavramıyla, kolonyal dünyada yaşayan yerli halkların taleplerinin kendileri tarafından formüle ve ifade edebilmesi için akademisyenin kolaylaştırıcı rolünü üstlenmesini öneriyordu. Bu bakışın pratiğe dönüştüğü en önemli olay 13-20 Haziran 1961'de düzenlediği Chicago Amerikan Yerlileri Konferansı idi. Konferans daha önce benzeri olmayan bir şey yaparak ülkenin her yerinden 500'ün üzerinde yerliye bir hafta boyunca ev sahipliği yaptı. Oturumlarında yerli halklara konuşma önceliği tanınmış ve konferans sonunda yerli talepleri deklarasyonu kamuya sunulmuştu (Ablon, 1962; Rubinstein, 1991). Peter şehirdeki işte bu sıra dışı olayı merak edip kampüse gittiğinde tesadüfen Sol Tax ile muhabbet etme fırsatı buldu. Ne konuştuklarını bilmiyoruz ama muhabbet sonunda Tax, Benedict'i hemen güz döneminde antropolojide lisansüstü programa başlamaya ikna etmişti!

Peter ile aynı dönemde Chicago antropolojilisansüstü programına başlayan başka bir kişi de Cordelia Dahlberg idi. Cordelia, 15 Nisan 1937'de Chicago'da akademisyen bir aile ortamına doğmuştu. Babası Albert A. Dahlberg hem diş hekimi hem de Chicago Antropoloji Bölümü'nde profesördü ve fizikî antropolojide "dental antropoloji" alt-alanının kurucularındandı. Evlerine gelip giden aile dostlarının birçoğunun üniversite hocası olduğu bir çevrede büyüyen Cordelia ve iki erkek kardeşinin akademik kariyere yönelmesi şaşırtıcı değildi: Albert E. Dahlberg (1939–2022) Brown Üniversitesi'nden, James E. Dahlberg (d. 1940) ise Wisconsin Üniversitesi'nden emeritus profesör olarak emekli oldular; ikisi de moleküler biyoloji ve biyokimya alanlarında uzmanlaştı.

Cordelia ise babasından fiziksel ve biyolojik olandan ziyade toplumsal olana ilgiyi miras almıştı. Çocukken bahar tatillerini Arizona'da Amerikan yerlileri ile dış araştırmaları yapan babasına asistanlık yaparak geçirmiş, Arizona Yerli Okulu'na gitmişti. Kendi beyaz Amerikalı çevresinden farklı olarak ırk ve kültür çeşitliliğinin (belki de eşitsizliğinin de) farkındaydı. Connecticut College'da sosyoloji okuduktan sonra 1961'de Chicago antropolojide (yani babasının bölümünde) yüksek lisans programına girdi. Görünen o ki bölümde tanışan Peter ile Cordelia arasındaki aşkın doğması çok zaman almadı. Bir sene sonra, 22 Aralık 1962'de evlendiler ve 35 sene evli kaldılar.

Arkeoloji ve Türkiye, 1963-1965

Bölümdeki daha ilk senelerinde Peter ve Cordelia'nın arkeolojiye yöneldiklerini görürüz. Hayatları boyunca güncel toplumsal ilişkilerle ilgilenen ve farklı kültürlerle tanışmayı önemseyen iki kişi için bu beklenmedik bir tercih olarak görülebilir. Ne var ki, Avrupa ve Türkiye'de bir tarih alanı olarak görülen arkeolojinin Amerikan akademisinde antropoloji bölümlerinde yer aldığını hatırlamalıyız. Arkeoloji, eskinin bilgisi olarak değil, kültürel farklılığı araştırmanın başka bir yöntemi olarak anlaşılıyordu. Ayrıca, antropolojinin hâlâ büyük ölçüde "ilkel" addedilen halklarla ilgilendiği bu dönemde, dünya uygarlıklarında sahaya gidenler daha çok arkeologlardı. Cordelia'nın da ifadesiyle, "arkeoloji o dönemde alan araştırması yapma imkânı vermişti." Gerçekten de daha ilk senelerinin sonunda Georgia State College kazısında, sonraki sene ise 1,5-2 ay kadar Fransa'daki Combe-Grenal kazısında çalıştılar. Görünen o ki Peter'in dünyayı gezme hayali gerçek oluyordu.

Peter'in arkeolojiye yakınlaşmasında tesadüfler de etkili oldu. Kendi ekmeğini kazanması gerekiyordu ve (bir hocanın kitabının dizinini hazırlamak gibi) kısa süreli işler peşinde koştuğu bu dönemde Chicago Üniversitesi'ne bağlı Oriental Institute'ta iş bulması onun için hayat kurtarıcı oldu. Enstitü, 1940'ların sonundan beri Prof. Robert J. Braidwood'un öncülüğündeki Irak, İran ve Türkiye sınır bölgelerindeki neolitik dönem kazı projeleri ile avcı-toplayıcılıktan tarıma geçişin hikâyesini keşfediyordu. Ayrıca, karbon tarihleme gibi yeni kimyasal yöntemleri etkin kullanarak arkeolojinin "bilim" olma iddiasını güçlendiriyordu. İşte Enstitü'nün bodrum katındaki laboratuvarında çalışmaya başlayan Peter, düzenli bir akademik işi olması yanında insanlık tarihinin yeniden yazılışına tanıklık ediyor ve dönemin yükselen zanaatı laboratuvar analizini öğrenme şansı buluyordu. Keza 1963 baharında savunduğu yüksek lisans tezi Kuzey Irak'taki Tel Mlefa'at kazı bölgesinden çıkarılmış ve enstitüde bulunan malzemelerin analizinden

¹ Aksi belirtilmedikçe metindeki Benedict ailesi ile ilgili olan bilgiler Peter Benedict'in ilk eşi Cordelia Dahlberg Benedict ile Zoom ve e-posta üzerinden yaptığım uzun soluklu görüşmelere dayanmaktadır.

oluşuyordu.²

1958'deki Irak Darbesi Batı-karşıtı retoriği alevlendirmiş ve Enstitü'nün kazı çalışmalarını sekteye uğratmıştı. Braidwood bu dönemde Türkiye'ye yoğunlaşmaya başladı. 1930'larda Amik Ovası kazılarında çalışmıştı, dolayısıyla bölgeye ve ülkeye aşinaydı. 1962'de İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü başkanı Halet Çambel ile bir Türkiye ortak kazı projesi tasarladılar ve hızla başlamak için gerekli fonları bulmayı başardılar (Çambel ve Braidwood, 1980, s. 6). Braidwood'un proje için aklındaki kişilerden ikisi Peter ve Cordelia idi. Peter belli ki Enstitü laboratuvarındaki başarısı ve yüksek lisans teziyle Braidwood'un güvenini kazanmıştı.³ Cordelia'yı ise bambaşka bir şekilde, en yakın dostlarından birinin kızı olarak zaten çok iyi tanıyordu; küçük bir kasabada yaşayan Braidwood, ya da "Bob Amca," Chicago'ya geldiğinde Dahlberglerde kalırdı. 1962 Aralık'ında Cordelia ve Peter'ın düğününe katıldığında Çambel'le olan İstanbul buluşmasından yeni dönmüştü ve düğünde ikisini karşısına alıp seneye onları Türkiye'ye götürmek istediğini söyledi. Cordelia ve Peter için bu bir düğün hediyesiydi!

Yeni evli çift takip eden dönemde Türkçe dersleri aldılar ve yazın Fransa'da katıldıkları kazı çalışmasından sonra 1963 sonbaharında Türkiye'ye gittiler. Proje ekibi Siirt, Diyarbakır ve Urfa'da yüzey araştırması yaptıktan sonra kışın da bastırmasıyla toplanan verilerin incelenmesi için İstanbul'a geçti. Benedict çifti Arnavutköy'de Mumhane Caddesi'nde bir ev kiralamışlardı. Her gün İstanbul Üniversitesi'ne gidiyor, toplanan malzemelerin temizlenmesi ve sınıflandırılmasında çalışıyorlardı. Ön analizler sonucunda kazının Diyarbakır Ergani'ye yakın Çayönü Tepesinde yoğunlaşmasına karar verildi (Resim 1). Yaz başında oradaki Dicle İlköğretmen Okulu'na kazı üssü olarak yerleştiler. Birkaç hafta sonra Benedictler Bruce Howe'un yürütücülüğündeki Urfa ekibine dâhil oldular ve Gölbaşı yakınlarındaki bir alanın kazılarında görev aldılar (Çambel ve Braidwood, 1980, s. 8–10). İşte Peter Göbeklitepe "kâşif"liğini bu döneme borçludur. Daha sonra yayımlanacak olan ve Göbeklitepe'den de bahsedilen yüzey araştırması raporunu Peter yazmıştı (Benedict, 1980). Tabii ki ne Peter ne de proje ekibinin geri kalanı bir arkeolojik cevher ile karşı karşıya olduklarının farkındaydı; burası rapordaki onlarca kayıttan sadece biriydi.

Yaz sonunda Amerikalı ekibin geri kalanı ülkelerine döndü ama Benedictler kalıp 1964-1965 akademik yılını İstanbul'da geçirdiler. Peter, İstanbul Üniversitesi'ndeki Prehistorya Laboratuvarı'nda kazı bulgularının

Resim 1. Peter ve Cordelia Benedict, Ergani, 1963-1964. Makaledeki fotoğraflar Cordelia Dahlberg Benedict'in izniyle kullanılmıştır.

analizinde çalışacaktı. Bu dönemde Salacak'ta Sinan Paşa Mahallesi Topraklı Sokak 17 numarada, boğaz manzaralı bir evde yaşadılar. Peter, her gün karşıya geçip üniversiteye gidiyor, laboratuvar işinin yanında Çambel'in başında olduğu Prehistorya Kürsüsü'nde okutman olarak ders veriyordu. Cordelia ise üniversiteye arada sırada uğrasa da serbest bir sene geçirdi. Haftada iki gün YMCA'de İngilizce dersi veriyor, onun dışında şehrin tadını çıkarıyordu. İstanbul günleri genç çiftin geleceğini şekillendirecek kararlar aldıkları bir dönem oldu. 1965 ortasında Chicago'ya döndüklerinde Cordelia hamileydi ve Peter arkeolojiyi bırakmaya karar vermişti.

Chicago günleri ve antropolojiye geçiş, 1965-1967

Türkiye'de geçirdikleri iki sene Peter ve Cordelia için dönüştürücü oldu. En önemlisi, toprağın altındakilerdense üstündekilerle, yani yaşayan insanlarla daha çok ilgilendiklerini fark ettiler. Örneğin, Güneydoğu'daki kazılarda çalışan işçilerin hepsi Kürttü ve arkeolog çift Kürt toplumunu kazı bulgularından daha çok merak etmiş ve çevrede geziler yapmışlardı.⁴ İkinci senelerinde ise tatillerde batı ve güneybatıyı gezmişlerdi. Bu seyahatlerde Peter, ileride doktora tezine evrilecek kent-dışı pazar ağlarını gözlemlene fırsatı bulmuştu.⁵

² Benedict, tez önerisi #1, [1965/1966]. Lloyd A. Fallers Papers, Box 3, Folder 1 [bundan sonra: LAFP 3/1].

³ Benedict, tez önerisi #1; *Curriculum Vitae*, 18 Şubat 1966. LAFP 3/1.

⁴ Cordelia'nın anlattığına göre Halet Çambel İstanbul Üniversitesi'ndeki birçoğu kadın olan lisans öğrencilerini gruplar halinde kazı bölgesinde getirirdi. Giyinişine, saçına, duruşuna önem veren bu bakımlı ve Batılı genç kadınlar için bu geziler ülke gerçekleri ile bir karşılaşma ânı olurdu. Örneğin bazıları Kürtçe konuşulmasından rahatsız olmuştu. Cordelia'ya göre sadece Duygu Kürt toplumu ile ilgilenmişti ve beraber bir Kürt ailesini ziyarete gitmişlerdi (Cordelia'da bu ziyaretin fotoğrafı da var).

⁵ Benedict, tez önerisi #1, [1965/1966]. LAFP 3/1.

Türkiye'deyken tanıştığı Michigan Üniversitesi'nden coğrafyacı John Kolars'ın ve İstanbul Üniversitesi'nden coğrafyacı Necdet Tunçbilek'in de Peter'in ekonomik coğrafya alanına kaymasında payları vardı.⁶ Böylece Peter doktorasına arkeoloji yerine sosyal antropolojide devam etmeye karar verdi ve Chicago'daki danışmanı Türkiye üzerine yeni çalışmaya başlamış olan Lloyd A. Fallers oldu.

Benedict çifti Chicago'ya döndüğünde geçici olarak Cordelia'nın ailesinin Hyde Park'taki büyük evlerinde kaldı fakat Aralık'ta Peter Alexander doğunca Chicago Theological Seminary'nin sağladığı evlere hak kazanıp taşındılar; artık bir aile olmuşlardı. Chicago'da yaşadıkları iki sene Peter'in antropolog olarak kariyerini şekillendirdiği, Cordelia'nın ise akademiden giderek daha fazla uzaklaştığı bir dönem oldu. Cordelia, kadının yerinin ev olarak görüldüğü eski dönem ile kadının özgürleşme hareketinin geliştiği 1960'ların arasında kalmış jenerasyondandı. Bir yandan Chicago antropolojideki 40 kadar öğrencinin içindeki 3-4 kadından biriydi, ama diğer yandan onun nesli için kariyeri çocuğun önüne koymak fazlasıyla istisnai idi. Sonuç olarak 1967'de yüksek lisans diplomasını aldıktan sonra doktora devam etmedi ve 1980'lerin sonuna kadar üç çocuk annesi olarak ailesi ile ilgilendi. Peter'in araştırmaları ve işleri dolayısıyla sürekli ülke değiştirdikleri de düşünülünce bu müthiş bir özveri gerektirecekti.

Peter için ise bu iki sene doktora yeterlilik çalışmalarına ve tez önerisinin geliştirilmesine hasredilmişti. Öncelikle ilgilenmesi gereken bir pürüz vardı: Peter'in lisans diploması yoktu! Lisansüstüne girerken sene kaybetmemesi için Chicago'daki hocalar ona Loyola Üniversitesi'ndeki eksik kredilerini tedricen tamamlama hakkı vermişlerdi. Böylece programa başlamış, hatta 1964'te yüksek lisans derecesini de kazanmıştı, ama doktora adayı olabilmesi ve araştırma burslarına başvurabilmesi için artık lisanstaki eksiklerini tamamlaması gerekiyordu.⁷ Buna ailesini geçindirmesi gereken çiçeği burnunda bir baba olması eklenince Peter tez canlı davrandı. İki sene içinde hem matematik ve fizik dersleri alarak eksik lisans kredilerini tamamladı, hem doktora sınavları için sosyal antropolojide yetkinliklerini geliştirdi, hem de istatistik ve yabancı dil (ki bu süreçte Osmanlıca da öğrendi) gibi gerekliliklerle uğraştı.⁸ Bu süreçte, aslında temel teori derslerindeki notları çok parlak olmasa da (~B+/A-), Braidwood ve Fallers gibi hocaları sayesinde bölüm ona maddi kolaylıklar da

sağladı.⁹ Böylece Peter 1967'de doktora tez önerisini son haline getirerek dönemin önde gelen fon dağıtıcılarından biri olan NIMH'den (*National Institute of Mental Health*) Türkiye'deki saha araştırması için burs kazandı.¹⁰

Peter'in tez önerisi kelimenin tam anlamıyla disiplinlerarası idi. Arkeoloji ve dolayısıyla dünya tarihi bilgisi ile ekonomik ilişkilere olan ilgisini, gezmeyi sevmesi ve coğrafyadan etkilenmesi ile birleştiren bir akademisyen kendini antropoloji bölümünde bulduğunda ortaya özgün bir sentez ortaya çıktı. Kazı çalışmaları vesilesiyle Türkiye kırsalını ayrıntılı gezme fırsatı bulmuş ve özellikle kompleks mübadele ağlarını ilgi çekici bulmuştu. Ekonomi disiplininin nicel yöntemleri ve kalkınma analizlerini öğrenmiş ama ulusal düzeye odaklanan bu analizlerin yerelde ekonomik ilişkilerin nasıl kurulduğu konusunda sessiz kaldığını görmüştü. Antropoloji çalışmaları ise her ne kadar yerele duyarlı olsa da büyük ölçüde köy gibi küçük birimlerle sınırlı kalmıştı. Fakat mübadele ilişkilerine odaklı bir analizin doğası gereği yerel-ötesi olması gerekiyordu. Peter, iki aşırı uç olarak gördüğü "köy" ve "ulus" yerine ekonomik sistemin kalbinin, "ekonomik ve toplumsal davranışın kristalize" olduğu iç içe geçmiş bağlantılarla örülü kompleks bir bölgesel ağ sisteminden oluştuğunu iddia etti. Bölgesel pazarlar ve kasabalar aynı zamanda yeni sosyallik biçimlerinin ve yeni kimliklerin oluştuğu, haberlerin ve dedikoduların paylaşılıp yayıldığı kültürel düğümlerdi. Bu pazarların gelişmesiyle köylülerin sosyo-ekonomik dünyası da bölgeselleşmişti. Peter'in önerisinin aynı zamanda tarihsel bir boyutu da vardı. Disiplinler-ötesi yönelimi sayesinde antropolojideki tarihsizlik tuzağından kurtulmuş ve güncel kent-dışı mübadele sistemlerini Osmanlı son döneminde başlayıp 1940'lardaki ulaşım hamlesi ile hızlanan büyük bir dönüşümün sonucu olarak incelemeye yönelmişti. Bu perspektifle Chicago'dayken yoğunlaştırılmış Osmanlıca dersi almış ve sonra da Cevad Bozkurtlar'ın asistanlığı ile (bu çaba sınırlı da kalsa) Ula'nın geçmişini Osmanlı belgelerinde takip etmeye çalışmıştı.¹¹

Türkiye'de izin krizi, 1967

Benedictlerin ikinci Türkiye macerası pek de hazırlıklı olmadıkları bir belirsizlik ve gerginlik ortamında başladı. 1965'ten 1967'ye çok şey değişmişti. Her ne kadar

⁹ Braidwood – Benedict, 8 Haziran 1965. LAFP 3/1.

¹⁰ Benedict, CV, Mayıs 1972. LAFP 3/2. Benedict – J.C. Hurewitz, 29 Haziran 1967. LAFP 3/1.

¹¹ Kullandığı bazı kavramlar "*complex network of interconnections*", "*spatial system*" ve "*connectiveness*" idi. Benedict, tez önerisi #1 ve #2, [1965/1966]; Research Proposal, "A Rural Market System and the Entrepreneur", Eylül 1966. LAFP 3/1. Bozkurtlar, 1970'lerin ortasında Van Bölge Müzesi Müdürü ve 1979'da Kültür Bakanlığı Müfettişi görevlerindeydi. (Dinçol ve Kavaklı, 1979, s. 17)

⁶ Benedict – Robert J. Braidwood ve Fallers, 9 Mayıs 1965. LAFP 3/1.

⁷ Benedict – Fallers, 2 Nisan 1965; 9 Mayıs 1965. LAFP 3/1.

⁸ Benedict – David M. Schneider, 11 Kasım 1965; Warner A. Wick – Benedict, 7 Ocak 1966; Schneider – Benedict, 2 Haziran 1966. LAFP 3/1.

Johnson Mektubu (1964) ile kamuoyunda Amerikan karşıtlığı artmış olsa da 1967'ye kadar Ankara bürokrasisi Amerikalılara karşı açık bir tavır takınmamıştı. Fallers'ın diğer tez öğrencisi Michael E. Meeker Ekim 1966'da Of'a sorunsuz yerleşmiş ve araştırmasına başlamıştı (Sipahi, 2021). Keza Berkeley Antropoloji'den June Starr'ın Chicago'daki konsolosluktan izin alması sadece on gün sürmüş, Aralık 1966'da Bodrum'a geldiğinde de yerel yöneticiler bir Amerikalı aile ağırlamaktan gayet memnun olmuşlardı (Starr, 2003, s. 83). Fallers ise 1967 Mart'ının başından beri ODTÜ'de ders veriyordu. Dolayısıyla Benedictler bürokratik bir sorun öngörmüyorlardı. Böylece 11 Nisan 1967'de Peter Türkiye'ye geldi, Ankara'ya uğrayıp danışmanı Fallers ile görüştü ve kendisinden bir hafta sonra ülkeye gelen Cordelia ve iki yaşındaki oğulları ile araştırma sahası olarak seçtikleri Ula kasabasına yerleşti.¹²

Ne var ki ilerleyen haftalar bir izin krizine gebeydi. Benedictlerin Türkiye'ye gelişi siyasî açıdan daha kötü bir zamana denk gelemezdi. İsrail ile Suriye, Ürdün ve Mısır tarafından temsil edilen Arap devletleri arasındaki siyasî gerginlik üst sınırına ulaşmıştı; Altı Gün Savaşı olarak da bilinen 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın patlak vermesine sadece iki ay vardı. Bu aynı zamanda ABD ile Sovyetler arasındaki iktidar kavgasının yani Soğuk Savaş'ın da bir parçasıydı. ABD'nin yakın müttefiki olan Demirel hükümeti, bir yandan Müslüman Arap ülkelerine karşı İsrail'i savunuyor olma durumunda kalmaktan diğer yandan da sol ve ulusalcı çevrelerdeki Amerikan karşıtlığının popülerleşmesinden dolayı gergin bir dönemden geçiyordu. Üstüne üstlük Yunanistan'da 21 Nisan'da cuntanın yönetimi ele geçirmesi ile Kıbrıs'ta yeni bir belirsizlik atmosferi oluşmuştu, ki bu ister istemez Johnson'ın üç sene önce Kıbrıs konusunda Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratan mektubunu yeniden gündeme getirmişti. Tam bu sıralarda, Türkçe konuşan ve gözden uzak taşra kasabalarında kalıp köy köy dolaşacağını söyleyen Amerikalıların kimseyi mutlu etmeyeceği kesindi.

Böylece Michael, June ve Peter Nisan 1967'de siyasî ortamın gazabıyla karşılaştılar ve soluğu Ankara Emniyeti'nde (yabancılarla ilgilenen) 4. Şube'de aldılar. En çok eziyeti June çekti. Kocası tarafından küçük çocuğu ile terkedilmiş bir kadının solcu ve kaçakçı olduğu iddia edilen Bodrumlu erkek asistanı ile yakınlığı göze batmıştı. Göz altına alındı, Gümüşlük'te kalması yasaklandı ve sınır dışı edilmesi emri verildi, fakat Ankara ile yaptığı pazarlıklar sonucu Aralık'a kadar Türkiye'de kalmayı başardı (Starr, 2003).¹³ Aynı günlerde Michael

da neredeyse altı aydır Of'ta gizlisi saklısı olmadan araştırma yapıyor olmasına rağmen iki hafta içinde ülkeyi terk etmesi gerektiğine dair bir emir aldı. Karısı Gesine ile birlikte apar topar Ankara'ya gittiler ve her kapıyı çalmaya başladılar (Sipahi, 2021, s. 109–110). Peter ise Muğla ve Ula'da ilk iş vali, kaymakam ve emniyet müdürü ile tanıştı ve sonrasında da sürecek iyi ilişkiler kurdu. Fakat o geldiğinde çoktan gerginleşmiş olan uluslararası siyasî ortam yüzünden yerel yöneticiler İç İşleri Bakanlığı'ndan Peter ile ilgili onay almak istediler.¹⁴ Cevap gelmeyince Peter da Ankara'ya gitti ve Michael ile birlikte iki ay sürecek izin çıkarma mücadelesine başladılar.

Fallers bu süreçte öğrencilerini koruyabilmek amacıyla (Mübeccel Kıray, Şerif Mardin, vb. gibi) Türkiye akademisinden tanıdıklarıyla temasa geçti. Her ne kadar kimse Emniyet'in planını tam olarak bilmesede Türkiye'de bir kurum ile resmi bağın araştırma izni almayı kolaylaştıracağı fikrinde ortaklaşıyorlardı. Bunun üzerine, Kıray'ın bölüm başkanı olarak inisiyatifi ve Dekan Erdal İnönü'nün onayıyla, Michael ve Peter'in birer dönem ODTÜ'de ders vermesi konusunda anlaşıldı.¹⁵ Michael ve Peter, ODTÜ planını arkalarına alarak resmi başvurularını yaptılar fakat reddedileceklerinin sinyallerini almışlardı. Amerikan Konsolosluğu'nu ve Ford Vakfı'nı araya sokmak istediler ama nafile...¹⁶ Peter bu süreçte bir b-planı düşünmeye bile başlamış, danışmanına İtalya Alplerindeki aile memleketi Pizzone köyü üzerine çalışabileceğini yazmıştı. Ula'da kaymakamın da dâhil olduğu kasaba ileri gelenlerine İngilizce dersi vererek geçirdiği bekleyişin sonunda turist vizelerinin bittiği 11 Temmuz'a kadar ülkeyi terk etmelerini emreden resmi nota ulaştı.¹⁷ Her şey bitmiş görünüyordu, ta ki bir milletvekili araya girene kadar.

Ahmet Emin Yalman'ın yeğeni olan Chicago Antropoloji hocası Nur Yalman'ın ailevi bağları sayesinde birçok siyasetçi dostu vardı. Michael ve Peter'in durumundan haberdar olunca onlara, o sırada mecliste Adalet Partisi Grup Başkan Vekili olan Aydın Yalçın ile görüşmelerini salık vermişti; Fallers ve Mardin'den farklı olarak resmi kanalların bir işe yaramayacağını biliyordu. Yalçın, 30 Haziran'da mecliste kendisini görmeye gelen iki araştırmacıyı dinledi, sonrasında İç İşleri Bakanlığı ile görüştü ve iki gün içinde bütün sorun halloldu. "Rüya

¹² Benedict – Hurewitz, 29 Haziran 1967. LAFP 3/1.

¹³ Fallers – Meeker, 20 Mayıs 1967. LAFP 10/4.

¹⁴ Meeker - the Ministry of Interior in Turkey, 12 Haziran 1967; Meeker – Fallers, 10 Haziran 1967; 18 Haziran 1967; 2 Temmuz 1967; Meeker – NIMH, 3 Ağustos 1967. LAFP 10/4. Benedict – Hurewitz, 29 Haziran 1967. LAFP, 3/1.

¹⁵ Benedict – Fallers, 14 Haziran 1967; Benedict – Hurewitz, 29 Haziran 1967. LAFP, 3/1.

¹² Benedict – Hurewitz, 29 Haziran 1967. LAFP 3/1.

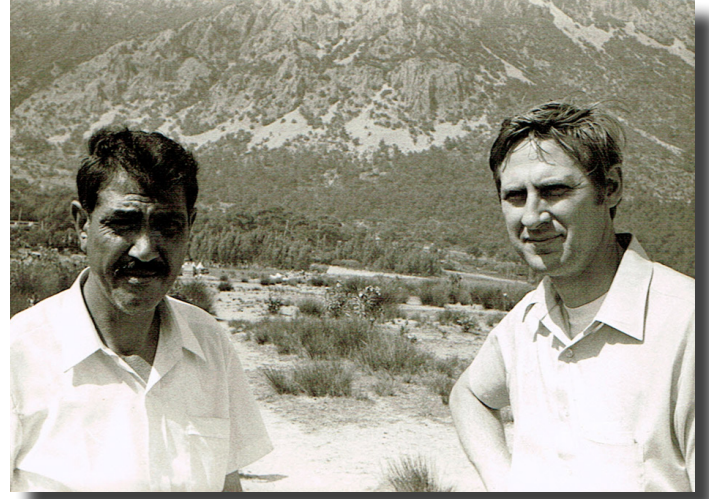
¹³ June Starr – Fallers, 22 Nisan 1967; Laura Nader - Fallers , 12 Mayıs 1967; Starr - Fallers, t.y. [Mayıs 1967]; 23 Temmuz 1967. LAFP 14/13.

gibiymi.”¹⁸ 4. Şube’deki Hasan Bey’in sert tavrından eser kalmamıştı; bu sefer “kuzu gibiydi.”¹⁹ Bir siyasîden gelen telefon her şeyi çözmüştü. Her ne kadar Of’a dönmesi sakıncalı bulunmuş olsa da Michael, Antalya’da araştırmaya devam edebilecekti. Peter’in ikâmet tezkeresi de Temmuz sonunda eline ulaştı.²⁰

Ula araştırması ve ODTÜ günler, 1967-1968

Peter ilk başlarda, kazı döneminden aşına olduğu Urfa bölgesel pazarları üzerine çalışmayı planlıyordu. Fakat Güneydoğu Anadolu’da uzun dönemli bir araştırma planı, siyasî nedenlerle öngörülmesi zor riskler barındırıyordu. Peter bu sebeple, Batı ya da Orta Anadolu gibi güvenlik sorunu olmayan bir bölgede çalışmayı yeğledi.²¹ En sonunda Muğla’nın Ula ilçesini seçmesinde ise kişisel ilişkileri etkili oldu. Hocası Halet Çambel’in kocası (mimar, şair ve gazeteci) Nail V. Çakırhan Ulahıydı ve oranın önde gelenlerinden olan ailesi hâlâ Ula’da yaşıyordu. Bu, yepyeni bir araştırma sahasına ilk girişi çok kolaylaştıracak bir fırsattı. Böylece Benedict ailesi Ula’ya gitti ve kendilerine kalacak bir yer bulana kadar yaklaşık iki hafta Çakırhan’ın annesi Halise Hanım’ın evinde kaldılar. Cordelia 2000’li yıllarda Çakırhan’ın Akyaka’daki Ağa Han Mimarlık Ödüllü evini ziyarete gittiğinde tasarımın Halise Hanım’ın Ula’daki evini örnek aldığını hemen anlamıştı.

İzin krizinin çözülmesiyle birlikte Peter araştırmasına hızla başladı. Yerel resmi makamlar son derece yardımsever davranıyordu ve kısa sürede “beklentilerinin ötesinde” veri topladı.²² Muğla’daki Vali yardımcısı ve Emniyet Müdürü ile “sofra arkadaşlığı” düzeyinde yakın ilişkileri vardı ve kayıtlara ulaşmasında desteklerini esirgemediler.²³ Daha yaz bitmeden Ziraat Odası’ndan da yardım alarak Ula kazası bölgesinin ekonomik coğrafya tablosunu çıkarmaya başlamıştı. Bir yandan toprak kullanım biçimleri, yerleşim örüntüleri, üretim vb. gibi verileri derliyor, diğer yandan da Ula’ya bağlı 13 köye düzenli geziler yaparak ortakçılık, mülkiyet, ağalık gibi sosyoekonomik ilişkileri ilk elden gözlemliyordu. Ula’da kaldığı dönem boyunca köyler dışında gezici tüccarlarla da seyahatlere çıktı ve bölgesel ağları bir bütün olarak gözleme fırsatı buldu; aynı kişilerle bir hafta boyunca bütün pazarları dolaştığı oluyordu.²⁴

Resim 2. Ali Kazak ve Peter Benedict, Gökova, 1972.

Peter samimiyeti ve araştırma merakı ile kasabalıların takdirini kazanmış ve gündelik hayata dâhil olmuştu. Esnaf dükkanlarına takılıyor, elinde not defteri ve sözlükle duyduğu her kelimeyi yazıyordu. En yakın dostu terzi Ali Kazak aynı zamanda köy ve pazarları birlikte gezdiği çalışma arkadaşıydı; aşağıda bahsedeceğimiz Ula kitabını Cordelia ve Ali’ye adamıştı (Resim 2). Ali Bey’in kızı Cemile (Kazak) Macit’in ve Peter’in diğer bir arkadaşı Sadi Dünder’in bugün kendisi hakkında anlattıkları anekdotlarda Peter’in çalışkan, esprili, cana yakın ve yerel kültüre saygılı olduğu vurgulanıyor.²⁵ O günlerde danışmanı Fallers’a yazdığı bir mektuptan da anlaşıldığı üzere, Peter ilişkilerinin şeffaf olmasına dikkat ediyordu. Kasabalılar ve yerel yöneticiler, gelip bilgi toplayıp sonra da hiçbir araştırma sonucunu paylaşmadan, hatta teşekkür bile etmeden ülkelerine dönen yabancı araştırmacılara karşı önyargılıydı. Peter karşılıklı ve dürüst bir iş birliği içine girerek güvenlerini kazanmıştı.²⁶

Peter tek başına olsaydı muhtemelen hiçbir zaman kasabalı tarafından bu kadar benimsenmezdi; Benedictler Ula’ya bir aile olarak uyum sağladılar. Kasabanın köklü mahallelerinden Alparslan Mahallesi’nde Sinema Caddesi 9 numaradaki iki katlı basit bir evi kiralamışlardı. Cordelia Yenge (ya da bazıları için Oya Yenge) evin ve ailenin bakımından sorumluydu. Kasaba kadınlarının beklentisinin aksine bir yardımcı tutmamıştı; çocuğa kendi bakıyordu, yemeği kendi yapıyor, bahçeden eve suyu kendi taşıyordu. O sırada iki-üç yaşlarında olan Peter Alexander ise kasabalıların “İskender”i olmuştu; beyaza yakın açık sarı saçlarıyla bu “pamuk oğlan” herkesin ilgisini çekmişti (Resim 3). Komşuları Dünder ailesinin çocukları ile oynuyor, annesiyle günlere katılıyor, bu esnada da doğal bir şekilde Türkçeyi söküyordu.

¹⁸ Meeker – Fallers, 2 Temmuz 1967. LAFP 10/4.

¹⁹ Meeker – Fallers, 11 Temmuz 1967. LAFP 10/4.

²⁰ Benedict – Fallers, 21 Temmuz 1967. LAFP 3/1.

²¹ Benedict – Fallers, 9 Mayıs 1965. LAFP 3/1.

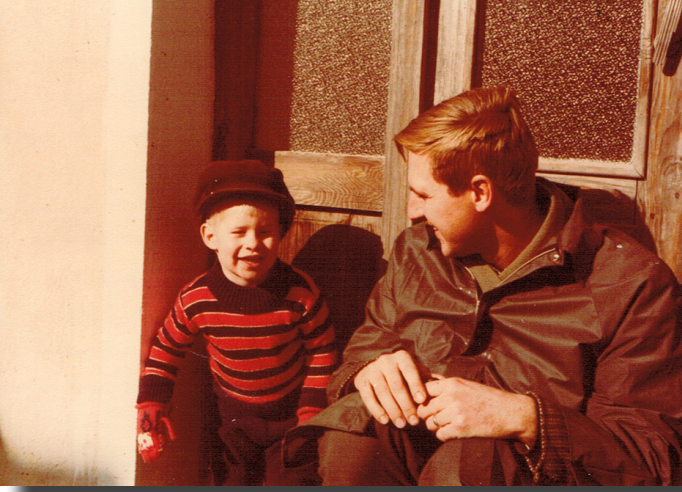
²² Benedict – Fallers, 22 Eylül 1967. LAFP 3/1.

²³ Benedict – Fallers, 17 Kasım 1967. LAFP 3/1.

²⁴ Benedict – Fallers, 17 Kasım ve 25 Ağustos 1967. LAFP 3/1. Cordelia D. Benedict ile görüşmeler.

²⁵ Cemile Macit ve Sadi Dünder ile görüşmeler.

²⁶ Benedict – Fallers, 17 Kasım 1967. LAFP 3/1.

Resim 3. Peter Alexander (İskender) ve Peter Benedict, Ula'daki evlerinin arka kapısının önünde, 1967.

Sonradan Chicago'ya döndüklerinde Cordelia'nın ailesinin evine gelen misafirlerin tek tek ellerini öpüp alınına koyacak, İngilizce kelimelere Türkçe önekler takarak konuşacaktı.

Aile, komşuları ile hâlâ sevgiyle hatırlanan arkadaşlık ilişkileri kurmuştu. Ali Kazak'ın eşi Fatma Hanım ile Cordelia sık sık birbirlerine çaya giderler, Peter ile Ali'nin geç geldiği günlerde çoluk çocuk geceye kadar beraber vakit geçirirlerdi. Kızları Cemile Kazak, Cordelia Yengesi'nin Ula'dan Ankara'ya taşınırken ona birçok oyuncak hediye ettiğini hatırlıyor (hatta kadınlar pastel boya makyaj malzemesi sanıp yüzlerini boyamışlardı). İlişkileri sonradan da sürmüş, Ali Bey ile Fatma Hanım Benedictleri Ankara'da da ziyaret etmişlerdi.²⁷ Diğer bir komşuları Saniye Hanım ile Cordelia ise haftada bir buluşur ve birbirlerine İngilizce ve Türkçe öğretirlerdi. Benedictler, Akıncı ailesi gibi kasabanın eğitilmiş ileri gelen aileleri ile de iletişim içindeydi. Şevket Akıncı İzmir'de misyoner okulunda eğitim görmüştü; Benedictlerden biraz genç olan oğulları (bugün, emekli büyükelçi) Halil Akıncı'yı ise İzmir'deki Amerikan Koleji'ne göndermişlerdi. Benedictler, kasabadaki İngilizce konuşan ender kişilerden olan Halil Akıncı ile ilişkilerini Ankara'ya taşınınca da devam ettirmiş, hatta yeni evlenmiş arkadaşlarına bebek kıyafetleri vermişlerdi.²⁸ Peter ve Cordelia'nın kasabalılardan başka atama ile gelen devlet görevliler ile de ilişkileri iyiydi. Örneğin, bir grup bürokrat haftada bir akşam Peter'dan İngilizce dersi alıyorlardı. Cordelia ise memur eşlerinin yaygınlaştırdığı günlere katılırdı (bkz. aşağıda).

Kasaba kadın yaşamının kurallarını özümsemiş olsa da (örneğin başını şarpa ile örtüyordu, ki bunu memur eşleri yapmazdı) bazı zamanlarda Cordelia'nın bambaşka bir kültür ve sosyal ortamdaki geldiği kendini

belli ediyordu. Cordelia mutfakta gaz ocağı kullanıyordu ve bir gün Peter gezideyken gaz bitti. Ne Ula'da ne Muğla'da gaz vardı. Cordelia odun kömürü ile geleneksel ocakta yemek pişirmeye başladı ama çocukla birlikte bunu zor ve tehlikeli buluyordu. O sırada Muğla'ya gaz geldiği haberini duydu ve hiç zaman kaybetmeden komşularının bahçesinde park edilmiş halde duran Volkswagen arabalarını aldı. Küçük İskender'i de alıp kadınların asla yürümediği ana caddeden bütün kasaba erkeklerinin şaşkın bakışları altında 15 km. uzaklıktaki Muğla'ya sürdü ve gaz alıp geldi. Peter geri döndüğünde kasabadaki herkes ona bu olayı anlatmış, karısının yaptığından haberi olduğuna emin olmak istemişlerdi. Kadınlarsa Cordelia'ya hayran kalmışlardı; her şey bir yana, araba kullanmayı biliyor olması bile inanılmazdı.

Ula'da bir Amerikalı ailenin yaşıyor oluşu Kasım 1967'deki Kıbrıs Krizi sırasında da görünür olmuştu. Benedictler, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının en üst düzeye eriştiği dönemlerden birinde üstüne üstlük bir Ege kasabasında bulunuyorlardı. Bir anda kasabanın bütün pencerelerinde siyah perdeler belirmiş, sivil savunma tatbikatları başlamış, sokak lambalarına takılan hoparlörlerden düzenli siren sesleri duyulmuştu. Herkes her an savaşa girmeye hazır gibiydi. Cordelia, Peter'in "yakında taşınmak zorunda kalabiliriz" dediğini dün gibi hatırlıyor; her ihtimale karşı eşyalarını toplamış ve bir bekleyiş içine girmişlerdi. Kasaba halkı ise, Batı karşıtı atmosferi üzerlerine alınmasınlar diye Benedictlere karşı fazlasıyla kollayıcı davranıyordu: "[O günlerde] insanların bana ilgisinden ambale olmuştum. Her biri Türkiye'nin yaptığını kişisel olarak bana açıklamak zorunda hissediyordu. Her biri, olası bir çatışma ortamında güvende olacağımı bana kişisel olarak garanti etme ihtiyacı duymuştu."²⁹

Kıbrıs Krizi kısa sürdü ve Peter iki ay daha araştırmasına devam etti. 1968'in Ocak ayında ise ODTÜ'de vereceği ders sebebiyle Ankara'ya taşındılar ve Michael Meeker'in güz döneminde dersini verirken kaldığı Küçükesat'ta Tunali Hilmi Caddesi 42/15 numaralı evi devraldılar.³⁰ Peter, Ankara günlerinde Türkiyeli sosyal bilimcilerle ilişkiler kurmaya başladı. Öncelikle, unutmamak gerekir ki, Fallers, Meeker ve Peter'in 1967-68'de sırayla ODTÜ'de ders vermiş olmaları bu Chicagolu grubun Türkiyeli sosyoloji

²⁹ Benedict – Fallers, 30 Kasım 1967. LAFP 3/1. Halil Akıncı ise bu gergin günlerde ailesinin Benedictlere kol kanat gerdiğini ifade etti.

³⁰ Peter, Manning Nash'ın Chicago'da verdiği dersten ilhamla geleneksel ve modern ekonomik sistemler üzerine bir ders tasarladı. Belshaw'ın *Traditional Exchange and Modern Markets*'i ile Dalton'un derlediği *Tribal and Peasant Economies* adlı kitapları dersin temel okumalarıydı. ODTÜ kütüphanesi kalkınma literatürü ile dolup taşıyordu fakat Peter yeni ekonomik antropoloji çalışmaları ile öğrencileri modernizasyoncu paradigmadan kurtarmak istiyordu. Benedict – Fallers, 25 Ağustos ve 22 Eylül 1967. LAFP 3/1.

²⁷ Cemile (Kazak) Macit ile görüşme.

²⁸ Cordelia D. Benedict ve Halil Akıncı ile görüşmeler.

öğrencilerine ulaşmasını sağlamıştı. Örneğin, Bahattin Akşit sonradan Chicago'ya gidip Fallers ile çalışacaktı (Bulut ve Arlı, 2008, s. 271).³¹ Bunun yanında Peter, George Helling, Mübaccel Kıray, Ruşen Keleş, Oğuz Arı gibi meslektaşlarıyla “toplumsal değişme” konulu seminerler yaptı.³² Ayrıca, bugün bir klasik sayılan *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar* (Tümertekin vd., 1971; Benedict vd., 1974) kitabının temelleri de bu dönemde atıldı. Editörler Peter, Fatma Mansur Coşar ve Erol Tümertekin, Türkiye'deki sosyo-ekonomik dönüşüm ile ilgili artmakta olan araştırmaları bir araya getirirken aynı zamanda birbirinden kopuk durumda olan Türkçe ve İngilizce literatürleri kaynaştırmayı amaçlıyorlardı. Kitabın bir diğer motivasyonu ise, son on senede hem ODTÜ ve Hacettepe gibi yeni üniversitelerde hem de 27 Mayıs sonrasında kurulan DPT gibi devlet kurumlarında yaygınlaşan, saha araştırmasına ve/veya istatistiksel veriye dayanan analizleri sergilemekti. Ford Vakfı'nın Türkiye'deki sosyal bilimler danışmanı Frederik Shorter'ın projeye destek vermesi sayesinde Peter'in ABD'ye dönmesinden sonra Türkiye'de kitaba dair düzenlenen toplantılar fonlanabildi ve kitap Türkçe olarak 1971'de, İngilizce olarak ise 1974'te yayımlandı.³³

Nevada Üniversitesi, Reno, 1968-1970

Peter, aldığı burs sayesinde alan araştırması yapabiliyordu ama tez yazma sürecinde de ailesini geçindirmesi gerekiyordu. Ayrıca Cordelia ikinci çocuklarına hamileydi ve uçağa binme kısıtlamaları yüzünden erkenden oğluyla birlikte Chicago'ya dönmüştü. Ankara'da kalan Peter'ı ise gelecek endişeleri sarmıştı. Otuz yaşında iki çocukla bir baltaya sap olamamış, “işe yaramaz” hissediyordu kendini. Chicago'ya bir öğrenci olarak dönmeyi kendine yediremiyordu. Danışmanına, “bölümdeki lisansüstü öğrencilerin en eskisi olma rekoru pek de övünülecek bir şey değil” diye yazmıştı.³⁴ İşte bu sebeplerle iş imkanlarını araştırmaya başladı ve Chicago antropolojiden yakın arkadaşı William A. Dougllass aracılığıyla Nevada Üniversitesi'nin Reno kampüsündeki çiçeği burnunda Antropoloji Bölümü'nden teklif aldı. İlk başta ders yükünden dolayı çekimser kalmış, fakat ders sayısı azaltılınca evet demişti; dönemlik ikişer şube Antropolojiye Giriş (ANTH 101) dersi ve senede bir tane de ekonomik antropoloji dersi üzerine el sıkıştılar. Her ne kadar ders vermek tez yazma sürecini yavaşlatacak olsa da Chicago'dan ayrılmak iyi gelecekti. Nevada'da

hoca olmak belirsizliklerle dolu öğrencilik yaşamını kırma yolunda bir başlangıçtı.

Peter ancak derslerini bitirdikten sonra 19 Haziran'da İzmir'den Venedik'e giden bir gemi ile Türkiye'den ayrılacak, bir iki gün İtalya'da akrabalarını ziyaret edecek ve Münih'ten New York'a uçacaktı.³⁵ Peter'in doğum haberini İtalya'dayken aldığı Elizabeth ile birlikte Benedict ailesinin nüfusu dört kişiye çıkmıştı. Yaz sonunda Reno'ya taşındılar ve geçici de olsa yeni bir yaşama başladılar. Omuzlarındaki aile babası sorumluluğuyla Peter hem ilk defa ders verdi hem de doktora tezini tam bir senede bitirip 1969 güzünde savundu.³⁶ Bölüm başkan yardımcılığı da yaptığı Reno'daki ikinci senesinde artık diplomalı bir Dr. olarak özgeçmişini çeşitli üniversitelere göndermeye başlamıştı. Aslında Reno'da keyifleri yerindeydi fakat Peter daha prestijli, ders vermekten ziyade araştırma yapabileceği yerlerde kadro bulmayı arzuluyordu. Ne var ki 1968 hareketi ile üniversite sistemi de krize girmiş, özellikle insan bilimleri alanında iş imkanları çok daralmıştı. Ocak ayı gelmiş ama daha bir davet bile almamıştı. Normalde düz bir kalem olan Peter'in belli ki kendisine çok stres veren bu konuda kinayeli konuştuğunu görüyorduk: insanların onu işe almak için kapısına yığılmıyor oluşu gururunu kırmaya başlamıştı! İşte tam o sırada bütün hayatını etkileyecek bambaşka bir teklif aldı. Ford Vakfı Türkiye birimi ona sosyal bilimler danışmanlığı pozisyonunu öneriyordu.³⁷ Ford Vakfı Türkiye Temsilcisi Eugene Northrop ile eşinin, Cordelia'nın ailesinin yakın arkadaşları olması muhtemelen ilişkileri güçlendirmişti; örneğin Benedictler Ankara'ya geldiklerinde Bayan Northrop, Cordelia ile özel olarak ilgilenmişti. Fakat bu iş teklifini daha çok Peter'in kurduğu akademik ilişkilere borçluydular. Vakfın sosyal bilimler danışmanı Frederik Shorter ile iyi anlaşmışlar ve gördüğümüz gibi derleme kitap vesilesi ile iletişimleri sonra da sürmüştü. Cordelia'nın değişimi ile bu ilişkiler Peter'ı vakfın “radar”ına almıştı. 1970'te Shorter'ın ayrılması gündeme geldiğinde teklifi Peter'a götürdüler.

Ankara Ford Vakfı, 1970-1972: Akademik yayınlar dönemi

Benedict ailesi 1970 yazında yeniden Atlantik'i geçerek Reno'dan Ankara'ya taşındı. Burada onları Ula'dakinden çok farklı bir yaşam bekliyordu. Sadece

³¹ Bahattin Akşit ile görüşme, 6 Mart 2020.

³² Benedict – Fallers, 11 Nisan 1968. LAFP 3/1.

³³ Benedict, “Tentative Agenda for a Meeting”, [Eylül-Ekim 1968]; Benedict – Mansur-Coşar, Fallers, Shorter, Tümertekin, 7 Kasım 1968. “Project proposal to the Ford Foundation,” [Kasım 1968]; Benedict – Fallers, 11 Ağustos 1968. LAFP 3/1.

³⁴ Benedict – Fallers, 4 Mart 1968. LAFP 3/1.

³⁵ Benedict – Fallers, 3 Mayıs 1968. LAFP 3/1. Donanma günlerinde pek kıyıya çıkamasa da bir keresinde İtalya'da babasının memleketini ziyaret etmiş ve akrabaları ile tanışmıştı. Zamanla aile kökenlerine ilgisi artmış, orada akademik araştırma yapmayı bile düşünür olmuştu.

³⁶ Benedict – Fallers, 10 Eylül 1969. LAFP 3/1.

³⁷ Benedict – Fallers, 25 Ocak 1970; Fallers – Benedict, 2 Şubat 1970. LAFP 3/1.

Türkçe konuştukları ve geleneksel komşuluk ilişkileriyle yoğruldukları küçük kasaba hayatından sonra üniversite profesörleri, bürokratlar ve en çok da kendileri gibi yabancılarla vakit geçirdikleri kozmopolit metropol hayatına geçiş yapmışlardı. Yaşadıkları Güneş Sitesi, Ankara'da yabancıların en çok tercih ettiği yerlerdendi ve orada yaşayan Türkler de çocuklarını İngilizce eğitim veren okullarda okutan kültürel olarak elit bir kesimdi (Büyücek ve Büyücek, 2020). Dolayısıyla Benedictlerin yeni arkadaşları genelde Amerikalı ya da Avrupalı yabancıydı; çocuklar ise İngiliz Konsoloslukunun kreşine gidiyordu. Cordelia'nın en yakın arkadaşı, elli sene sonra hâlâ neredeyse her gün telefonlaştığı eski Barış Gönüllüsü Peggy Hanson olacaktı. Aslında Bakanlıklar bölgesinde Tunus Caddesi 12/4 numaradaki Vakıf'ta çalışan Peter, Türkiyeli akademisyenlerle yakın ilişki içindeydi; örneğin, Mübeccel Kıray ve eşi onlara yemeğe gelmiş, onlar da Kıray'ın evine gitmişlerdi. Fakat bu ilişkiler en azından Cordelia için yakın arkadaşlıklara evrilmeydi; onun için Ankara yılları daha resmî idi.

Peter'ın Ford Vakfı çatısı altında yaptıklarının ayrıntılarına hâkim değiliz. En çok eğitim reformu alanında projeler yürüttüğünü biliyoruz ki bunların başında ilkököl sonrası eğitimin modernizasyonu, işletme disiplininin kurulması, nüfus çalışmaları ve İngilizce eğitim geliyor (Pillsbury, 2008, s. 141). Diğer yandan Ankara'da yaşadığı bu iki sene Peter'a akademik yayınlarını hazırlaması için iyi bir fırsat vermiş görünüyor. Vakıf'taki görevini akademisyen kimliği ile destekleyerek Türkiye'deki sosyal bilimciler ile bağını kuvvetlendirdi ve iş birlikleri yaptı. Bunlardan biri, Ankara Üniversitesi'nden hukukçu Prof. Adnan Güriz ile derledikleri *Türk Hukuku ve Toplum Üzerine İncelemeler* kitabıdır. Kitap, Ford Vakfı ile yeni kurulmuş Türk Kalkınma Vakfı'nın (TKF) ortak desteği ile TKF'nin ilk yayını olarak 1974'te basılmıştır. Benedict ve Güriz'in giriş yazısında belirttikleri gibi, kitabın ayırt edici özelliği "toplumsal gelenekler ile yeni hukuk kurallarının karşılaştığı noktalara ağırlık verilmesi"ydi (Güriz ve Benedict, 1974, s. XXI). Kitap, Cumhuriyet döneminde yaşanan hukukî dönüşümü sadece yazılı kanunlara değil yereldeki ve gündelik hayattaki uygulamalarına da bakarak yorumlamayı, bu "karşılaşma"lardan doğan sorunların pratikte nasıl üstesinden gelindiğine dikkat çekmeyi amaçlar. Buna bir anlamda hukukun etnografik incelemesi denebilir.

Kitaptaki ilk makale de Peter'a aittir. Makale, başlık parası ve mehr gibi evlilik öncesinde ve esnasındaki para/mal değiş-tokuş pratiklerinin modern hukuk ile imtihanını ele alır. Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet döneminde devam eden medeni hukuk reformu ile evlilik öncesi mal anlaşmalarının resmen düzenlendiğini ve kısıtlanmaya çalışıldığını gösterir. Makalenin en orijinal yanı, bu dönüşümün tek yönlü ve yukarıdan aşağıya

olmadığına, toplumsal koşullara uymayan kanunların güncellendiğine ya da yürürlükten kalkabildiğine dikkat çekmesidir. Son cümlesinde vurguladığı gibi, "Türkiye'de hukuk reformu, sosyal değişimi gerçekleştirme aracı olarak öngörülmüştür. Ancak sosyal değişim de hukuk düzenini Türk toplumunun açık sosyal normlarına uydurarak etkilemekten geri kalmamıştır" (Benedict, 1974a, s. 34). Makalenin son kısmı, bu konuda eksik olan etnografik veriye kısmen ulaşabilmek için Yargıtay kararlarından yararlanır ve yeni hukukî kısıtlamalar ile yerel pratiklerin karşılaşma/çatışma noktalarını örnekler. Diğer yandan, bu konuda çalışması olan antropolog Paul Magnarella'nın yorumlarına şüpheyle yaklaştığını, onun yerine analizini Hacettepe'de derlenmiş olan ulusal örnekleme dayandırdığını görürüz. Bu da, Benedict'in Ford Vakfı – Hacettepe ekseninde Türkiye'de kurumsallaşan ve kapsamlı anket çalışmalarına dayanan uygulamalı sosyal bilim janrını, tekil etnografik örnekler üzerinden genellemelere varma eğiliminde olan klasik antropolojik bakışa yeğ tuttuğunu gösterir.

Bunun yanında Barbara C. Aswad ile Orta Doğu'da ev ziyareti örüntüleri üzerine bir kitap derlemeyi planladıkları anlaşılıyor.³⁸ Fakat bu proje kitap yerine *Anthropological Quarterly* dergisinin 1974'teki bir özel sayısına dönüşmüştü. Peter'ın katkısı kadınların düzenlediği "kabul gün"leriyle ilgili bir makaleydi. Makalede, "Tütüneli" müstear ismiyle andığı Ula'daki "gün" olgusunu, 1954'te nahiyeden kazaya terfi edince Ula'ya dışarıdan atanan memurların eşleri tarafından getirilmiş yeni bir kültürel kurum olarak analiz ediyordu. Bu kentli, laik ve eğitilmiş kadın grubu sıkıcı kasaba hayatında kendi aralarında kapalı bir gün sistemi kurmuş fakat tedricen kasabanın ağa ve tüccar elitlerinin eşlerini de dâhil etmişlerdi. Bu seçkin kadın kulübü, memur sınıfı ile yerel ileri gelenler arasındaki siyasî ve finansal ilişkilerin kurulmasında erkeklerin resmî ilişkilerini tamamlayıcı rol oynamıştı (Benedict, 1974b). Unutmamalı ki Peter'ın kabul günleri ile ilgili bütün bilgisi doğal olarak Cordelia'dan geliyordu. Cordelia günlere gidiyordu, hatta bir süre sonra kendisinin de ayda bir kabul günü oldu. Makalenin literatürü ele alan ilk kısmı Peter'ın analizi olsa da yazının malzemesini Cordelia sağlamış, hatta yazmıştı. Fakat, bugünden bakıldığında inanması güç de olsa makalede Cordelia'ya teşekkür dahi yoktur.³⁹

Ula kitabı

Peter, Ankara Ford Vakfı'nda çalıştığı dönemde en önemli eseri olan *Ula: An Anatolian Town* (Ula: Bir

³⁸ Benedict, CV, Mayıs 1972. LAFP 3/2.

³⁹ Peter'ın 1972'deki CV'sinde ilk başta derleme kitap bölümü olarak yazılan makale iki yazarlı olarak kaydedilmiştir. Benedict, CV, Mayıs 1972. LAFP 3/2. Dergi makalesine dönüşürken neden Cordelia'nın isminin çıkarıldığını bilemiyoruz.

Anadolu Kasabası) (Benedict, 1974c) kitabının da yayın süreciyle uğraşmıştı. Doktora tezine dayanan Ula kitabı kanımca Türkiye etnografik araştırma tarihinin köşe taşlarından fakat hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Bir kasaba üzerine yapılan ender çalışmalardan biri olmasının yanı sıra kasabayı kendi içinde değil bir bölgesel ağın parçası olarak analiz eden tek eserdi (ve belki de hâlâ öyledir). Araştırma yöntemi açısından da Peter, hem Türkiyeli araştırmacıların genelde tercih etmediği etnografik yöntemi benimseyerek kasaba yaşamına entegre olmuş, hem de gezici pazarcılara katılarak düzenli olarak bölgede dolaşmıştır. Ayrıca Osmanlı Arşivi'nden belgeler de kullanarak Ula'daki dönüşümü kasabanın son yüz yıllık tarihine oturtmuştu. Dönemin anket yöntemine ve/veya kısa süreli ziyaretlere dayanan sosyal bilim yazınıyla karşılaştırıldığında Ula kitabı 1950-1960'ların toplumsal dönüşümünü yerelin gözüyle kavramsallaştırmış ve hâkim kalkınma paradigması yerine öznel dünyalardaki bocalama ve alternatif arayışlarını öne çıkarmıştır. Kitap, ayaklarının altındaki zeminin kaydığını gören bir toplumun, haysiyetini koruyarak bu krizle baş etme mücadelesinin hikâyesidir. Başkalarının kalkınma, ya da çarpık/yetersiz kalkınma olarak gördüğünü Peter bir yaşam mücadelesi olarak görür. Sanki ilerlemeci sosyal-demokrat anlatıya kurban giden kasabalıları tarihin gazabından kurtarmak istemiştir!

Ula'nın hikâyesi bize yüzyıl ortasında Türkiye'de yaşanan büyük dönüşümü taşra gözüyle anlatır. 1945 sonrasında hızla artan karayolları ve motorlu taşıtlar ile dağ köyleri ile kıyı bölgeleri bütünleşirken ulaşım imkanlarındaki bu gelişme artık kolay erişilen Muğla'nın önemini artırmıştı. Eskiden dağ ile kıyı, köy ile şehir arasında aracı rolü üstlenmiş olan Ula kasabası bu hayatî konumunu hızla kaybetmeye başladı. Peter'ın özellikle vurguladığı gibi, o dönemki sosyal bilim çalışmalarının favori konusu olan "kentleşme" olgusu yaşanan dönüşümü açıklanmaya yetmiyordu. Kasabanın işlevlerinden bazıları şehre değil köye kaymıştı. Örneğin, artık bakkalı olan köylülerin her şey için kasabaya gitmelerine gerek yoktu. Veyahut, köylere camilerin ve kuran kurslarının açılması, şehre ileri düzey okulların açılması ile paralel bir olguydu: bu işlevler ortadaki kasabadan iki uçtaki köye ve şehre eş zamanlı olarak kaymıştı. Yaşanan dönüşüm kentleşmeden ziyade kasabanın işlevsel erozyonu idi.

Karayolu devrimine seri üretime dayalı yeni malların piyasayı sarması eklenince geleneksel sosyal yapı yerle bir oldu. Ağalar bir statü grubu olarak zaten düşüşe geçmişti. 1930'lardan itibaren yoğunlaşan sıtmayla mücadele sayesinde kıyı bölgeleri ilk defa yerleşime ve tarıma açılmıştı. Bu arazileri, yerleşik hayata geçen göçebe kavimleri tütün üretimindeki sınırlı kâr marjından mustarip ağalardan ucuza satın alıyorlardı, ki

bu da küçük toprak sahipliğini yaygınlaştırmıştı. Kırsalda toprak sahipliğinin ekonomik değeri azalırken ticaretin gücü artıyor ve yeni bir tüccar sınıfı yükseliyordu. Öncesinde belediye başkanlığından başlayarak her türlü siyasî pozisyon ağaların elindeyken, 1945-1950'den sonra Ula'da tüccarlar siyasî köşe başlarını tuttular. Daha önemlisi ise, esnafın varlığı tehdit altındaydı çünkü kasabanın tarihsel olarak bütün bölge insanına mal ürettiği zanaatlar sarsılmıştı. Örneğin yemenicilik yerine kunduracılık gelmiş, sonra ise fabrika üretimi lastik ayakkabılar her yeri sarmıştı. Artık kasaba mal almak için de merkezî bir konumda değildi. Bir ayakkabı ismarlamak yerine sadece sökülen lastik ayakkabıları tamir için ziyaret edilen bir dükkân para getirmemesinin yanında baba mesleği onuruna da dokunuyordu. Terziler artık elbise dikmiyor, seri üretim giysileri tamir ediyorlardı. Aslında tarım işçiliğinde para vardı ama kültürel olarak gururlu ve muhafazakâr esnaf buna direndi. Başka bir zanaata geçmek de hem sermaye hem de yıllar süren bir ustalık süreci gerektiriyordu. Tütün desenz astarı yüzünden pahalıya geliyor, elde çok az bir kâr bırakıyordu. İşte bu noktada Ula kitabının en orijinal katkılarından biri, yani gezici pazarcılık konusu gündeme geldi: madem devir malların dolaşımı devri, o zaman onları dolaştıracak insana ihtiyaç vardı. Böylece eski yemeniciler, terziler ve diğerleri kasabadaki dükkanlarını dışarıdan gelen malların deposu olarak kullanıp haftanın her günü başka bir yerde (Ula, Köyceğiz, Yatağan, Milas, vb.) kurulan bölge pazarlarında pazarcı esnafı oldular. Kamyon ve otobüs sahipliği en önemli sermaye haline geldi. Tabii kentleşme de sürüyordu, özellikle genç nüfus büyük şehirlere gidiyordu, fakat kitap bize kasabada kalanların hikâyesini anlattı. Ulalılar hiç olmadığı kadar mobil hâle geldiler; bu, kentleşme değildi.

Ula hikâyesinin orijinal katkılarından biri de bugün kentsel işletmecilik ve reklamcılık ile özdeşleştirilen "pazarlama" kavramının "aşağıdan bir tarihi"ni de sunmasıdır. Var olan talebe ürün sağlamaya dayalı üretim-merkezli yaklaşımın yerine, talep yaratmaya dayalı ticaret-merkezli pazarlama yaklaşımının Ulalılar için de önem kazandığını görürüz. Hem köylerde hem de kasabalarda, tütünün birçok geçimlik ürünün yerini almasıyla daha çok tüketim maddesi para ile satın alınır olmuştu (Kasabalıların "yok devri" olarak andığı 1954 krizinde bu piyasa bağımlılığının insanı ne kadar savunmasız bıraktığı da hissedilmişti). Kasabalı pazarcılar da basitçe mal dolaşımında edilgen birer araç olmadıklarının farkındaydı; pazar/talep yaratmaya da çalışıyorlardı. Boşlukları bulmak, becerikli olmak ya da yeni ürünleri ilk defa getirmek önemli mezzetlerdi. Bu noktada kasabalı kimliği de devreye girdi. Ulalılar İzmirli tüccarlar gibi aşırı yüksek kârlar koymaktan her zaman imtina ettiler, yerelde isimlerine zarar gelmemesi için hep bir denge kurmaya çalıştılar. Kısaca, bir ahlaki

ekonomi kuruldu.

Ula'daki bir diğer yenilik ise 1954'te kasabanın kaza merkezi olması ile dışarıdan atanmış olarak gelen memur sınıfı idi. Yukarıda bahsedilen "kabul günü" makalesinde de ele alınan bu olgunun bir de tüketim kültürü boyutu vardı. Bu grup, aynı ağalar gibi, çok paraları olmamasına rağmen tüketim üzerinden seçkinliklerini göstermek zorundaydılar. Mesela çocuklarının okul kıyafetlerinin bile en iyi kalite olması bekleniyordu. Veyahut, pazara gittiklerinde kendilerine konduramadıklarından pazarlık yapamaz ve her şeyi pahalıya alırlardı (sırf bu yüzden başkasını gönderdikleri olurdu). Evlerinde de alıştıkları konforu kurmaya çalışırlardı. Ayrıca pazarlamacılık sektöründe onların tüketim alışkanlıkları norm olarak alınır, diğerlerini özendirmek için kullanılırdı. Sonuç olarak kasabada maddi gücü ile kültürel kimliği arasındaki gerilimlerle baş etmeye çalışan gruplar vardı: düşük maaşlı ama ulusal bürokratik kültürü temsil eden memurlar, artık topraktan fahiş paralar kazanmayan ama kasabada hâlâ cömert olmak zorunda olan ağalar, yepyeni bir pazarlama kültürüne dâhil olurken zanaatkar kimliklerinden ödün veremeyecek olan esnaf. En önemli ortak noktaları ise hepsinin borç içinde olmasıydı. İşte *Ula* bu bocalamaların hikâyesidir.

Bu hikâyeye dönemin sosyal bilim yazınına bir cevap olarak okunabilir. Peter kitabın sonunda Fehmi Yavuz ile Mümtaz Soysal'ı ismen de anarak literatürdeki ilerlemeci ve kalkınmacı önyargıları kibarca eleştirir çünkü verimliliği merkeze koyan bu analizler için Ula gibi kasabalar modernleşmeyi engelleyen kalıntılar olarak görülmüştür. Kişisel olarak sevdiği ve yardımını da gördüğü meslektaşlarından bu noktada bahsetmez ama ben *Ula*'nın Mübeccel Kıray ve Şerif Mardin'in de dâhil olduğu bütün işlevselci-kalkınmacı literatüre bir alternatif sunduğunu düşünüyorum. Peter'in disiplinlerarası bakışı onu antropoloji kanonundaki dar görüşlülükten de kurtarıyordu. Örneğin, Ula ve çevresinde gözlemediği periyodik pazarlar ile yeni girişimcilik yöntemlerinde bir geleneksel/modern ikiliği görmüyordu. Bu noktada hocalarından Clifford Geertz'ı eleştirmekten çekinmiyor, onun pazar/şirket ayrımına şüpheyle bakıyor, geleneksel olanın yerini moderne bırakması anlatısını reddediyordu. Migros gibi örneklerde gördüğü gibi, eski örüntülerle yeni girişimcilik biçimleri kompleks bir şekilde birbirine bağlanarak bölgesel ağlar ortaya çıkarıyordu.⁴⁰

Bir parantez açarsak, Peter'in Türkiye üzerine yayımlanan son araştırma makalesinde geleneksel/modern ayrımına dayalı modernleşmeci literatüre eleştirisinin tekrar altını çizdiğini görürüz (Benedict, 1976). Yazı akademide uzunca bir dönem verili kabul edilen geleneksel geniş aileden kentli çekirdek aileye geçiş

anlatısını kökten eleştirir. Öncelikle, kırsal Türkiye'de geniş ailenin yaygın olduğu tezini sorgular ve birçok verinin bunun tersine işaret ettiğini gösterir. Bu eleştiri ancak sonradan, yine Fallers'ın Chicago Antropoloji'den öğrencisi olan Alan Duben'in çalışmaları ile doğrulanacaktır (Duben, 1985; Duben ve Behar, 1991). Peter ayrıca metodolojik olarak sadece nüfus verisine dayanarak çıkarım yapılmasını eleştirir ve etnografik araştırmaya üstü örtülü bir çağrıda bulunur. En önemlisi ise, kentteki göçmende görülen kırsal bağlantıların, kadim ilişkilerin bir kalıntısı (ve kanıtı) olarak değil, tam tersine kentleşme sürecinde kırsalla kurulmuş yeni hısım bağlantıları olabildiğini vurgular. Bu vurgu, orijinal bir katkı olarak, 'geniş aile' ilişkilerini modernleşme sonucu doğan mekanlar-ötesi ilişkisellik ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir sosyal yapı olarak kurgular. Gelenekselin kalıntısı olarak görüleni modernin ürünü olarak görmeyi önerir.

Ula tezini kitap olarak yayımlamak pek de kolay olmamıştı. Chicago Üniversitesi Yayınları editöründen gelen yorumlar Peter'ı hayal kırıklığına uğrattı ve kızdırdı. Özetle, "sosyolojisini biraz hafifletip" akademik "jargonu" azaltması, "daha edebî" ve "romansı" bir dil kullanması ve coğrafi bilgiler gibi detayların kırılması isteniyordu.⁴¹ Peter kitabını basitleştirmesi ve hikâyeleştirmesinin talep edilmesine içerlemişti. Fallers da editöre, öğrencisine arka çıkan sert bir mektup göndermeyi ihmal etmedi. Peter kitapta, özellikle editörünkilerdense arkadaşı Şerif Mardin'in önerilerini takip ederek düzeltmeler yaptı, fakat sonunda kitabını geri çekip California Üniversitesi Yayınları'na gönderdi. Oradaki süreci bilmesek de olumlu sonuçlanmadığı açık çünkü kitap en sonunda 1974'te Brill Yayınevi'nden *Ula: An Anatolian Town* başlığı ile yayımlandı (Benedict, 1974c).⁴² Yine belirtmeliyiz ki *Ula*'nın yazımında Cordelia'nın katkısı görünenden daha fazla idi. Kitapta (tütün işi, etin saklanması, vb.) detaylı anlatılan birçok sahne sadece kadınların erişimine açıktı. Ayrıca, muhtemelen çocukluklarındaki sosyal çevre farkının da etkisiyle, Cordelia'nın kalem çok daha kuvvetliydi; Peter'in yazma deneyimi azdı. Dolayısıyla Cordelia kitabı cümle cümle düzeltti ve bazı bölümlerini yeniden yazdı.

Türkiye'den sonra, 1972-2006

Peter, Ankara Ford Vakfı'ndaki görevinde gayet başarılı olmuş ve ilk senenin sonunda Türkiye temsilci vekilliğine

⁴¹ Valentine – Benedict, 3 Ağustos 1970. Valentine – Benedict, 20 Ağustos 1970. Benedict – Fallers, 14 Eylül 1970. LAFP 3/1.

⁴² Benedict – Fallers, 11 Ağustos 1970; 24 Eylül 1970; 14 Ekim 1970; 24 Kasım 1970; 9 Aralık 1970; 28 Şubat 1972. Valentine – Fallers, 20 Eylül 1970. Valentine – Benedict, 9 Ekim 1970; 17 Kasım 1970; 3 Mayıs 1971. Fallers – Benedict, 25 Kasım 1970; 2 Aralık 1970. Benedict – Valentine, 9 Aralık 1970; 10 Mayıs 1971. Fallers – Marvin W. Mikesell, 6 Ocak 1971. LAFP 3/1-2.

⁴⁰ Benedict – Fallers, 22 Eylül 1967. LAFP 3/1.

terfi etmişti. Fakat bir sonraki sene akademik kariyerine geri dönmeye kararlıydı. Araştırma izni alabilmek için birçok zorluk yaşadıkları 1967 yılına kıyasla 1971'de Türkiye'deki koşullar çok daha umutsuzdu; muhtıra ve sıkıyönetim döneminde bir Amerikalının taşrada saha araştırması için izin alması neredeyse imkansızdı. Bu sebeple, 1967'de de aklından geçmiş olan fikre geri döndü ve baba memleketi Güney İtalya üzerine çalışmaya karar verdi. Nevada Üniversitesi'ndeki arkadaşı Douglass ile ortak bir İtalya projesi için burs kurumlarına başvurular. Peter'in amacı, Ula çalışmasına paralel olarak kasabaların ve küçük şehirlerin düşüşünü analiz etmektir. Ayrıca, aile arka planının etkisiyle İtalya taşrasından Yeni Dünya'ya göç ile de ilgileniyordu. Ne var ki burs başvuruları olumlu sonuç vermedi. Aslında Nevada'dan izin alarak Türkiye'ye gelmişti ve geri dönebilirdi, fakat görünen o ki oradaki görev hayalindeki akademik pozisyon değildi. Ford Vakfı hem daha iyi bir maaş veriyor hem de sahada olmayı seven Peter için daha anlamlı ve değerli bir araştırma ortamı sağlıyordu. Sonuç olarak 1972-1973 senesini de Ford'da geçirmeyi kabul etti. Bu sefer idari alanı Türkiye'den Orta Doğu'ya genişliyordu. Böylece Benedictler 1972 yazında Ankara'dan Beyrut'a taşındılar.⁴³

Ertesi sene Peter yine aynı yol ayrımına gelmişti ve karar vermesi gerekiyordu. O sene akademik başvurular yapmış, (muhtemelen) 1972 sonbaharında Toronto'da düzenlenen Amerikan Antropoloji Derneği'nin (AAA) senelik toplantısına katılmıştı. Hatta özgeçmişini Avusturalya üniversitelerine bile göndermişti; Cordelia'ya "Belki de Amerika'dan vazgeçmeliyiz." demişti. Fakat sadece Texas Üniversitesi'nden bir senelik bir pozisyon için teklif aldı. Gerçi danışmanın söylediği gibi sözleşmesi yüksek ihtimalle uzatılırdı ama iki çocuklu Benedict ailesi bu kadar belirsizlik içinde yeniden okyanus ötesine taşınmak istemiyordu. Diğer tarafta Ford Vakfı kontratını 3-4 seneliğine yenilemeyi teklif etmişti. Eğer bunu kabul ederse bir daha akademiye geri dönmenin çok zor olacağını farkındaydı fakat en makul seçenek bu görünüyordu. Bir telif kitaba ek olarak derlemeler ve makaleler yayına hazırlanmış olmasına rağmen 4-5 senedir sürekli geri çevrilmenin yorgunluğu da etkili olmuş olmalıydı. Kontratı imzaladı ve bir anlamda akademi ile gemileri yaktı.⁴⁴ Üniversiteleri kastederek, "Korkarım şu an çok az piyasa değerimiz var." diye yazmıştı.⁴⁵

Böylece, Benedict ailesi Ford Vakfı çatısı altında

1972-1974 arasında Beyrut'ta, 1974-1976'da da Kahire'de yaşadı. Türkiye temsilciliğinden bütün Orta Doğu bölgesi sosyal bilimler danışmanlığına (müşavirliğine) terfi etmişti. Bu pozisyonda, hem Orta Doğu ülkelerindeki sosyal bilimcileri bir çatı altında toplamaya çalışan projeler yapıyor, hem de Lübnan ve Mısır'da ulusal çaptaki kalkınma programlarına danışmanlık yapıyordu (Pillsbury, 2008, s. 141). Örneğin Lübnanlı antropolog Khuri (2008, s. 89-90), Beyrut Ford Vakfı'nın "sahadaki adamı"nın Peter olduğunu söylüyor ve Orta Doğu'da sosyal bilimlerin durumu hakkında ortak bir konferans düzenlediklerinden bahsediyordu. Cordelia ise 1973'te Timothy'nin doğumuyla birlikte üç çocuğun bakımından sorumlu olarak ailevi işlerle ilgileniyordu. Son on yıldır ortalama iki senede bir ülke değiştirmişlerdi ve bu koşullara özellikle çocukların uyum sağlaması onun omuzlarındaki yüklü bir sorumluluktur. Örneğin, en büyük oğulları Peter Alexander okul çağının ilk beş yılında üç farklı ülkedeki beş farklı okula gitmişti: Alman anasını, İngiliz birinci sınıf, Amerikan ikinci sınıf, İtalyan üçüncü sınıf ve yine Amerikan dördüncü sınıf.

1976'da Peter'a Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (USAID) Yakın Doğu ve Afrika büroları sosyal analiz birimi yöneticiliği teklif edildi (Benedict, 1981, s. 19). Böylece Benedict ailesi ABD'ye, Washington, D.C. yakınlarındaki Annandale'e (Virginia) taşındılar. Peter kısa bir süre sonra, özel bir eğitime katılarak, Dışişleri'nin en üst düzeydeki dört rütbesinden mürekkep Senior Foreign Service'in üyesi oldu. Beş yıl kendi ülkelerinde yaşadıkten sonra bu sefer de Afrika kıtasına taşındılar. Peter önce Moritanya'da (1981-84), sonra da Nijer'de (1984-87) USAID Bölge Temsilcisi (*mission director*) sıfatıyla çalıştı.

Bu dönem Cordelia ile Peter'ın ayrılık sürecine de tanıklık etti. Resmen 1987'de boşansalar da 1985'te Cordelia ABD'ye döndü. En küçük oğulları Timothy babasıyla Niamey'de iki sene daha kalmıştı. Daha ortaokul çağındaki oğullarının şoför, aşçı gibi lüks gündelik yaşam imkanlarına sahip baba evinde kalması, neredeyse sıfırdan kendi hayatını kurma mücadelesi verecek olan Cordelia ile taşınmasından daha uygun olmuş görünüyor. Cordelia çocukluk şehri Chicago'ya değil Afrika macerası öncesinde alışmış ve çevre edinmiş oldukları Washington'a dönmüştü. Orada meşhur Smithsonian Enstitüsü'nde işe girdi ve yirmi sene çalıştı. Enstitü neredeyse her konuda soru sorulabilecek bir otorite olarak görülürdü. Cordelia'nın görevi ise günde 500'ü bulan telefon aramalarını gönüllü gençlerden oluşan takımının yardımıyla cevaplamaktı. Müzenin kapanış saatinin kaç olduğu gibi önemsiz soruların yanında, Cordelia'nın, pozisyonundan normalde beklenmeyecek yetkinlikteki dünya kültürleri ve tarihi konusundaki bilgi birikimini konuşturduğu birçok soru cevaplanırdı. Oğlu Timothy'nin deyişiyle, bu telefon

⁴³ Benedict – Fallers, 20 Nisan 1971; 18 Ekim 1971; 10 Nisan 1972; "Application form for NEH", [Ekim 1971]; Benedict, CV, Mayıs 1972. LAFP 3/1-2.

⁴⁴ Benedict – Fallers, 10 Nisan 1972; 18 Ekim 1972; 29 Ocak 1973; 12 Mayıs 1973; 20/26 Haziran 1973; Fallers – Benedict, 4 Haziran 1973; Benedict – Mckim Marriot, 22 Haziran 1973. LAFP 3/1-2.

⁴⁵ Benedict – Fallers, 12 Mayıs 1973. LAFP 3/1.

hattı zamanının Google'ı gibi görülürdü (ki arkadaşları ile annesini "işlettikleri" olmuştu). Cordelia işinde, Enstitü'nün 150. senesinde oluşturulan gelmiş geçmiş en değerli 150 çalışan listesine girecek kadar başarılıydı. 2005'te emekli olduktan sonra Chicago'ya döndü. Şehirle bağlantısını koparmamakla beraber zamanının çoğunu Franklin Grove yakınlarındaki aile çiftliğinde geçiriyor.

1987'de Peter da Washington'a döndü ve USAID için çalışmaya devam etti. Cordelia ile yaşamaya başlayan ve liseye giden Timothy'yi kolayca ziyaret edebilmek için özellikle Kuzey Virginia'da da bir ev almıştı. Birkaç sene sonra Page Ramsey Benedict ile evlendi. Sonradan, Kamerun ve Zimbabve bölge temsilcisi olarak iki kere daha yurtdışı görevlerinde bulundu ve 2001'de emekli oldu. Pillsbury'ye göre Peter Benedict USAID'de en üst rütbelere ulaşmış tek antropologdur. *Senior Foreign Service*'de "Minister Counselor" mertebesine yükselmiştir ki bu rütbe askerî hiyerarşide iki-yıldızlı tümgenerale eşdeğerdir. 23 senelik USAID kariyeri boyunca (1976-1997, 1999-2001) hedef ülkelerde yer yer 100 milyon dolara varan bütçeleriyle sayısız proje yönetmiş, eğitim, hukuk, tarım, çevre, aile planlaması, sosyal konut gibi birçok alanda reform programlarını yürütmüştü. Ayrıca USAID merkez ofisinde Orta Doğu ve Afrika ile ilgili bölümlerde yöneticilik yapmış, milyarlarca dolarlık bütçelerden Kongre'ye karşı sorumlu olmuştu. 1990-91'de Harvard Business School ve IMF Institute gibi kurumlarda uluslararası işletme alanındaki deneyimlerini paylaştığı üst düzey eğitimler vermişti (Pillsbury, 2008, s. 141-142).

USAID'den emekli olduktan sonra kısa sürelerle Durham'daki Family Health International'da ve uluslararası kalkınma ve danışmanlık şirketi Chemonics International'da Orta Doğu'da iş geliştirme alanında üst düzey yönetici olarak çalıştı. En önemlisi ise, 2003'te RTI International şirketine girdi (böylece North Carolina'da Raleigh'a taşındılar). RTI, neredeyse tamamı USAID'den emekli eski Dışişleri görevlilerinin çalıştığı özel bir danışmanlık şirketi olarak 2003'teki işgal üzerine hükümetten muazzam bir fon ile Irak'ın yeniden inşası projesini almıştı. Bu, Marshall Planı'ndan beri görülmüş en büyük uluslararası kalkınma projesi sayılabilir (Kathem, 2020, s. 368). Peter da bu projenin sahadaki baş yürütücülerindendi: *Local Governance and Democracy* kalkınma projesinde *Chief of Party* ve *Senior Program Director and Country Manager* pozisyonlarında bulunmuştu. Başka bir eski USAID görevlisi 2004'teki bir röportajında, Irak'taki durumu anlamak için Peter'la konuşulması gerektiğini söylemişti. Felluce'deki savaşın süreci engellemesine kadar RTI'nın başarılı bir iş çıkardığını da eklemişti (Association for Diplomatic Studies and Training, 2004b, s. 14-15). Diğer bir görevli de ona katılıyor, Peter ve RTI'nın yerel düzeyde sayısız iyi iş çıkardığını, fakat ulusal siyaset düzeyinde yapılan hatalar

yüzünden bu kazanımların yeterince görülmediğini ve çöpe gidebileceğini ifade ediyordu (Association for Diplomatic Studies and Training, 2004a, s. 23-24). Aynı sene, şiddet ortamı ve RTI faaliyetleri sorulduğunda, Peter da kendine güvenli ve umutla konuşmuş, şiddetin engel olduğu zamanlar dışında doğru yolda ilerlediklerini söylemişti. "Yaptığımız şeyin kalıcı olmasını istiyoruz ... bu yapılanlar gerçekten önemli, [şiddet sebebiyle] gereğinden önce çekilmek istemeyiz" demişti (J. Price, 2004). Fakat bir buçuk seneye yakın Bağdat'ta yaşadıkdan sonra, muhtemelen işgal karşıtı isyanların ertesinde RTI'nın sahadaki Amerikalı sayısını azaltması ve projeleri daha çok Iraklı çalışanları ile yürütmeye başlaması sonucunda Peter da ABD'ye döndü. İki sene sonra, 16 Mayıs 2006'da mesane kanserinden hayatını kaybetti. Page ve (Rusya'dan evlat edindikleri) kızları Katharine hâlâ Raleigh'de yaşıyorlar (Peter Benedict Obituary, 2006; RTI, 2003, s. 34).

Bilindiği gibi RTI ve benzeri kurumların Irak'ın işgalinde oynadıkları rol çokça eleştirildi. Daha 2004'ün başında Naomi Klein dikkatleri RTI üzerine çekmiş, tarafsız bir sivil toplum kuruluşu gibi görünen kurumun Beyaz Saray'ın emperyalist Irak siyasetini uygulayan bir özel şirket olduğunu göstermişti. "Biz hiçbir şey empoze etmiyoruz, sadece Iraklılara yardım ediyoruz" söyleminin gerçeği yansıtmadığını vurgulamıştı (Klein, 2004). Yakın zamandaki bir analize göre de RTI'nın yerel idare yapıları kurulmasındaki tarafsız addedilen çalışmaları ABD hükümetine yakın olmayan aktörlerin yeni siyasî yapılanmadan dışlanmasına hizmet etmişti. Bu tarz sivil görünümlü ama askeriye ve dışişleri ile ilişkili şirketler kullanılması yeni emperyalizmin bir özelliğiydi (Kathem, 2020).

Peter'ın bu ithamlar karşısındaki tavrını bilmiyoruz fakat Amerika'nın müdahaleci dış politikasındaki demokrasinin inşası söylemini sahiplendiğine şüphe yok. RTI öncesinde uzun dönem organik parçası olduğu USAID'in misyonunu, yani gelişmekte olan ülkelere ekonomik kalkınma ve toplumsal eşitlik alanlarında yardım eli uzatmayı önemsiyordu. Kurumun dış siyaset ile iç içe olması dolayısıyla kısa vadeli siyasî ve ekonomik çıkarların, uzun vadeli ve temelleri sağlam gelişme projelerine yeğ tutulduğunun tabii ki farkındaydı. Cordelia ve oğulları Timothy'nin aktardığına göre daha kurumdaki ilk yıllarında, yani 1970'lerde, özel görevlerle (TDY, "temporary duty assignment") Afganistan ve çevresine gitmişti. Askerî olarak müdahale edilen bölgelere USAID'dan uzmanların sosyal yapı ile ilgili danışman olarak götürülmesi yaygın bir uygulamaydı. Cordelia ve Timothy, Peter'ın bu konuları aile içinde pek konuşmadığını fakat yardım projelerini Amerikan hükümetinin istihbarat faaliyetlerinden ayrı tutmak için çok çaba harcadığını belirtiyor. Nijer yıllarında babasıyla olan Timothy, hükümetin Peter'dan bir yardım

kurumunun sınırlarını aşan faaliyetler talep ettiğinde babasının buna direndiğini, “fazlasıyla etik” davrandığını söylüyor.

Görünen o ki Peter Amerikan müdahaleci dış siyasetini genel olarak yanlış bulmuyor, ülkelerde yaşanan sorunların kısa vadeli siyasî-askerî kararlardan kaynaklandığına ve sosyal bilimlerin bu soruna bir antikor olabileceğine inanıyordu. 1970’lerin ortasından itibaren kurumda sosyal bilimcilerin sözünün daha çok dinlenir olmasından umutluysa; bunu yerel toplumsal yapı hakkındaki cahil ve insani boyutu göz ardı eden projelerin başarısızlığa sürüklenmesinden ders alınmasına bağlıyordu. 1980’de yazdığına göre, arzusu bu toplumsal analizlerin “ekler” bölümlerinde ya da “formalite icabı” yazılan paragraflarda kalmamasını, USAID’in kurumsal mantığına nüfuz etmesini sağlamaktı. Bu, teknik projelere “insanî” ve “vicdanî bir sorumluluk” da yükleyecekti. Sosyal bilimcilerin kurumda üst seviyelere gelme şanslarının az olduğunu görüyor fakat kurumun zihniyetini ve önyargılarını değiştirme mücadelesi vererek bunun mümkün kılınabileceğine inanıyordu (Benedict, 1981). Peter, devam eden kariyerinde en üst düzeylere yükselerek bunu kendi nezdinde başarmış gözüküyor.

Sonuç

Peter Benedict, 1960’ların ikinci yarısında Chicago Üniversitesi Antropoloji Bölümü’nde Lloyd Fallers çevresinde doğan “Türkiye Antropolojisi” olarak adlandırılabilir heyecan verici bir tarihsel ânın Michael Meeker ve Alan Duben ile birlikte bir parçasıydı. Bu yönelim Fallers’in erken ölümü, Meeker’in başka bölgelere kayması, Duben’in tarihsel çalışmalara ağırlık vermesi ve Benedict’in akademiden ayrılması ile daha adı konmadan tarihe karıştı. Bu makale, Benedict’in biyografik ve entelektüel bir portresini çizerek ve yayınlarının nadiren fark edilmiş özgün değerine vurgu yaparak Chicago’daki söz konusu unutulmuş Türkiye çalışmaları döneminin aydınlatılmasına katkı yapmayı amaçlıyor.

Chicago grubu bir ekol olmaktan çok uzaktı; bahsedilen kişilerin kavramsal yaklaşımları birbirinden çok farklıydı. Meeker ve Duben’in tersine Fallers ve Benedict’in hem teorik olarak hem de siyasî duruş bakımından “eski dönemi” temsil ettiği, 1960’larda yaşanan müthiş dönüşüme nispeten mesafeli kaldığı söylenebilir. Benedict, Chicago Antropoloji’ye 1961’de girmiş, arkeolojiyle haşır neşir olmuş, kısa bir süre sonra Türkiye’ye gitmiş ve takip eden senelerde Chicago’da yaşadığı sınırlı zamanda da bölümle entelektüel olarak pek ilişki içinde olmamıştı. 1960’ta bölüme hoca olan ve Chicago Antropoloji’yi efsanevi ününe kavuşturan Clifford Geertz ve David Schneider gibi isimlerle teması olmamış, yorumsamacı/sembolik devrimi ıskalamıştı.

Daha çok ekonomi ve coğrafya disiplinlerindeki yeni yönelimlerle ilgilenmiş, antropolojiden sadece etnografi metodunu almakla yetinmişti.

Aynı şekilde antropoloji içindeki siyasî çalkantılarla da pek ilgilenmiş gözüküyor. Soğuk Savaş döneminde antropolojinin, genellikle dolaylı olarak da olsa Amerikan hükümetlerinin ekonomik ve askerî olarak müdahale ettiği yerlerdeki yerel sosyal yapı ve kültür hakkında bilgi sağlayarak yer yer emperyal politikalara hizmet ettiği söylenebilir (D. H. Price, 2016). 1960’ların ortasından itibaren genç antropologlar bu konuda farkındalık geliştirmeye başlamış ve ayrıca yükselen Vietnam Savaşı karşıtı akademik eylemlerde de baş rolde yer almışlardı (Lewis, 2009, 2018; Sahlins, 2009). Diğer tarafta ise Harvard, MIT gibi elit ve hükümete yakın kurumlar ile Ford Vakfı ve NSF gibi fon sağlayıcılar, ideolojik olarak gördükleri eleştirel hareketlerden uzak durarak, tarafsız bir sosyal bilim adına “bilimcilik”i (*scientism*) savunuyorlardı. Bu durum hükümetin yönelimlerine yakın projelerin daha çok destek alması sonucunu doğuruyordu (Nader, 1997; Solovey ve Cravens, 2012).

Bu bağlamda Peter Benedict tam olarak çağının adamıydı. Soğuk Savaş Amerikan dış politikasının demokrasi adına askerî müdahaleleri meşru görmesiyle uyumlu bir şekilde 12 Mart Muhtırası hakkında “olabilecek en iyi şey oldu” demişti.⁴⁶ Altı sene kadar Ford Vakfı’nın Türkiye ve Orta Doğu sosyal bilimler danışmanı olmasının yanında, ideolojilerden azade ve yeni niceliksel yöntemlerle desteklenmiş nesnel bir sosyal bilim geleneği kurmayı ve üretilen bilginin toplumsal kalkınma için kullanılmasını önemsiyordu. Ford Vakfı’nın Türkiye’de fen liselerinin kurulması, ODTÜ’nün geliştirilmesi, TÜBİTAK’ın oluşumu gibi alanlardaki faaliyetleri de bu perspektifle bağdaştırıyor (Erken, 2018). Ayrıca, Benedict’in USAID ve sonrasında RTI çatısı altındaki misyonu da Amerikan hükümetinin müdahil olduğu ülkelerde yerel kalkınmayı nesnel sosyal bilim araştırmaları ile kolaylaştırmaktı. Bunu yaparken siyasetten bağımsız kalınabileceği konusundaki inancıyla Soğuk Savaş sosyal bilimlerinin zihniyetini sürdürüyor görünüyor.

Diğer yandan Benedict’in, en azından Türkiye’deki çalışmalarında klasik bilimci ve kalkınmacı paradigmadan ayrıldığını, öznelikleri modernizasyoncu bakışa kurban etmekten çekindiğini de tespit ediyoruz. Türkiyeli sosyal bilimciler, özellikle kentleşme ve kırsal dönüşüm literatürlerinde, 1960 sonrasında DPT ve Hacettepe Nüfus Araştırmaları Enstitüsü gibi kurumlarda somutlaşan kalkınmacı anlayış içinde bilgi üretmeye Benedict’ten daha meyilliydi. Benedict’in bütün yazılarında bu anlayışa eleştirel yaklaştığını ve etnografik alan araştırmasından aldığı güçle toplumsal dönüşümü

⁴⁶ Benedict – Fallers, 16 Mart [1971]. LAFP 3/1-2.

yerelin perspektifinden görmeye çalıştığımızı görüyoruz. İleride, çalıştığı diğer ülkelerde ve USAID arşivlerinde yapılacak araştırmalarla bu prensipleri ne düzeyde hayata geçirdiği aydınlatılabilir.

Teşekkür

Bu çalışmada yararlanılan arşiv kaynaklarının dijitalleştirilmesinde emeği geçen Betül Kaya'ya, maddi desteği için Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanlığı'na, makalenin çeşitli versiyonlarını okuyup yorum ve eleştirilerini paylaşan Burak Onaran'a, makaleyi değerlendiren iki anonim hakeme, benimle anılarını paylaşan Bahattin Akşit, Halil Akıncı, Sadi Dünder ve Cemile Macit'e, beni Ulalılarla tanıştıran Müge Telci Özbek'e ve aile tarihi üzerine uzun sohbetleri benden esirgemeyen Cordelia Dahlberg Benedict ile Timothy Benedict'e teşekkürü borç bilirim.

Kaynakça

Arşiv

Lloyd A. Fallers Papers [LAFP], Hanna Holborn Gray Special Collections Research Center, University of Chicago Library.

Görüşmeler

Bahattin Akşit. Maltepe Üniversitesi, 6 Mart 2020.

Cordelia Dahlberg Benedict. *Zoom görüşmesi*, 17 ve 27 Aralık 2021. E-posta yazışmaları, Aralık 2021 - Mart 2022.

Halil Akıncı. *Telefon görüşmesi*, 20 Aralık 2021.

Sadi Dünder. *Telefon görüşmesi*, 14 Şubat 2022.

Cemile (Kazak) Macit. *Telefon görüşmesi*, 14 Şubat 2022.

Kaynaklar

Ablon, J. (1962). The American Indian Chicago Conference. *Journal of American Indian Education*, 1(2), 17–23.

Association for Diplomatic Studies and Training. (2004a). *Charles "Chuck" Costello executive summary*. United States Institute of Peace Association for Diplomatic Studies and Training Iraq Experience Project. <https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/histories/iraq/costello.pdf>

Association for Diplomatic Studies and Training. (2004b). *Larry Crandall Executive Summary*. United States Institute of Peace Association for Diplomatic Studies and Training Iraq Experience Project. <https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/histories/iraq/crandall.pdf>

Benedict, P. (1974a). Hukuk reformu açısından başlık parası ve mehr. A. Güriz ve P. Benedict (Ed.) içinde, *Türk hukuku ve toplumu üzerine incelemeler* (s. 1–39). Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları.

Benedict, P. (1974b). The Kabul Günü: Structured visiting in an Anatolian provincial town. *Anthropological Quarterly*, 47(1), 28–47. <https://doi.org/10.2307/3317025>

Benedict, P. (1974c). *Ula: An Anatolian town*. E. J. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004492127>

Benedict, P. (1976). Aspects of the domestic cycle in a Turkish provincial town. J. G. Peristiany (Ed.) içinde, *Mediterranean family structures* (s. 219–241). Cambridge University Press.

Benedict, P. (1980). Güneydoğu Anadolu yüzey araştırması. H. Çambel ve R. J. Braidwood (Ed.) içinde, *Güneydoğu Anadolu tarihöncesi araştırmaları* (s. 107–149). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Benedict, P. (1981). The bureaucratization of anthropology in AID. *Practicing Anthropology*, 3(2), 19–63. <https://doi.org/10.17730/PRAA.3.2.K2212U3542024H41>

Benedict, P., Tümertekin, E., ve Mansur, F. (Ed.) (1974). *Turkey: Geographic and social perspectives*. E. J. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004491106>

Bulut, Y., ve Arlı, A. (2008). Bahattin Akşit ile bilimsel araştırmaları ve Türkiye'nin sosyolojik dönüşümü üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(11), 269–302.

Büyücek, G., ve Büyücek, S. (2020). Ankara gündelik hayatının sözlü tarih okuması: Güvenevler Mahallesi, 1950-1980. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 105–125. <https://doi.org/10.5505/jas.2020.59454>

Çambel, H., ve Braidwood, R. J. (1980). İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu tarihöncesi araştırmaları karma projesi: 1963-72 çalışmalarına toplu bakış. H. Çambel ve R. J. Braidwood (Ed.) içinde, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları* (s. 1–31). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Diñçol, A. M., ve Kavaklı, E. (1979). Karahan Köyü'nde bulunan dört yeni Urartu yazıtı. *Anadolu Araştırmaları*, 6, 17–32.

Duben, A. (1985). Turkish families and households in historical perspective. *Journal of Family History*, 10(1), 75–97. <https://doi.org/10.1177/036319908501000105>

Duben, A., ve Behar, C. (1991). *Istanbul households: Marriage, family and fertility, 1880-1940*. Cambridge University Press.

Erken, A. (2018). *America and the making of modern Turkey: Science, culture and political alliances*. I. B. Tauris. <https://doi.org/10.5040/9781350985285>

Güriz, A., ve Benedict, P. (Ed.) (1974). *Türk hukuku ve toplumu üzerine incelemeler*. Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları.

Kathem, M. (2020). New imperialism in Iraq: How the US occupation helped establish but then cannibalised the Sadr City district council. *Peacebuilding*, 8(3), 363–378. <https://doi.org/10.1080/21647259.2019.1621074>

- Khuri, F. I. (2008). *An invitation to laughter: A Lebanese anthropologist in the Arab world*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226434759.001.0001>
- Klein, N. (2004). Iraq: RTI designing government for Baghdad. *Nation*. <https://www.corpwatch.org/article/iraq-rti-designing-government-baghdad>
- Lewis, H. S. (2009). The radical transformation of anthropology: History seen through the Annual Meetings of the American Anthropological Association, 1955–2005. *Histories of Anthropology Annual*, 5, 200–228. <https://doi.org/10.1353/haa.0.0052>
- Lewis, H. S. (2018). Anthropology's Camelot Myth—And what we can learn from it. R. Darnell ve F. W. Gleach (Ed.) içinde, *Tracking anthropological engagements* (s. 213–228). University of Nebraska Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv80cbtm.10>
- Nader, L. (1997). The phantom factor: Impact of the Cold War on anthropology. A. Schiffrin (Ed.) içinde, *The Cold War & the university: Toward an intellectual history of the postwar years* (s. 107–146). The New Press.
- Peter Benedict Obituary. (Mayıs 18, 2006). *The News & Observer*. https://www.legacy.com/us/obituaries/newsobserver/name/peter-benedict-obituary?n=peter-benedict&pid=85845510&utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=obitshare&utm_content=p85845510
- Pillsbury, B. L. K. (2008). Applied anthropology and executive leadership. *NAPA Bulletin*, 29(1), 131–151. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4797.2008.00010.x>
- Price, D. H. (2016). *Cold War anthropology: The CIA, the Pentagon, and the growth of dual use anthropology*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822374381>
- Price, J. (2004). Iraq: RTI International's multimillion contract to foster local government remains on track. *The News-Observer*. <https://www.corpwatch.org/article/iraq-rti-internationals-multi-million-contract-foster-local-government-remains-track>
- RTI. (2003). *RTI International 2003 Annual Report*. RTI. <https://www.rti.org/brochures/2003-annual-report-expanding-our-reach>
- Rubinstein, R. A. (1991). A conversation with Sol Tax. *Current Anthropology*, 32(2), 175–183. <https://doi.org/10.1086/203937>
- Sahlins, M. (2009). The Teach-ins: Anti-war protest in the Old Stoned Age. *Anthropology Today*, 25(1), 3–5. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2009.00639.x>
- Sipahi, A. (2021). In pursuit of intellectual discovery: An interview with Michael E. Meeker. *New Perspectives on Turkey*, 65, 100–119. <https://doi.org/10.1017/npt.2021.24>
- Solovey, M., ve Cravens, H. (Ed.) (2012). *Cold War social science: Knowledge production, liberal democracy, and human nature*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137013224>
- Starr, J. (2003). The anthropologist accused. P. C. Parnell ve S. C. Kane (Ed.) içinde, *Crime's power: Anthropologists and the ethnography of crime* (s. 77–97). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781403980595_4
- Tümertekin, E., Mansur, F., ve Benedict, P. (Ed.) (1971). *Türkiye: Coğrafi ve sosyal Araştırmalar*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü.

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

Kültürel form olarak metin: Antropolojide paradigma değişimi

Mehmet Ali Sevgi^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi İğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, İğdir - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Mehmet Ali Sevgi

İğdir Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Şehit Bülent Yurtseven Karaağaç Kampüsü

76000 Merkez/İğdir, Türkiye

E-posta/E-mail: masevgi@gmail.com

Alındı/Received: 14 Haziran / June 2022 | Düzeltildi/Revised: 24 Kasım / November 2022 | Kabul/Accepted: 2 Aralık / December 2022 | Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Antropologların, kendi disiplinlerinin tarihsel ve kavramsal çerçevesini eleştirel bir değerlendirme ile ele aldıklarında, disiplinlerini inşa eden kültür kavramlarına şüpheyle yaklaşmaya başladıkları ve etnografik metinleri özünde metinler hakkında metin inşası olarak tartıştıkları gözlemlenmektedir. Özellikle edebiyat kuramından devşirilen yöntemler ve okuma pratikleri ile etnografik metinlerin saha çalışmaları ile desteklenmiş otoriter metinler olma özelliği sorgulanmaya başlanmıştır. Böylece, tıpkı edebiyat kuramcıları gibi antropologlar da kültür eleştirisinde temsilin politik oluşu üzerinde çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışma, antropolojide temsilin politik oluşuna dair benzer yaklaşımlar sergileyerek disiplinin kendini yeniden sorgulaması adına kuramsal girişimlerde bulunan Clifford Geertz ve James Clifford'un eserlerinden yola çıkarak antropolojideki bu paradigma değişikliğinin izlerini sürmektedir. Bu bağlamda, bu iki antropoloğun klasik etnografileri yeniden okumaya tabi tutarken disiplinin geleneksel olarak temel aldığı otoriter öz ve naif öteki söylemlerine yaptıkları itirazlar ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: James Clifford, Clifford Geertz, Levi-Strauss, Malinowski, Metinsellik, Etnografi

Giriş

Richard Johnson *What Is Cultural Studies Anyway?* başlıklı çalışmasında kültürel formlara -bir kültürün ortaya çıkardığı somut manifestolara- sorgusuz sualsiz "ideolojik" nişanın verilmesini doğru bulmadığını ifade ederken bir formun ideolojik olabilmesi için onun "ilksel üretim süreçlerinin kökeninin ve metinsel formunun dikkatlice analiz edilmesi" gerektiğini belirtmektedir (Johnson, 1986, s. 56). Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, antropologların kendi disiplinlerinin kültürü tanımlarken inşa ettikleri anlayışlara karşı giderek artan bir şüpheyle yaklaştıklarını ve Richardson'un vurguladığı köken ve metin şartlarını yerine getirdiklerini gözlemlemekteyiz.¹ Kuşkusuz bu eleştirel yaklaşımda

Text as cultural form: Paradigm change in anthropology

Abstract

It is observed that when anthropologists approach the historical and conceptual framework of their discipline with a critical evaluation, they begin to discuss the concepts of culture that constructs their disciplines with suspicion and re-read ethnographic texts as text constructions about texts in essence. In particular, the methods and reading practices borrowed from literary theory and the feature of ethnographic texts as authoritative texts supported by field studies have begun to be questioned. Thus, just like literary theorists, anthropologists have also worked on the political nature of representation in cultural criticism. This study traces this paradigm shift in anthropology, based on the works of Clifford Geertz and James Clifford, who have made theoretical attempts to re-examine the discipline by displaying similar approaches to the politicalness of representation in anthropology. In this context, the objections of these two anthropologists to the authoritarian self and naive other discourses, on which the discipline is traditionally based, while rereading classical ethnographies will be discussed.

Key words: James Clifford, Clifford Geertz, Levi-Strauss, Malinowski, Textuality, Ethnography

disiplinin tarihsel kötü şöhretinin etkisi büyüktür. Edward Said, "tüm modern sosyal bilimlerde içerisindedir antropoloji tarihsel olarak sömürgecilığe en yakın olanıdır; zira antropoloğun ve etnoloğun yerli halkın tutum ve davranışları hakkında sömürgeci yönetime tavsiyelerde bulunması sık sık karşılaşılan bir durumdur" (Said, 1993, s. 152) derken bu karanlık geçmişe atıfta bulunmaktadır. Antropologlar, kendi alanlarına yönelik geliştirdikleri bu eleştirel tutum ile -özellikle edebiyat kuramından devşirdikleri fikirlerin de yardımıyla- kendi çalışmalarını bir metin inşası olarak değerlendirmeye başlamışlar ve metinselliğe dönüş antropoloji disiplini içerisinde tartışılmaya başlanmıştır.² Zira edebiyatçıların edebi eserleri özerk ve kişisel dehanın ürünü olarak

¹ Antropolojinin yöntemlerinin ve geleneklerinin sarsılması üzerine bir değerlendirme için bkz.: Atay, T. (2017). Sosyal antropolojide yöntem ve etik sorunu: Klasik etnografiden diyalogik etnografeye doğru. *Moment Journal*, 4(1), 189-206. <https://doi.org/10.17572/mj2017.1.189206>

² Antropolojide metinselliğe dönüş üzerine bir tartışma için bakınız: Kükrer, M. (2020). Antropolojide paradigma değişimi: Metinselliğe dönüş ve edebiyat. *Sosyoloji Notları*, 4(1), 16-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosnot/issue/55689/749549>

gören geleneksel görüşe yaptıkları itirazlara benzer bir karşı çıkışın neticesinde bağlamı merkeze alarak kültür eleştirisini ön plana çıkarmışlardır. Edebiyat kuramının etnografik metinlerin değerlendirilmesi üzerindeki etkisi ile beraber bu iki disiplinin etkileşiminin kaçınılmaz olarak antropolojide yeni temayüllere yer verdiği aşikardır. Tıpkı edebiyat kuramcıları gibi antropologlar da kültür eleştirisinde temsilin politik oluşu üzerinde çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Bu çalışma, antropolojide temsilin politik oluşuna dair benzer yaklaşımlar sergileyerek disiplinin kendini yeniden sorgulaması adına kuramsal girişimlerde bulunan Clifford Geertz ve James Clifford'un eserlerinden yola çıkarak antropolojideki bu paradigma değişikliğinin izlerini sürecektir. Hem Clifford Geertz *Works and Lives: The Anthropologist as Author* adlı eserinde hem de James Clifford *The Predicament of Culture: Twentieth Century Ethnography, Literature and Art* başlıklı çalışmasında bir zamanlar makul kurgular olarak otoriter, güvenilir ve yetkili görülen etnografik kayıtları yeniden gözden geçirmekte, bu anlatıların gerçeği temsil ettiğine dair ortaya konan iddiaların retorik ve metin merkezli ele alınması üzerinde durmaktadırlar. Bunu yaparken edebi çalışmalardaki okur kavramlarını ve metnin tarihsel ve kültürel bağlamını ve antropolojide geleneksel olarak kendine yer bulan otoriter öz (antropolog) ve naif öteki söylemini tartışmaya açmaktadırlar.

Kuşkusuz metne yapılan bu vurguyu, Lévi-Strauss'un brikolaj kavramı ile dilbilimsel kuramı kültüre uyarlayarak kültürü bir metin olarak anlama yaklaşımının bir devamı olarak düşünmek mümkündür. Lévi-Strauss'un dil, mit ve kültürel pratiklerin altında yatan ortak kalıplar üzerindeki ısrarı, sosyal bilimcileri metinlerin yapısını daha geniş insan yapıları bağlamında düşünmeye sevk etmiştir. Ancak Lévi-Strauss'un neredeyse yetmiş yıl önce yayınladığı *Tristes Tropiques* adlı eseri de bugün metne dair yazarın kendi bağlamsal yaklaşımı ile okunmakta ve yapısalcılığın bu önemli eseri kaleme alındığı modernist dönemdeki tutumların ve düşüncelerin bir ifadesi olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada ele alınan iki eser de o dönemin soruşturulmasına ve yeniden düşünülmesine katkıda bulunmaya ve etnografik ötekiye karşı modernist tutuma postmodernist bir yaklaşım getirmeye çalışmaktadır. Geertz, *Tristes Tropiques* için kitabında bir bölüm ayırarak Lévi-Strauss'un ilkele dair nostaljik araştırmasını yeniden okumaya tâbi tutarken, Clifford onun global vizyonundan, otantik insan farklılıklarının çözümlenerek, kaybolarak sanat ve folklor adına bir metaya dönüşmesini nasıl ele aldığından bahsetmektedir.

Egzotik olanın nesnelleştirilmesi

Modernizm ile eşzamanlı ortaya çıkan antropoloji, ilkin ilkele dair şaşkınlığı, farklı olana hayranlığı ifade etme biçimi olarak doğmuştur. Egzotik olanın

nesnelleştirilmesi, hatta egzotiğin Avrupa merkezli (*eurocentric*) tanımı muhatabın, araştırılan toplumun baskılanmasına, ötekileştirilmesine ve hatta kendi dinamiklerinde var oluşunun inkârına sebebiyet vermiştir. Ancak Geertz yirminci yüzyılla birlikte bu geleneksel etnografinin yazımının artık pek de mümkün olmadığını altını çizirken değişimi şu şekilde özetliyor:

Bir zamanların sömürgeleştirilmiş reddedilmiş haklarının (kendi maskelerini takan, kendi dillerini konuşan) global ekonomi, uluslararası yüksek politika ve dünya kültürü sahnesine çıkması, antropoloğun sesi duyulmayanların kürsüsü, görülmeyenlerin temsilcisi, yanlış anlaşılmanın anlayanı olarak konumunu korumasını giderek zorlaştırdı. (Geertz, 1989, s. 133)

Antropologların batı kültürünün temsilcileri, batı değerlerinin *cazgir* olma konumlarından rahatsız olmaları da yine bu konumun korunmasının gerekli olduğuna dair düşünceleri değiştirmiştir. Zira yine Geertz birçok antropoloğun kendilerini sömürgeci rolüyle tanımlayan tarihsel bağlam içerisinde kurulmuş bir mesleğin içerisinde yazarken bulduklarını belirtmektedir (Geertz, 1989, s. 133-134). Bundan duyulan rahatsızlık ile antropoloji disiplini içerisinde yapılan çalışmaların, eleştirilerin ötekiye kendine mal eden, nesnelleştiren ve bu nedenle araştırmacı ve araştırma nesnesi ile baskın kültür arasındaki güç ilişkilerini karmaşıklaştıran klasik formdaki etnografik yazımlara odaklanmıştır. Antropolojide araştırmacının dayanağı olan bu güç asimetrisi ile araya mesafe koyma arzusu etnografik yazımın bizzat kendisinin problemliliğine sebebiyet vermektedir. Johannes Fabian'ın antropoloji için yapılan saha çalışmaları hakkında söylediklerinden bu bağlamda bahsetmek yerinde bir ekleme olacaktır. Fabian, saha çalışması olarak adlandırılan ve öteki ile ritüel olarak tekrarlanan bu yüzleşmelerin Batı ile öteki arasındaki genel mücadelenin özel örneklerinden başka bir şey olmadığını iddia etmektedir (Fabian ve Bunzl, 2002, s. 199). Ona göre emperyalistler ve benzer şekilde birçok Batılı emperyalizm karşıtı tarafından sürekli sahiplenilen ve gündemde tutulan fetih, işgal, sömürgeci güç ve hatta sömürgeci kurtulma ve bağımsızlığa ulaşma gibi mitler bu saha çalışmalarında arka planda sürekli çalışan olgulardır. Her iki taraf da -hem sömürgeciliği destekleyen hem de sömürge karşıtı antropologlar- tekrarlanan baskı eylemleri, barışçıl kampanyaları ve isyanların bastırılması gibi konular ile ilgili teorik çerçevenin çizilmesine mâni olmuşlardır. İlerlemeyi, gelişmeyi desteklemek gibi

ideolojik tertipler ise emperyalist yayılmacılığı saklamaya yarayan söylemlerden öteye gidememiştir. Yine Talal Asad antropolojinin bu güç ilişkilerini yeniden üreten bir mekanizmaya sahip olduğunun altını çizerken, tarihsel olarak burjuva bir disiplin olan antropolojinin ürettiği bilimin, bu bilimi istismar etme kapasitesi oldukça fazla olanlar tarafından sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir (Asad, 1973). Bunun yapılan araştırmaların yapısından ama en çok da bu disiplinin bilgiyi nesnelleştirmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Zira araştırmayı finansa eden ve gücü elinde bulunduranlar dünyadaki yerlerini onaylayacak bilgileri okumak istemektedirler. Kuşkusuz bu güç yapısı antropoloğun kuramsal tercihlerini ve neyi nasıl nesnelleştireceğini kaçınılmaz bir şekilde etkilemiştir.

Clifford Geertz: Yazar Olarak Antropolog

Bu eleştirel tutumları, sömürgecilik ve modernizm ile eşzamanlı doğan bir disiplinin ömrünü tamamlamış olabileceğine dair korkuların bir ifadesi olarak okumak mümkündür. Antropolojinin tartışmasız metodolojisi ve tanımlayıcı pratiği olan etnografi artık dilbilimsel analize ihtiyaç duyan bir eser olarak görülmeye başlamıştır. Antropolojide metinselliğe olan vurgu edebi tekniklerin ve kuramların etnografalar tarafından kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu yeni etnografalar, metinlerinde, daha önce kullanılmasının hoş karşılanmayacağı metinlerarasılık, çok seslilik gibi tekniklere başvurup kendi seslerinin ve üsluplarının fazlasıyla duyulduğu metinler kaleme almaya başlamışlardır. Gerek bu yeni etnografileri gerekse -Clifford'un ve Geertz'in yaptığı gibi- daha eski etnografileri eleştirel bir okumaya tâbi tutmak disiplinin yeniden kuramsallaşmasının merkezi unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen eserler geleneksel etnografide kullanılan yazım tekniklerini irdeleyerek etnografin otoritesinin ve kullandığı dilin diğer kültürler hakkında gerçek olarak kabul edilen metinlere nasıl sirayet ettiğinin izlerini sürmektedirler.

Geertz antropolojide bazı isimlerin söylemin içeriğini belirlediğini ve diğerlerini peşinden sürükleyerek disiplinindeki hareketliliğe yön verdiğini belirtmektedir (Geertz, 1989). Söylem alanını farklılaştıran, antropolojide işlerin nasıl yürüyeceğine karar veren isimler arasında Boas, Benedict, Malinowski, Radcliffe-Brown, Murdock, Evans-Pritchard, Griaule, Levi Strauss gibi antropologları saymaktadır. Bunu yaparken de bu kişilerin yazarlık kimliklerine vurgu yapmayı da ihmal etmemektedir. Yazan ve yazar arasında bir ayırım yaparken özellikle Claude Levi-Strauss, Edvard Evan Evans-Pritchard, Bronislaw Malinowski ve Ruth Benedict'in her şeyden önce söylemsel açıdan kurucu özellikleri olan birer yazar olduklarının ve kendilerine has üsluplarının birçok antropolog tarafından örnek

alındığının ve hâlâ da örnek alınmakta olduğunun altını çizmektedir.

Geertz'in bu klasikleşmiş metinleri mercek altına almasının sebebi bu eserlerdeki üslup tercihlerinin inceledikleri toplumun sosyal ve kültürel hayatına nasıl nüfuz ettiklerini göstermek, bir şekilde gerçekten de orada bulduklarını bizi ikna etmek için bilinçli tercihler olduğunu ortaya koymaktır. Her bir antropolog yazarın kendine has üslubu, yazım tercihleri, ötekini anlamada takındığı epistemolojik tavır, kullanılan kelimeler ve argümanlarını sunuş şekli onun yazar olarak ve otoriter bir figür olarak metin içerisindeki varlığının işaretleri olarak okunabilmektedir.

Geertz, Evans-Pritchard'ın *The Sanusi of Cyrenaica*, *The Nuer*, *Witchcraft, Oracles, and Magic Among the Azande* gibi eserleri üzerinde yaptığı detaylı okumalarda onun etnografisinin göze çarpan özelliğinin ve ikna edici gücünün kültürel fenomenlerin görselleştirilebilir temsillerini ve antropolojik şeffaflıkları inşa etme konusundaki muazzam kapasitesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu sihirli bir fener gibi ışık tutan etnografinin asıl amacı, bizim içgüdüsel olarak güvendiğimiz, yaslandığımız toplumsal algı çerçevelerinin her türden tuhafılığı yansıtmak için yeterli olabileceğidir (Geertz, 1989).

Evans-Pritchard'ın incelediği toplumlarda karşılaştığı cadıları, kaplan derisinden başlık takan kabile şeflerini, dans düellolarını, ateşe verilmiş kulübeleri, kurban ayinlerini, gösterişli bayrakları ve her türden renkli detayı görsel bir şölen içinde tasvir edişi orada bizatihi bulunmuş oluşunun imzası olarak okunabilmektedir.

Evans-Pritchard'ın *The Nuer Religion* adlı çalışmasını yukarıda bahsi geçen görselliğe yaptığı vurgu açısından bu bağlamda alıntılanmak faydalı olacaktır:

Nuerlan'de şahit olduğum kurban ayinlerini düşündüğümde iki nesne tüm berraklığıyla gözümün önüne geliyor ve benim için kurban ayinini özetliyor: sağ elinde sallanan mızrak ile zikirler eşliğinde kurbanın yanında volta atan görevli ve ölümünü bekleyen hayvan. Bende en canlı etkiyi bırakan görevlinin hali ya da dilindeki zikirler değil sağ elinde sallanıp duran mızraktı. (Evans-Pritchard, 1953, s. 1)

Saha çalışmaları sırasında karşılaştıklarını, yerel halkla yaptığı görüşmeleri, onların anlattıklarını aktarma gibi tüm süreçlerde yine onun anlatım tarzı, dili kullanım şekli yankı bulmaktadır:

Tamamen açık tenliydi ama öyle aşırı da değil.

Mahkemeye çıktığında iki yanında köpekleri yerlerini alırdı. Elinde iki mızrak ve bir de kavisli tören bıçağını tutardı. Gbudwe yakışıklı bir adamdı. Dişlerini hiç eğelemezdi. Ağzında aralıksız bir şekilde ip gibi dizilirdi dişleri ve bembeyazdılar... Göğüsleri kadın göğsü gibi öne doğru fırlardı ama büsbütün de kadınınkine benzemezdi zira onlar erkek göğüsleriydi. Bilekleri buruşuktu ve önkolları bir adamın bacakları gibi kalındı. Gözleri çıkıktı ve yıldızlar gibi parlardı. Öfkeyle bir adama baktığında korkunç görünürlerdi ve sonra kül gibi solup giderdi. (Evans-Pritchard, 1957, s. 63-64).

Geertz, Evans-Pritchard'ın bu ifadelerini, "fazlasıyla yalın" oluşunu, "bir jargonun olmayışını", basit özne, yüklem ve nesne kullanımı tercih etmesini onun "hiçbir şeyin, ne kadar tuhaf olursa olsun, akla yatkın tasvire direnemeyeceği" varsayımının bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Bu ifadelerde yer alan "tutkulu görsellik" (Geertz, 1989, s. 60-61) barındıran tasvirler, kültürün antropolojik tasvir bekleyen, tasvir ile renk bulan, şekle giren şeffaflıklar olduğuna dair çıkarımlar olarak yorumlanabilmektedir.

Malinowski'nin Mahrem Günlükleri

Geertz'in mercek altına aldığı bir diğer antropolojik yazar ise işlevselciliğin önde gelen isimlerinden olan ve yirminci yüzyılın ilk yarısında tıpkı edebiyattaki Yeni Eleştiri gibi, antropolojide paradigma değişikliğine sebep olmuş bir isim olan Malinowski'dir. Nasıl Yeni Eleştiri her bir edebi eseri müstakil organik bir bütün olarak görüyorsa, işlevselcilik de kültürü statik sistemler olarak değerlendirmektedir. Geertz, Malinowski'de iki zıt antropolojik kişiliğin var olduğunu iddia etmektedir. Mutlak kozmopolit olarak adlandırdığı birinci kişilikte uyum sağlama kapasitesi fazlasıyla gelişmiş, empati yapabilen, kendisini her türlü duruma sinsice uyarlayan ve "yabanilerin gördüğü gibi gören, yabancılar gibi düşünen, yabancılar gibi konuşan ve duruma göre onlar gibi hisseden ve onların inandıklarına inanan" (Geertz, 1989, s. 79) bir portre ortaya çıkmaktadır. Mutlak soruşturmacı olarak adlandırdığı ikinci kişilik ise katı bir şekilde nesnel, tutkudan mahrum, titiz, gerçekçi ve disiplinlidir.

Geertz, Malinowski'nin günlükleri üzerinde yaptığı detaylı okumalar ile onun antropolog kişiliği ve kendi özel yaşamı arasındaki gelgitleri, çatışmaları, örtüşmeleri ele almaktadır. Malinowski'nin muhtemelen yayınlanması için yazılmamış günlükleri bu iki kişilik arasında yaşadığı

sıkıntılarının örneklerini vermektedir:

Ormanda birkaç kulübeyi ziyaret ettim. Geri döndüm ve Conrad okumaya başladım. Tiabubu ve Sixpence [yerliler] ile sohbet ettim. Geçici heyecanlar. Ve yeniden üzerime ufkumun her yerini kaplayan gri gökyüzü gibi korkunç bir melankoli çöktü. Gözlerimi kitaptan ayırdım ve neolitik vahşiler arasında olduğuma ve orada [Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı başlamıştır] korkunç şeyler olurken burada böyle rahat rahat oturduğuma inanamadım. O an içimden dua etmek geldi. Pasiflik ve bir yerlerde, bir şeyler yapmanın mümkün olmadığı kadar uzak yerlerde korkunç şeylerin vuku buluyor oluşunun o dayanılmaz hissi... Bara dansını fotoğraflama umuduyla köye gittim. Onlara biraz tütün verdim ve birkaç dans izledim. Sonra da resimler çektim ama sonuç pek de iç açıcı değildi. Yeterince ışık yoktu ve poz vermek için yeterince sabit durmuyorlardı. O an onlara öyle öfkelenim ki, özellikle istedikleri tütünü alıp çekip gittiklerinde... (Malinowski, 1967, s. 53-54)

Geertz'in, Malinowski'nin günlüklerinden uzun uzadıya bölümler paylaşırken öne çıkarmaya çalıştığı şey, etnografi yazımının yerli hayatın içine girmek ve onlarla beraber yaşamaktan çok daha fazlasına ihtiyaç duyulduğudur.

Malinowski'nin bahsi geçen iki farklı kişiliğinin çatışması bu günlüklerde net bir şekilde ortaya çıkmakta ve onun bir antropolog olarak kaleme aldığı eserlerini vahşiler arasında kendini yalnız hisseden bir Avrupalıdan bütünüyle ayırmanın pek de mümkün olmadığını göstermektedir. Zira Geertz meselenin yalnızca bilimsel çalışma olmadığını, aynı zamanda içinde bulunulan doğa, üstesinden gelinmeye çalışılan yalnızlık hissi, geride bırakılan evin hatıraları olduğunu ifade etmektedir. Geertz'e göre bu yerli olma meselesi değil, çok yönlü bir hayat yaşama meselesidir ve aynı anda birkaç denizde yelken açmaktır (Geertz, 1989).

James Clifford ise Polonya asıllı İngiliz antropolog Malinowski'nin yüzyılın başında, Birinci Dünya Savaşının karmaşasında içinde bulunduğu durum ile İngilizce yazan Polonyalı sürgün Joseph Conrad'ın romancı olarak egzotik yerlerde yaşadıkları arasında benzerlikler keşfetmiştir. Antropolog ile modernist yazar arasındaki

bu benzerliğe rağmen ikisinin yazılı kayıtları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Malinowski'nin Pasifik'te bulunan Trobriand Adaları üzerine kaleme aldığı etnografik tasvirler onun burada yaşadığı tecrübe üzerine kişisel olarak ne hissettiğine ve kendi düşüncelerine dair izler barındırmamaktadır. Yukarıda da bazı bölümlerine yer verilen günlükleri 1967'de ölümünden sonra yayımlandığında, onun şüpheleri, yerlilere karşı öfkesi, onların ölçsüz bulduğu cinselliklerinden tiksimesi bilim çevrelerinde şaşkınlık yaratmıştır. Ancak Malinowski'nin etnografide bulunan iki farklı kişiliğinin çalışmanın amacı ve formunun gerektirdiği şekilde bastırıldığı ve kendisinin bu farklılığı profesyonel bir antropolog olarak gizlemeyi başarabildiği ortaya çıkmıştır. Clifford'un Malinowski ile Conrad arasında bulunduğu benzerlikler, her ikisinin deneyimlediği yazar korkusu ancak bu günlükler ile açığa çıkarılabilmektedir. Malinowski çalışmalarında otoriter gözlemci imajına zarar verebilecek her türden izi itinayla yok ederken, modern bir sanatçı olan Conrad ise bir anlatıcı olarak varlığını ön plana çıkarmıştır. Clifford, Malinowski'nin günlüğünün işlenmemiş sadeliği ve kırılabilirliği içinde, şüphe duyulmayacak samimiyeti ve sonuçsuzluğu ile çiplak bir gerçekliği sunduğunun altını çizmektedir. Günlük aslında klasik anlamda etnografik metinleri de üreten karmaşık, öznelarası bir durumun önemli bir versiyonu, özgün ve çok sesli bir metindir. Clifford, etnografik tecrübeyi açığa çıkardığı için değil bizi bu türden karşılaşmaların karmaşıklığını idrak etmeye ve saha çalışmasına dayalı tüm metinsel kayıtlara kısmi inşalar, yapılar ve yorumlar olarak yaklaşılmaya zorladığı için bu günlüğün antropoloji tarihi için hayati öneme sahip bir belge olduğunu belirtmektedir (Clifford, 1988).

Tristes Tropiques: Mit ve Etnografi

Yine de hem Geertz'in hem de Clifford'un klasik etnografiye dair yaptıkları okumalar böyle bir öz-bilincin varlığına dair işaretler ortaya çıkarmıştır. Geertz, Levi-Strauss'un *Tristes Tropiques*'ini ideal, tipik bir Rus-Çek formalist şiirine benzetirken şu ifadeleri kullanmaktadır:

Tüm antropolojide kendine Tristes Tropiques'den daha fazla referans veren başka bir eser yoktur. Ele aldığı konunun büyük bir kısmı kendisi ile ilgili olan, amacı bir roman olsaydı kurgusalılığı, bir resim olsaydı düzlemselliği, bir dans olsaydı tavırlarını sergilemek olacak olan, yani amacı yapılan bir şey olarak varlığının kendisi olan bir kitabın klasik bir örneğidir. (Geertz, 1989, s. 21)

Eserin bu inşa edilmiş yapısına dikkat çektiğimizde,

Tristes Tropiques'i inşa edilmiş kurgular olarak etnografik metinlerin son dönemlerde yeniden keşfine yapılmış bir kehanet olarak okumak mümkündür. Geertz, Meyer Fortes'in *The Tallensi* ya da Evans-Pritchard'ın *The Nuer* başlıklı eserlerini okuduğumuzda, insanın gerçekliğe kristal bir pencerenin ardından baktığı hissine kapıldığını düşünmektedir (Geertz, 1989). Alet-edevatlar, inşaat izleri, fırça darbeleri bir eserde dikkatlice bakılmadığında çok da görünür değildir. *Tristes Tropiques*'te ise bu alet-edevatlar ön plana çıkarılmış, dikkat çekilmiş, hatta parlatılmıştır. Levi-Strauss okurun metni bir aracı olarak kullanmasını değil, doğrudan metne bakmasını istemektedir. Onun dil, mit ve kültürel pratiklerin altında yatan ortak kalıplar üzerindeki ısrarı, eleştirmenlerin (özellikle biçimcilik eğitimi almış olanların) metinlerin özelliklerini daha büyük insan yapıları bağlamında anlamalarını sağlamıştır (Mascia-Lees ve Sharpe, 1992).

Geertz'in *Tristes Tropiques* okumaları yapısalcılığın vücut bulmuş hali olan bir metni karşımıza çıkarmaktadır. Tıpkı Levi-Strauss'un kültürü temelde bir zihinsel yapının üst üste bindirilmiş dönüşümleri olarak anlaması gibi, kitap, hepsi tek bir temel arayışın versiyonları olan "birlikte ortaya çıkan, rekabet eden, hatta zaman zaman karşılıklı olarak birbirine müdahale eden metinlerin" (Geertz, 1989, s. 33) bir bileşimidir. *Tristes Tropiques*'i okuduğumuzda karşımızda sorunlara çözümler bulma teşebbüsünde bulunan bir araştırmacının karmaşık analizlerinden çok yaşadığı zihinsel açmazları ortaya döken bir yazarla karşılaşmaktayız. "Ustaca inşa edilmiş olmasına rağmen, Tristes Tropiques tamamlanmamış bir anlatıdır ve bazı sorunlar asla çözüme kavuşturulmaz" (Pacukiewicz, 2011, s. 44). Bu özelliği ile eserin bir etnografiden ziyade edebi bir eser olarak okunabileceğini, en azından ikisi arasında yer alan gri bir bölgede yer aldığını düşünenlerin sayısı azımsanmayacak orandadır.

Sonuç

Antropolojide kaynak olarak metne odaklanıldığında, antropologun yazarlık kimliği ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada ele alınan antropologların eserleri metin temelli incelendiğinde karşımıza yazar olarak antropolog ve yazılan eserlerin edebi eser özellikleri inceleme konusu olabilmektedir. Bu bağlamda, James Boon'un Levi-Strauss'un yazılarının Fransız edebiyatının bir parçası olup olmadığını sorgulaması, James Clifford'un Malinowski ve Joseph Conrad arasında bir karşılaştırma yapması, Clifford Geertz'in etnografilerdeki kişisel imzaların peşine düşmesi etnografi ve edebiyat arasındaki sınırların düşünüldüğü kadar keskin olmadığını göstermektedir. Vincent Debaene birçok antropologun, özellikle Fransız antropologların saha çalışmasından döndükten sonra iki eser kaleme aldıklarını, birinin araştırma temelli bir eser, diğeri de edebi bir eser olduğunu belirtmektedir (Debaene, 2013). İki disiplin

arasındaki bu yoğun etkileşim itirazları da beraberinde getirirse de, Leach bunun kaçınılmaz olduğunu, zira Malinowski'nin Trobriand yerlileri hakkında yazarken kendisi hakkında yazdığını; Evans-Pritchard'ın Nuer yerlileri hakkında yazarken yine kendisi hakkında yazdığını ifade etmektedir (Leach, 1984).

Klasik antropoloji metinlerinde antropoloğun kendine has müdahalelerinin, kendi imzasını taşıyan dilsel tercihlerinin, üslubunun ve hatta kişiliğinin ortaya çıkarılması, metnin ve bu etnografinin yazarının en az araştırmanın içeriği kadar önemli olduğunu ortaya koymuş ve antropoloğun bir disiplinin temsilcisi olarak uyguladığı metodoloji ile beraber ortaya çıkardığı metnin öznelliği ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda, James Clifford ve Clifford Geertz'in klasik etnografik eserleri metin temelli okuması, etnografide özdeşleşimin ve özanlatımın disiplin içerisindeki yerinin önemini artmasına sebep olmuştur (Okely ve Callaway, 1992). Tüm bunlar antropoloğun kendi insan doğasını gizlemesinin değil açığa çıkarmasının daha önemli olabileceği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Zira, antropoloji disiplini içerisinde üretilen metinler, yapılan tasvirler ve yazma eyleminin otoriter özün naif öteki hakkında yazdıklarından çok bir metin yazarının kişisel dil tercihlerinin yansıması olarak okunabilmektedir.

Modern antropoloji, gerçeklik ve nesnellik bağlamı içerisine hapsolmuş söylemlerle sürdürülen, öteki olarak konumlandırılan halkların imgelerini, yaşamlarını, sembollerini araştırma nesnesi yaparak sömürgeci egemenliğin kültürel yorumlarına katılan uygulamalardan biriydi. Bu çalışmada ele alınan bazı metinler, bu durumu rasyonelleştiren, gizleyen ve estetik bir söylem ağına sokan katkılar olarak değerlendirilebilmektedir. Bu eserleri ikna edici kurgular olarak teşhir etmek ya da bu eserlerin antropolojik gerçekliği sunan sözcüler olarak genel kabulünü yapısöküme uğratmak, bu inançları besleyen koşullar üzerine düşünmek antropoloji disiplini eleştirel ve yapıcı bir eleştiriye tâbi tutmak olarak düşünülebilir. Böylece, bizi sınırlayan kavramları ve düşünceleri daha geniş bir çerçevede ele alabilme imkânı bulabiliriz.

Kaynakça

- Asad, T. (1973). *Anthropology & the colonial encounter*. Ithaca Press.
- Atay, T. (2017). Sosyal antropolojide yöntem ve etik sorunu: Klasik etnografiden diyalojik etnografiye doğru. *Moment Journal*, 4(1), 189-206. <https://doi.org/10.17572/mj2017.1.189206>
- Boon, J. A. (1972). *From symbolism to structuralism: Levi-Strauss in a literary tradition*. Harper & Row.
- Clifford, J. (1988). *The predicament of culture: Twentieth-century ethnography, literature, and art*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674503724>
- Debaene, V. (2010). *L'adieu au voyage: L'ethnologie française entre science et littérature*. Gallimard.
- Debaene, V. (2013). A case of cultural misunderstanding: French anthropology in a comparative perspective. *Cultural Anthropology*, 28(4), 647-669. <https://doi.org/10.1111/cuan.12031>
- Evans-Pritchard, E. E. (1953). Nuer spear symbolism. *Anthropological Quarterly*, 26(1), 1. <https://doi.org/10.2307/3317047>
- Evans-Pritchard, E. E. (1957). Zande kings and princes. *Anthropological Quarterly*, 30(3), 61. <https://doi.org/10.2307/3316548>
- Fabian, J., ve Bunzl, M. (2002). *Time and the other: How anthropology makes its object*. Columbia University Press.
- Geertz, C. (1989). *Works and lives: The Anthropologist as author*. Stanford University Press.
- Johnson, R. (1986). What is cultural studies anyway? *Social Text*, 16, 38-80. <https://doi.org/10.2307/466285>
- Kükre, M. (2020). Antropolojide paradigma değişimi: Metinselliğe dönüş ve edebiyat. *Sosyoloji Notları*, 4(1), 16-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosnot/issue/55689/749549>
- Leach, E. R. (1984). Glimpses of the unmentionable in the history of British social anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 13(1), 1-24. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.13.100184.000245>
- Malinowski, B. (1967). *A diary in the strict sense of the term*. The Athlone Press.
- Mascia-Lees, F. E., ve Sharpe, P. (1992). Culture, power, and text: Anthropology and literature confront each "other". *American Literary History*, 4(4), 678-696. <https://doi.org/10.1093/alh/4.4.678>
- Okely, J., ve Callaway, H. (Ed.). (1992). *Anthropology and autobiography*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203450536>
- Pacukiewicz, M. (2011). An unwritten *Tristes Tropiques*: Claude Lévi-Strauss and Joseph Conrad. *Yearbook of Conrad Studies*, 6(1), 43-56. <https://doi.org/10.4467/20843941YC.11.005.0029>
- Said, E. W. (1993). *Culture and imperialism*. Vintage.

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

Genç yetişkin bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi

Şeymanur Payat^{1*}, Hatice Kumcağız²

¹ Uzman Psikolojik Danışman | Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun - Türkiye

² Prof. Dr. | Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Şeymanur Payat

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Kurupelit Kampüsü

55200 Atakum, Samsun/Türkiye

E-posta/E-mail: 21280998@stu.omu.edu.tr

Alındı/Received: 18 Temmuz / July 2022

Düzeltildi/Revised: 13 Kasım / November 2022

Kabul/Accepted: 2 Aralık / December 2022

Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Yaşlılık dönemi, hayatın doğal akışında olan ve biyolojik, psikolojik, ekonomik veya sosyal açılardan yaşanabilen, hem bireyi hem de toplumu etkileyen bir değişim sürecidir. Tutum kavramı bireylerin nesnelere, fikirlere, olaylara ve diğer insanlara ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarına etki eden bir durumdur. Tutumlar yaşamın ilk 25 yılında şekillenir ve bireylerin yaşlılara yönelik davranışlarının olumlu olmasını sağlayan en önemli etken de duygu ve tutumlardır. Buradan hareketle bu çalışmada genç yetişkinlik döneminde olan bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarının cinsiyet, ekonomik düzey, aile yapısı, daha önce yakınlık kurulan bir yaşlı olup olmaması, yaşlıların bıraktığı hatıralar, ebeveynlerin yaşlılara yaklaşımı ve daha önce bir yaşlıya bakım verilip verilmemesi değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini rastgele seçilmiş 18-35 yaş arası 200 genç birey oluşturmaktadır. Verilerin toplanması için “Kişisel Bilgi Formu” ve “Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır. Verilerin analizinde betimsel istatistik yöntemleri, bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Analizler sonucunda genç yetişkinlerin yaşlılara yönelik tutumu, cinsiyet, ekonomik düzey, aile yapısı, daha önce bir yaşlıyla kurulan yakınlık ve bakım verilen yaşlı olup olmamasına göre anlamlı bir farklılık göstermezken; yakınlık kurulan yaşlılarla hatıra ve ebeveynlerin yaşlılara yaklaşımı değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yaşlılık, yaş, tutum

Giriş

Yaş kavramı, insanların zaman ile ilişkilendirdikleri bir sözcüktür. Türk Dil Kurumu, “yaş” kelimesini, “doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, t. y.).

İnsan hayatı kronolojik ve biyolojik yaş olmak üzere iki açıdan ele alınır. Kronolojik yaş, doğum anından itibaren içinde bulunulan ana kadar olan dönemleri kapsarken biyolojik yaş ise içinde bulunulan yaş basamağının zaman birimidir. Yaş kavramının bu iki

Examination of the attitudes of young adults towards old age in terms of various variables

Abstract

The old age period is a process of change that affects both the individual and society, which is in the natural flow of life and can be experienced from a biological, psychological, economic or social point of view. The concept of attitude is a state that affects the thoughts, feelings and behavior of individuals in relation to objects, ideas, events and other people. Attitudes are shaped in the first 25 years of life, and the most important factors that ensure positive behavior of individuals towards the elderly are emotions and attitudes. From this point of view, in this study, it is aimed to examine the attitudes of young adult individuals towards old age according to the variables of gender, economic level, family structure, whether there is an elderly person with whom a close relationship has been established, the memories left by the elderly, the parents' approach to the elderly, and whether or not they have given care to an elderly person before. The sample of the study consists of 200 randomly selected young individuals. 'Personal Information Form' and 'Attitude Scale for the Elderly' were used to collect the data. The research is a descriptive study based on relational screening model. In the analysis of the data, descriptive statistical methods, independent groups t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used. As a result of the analysis, while the attitudes of young adults towards the elderly do not show a significant difference according to gender, economic level, family structure, closeness with an elderly person, and whether there is an elderly person who is cared for; It was concluded that there was a significant difference with the elderly with whom closeness was established according to the variables of memory and parents' approach to the elderly.

Key Words: Older adults, age, attitude

sınıflandırmasına sosyal ve psikolojik yaş da eklenebilir (Göktaş, 2019).

Yaşlılığın çok çeşitli tanımları yapılmış olsa da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılığı, kişinin çevresel faktörlere uyum yeteneğinin azalması olarak tanımlanmaktadır. DSÖ yaşlılığı şu şekilde üçe ayırmıştır: Orta yaş (45-59), yaşlılık (60-74), ileri yaşlılık (75-89) ve ihtiyarlık (90 ve üstü).

Biyolojik yaşlanmaya göre bu gelişim dönemleri zorunlu olmakla birlikte bu değerlendirme kesin ve

Atf için / Cite as:

Payat, Ş., ve Kumcağız, H. (2022). Genç yetişkin bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Antropoloji*, (44), 26-31. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1144778>

değişmez değildir (Bilir ve Paksoy Erbaydar, 2015). Yaşlılık dönemi deneyim ve bilgi açısından zirveyi taşısa da yaşlılıkla ilgili düşünce ve algılar zamana ve döneme göre olumlu ya da olumsuz olabilmektedir (Baykal, 2021). İnsanların yaşlanma süreci, çoğunlukla yaşadıkları gün sayısını toplayarak elde ettikleri kronolojik yaş şeklinde belirtilir. Yaş alma süreci gelişme, büyüme, duraklama ve gerileme olmak üzere dört evreden oluşmaktadır (Diren, 2018).

Yaşlılık ile yaşlanma her ne kadar aynı anlama geliyor gibi görünse de aralarındaki en belirgin fark şudur: yaşlılık belirli bir dönemi kapsıyorken, yaşlanma daha genel bir süreci kapsamaktadır. Yaşlılık “bir kimse kendini kaç yaşında hissediyorsa o yaştadır” şeklinde de tanımlanmaktadır (Arpacı, 2005).

Yaşlılık dönemi, hayatın doğal akışında olan ve biyolojik, psikolojik, ekonomik veya sosyal açılardan yaşanabilen, hem bireyi hem de toplumu etkileyen bir değişim sürecidir. Doğumla başlayıp bebeklik, çocukluk, ergenlik ve gençlik dönemleri ile devam eden gelişim sürecinin son basamağıdır (Bölüktaş, 2019).

Sosyokültürel alandaki önemli değişimler sonucu yaşlılık kavramı toplumsal boyutta önemli bir yer kaplar hale gelmiştir. Bu önemli değişimler sonucu yaşlılar toplumdaki statüleri bakımından da değişime uğramış, algılanış şekilleri ve aile içindeki konumları da hızla değişmiştir.

İnsanlar yaşadıkları yere ve zamana göre farklı yaşam tarzlarına, gelenek-göreneklere sahip olmuştur. Bu farklılıklar kişilerarası iletişimin yanı sıra yaşlı bireylere davranış şeklini de oldukça etkilemektedir. Bu doğrultuda yaşanan zaman ve ortamın düşünce yapısı ve tutumları etkilediğini söylemek mümkündür. İnsanların yaşlılara yönelik tutumları da aynı şekilde yaşadıkları ortam ve zamandan bağımsız değildir (Akın, 2003). Yaşam tarzı, gelenek-görenek, fikir yapısı, zaman, mekân gibi farklılıklardan dolayı yaşlı insanların toplumda konumlandırıldığı yer geçmişten bu yana ve topluma göre farklılık göstermektedir. Bazı toplumlar yaşlılarına iyi davranmayı, onları el üstünde tutmayı kısacası iyi bir konuma yerleştirmeyi tercih ederken; bazıları ihmal ve istismar etmeyi, hor görmeyi, kötü davranmayı, kısaca kötü bir konuma yerleştirmeyi tercih etmiştir. Hatta tarihte örneklerine rastlaması mümkün olan bazı toplulukların yaşlıları törenle öldürdüğü bilinmektedir (Canatan, 2008).

Meselâ Bantular Güney Afrika’da yaşayan bir toplumdur ve yaşlıları kötü konumlandırmıştır. Aynı şekilde California’da yaşayan kavimlerden biri olarak bilinen Calinomerolar ve yine eski topluluklardan biri olan Vaterler yaşlıları zayıf, yardıma muhtaç canlılar olarak kendilerine yük gibi görmüşlerdir. Bu yaşam alanlarında yaşlı insanları ya öldürüyorlar ya da kendileri ölmeleri için doğaya terk ediyorlardır (Akın, 2006).

Eskimolar yaşam şartları en zor topluluklardan biridir. Yaşam şartları zorlandıkça besin bulmak gibi temel ihtiyaçlar değere bindiğinden dolayı ve gruptaki yaşlı bireyler de güçsüz olduğu ve gençler kadar enerjik olmadığı için bu toplumda yaşlı bireylere tüketici muamelesi yapılmaktadır. Tüketici olarak gördükleri yaşlıları kendilerine yük oldukları için bir balık avı sırasında yaşlılarını buz parçasının üstünde bırakmışlardır ve ölüme terk etmişlerdir (Akın, 2003).

Yaşlılarına karşı kötü davranan toplumlar olduğu kadar iyi davranan toplumlar da vardır elbette. Meselâ Güney Amerika Kıtası’nın uç kısmında yer alan, günümüzde Şili ile Arjantin arasındaki Macellan Boğazı’ndaki takımadalarda yaşayan ve tarihteki en eski topluluklardan birine örnek verebileceğimiz Yaghanlar, yaşlılarına değer veren toplumlardan biridir. Bu topluluğun göçebe ve sade bir yaşam tarzı vardır. Geçimlerini balık tutarak sağlamaktadır. Yaşlılara yaklaşımlarına gelecek olursak yaşlılara karşı tutumlarının oldukça olumlu olduğunu söyleyebiliriz hatta çocuk sever gibi sevdiklerini ve saygı duyduklarını da (de Beauvoir 1970’ten akt. Kalınkara, 2016).

Avustralya yerlileri de bir başka göçebe yaşam tarzına sahip olan, avcılık ve toplayıcılık yapan bir toplumdur. Bu toplum, gruplar halinde yaşayan ve grupları çoğunlukla grubun yaşlı erkeklerinin yönettiği bir toplumdur. Yönetimi en yaşlı erkeğe vermeleri yaşlılara saygı duyduklarını, onları önemsediklerini ve olumlu bir tavır sergilediklerini gösterir (Akın, 2003). Asya’da yaşamış olan Aleutlar da yiyeceklerini zor şartlarda bulan fakat zor bulmalarından ötürü bunu bencillığe çevirmeyen paylaşımcı bir toplumdur. Maddi durumları pek iyi olmasa da yaşlılarını bir yük olarak görmeyip onlara bakan ve inançları gereği de bunun mükâfatını alacağına inanan bir toplumdur. Bu yaşam tarzlarından yola çıkarak yaşlılara karşı tutumlarının olumlu olduğunu ve onlara iyi davranıp saygı gösterdikleri söylenebilir (Kalınkara, 2016).

Yaşlılık dönemine dair bazı olumsuz düşünceler oluşabilmektedir ve bu olumsuz düşünceler bu dönemin sorun olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Sorun olarak algılanmasının yanlış bir inanış olduğunu en gelişmiş ülkelerin en yaşlı nüfusa sahip ülkeler olduğu bilgisiyle ispatlayabiliriz. Bu açıdan bakıldığında yaşlanma aslında bir sorun değildir. Ancak yaşlılık sorun olarak görülmeye devam ettikçe yaşlıların ayrımcılığa uğraması kaçınılmazdır.

Tutum kavramı bireylerin nesnelere, fikirlere, olaylara ve diğer insanlara ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarına etki eden bir durumdur. Tutumlar kişiye özgü olup davranışlara yansımaktadır. Tutumlar yaşamın ilk 25 yılında şekillenir ve bireylerin yaşlılara yönelik davranışlarının olumlu olmasını sağlayan en önemli etken de duygu ve tutumlardır (Şahin ve Erdem, 2017). Buradan

hareketle bu çalışmada genç yetişkinlik döneminde olan bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda genç yetişkinlik çağındaki bireylerin yaşlılara yönelik tutumunun (1) cinsiyete, (2) algılanan ekonomik düzeye, (3) aile yapısına, (4) bireyin daha önce yakınlık kurduğu bir yaşlı olup olmamasına, (5) yaşlıların bıraktığı hatıralara, (6), bireyin ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımına ve (7) bireyin daha önce bir yaşlıya bakım verip vermemesine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına denir. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği, değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2009).

Çalışma grubu

Çalışmanın örneklemini yaşları 18-35 yaş arasında değişen rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş 200 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların 131'i kadın (%65,5), 69'u erkektir (%34,5). Veriler Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinden 2021-2022 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Google Formlar üzerinden çevrimiçi şekilde toplanmıştır.

Veri toplama araçları

Kişisel bilgi formu. Araştırmacılar tarafından katılımcıların cinsiyet, algılanan ekonomik düzey, büyüdükleri aile yapısı, yakınlık kurdukları yaşlı olup olmadığı, yaşlıların nasıl hatıralar bıraktığı, ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı ve daha önce bir yaşlıya bakım verip vermedikleri gibi bilgilerine ulaşmak amacıyla oluşturulmuştur.

Yaşlılara yönelik tutum ölçeği. Kogan (1961) tarafından geliştirilmiş, Duyan ve Gelbal (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçekte 17 olumsuz ve 17 olumlu olmak üzere 34 madde vardır ve bu ölçme aracı kendi kendini bildirim tarzında bir değerlendirme aracıdır. Ölçek olumlu ve olumsuz tutumları yansıtan iki boyutlu bir ölçme aracıdır. İlk 17 madde olumsuz tutum, ikinci 17 madde ise olumlu tutum alt boyutuna aittir. Olumlu tutumlar alt boyutundan alınan yüksek ve olumsuz tutumlar alt boyutundan alınan düşük puanlar yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Ölçek "Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, biraz katılmıyorum, biraz katılıyorum, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum" şeklinde 6'lı Likert tipindedir. Olumsuz tutumları gösteren ifadelerin

puanlaması tersten hesaplanmaktadır. Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğinden alınan puanlar 34-238 arasında değişmektedir. Cronbach Alfa güvenirlik değeri olumlu tutum alt boyutu için 0,789, olumsuz tutum alt boyutu için 0,794 ve ölçeğin tamamı için 0,840 olarak belirlenmiştir. Bu çalışma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ise 0,747 olarak bulunmuştur.

Verilerin analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS (Version 26) yazılımı kullanılarak analiz edilmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistik yöntemleri, bağımsız gruplar *t*-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada toplanan verilerin analizi ve yorumlanmasına bu bölümde yer verilmiştir. Öncelikle verilerin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri -2/+2 arasında olduğu için verilerin normallik varsayımını sağladığına karar verilmiştir (George ve Mallery, 2010).

Ardından gençlerin yaşlılara yönelik tutumunun bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair *t*-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analizlere dair istatistiksel bulgulara tablolarda sunulmuştur.

Gençlerin yaşlılara yönelik tutumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(197)=-0,444; p>0,05$] (Tablo 1).

Gençlerin yaşlılara yönelik tutumları algılanan ekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F(2)=0,708; p>0,05$] (Tablo 2).

Gençlerin yaşlılara yönelik tutumları aile yapılarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(197)=-1,079; p>0,05$] (Tablo 1).

Gençlerin yaşlılara yönelik tutumları daha önce yakınlık kurulan bir yaşlı olup olmamasına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(197)=0,740; p>0,05$] (Tablo 1).

Öte yandan gençlerin yaşlılara yönelik tutumları yakınlık kurulan yaşlıların bıraktığı hatıralara göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t(197)=2,735; p<0,01$] (Tablo 1). İyi hatıralar bırakılan gençlerin yaşlılara yönelik tutumu, kötü hatıralar bırakılan gençlerin yaşlılara yönelik tutumuna göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gençlerin yaşlılara yönelik tutumları da ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t(197)=2,372; p<0,05$] (Tablo 1). Ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı iyi olan gençlerin yaşlılara yönelik tutumu; ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı kötü olan gençlerin tutumuna göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak gençlerin yaşlılara yönelik tutumlarının

Tablo 1. Gençlerin yaşlılara yönelik tutumlarının cinsiyet, aile yapısı, daha önce yakınlık kurulan bir yaşlı olup olmaması, yakınlık kurulan yaşlıların bıraktığı hatıralar, ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı ve daha önce bakım verilen bir yaşlı olup olmaması değişkenlerine göre incelenmesi için yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Değişken	Değişken grubu	N	Ort.	SS	t	SD	p
Cinsiyet	Kadın	130	106,9	15,8	-0,444	197	0,658
	Erkek	69	107,9	14,2			
Aile yapısı	Çekirdek aile	145	106,5	16	-1,079	197	0,282
	Geniş aile	54	109,1	13			
Yaşlıya yakınlık	Var	175	107,5	14,9	0,740	197	0,460
	Yok	24	105	18			
Yaşlıya hatıra	İyi	172	108,4	15	2,735	197	0,007**
	Kötü	27	99,8	14,5			
Ebeveynlerin yaşlıya yaklaşımı	İyi	189	107,8	14,9	2,372	197	0,019*
	Kötü	10	96,2	19			
Önceden bakım verilen yaşlı	Evet	135	107	16	-0,336	197	0,737
	Hayır	64	107,7	13			

Not: * $p < 0,05$ seviyesinde anlamlıdır. ** $p < 0,01$ seviyesinde anlamlıdır. Ort.: Ortalama, SS: Standart sapma, SD: Serbestlik derecesi

Tablo 2. Gençlerin yaşlılara yönelik tutumlarının algılanan ekonomik düzey değişkenine göre incelenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Değişken	Değişken grubu	N	Ort.	SS	F	SD	p
Ekonomik Düzey	Düşük	32	107,3	13,4	0,708	2	0,494
	Orta	154	106,8	16			
	Yüksek	13	112	9,6			

Not: * $p < 0,05$ seviyesinde anlamlıdır. Ort.: Ortalama, SS: Standart sapma, SD: Serbestlik derecesi

daha önce bir yaşlıya bakım verip vermemeye göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür [$t(197) = -0,336; p > 0,05$] (Tablo 1).

Tartışma ve Sonuç

Yaşlılara yönelik atıfların dönüşümüne bakıldığında tarihsel süreçte toplumun dönüşümü ile paralel olduğu söylenebilmektedir. Dönemlere göre yaşlılara yönelik atıfların olumlu ya da olumsuz olarak çerçevelendiği görülmektedir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında ise Türkiye’de yaşlılara yönelik genelde olumsuz atıflarda bulunduğu ve olumsuz bir tutum sergilendiğini görebilmekteyiz. Bunun nedeninin yaşlılık döneminin sağlık sorunları, yalnızlık, öz bakımını gerçekleştirilememesi, güçten düşme gibi olumsuz yönleri ile alakalı olduğu görülmüştür (Dönümcü, 2007; Özmen, 2013). Bu çalışmanın temelinde ise genç yetişkinlik çağındaki bireylerin yaşlılık dönemine yönelik tutumlarının incelenmesi yer almaktadır.

Bu çalışmada genç yetişkinlik çağındaki bireylerin yaşlılara yönelik tutumlarının; cinsiyet, ekonomik düzey, aile yapısı, daha önce bir yaşlıya yakınlık, yakınlık kurulan

yaşlıya hatıra, ebeveynlerin yaşlılara yaklaşımı, daha önce bakım verilen yaşlı olup olmaması değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Yaşlılara yönelik tutumun cinsiyete göre farklılaşarak farklılaşmadığına bakmak için t-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır (Kalınkara, 2019). Ekşioğlu Ahad (2016), yaptığı çalışmada yaşam kalitesi, yaşlılık algısı ve depresyonun yaş ve cinsiyete göre incelemiştir. Çalışma bulgularına göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşlılık algısının cinsiyete göre farklılaşmaması çalışmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan araştırmalarda yaş ve cinsiyete göre; çıkan sonuçlar farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalarda yaşam kalitesi seviyesi kadınlarda daha fazlayken (örn. Netuveli ve Blane, 2008), bazı çalışmalarda ise kadın-erkek arasında farklılık bulunmamıştır (örn. Wiggins vd., 2004). Çelik’in (2019) çalışması cinsiyet değişkeni açısından ele alındığında, kadınların erkeklere kıyasla yaşlılığa yönelik daha olumlu tutum sergilediği görülmüştür.

Yaşlılara yönelik tutumun ekonomik düzeye göre

farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için ANOVA testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Baykal'ın (2021) çalışmasına göre gelir düzeyi değişkeni ile yaşlılara yönelik tutum arasındaki ilişki incelenmiş olup aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ve bu sonuçlar çalışmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Yaşlılara yönelik tutumun aile yapısına (çekirdek-geniş) göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için *t*-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

Özgöl'ün (2019) çalışmasında aile türü ile en uzun süre zaman geçirilen coğrafi bölgenin yaşlılara yönelik tutumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu etki hem birbirinden bağımsız hem de bir arada incelenmiş olup değişkenler etkileşimli olduğunda tutumların anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, bağımsız olarak tek değişken şeklinde dikkate alındığında ise farklılık göstermediği bulunmuştur. Çalışmanın bulgularına göre Akdeniz bölgesinde yaşayan ve geniş aile yapısına sahip katılımcıların tutumları yaşanan süreye göre karşılaştırıldığında aynı bölgedeki çekirdek aile yapısına sahip katılımcılardan daha olumludur. Çalışmada yaşanan süre hesaba katılmaksızın aile yapısına göre tutumun farklılaşmaması da çalışmamızın bulgularını destekler niteliktedir ancak en uzun süre yaşanan coğrafyaya birlikte bakıldığında farklılaşması bulgularımızı desteklememektedir.

Gökdal (2019) katılımcıların aile tipine göre yaşlılara karşı tutumlarını incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre geniş aileye sahip olan insanların çekirdek aileye sahip olanlara göre yaşlılara karşı daha olumlu bir tutum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında gruplar arasında anlamlı bir fark görememiştir. Bu sonuçlar aile tipine göre yaşlılara yönelik tutumun benzer olduğunu göstermiştir ve çalışmamızın bulgularıyla paraleldir.

Yaşlılara yönelik tutumun daha önce bir yaşlıyla yakınlık kurulup kurulmadığına göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için *t*-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Gökdal'ın (2019) çalışmasında katılımcılardan daha önce 65 yaş ve üzeri yaşlılarla hiç yaşamayanların yaşlılara karşı tutumlarının; daha önce belli sürelerde yaşayanlara göre daha olumlu olduğu ve bu gruplar arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç çalışmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Yaşlılara yönelik tutumun yakınlık kurulan yaşlıyla hatıra türüne (iyi-kötü) göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için *t*-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. İyi hatıralar bırakılan gençlerin yaşlılara yönelik tutumu, kötü hatıralar bırakılan gençlerin yaşlılara yönelik tutumuna göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşlılara yönelik tutumun ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımına göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için *t*-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı iyi olan gençlerin yaşlılara yönelik tutumu; ebeveynlerinin yaşlılara yaklaşımı kötü olan gençlerin tutumuna göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşlılara yönelik tutumun yakınlık kurulan yaşlıyla hatıra türüne göre ve ebeveynlerin yaşlılara yaklaşımına göre farklılaştığı önermelerinin sonuçları tutumların yaşanmışlıkla alakalı olduğu gerçeğini ve iyi yaşantılar geçirdiğimiz olaylara, durumlara ve kişilere karşı olumlu tutum geliştirdiğimizi düşünürsek tatmin edici sonuçlardır. Tutumun bir nesneye ilişkin olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış eğilimlerinin öğrenme sonucunda zihinde tortulaşmış halidir şeklinde tanımlanması da bulgularımızı destekler niteliktedir (Sakallı Uğurlu, 2018).

Ünal'ın (2016) yaptığı çalışmada yaşlılara yönelik tutumun üstünde; yaşlılık dönemi olumlu tanımın etkisinin olumsuz tanımın etkisine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun nedeninin Türkiye'deki yaşlılara yönelik olumsuz atıflar olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma çalışmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Son olarak yaşlılara yönelik tutumun daha önce bakım verilen bir yaşlı olup olmamasına göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için *t*-testi yapılmıştır ve anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

Öneriler

Gençlerin yaşlılık dönemi özellikleri ile ilgili bilgilerinin eksik olmasının yaşlılara yönelik tutumlarını etkileyeceği düşünülmektedir. Yaşlılık dönemi özellikleri ile ilgili bilgilendirici dersler ya da psikoeğitim programları ile yaşlılara yönelik algılarının şekillenmesinde faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Gençlerin yaşlılar ile birlikte etkileşime girebileceği sosyal faaliyet alanları oluşturularak etkinlikler yapılmasının yaşlı-genç önyargısının azalmasında ve yaşlı-genç iletişiminin güçlenmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Son olarak yaşlılara yönelik tutumun incelendiği çalışmalara ağırlık verilerek literatür genişletilebilir.

Kaynakça

- Akın, G. (2003). İnsanın ortaya çıkışı ve toplumsal davranışları. V. Kalınkara (Ed.) içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* (s. 35-57). Odak Yayınları.
- Akın, G. (2006). *Her yönüyle yaşlılık*. Palme Yayınları.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Türkiye İşçi Emeklileri Derneği.

- Baykal, N., E. (2021). *Üniversite öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının diğerkamalık düzeyleri ve demografik değişkenlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Bilir, N., ve Paksoy Erbaydar N. (2015). Yaşlılık sorunları. Ç. Güler ve L. Akın (Ed.) içinde, *Halk sağlığı. Temel bilgiler*, 3. baskı (s. 1528-1541). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Bölüktaş, P. D. (2019). *Yaşlanma teorileri ve geriatrik değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Palme Yayınları.
- Çelik, G. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin yaşlılık algıları (Serdivan ilçesi örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dönümcü, Ş. (2007). *Yaşlılıkta üretmek: Kendini sürekli yeniden yaratmak* [Seminer]. İzzet Baysal Üniversitesi Fizik Tedavi Yüksek Okulu Yaşlılıkta Verimlilik Paneli, Bolu, Türkiye.
- Duyan, V., ve Gelbal, S. (2013). Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği'nin bir grup üniversite öğrencisi üzerinde Türkçeye uyarılma çalışması. *Turkish Journal of Geriatrics*, 16(2), 202-209. <https://www.geriatri.dergisi.org/abstract.php?lang=tr&cid=733>
- George, D., ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update*, 10th edition. Pearson.
- Gökdağ, M. (2019). *Yaşlı bakım alanında çalışan personelin yaşlılara yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Ankara örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Göktaş, H. (2019). *Ankara ilinde yaşayan 45 yaş ve üzeri kişilerin yaşlılık beklenti ve algılarının sosyo-demografik özellikler itibarıyla incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalınkara, V., Günay, G., Aydın Boylu, A., Şahin, H., Arpacı, F., Ay, Fr., Özgün Başbüyük, G., Kalaycı, I., Kılıç, C., Salman, M. ve Artan, T. (2019). Farklı alanlarda öğrenim gören üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(2), 73-83. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/51243/564881>
- Kalınkara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*, 3. basım. Nobel Yayınları.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kogan, N. (1961). Attitudes toward old people: The development of a scale and an examination of correlates. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62(1), 44-54. <https://doi.org/10.1037/h0048053>
- Netuveli, G., ve Blane, D. (2008). Quality of life in older ages. *British Medical Bulletin*, 85(1), 113-126. <https://doi.org/10.1093/bmb/ldn003>
- Özgöl, M. (2019). *Yaşlılara yönelik tutumların açıklanmasında özgeciliğin ve kişilik özelliklerinin rolü: Karşılaştırmalı bir çalışma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Özmen, Ş. Y. (2013). Türk kültüründe yaşının yeri ve medyayla yaşlılığın değişen konumu. *Millî Folklor*, 25(100), 110-119. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=107>
- Sakallı Uğurlu, N. (2018). *Sosyal psikolojide tutumlar ve tutum değişimi*. İmge Kitabevi.
- Şahin, H., ve Erdem. Y. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 219-232.
- Türk Dil Kurumu. (t. y.). *Yaş*. Türk Dil Kurumu sözlükleri. Nisan 20, 2021'de <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Ünal, M., A. (2016) Gençlerde yaşlanmaya dair kalıp yargılarla ilgilene deneyisel bir çalışma [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Wiggins, R. D., Higgs, P. F., Hyde, M., ve Blane, D. B. (2004). Quality of life in the third age: key predictors of the CASP-19 measure. *Ageing and Society*, 24(5), 693-708. <https://doi.org/10.1017/S0144686X04002284>

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

Toplumsal cinsiyet tutumları ve gebelerin kendilerini algılama şekilleri arasındaki ilişki[‡]

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Hediye Karakoç
KTO Karatay Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Ebelik Bölümü
Merkez Kampüs A Blok
Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad. 130
42020 Karatay, Konya/ Türkiye
E-posta: hediye.bekmezci@karatay.edu.tr

Hediye Karakoç^{1*}, Arzu Kul Uçtu²

¹ Dr. Öğr. Üyesi | KTO Karatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, Konya - Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi | Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Ankara - Türkiye

Alındı/Received: 29 Nisan / April 2022

Düzeltildi/Revised: 21 Kasım / November 2022

Kabul/Accepted: 24 Kasım / November 2022

Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Bu araştırma, gebelerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile kendilerini algılama şekilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, web tabanlı tanımlayıcı ve ilişki arayıcı özellikte 257 katılımcıyla yapılmıştır. Araştırma verileri, Tanıtıcı Bilgi Formu ve Gebelerin Kendini Algılama Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada gebelerin kendilerini algılama ölçeği annelik algısı alt boyutu puan ortalaması ile yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, aile tipi, eşin eğitim durumu, gebelik haftası, doğum öyküsü ve gebeliğin evliliğe etkisi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Beden algısı alt boyutu puan ortalaması ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0,05$). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği puan ortalamaları ile annelik algısı arasında pozitif yönde ($0,296, p \leq 0,001$) ve beden algısı ile arasında ise negatif yönde zayıf düzeyde ($-0,254, p \leq 0,001$) anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Literatürde ilk defa incelenen bu araştırma sonuçlarına göre annelik, beden ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasında ilişki olup daha fazla çalışma ile aydınlatılmaya gereksinim duyulan konular arasında yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Annelik, toplumsal cinsiyet, gebelik

Giriş

Toplumsal cinsiyet toplum içerisinde, kültürün etkisiyle kadın ve erkekte beklenen rol ve sorumlulukların bütününe kapsayan bir kavramdır. Kadın ve erkeğin tutum, davranış, hak ve sorumluluklarının neler olması gerektiği, toplumun kişiyi nasıl gördüğü ve algıladığı ile ilgili değerler, kalıplaşan yargılar ve rolleri kapsamaktadır. Bu yapısı nedeniyle, zaman içinde değişen ve sosyo-kültürel yapıdan etkilenen, aileler arasında farklılıklar

[‡]Bu araştırma 5. Uluslararası/6. Ulusal Ebelik Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Relationship between gender attitudes and self-perception of pregnant

Abstract

This research was carried out to examine the relationship between attitudes towards gender roles and self-perception of pregnant. It has been conducted with a web-based descriptive and relationship seeking feature with 257 participants. The research data were collected using the Introductory Information Form and the Self-Perception of Pregnant Scale and the Gender Roles Attitude Scale. In the study, it was found that there is a statistically significant difference between the motherhood perception subscale and age, educational status, employment status, family type, spouse's education status, gestational week, birth history and the effect of pregnancy on marriage ($p < 0.05$). It was concluded that there was a statistically significant difference between body perception subdimension and educational status ($p < 0.05$). It was concluded that there is a weakly significant correlation between the mean scores of the gender roles scale and the motherhood perception in the positive direction ($0.296, p \leq 0.001$); and the body perception in the negative direction ($-0.254, p \leq 0.001$).

Key Words: Maternity, gender, pregnancy

gösterebilen bir kavramdır (Altınova ve Duyan, 2013; Kul Uçtu ve Karahan, 2016).

Gebelik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişimleri içeren önemli yaşam deneyimidir (Arslan vd., 2019; Coşkun vd., 2020; Ersanlı Kaya ve Atasever, 2022; Kumcağız vd., 2017). Bu değişimler kadının beden ve annelik algısını etkileyerek gebelerin kendini algılama durumlarını şekillendirmektedir. Gebeliğe bağlı fiziksel değişiklikler, gebeliğin planlı olması, içinde yaşadığı çevrenin gebeliğe ilişkin tepkileri, kadının beden algısı üzerine önemli bir etkiye sahiptir. Bu esnada eşin tutumu ve içinde yaşadığı psiko-sosyal çevrenin rolü

Atf için / Cite as:

Karakoç, H., ve Kul Uçtu, A. (2022). Toplumsal cinsiyet tutumları ve gebelerin kendilerini algılama şekilleri arasındaki ilişki. *Antropoloji*, (44), 32-38. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1111285>

oldukça önemlidir (Kumcağız vd., 2017). Annelik algısı ise uyum sürecindeki gebenin durumunu belirlemede önemli etkiye sahiptir. Gebelik algısını etkileyen pek çok durum bulunmakla birlikte bu durumlar arasında beden algısı, yaşadığı kültürün yaklaşımı yer almaktadır (Arslan vd., 2019; Ersanlı Kaya ve Atasever, 2022; Kumcağız vd., 2017). Kadınların anneliğe olan ilgisi genellikle kendi anneleri ve çevrelerinden gördükleri ölçüde bir anlam taşımaktadır (Ekmekci, 2011).

Çağlar boyu gebelik, toplumsal statü başta olmak üzere önemli kültürel değerler taşımaktadır (Coşkun vd., 2020; Ünal, 2015). Dolayısıyla Türk kültüründe toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ile gebelerin kendilerini algılama şekilleri arasındaki ilişkinin ortaya koyulmasının gerekliliği temel motivasyonumuzu oluşturmuştur. Bu araştırmada toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ile gebelik algısı arasındaki ilişki incelenmiş olup literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmamızda (1) gebelerin annelik algısını etkileyen faktörlerin, (2) gebelerin beden algısını etkileyen faktörlerin ve (3) gebelerin annelik ve beden algısı ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasındaki ilişkilerin ne olduğu soruları yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu araştırmanın raporlanmasında STROBE Statement (*Checklist of items that should be included in reports of cross-sectional studies*) rehberi kullanılmıştır.

Araştırma tipi

Araştırma, ağ tabanlı tanımlayıcı ve ilişki arayıcı özellikte yapılmıştır.

Araştırmanın evren ve örnekleme

Araştırmanın evrenini, sosyal medya (WhatsApp ve Instagram) kullanıcısı olan gebeler oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme evrendeki eleman sayısının bilinmediği durumlardaki örneklem seçme formülü kullanılarak yapılan hesaplamada 232 gebe alınması gerektiği hesaplanmıştır. Hesaplanan örneklem sayısının %10 fazlası 255 gebe olup 1 Kasım 2020- 1 Şubat 2021 tarih aralığında internet ortamında sosyal medya gruplarına üye olan ve araştırmaya alınma kriterlerini taşıyan 257 gebe dâhil edilmiştir. Araştırmaya en az okur-yazar seviyesinde, 18 yaş ve üzerinde, aktif sosyal medya kullanan ve araştırmaya gönüllü olan gebeler dahil edilmiştir. Araştırmaya mental problemi olan, psikiyatrik bir tanı almış olan kişiler dahil edilmemiştir.

Veri toplama araçları

Araştırma verileri, Tanıtıcı Bilgi Formu ve Gebelerin Kendini Algılama Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Tanıtıcı bilgi formu. Araştırmacılar tarafından literatür (Altınova ve Duyan, 2013; Arslan vd., 2019; Coşkun vd., 2020; Kul Uçtu ve Karahan, 2016) doğrultusunda geliştirilen form, sosyo-demografik (yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, aile tipi, evlenme şekli, evlenme nedeni, evlilik süresi, eş eğitim durumu), obstetrik özelliklere (trimester, gebelik sayısı, doğum öyküsü, gebeliğin planlı olması, gebeliğin evliliğe etkisi) yönelik veriler olmak üzere toplam 13 sorudan oluşmaktadır.

Gebelerin kendini algılama ölçeği. Kumcağız ve diğerleri (2017) tarafından geliştirilen ölçek, 4'lü likert özellikte gebeliğe ait annelik algısı (1-7. maddeler) ve gebeliğe ait beden algısı alt boyutu (8-12. maddeler) olmak üzere 2 alt boyut ve toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Gebeliğe ait annelik algısı alt boyutundan 7-28 puan (min.-maks.) alınabilmekte olup alınan puan yükseldikçe gebeliğe ait annelik algı düzeyi yüksek olarak değerlendirilir. Gebeliğe ait beden algısı alt boyutu ise tamamen negatif sorulardan oluşmakta ve 5-20 puan (min.-maks.) alınabilmektedir. Yüksek puan, gebeliğe ait beden algısının olumsuz, düşük puan ise algının olumlu olduğunu gösterir. Ölçeğin alt boyutlarına göre Cronbach Alfa katsayı değerleri sırasıyla 0,86 ve 0,75 olup kesme noktası bulunmamaktadır. Bu araştırmada ölçek Cronbach Alfa katsayısının 0,70 olduğu bulunmuştur.

Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği. Bu ölçek, García-Cueto ve diğerleri (2015) tarafından geliştirilmiş ve Bakıoğlu ve Türküm (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekte bireylerin cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumunu belirlemeye yönelik 5'li likert özellikte tek boyutlu ve 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumun yükselmesi anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,88 olarak belirtilmiştir. Bu araştırmada ölçek Cronbach Alfa katsayısının 0,80 olduğu bulunmuştur.

Verilerin toplanması

Tanıtıcı bilgi formu araştırmacılar tarafından hazırlanarak, Survey Monkey çevrimiçi anket toplama sistemi ağ ortamına yüklenmiştir. Gebelere yönelik WhatsApp ve Instagram gruplarında paylaşılarak katılımcı araştırmaya davet edilmiştir. Katılımcıların IP adresi ve çerezler ile denetlenmesi yapılarak sadece birkez katılmaları sağlanmıştır. Katılımcıların cevapları veri değerlendirme programına aktarılmıştır.

İstatistiksel analiz

Verilerin analizi ve değerlendirilmesinde SPSS 21 programı kullanılmıştır. Annelerin tanımlayıcı özellikleri ve ölçek puanlarının tanımlayıcı istatistikleri için sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır.

Sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi, Skewness ve Kurtosis ile belirlenmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin değerlendirilmesinde *t*-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ileri analiz Tukey HSD), normal dağılım göstermeyen verilerin değerlendirilmesinde Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Etik

Araştırmaya başlamadan önce etik kurul izni (21.10.2020 tarihli ve 14/02 sayılı) alınmıştır. Katılımcılara çalışmanın amacı aktararak, gönüllülük ilkesi doğrultusunda araştırmaya dâhil olma konusunda özgür oldukları, istedikleri anda çalışmadan çekilebilecekleri ve cevaplarının gizli kalacağı açıklanarak yazılı onamları alınmıştır. Bunun için anket formu açılmadan önce ilk sayfada gerekli açıklama yapılarak onam vermeleri sağlanmıştır.

Bulgular

Gebelerin tanıtıcı özellikleri

Katılımcıların %43,2'sinin 25-29 yaş grubunda olduğu, %51'inin üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde olduğu, %77'sinin çalışmadığı, %79,4'ünün çekirdek ailede yaşadığı, %82,9'unun anlaşarak evlendiği, %61,5'inin evlenme nedeninin aşk olduğu, %59,9'unun 0-1 yıl arasında evli olduğu belirlenmiştir. Eşlerinin ise %41,6'sının üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde olduğu bulunmuştur (Tablo 1).

Katılımcıların %40,9'unun gebelik haftasının 27 hafta ve üzerinde olduğu, %49,4'ünün daha önce iki gebelik öyküsü ve %61,1'inin doğum öyküsü olduğu, %91,4'ünün planlı bir gebeliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Gebelerin %94,9'u gebeliğin evliliğini olumlu etkilediğini düşünmektedir (Tablo 2). Planlı bir gebeliğe sahip olan katılımcıların gebe kalmayı isteme nedenleri incelendiğinde; %22,6'sı çocuk sahibi olmak, %19,5'i anne olmak, %16'sı aile olmak için istediğini belirtmiştir. Ayrıca %18,7'si bebekleri sevdiği için gebe kaldığını, %14,8'i çocuğunun bir kardeşi olması için gebe kaldığını ifade etmiştir.

Annelik algısı, beden algısı ve toplumsal cinsiyet rolleri puan ortalamasını etkileyen faktörler

Araştırmada yaş ($p=0,001$), eğitim durumu ($p=0,027$), çalışma durumu ($p=0,001$), aile tipi ($p=0,007$) ve eşin eğitim durumu ($p=0,004$) ile annelik algısı puan ortalaması arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Yapılan ileri analizlerde ise yaş, eğitim düzeyi, eşin eğitim düzeyi arttıkça annelik algısının azaldığı, çalışan ve çekirdek ailede yaşayan annelerin annelik algısının daha düşük olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Eğitim durumuna göre beden algısı puan ortalaması

bakımından fark olduğu, eğitim düzeyi yüksek olanlarda gebeliğe ait beden algısının olumlu olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Evllenme şekli ve eşin eğitim durumuna göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Görücü usûlü evliliklerde ve eşin eğitim düzeyinin düşük olduğu durumlarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumun azaldığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tartışma

Kadınların gebelikte bedensel değişimlerine ilişkin algıları sürecin algılanma şeklini etkilemektedir (Kök vd., 2018). Gebelikte bedensel değişimler, gebeliğe hazıroluşluk, annelik rol kazanım süreçleri ve toplumsal roller iyilik halinin sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Demir Alkin ve Beydağ, 2020). Bedensel değişimlerin olumsuz olarak yorumlanması gebenin kendilik algısı ve annelik rol kazanım sürecinde zorluklara sebep olabilmektedir (Kumcağız vd., 2017; Sweeney ve Fingerhut, 2013).

Araştırmada, annelerin yaşı ilerledikçe annelik algısı puan ortalamasının azaldığı belirlenmiştir. Gebe örneklem grubunda sadece bir çalışmaya rastlanmış olup yaşın annelik algısını etkilemediği belirtilmektedir (Ersanlı Kaya ve Atasever, 2022). Farklılığın örneklem gruplarının yaş dağılımındaki farklılıktan ve çalışmaların yürütüldüğü bölgelerin kültürel özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle gebe yaşının annelik algısını etkileme durumunu inceleyen daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada eğitim düzeyi arttıkça annelik rol algısının azaldığı, beden algısının arttığı bulunmuştur. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça bilgiye erişim ve sosyal medya kullanım oranlarının artışının (Uğurlu, 2013) annelik rol kazanımında olumsuz etki oluşturabileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma bulgusu eğitim düzeyinin artması sonucu ertelenen gebeliklerin bir göstergesi olabilir.

Araştırmada geniş ailede yaşayan gebelerin annelik algısının daha yüksek, beden algısının ise daha düşük olduğu saptanmıştır. Konu ile ilgili Öztürk Altınayak ve diğerleri (2021) aile tipinin annelik ve beden algısını etkilemediğini, Ersanlı Kaya ve Atasever (2022) aile tipinin beden algısını etkilemediğini, çekirdek ailede yaşayan gebelerin daha yüksek annelik algısına sahip olduğunu belirtmektedir. Annelik rolü, kültürel özelliklerden etkilenmekte olup, toplumdan topluma farklılıklar gösterebilmektedir (Maher ve Saugeres, 2007). Dolayısıyla veri toplama yer ve tarihleri arasındaki farklılıklar sonucu çalışma sonuçlarının farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda gebelik döneminde zamana, kültüre duyarlı bireyselleştirilmiş bakım verilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre annelik ve beden algısı, toplumsal cinsiyet rolleri puan ortalamalarının incelenmesi

Özellikler	n (%)	Annelik Algısı Alt Boyutu		Beden Algısı Alt Boyutu		Toplumsal Cinsiyet Roller	
		Ort.±SS	Test değeri p değeri	Ort.±SS	Test değeri p değeri	Ort.±SS	Test değeri p değeri
Yaş							
20-24	87 (33,9)	26,08 ± 2,98		9,87 ± 4,13		48,10 ± 8,24	
25-29	111 (43,2)	23,85 ± 5,01	7,336*	10,55 ± 3,62	0,971*	48,34 ± 9,37	0,017*
30+	59 (23,0)	23,68 ± 5,46	0,001	9,83 ± 4,28	0,380	48,17 ± 10,89	0,983
Eğitim durumu							
İlkokul-Ortaokul	35 (13,6)	25,09 ± 3,94		9,03 ± 3,51		44,94 ± 7,84	
Lise	91 (35,4)	25,45 ± 3,41	3,661*	9,66 ± 3,84	3,975*	48,11 ± 8,49	2,881*
Üniversite ve üzeri	131 (51,0)	23,81 ± 5,43	0,027	10,80 ± 4,05	0,020	49,18 ± 10,12	0,058
Çalışma durumu							
Çalışıyor	59 (23,0)	22,25 ± 6,66	-3,316**	10,54 ± 4,56	0,770**	46,98 ± 11,09	-1,160**
Çalışmıyor	198 (77,0)	25,25 ± 3,62	0,001	10,04 ± 3,76	0,443	48,59 ± 8,76	0,247
Aile tipi							
Çekirdek aile	204 (79,4)	24,28 ± 5,02	-2,743**	10,40 ± 3,93	1,970**	47,85 ± 9,61	-1,259**
Geniş aile	53 (20,6)	25,66 ± 2,62	0,007	9,20 ± 3,94	0,050	49,66 ± 8,20	0,209
Evlenme şekli							
Anlaşarak	213 (82,9)	24,49 ± 4,89	-0,574**	10,17 ± 3,92	0,161**	48,80 ± 9,42	2,190**
Görücü usulü	44 (17,1)	24,93 ± 3,35	0,566	10,07 ± 4,16	0,872	45,43 ± 8,59	0,029
Evlenme nedeni							
Toplumsal beklenti	31 (12,1)	25,19 ± 2,94		9,68 ± 4,19		47,61 ± 6,61	
Aile kurmak	68 (26,5)	24,62 ± 4,86	0,364*	10,22 ± 4,04	0,256*	48,26 ± 8,46	0,075*
Aşk	158 (61,5)	24,42 ± 4,85	0,696	10,22 ± 3,89	0,774	48,32 ± 10,18	0,928
Evlilik süresi							
0-1 yıl	154 (59,9)	24,46 ± 5,01		9,81 ± 3,86		48,2857 ± 9,19	
2-4 yıl	55 (21,4)	24,33 ± 4,18	0,508*	10,38 ± 4,03	1,856*	47,1818 ± 9,47	0,609*
5+ yıl	48 (18,7)	25,17 ± 4,00	0,602	11,02 ± 4,11	0,158	49,2083 ± 9,80	0,545
Eşin eğitim durumu							
İlkokul-Ortaokul	56 (21,8)	24,70 ± 4,37		9,52 ± 3,52		45,25 ± 7,75	
Lise	94 (36,6)	25,68 ± 3,00	5,637*	9,96 ± 4,20	1,739*	49,86 ± 8,13	4,395*
Üniversite ve üzeri	107 (41,6)	23,51 ± 5,69	0,004	10,66 ± 3,92	0,178	48,34 ± 10,72	0,013

Not: * Tek yönlü varyans analizi, ** t-testi

Tablo 2. Katılımcıların obstetrik özelliklerine göre annelik ve beden algısı, toplumsal cinsiyet rolleri puan ortalamalarının incelenmesi

Özellikler	n (%)	Annelik Algısı Alt Boyutu		Beden Algısı Alt Boyutu		Toplumsal Cinsiyet Roller	
		Ort.±SS	Test değeri p değeri	Ort.±SS	Test değeri p değeri	Ort.±SS	Test değeri p değeri
Gebelik haftası							
1. trimester	96(37,4)	22,71 ± 6,35		10,91 ± 4,21		47,34 ± 9,66	
2. trimester	56(21,8)	24,89 ± 3,30	14,793*	9,61 ± 3,59	2,828*	46,25 ± 9,26	3,815*
3. trimester	105(40,9)	26,09 ± 2,28	0,001	9,76 ± 3,83	0,061	50,08 ± 8,85	0,023
Gebelik sayısı							
1	90(35,0)	23,83 ± 5,03		10,30 ± 3,95		47,73 ± 9,52	
2	127(49,4)	25,23 ± 4,65	2,629*	10,24 ± 3,96	0,559*	47,67 ± 9,31	2,228*
3+	40(15,6)	24,10 ± 3,46	0,074	9,55 ± 3,99	0,573	51,08 ± 8,79	0,110
Doğum öyküsü							
Var	157(61,1)	25,27 ± 3,89	2,887**	10,07 ± 3,97	-0,434**	48,64 ± 9,12	0,891**
Yok	100(38,9)	23,45 ± 5,50	0,004	10,29 ± 3,95	0,665	47,57 ± 9,71	0,374
Gebeliğin planlı olması							
Planlı	235(91,4)	24,61 ± 4,79	-1,920+	10,18 ± 3,94	-0,145+	48,06 ± 9,47	-0,983+
Planlı değil	22(8,6)	24,09 ± 2,99	0,055	9,69 ± 4,40	0,885	50,00 ± 7,95	0,326
Gebeliğin evliliğe etkisi							
Olumlu	244(94,9)	24,81 ± 4,73	-2,905+	10,17 ± 3,92	-0,596+	48,24 ± 9,52	-0,218+
Olumsuz	13(5,1)	21,33 ± 4,52	0,004	10,07 ± 4,16	0,551	47,92 ± 5,53	0,827

Not: * Tek yönlü varyans analizi, ** Mann-Whitney U testi

Gebelik ve doğum sonu süreçlerde eş desteği, aile olma sürecinin gelişiminde önemli rol oynamakta, kadınların desteklendiğini hissetmeleri annelik rol kazanımına yardımcı olmaktadır. Eş eğitim düzeyi artışının eş desteğini artırdığı, doğum sonrası süreçlerin yönetiminde kolaylaştırıcı bir faktör olduğu bildirilmektedir (Banu ve Khanom, 2012; Gau, 2004). Bu araştırma bulgusunda; eşi üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde olan gebelerin daha düşük düzeyde annelik algısına sahip olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyinin artması sonucu ertelenen gebeliklerin benzer şekilde annelik algısını etkilediği düşünülmektedir.

Gebelikte kendini algılamaya ilişkin annelik rolünün daha önce doğum yapma deneyiminden olumlu etkilendiği bildirilmekte (Coşkun vd., 2020), annelikte deneyimli olmanın statü kazanımı açısından ve toplumsal açıdan önemli bir olgu olduğu vurgulanmaktadır (Ünal, 2015). Doğum öyküsü olan kadınların annelik algısının olumlu etkilendiğini bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Coşkun vd., 2020; Mucuk vd., 2016). Bu çalışmada ise doğum öyküsü olan gebelerin annelik algısı puan ortalamasının daha düşük olduğu saptanmıştır. Farklılığın eğitim düzeyi yüksek katılımcı sayısının fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kadınların yaşadığı kültür içerisinde edindiği, biyolojik cinsiyetten farklı olan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi ya da geleneksel tutumlarına göre tercihleri değişiklik göstermektedir (Katz-Wise vd., 2010). Evlenme şekli edindiği cinsiyet rollerinden etkilenmekte, geleneksel tutuma sahip olan bireylerin görücü usulü evliliği tercih ettiği bildirilmektedir (İslam ve Büyükbayraktar, 2018; Kodan Çetinkaya ve Gençdoğan, 2014; Şendil ve Korkut, 2008). Araştırma sonuçları literatür bulgularını destekler nitelikte olup, anlaşarak evlilik yapan gebelerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumun kadına yüklediği geleneksel rollerin kadınlar üzerinde olumsuz yaşam deneyimlerine neden olduğu ifade edilmektedir (Fischer ve Anderson, 2012). Kadınların gebelik dönemlerine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmada; gebelik haftası ilerledikçe toplumsal cinsiyet rollerinin daha eşitlikçi bir tutum sergileme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gebelik haftası ilerledikçe kadınların rol ve sorumluluklarında eş/aile ile paylaşma oranının artması, kadınların üstlendiği geleneksel rol ve sorumluluklarında azalma, daha eşitlikçi bir tutum hissetmelerini etkilediği düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin eşitlikçi bakış açısı kazanma sürecinde eğitim etkin rol almaktadır (Nwosu, 2012). Eğitim düzeyi artışının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumu olumlu etkilediği, araştırmamıza

katılan kadınların eğitim ile toplumsal cinsiyet ölçeği puan ortalamaları arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. Eş eğitim düzeyinin de kadınların toplumsal cinsiyet rollerini algılama biçimlerine etki ettiği, eşin eğitim düzeyi azaldıkça gebelerin daha düşük düzeyde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum sergiledikleri saptanmıştır. Literatürde babaların eğitim düzeyi azaldıkça geleneksel babalık davranışı sergiledikleri, babalık rolü algısının ve babalık katılım düzeyinin azaldığı belirlenmiştir (Gözübüyük ve Özbey, 2020; Telli ve Özkan, 2016). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2020* (Toplumsal Cinsiyet ve Kadın, 2020) raporuna göre babaların çocuklarının bakımına katkılarında yıllar içinde bir artış eğilimi olduğu belirtilmektedir. Bu durumun babalık rolünün yanı sıra kadına ilişkin algısını da şekillendirdiği ve toplumsal cinsiyete ilişkin eşitlikçi tutumuna yansıdığı düşünülmektedir.

Kadınların annelik kimliği kazanma süreci toplumsal yapının merkezinde yer alan bir olgudur. Biyolojik bir deneyimden ziyade sosyokültürel bir durum olan annelik kavramı, pratikte anne olmanın gerçeklerini ve toplum açısından önemini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Annelik deneyimi, kadın açısından varoluşsal bir süreç olmasının yanı sıra, toplumsal kimlik kazanımı ve statü belirleyen niteliktedir. Tarihsel sürece bakıldığında annelik, gelmiş geçmiş tüm zamanlarda toplum tarafından belirlenen roller veya sorumluluklar ile bağdaştırılır. Bu sebeple annelik roller toplumun kültürel özelliklerine göre şekillenen roller çerçevesinde şekillenmektedir (Sarıtaş ve Bozkurt, 2020). Kültüre ait özellikler ebeveyn tutumlarını da etkilemektedir. Ebeveynlik rol kazanımının toplumsal cinsiyet rolünden etkilendiğini bildiren bir çalışma bulunmakta olup, geleneksel cinsiyet tutumlarının ebeveynlik rolünü olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Katz-Wise vd., 2010). Gebelikte kendini algılama ölçeğinin annelik algısı alt boyutu ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmada annelik algısı ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (0,296, $p \leq 0,001$).

Toplumsal açıdan kadın bedeni üzerine her zaman güzel görünmesi, ince olması, genç kalması gibi beklentiler bulunmaktadır (İnceoğlu ve Onaylı-Şengül, 2018). Bu tarz toplumsal cinsiyetin kadın bedeni üzerinden şekillenen müdahaleleri kadınların gebelik gibi önemli bir yaşam deneyimi sırasında bedensel algısının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Araştırmada beden algısı ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (0,254, $p \leq 0,001$) (Tablo 3). Gebelikte kendini algılama ölçeğinin beden algısı alt boyutu ile

Tablo 3. Annelik ve beden algısı alt boyutları ile toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişki

Ölçekler	Toplumsal Cinsiyet Rollerine	
	R	p
Annelik Algısı	0,296*	<0,001
Beden Algısı	0,254*	<0,001

Not: * Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2 kuyruklu)

toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet kavramının birçok alanda söz sahibi olduğu ülkemizde konu ile ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Araştırma sonucunda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ile annelik algısı ve beden algısı arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Gebelik döneminde olumlu annelik ve beden algısı için kültürel özellikler dikkate alınarak bireyselleştirilmiş bakım ve psikolojik destek sağlanması önerilmektedir. Ayrıca konu ile ilgili çalışmaların bulunmaması nedeniyle daha fazla çalışmaların planlanması önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Altınova, H. H., ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48480/614123>
- Arslan, S., Okcu, G., Coşkun, A., ve Temiz, F. (2019). Kadınların gebeliği algılama durumu ve bunu etkileyen faktörler. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 179-192. <https://doi.org/10.17681/hsp.432333>
- Bakioğlu, F., ve Türküm, A. (2019). Adaptation of gender role attitudes scale to Turkish: A study of validity and reliability. *Kastamonu Education Journal*, 27(2), 717-725. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2697>
- Banu, B., ve Khanom, K. (2012). Effects of education level of father and mother on perceptions of breastfeeding. *Journal of Enam Medical College*, 2(2), 67-73. <https://doi.org/10.3329/jemc.v2i2.12840>
- Bilgin, Z., ve Ecevit Alpar, Ş. (2018). Kadınların maternal bağlanma algısı ve anneliğe ilişkin görüşleri. *Sağlık Bilimleri ve meslekleri Dergisi*, 5(1), 6-15. <https://doi.org/10.17681/hsp.296664>
- Coşkun, A. M., Arslan, S., ve Okcu, G. (2020). Gebe kadınlarda gebelik algısının stres, demografik ve obstetrik özellikler açısından incelenmesi. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 17(1), 1-8. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2020.001>
- Demir Alkin, E., ve Beydağ, K. D. (2020). Üç ve üzeri gebeliği olan kadınların algıladıkları stres düzeyi ve kendilerini algılama düzeyi ilişkisi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 11(3), 228-238. <https://doi.org/10.14744/phd.2020.72621>

- Ekmekci, A. (2011). *Kadınlık mı annelik mi?* İletişim Yayınları.
- Ersanlı Kaya, C., ve Atasever, Z. (2022). Gebelerin kendilerini algılama durumları ve etkileyen faktörler. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3): 956-968. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.908030>
- Fischer, J., ve Anderson, V. N. (2012). Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers. *Psychology of Men ve Masculinity*, 13(1), 16. <https://doi.org/10.1037/a0024359>
- García-Cueto, E., Rodríguez-Díaz, F., Bringas-Molleda, C., López-Cepero, J., PáinoQuesada, S., ve Rodríguez-Franco, L. (2015). Development of the Gender Role Attitudes Scale (GRAS) amongst young Spanish people. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(1), 61-68. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2014.10.004>
- Gau, M.-L. (2004). Evaluation of a lactation intervention program to encourage breastfeeding: a longitudinal study. *International Journal of Nursing Studies*, 41(4), 425-435. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2003.11.002>
- Gözübüyük, A., ve Özbey, S. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının motivasyon düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-37. <https://doi.org/10.21733/ibad.763103>
- İnceoğlu, İ., Onaylı-Şengül, G. (2018). Bir femvertising örneği olarak Nike bizi böyle bilin reklam filmine eleştirel bakış. *Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi*, 1(2), 20-36.
- İslam, C., ve Büyükbayraktar, Ç. G. (2018). Erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 355-372. <https://doi.org/10.21497/sefad.443531>
- Katz-Wise, S. L., Priess, H. A., ve Hyde, J. S. (2010). Gender-role attitudes and behavior across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 46(1), 18-28. <https://doi.org/10.1037/a0017820>
- Kodan Çetinkaya, S., ve Gençdoğan, B. (2014). The relationship between marital quality, attitudes towards gender roles and life satisfaction among the married individuals. *Psychology, Society, ve Education*, 6(2), 94-112. <https://doi.org/10.25115/psye.v6i2.511>
- Kök, G., Güvenç, G., Bilsel, H., ve Güvener, A. (2018). Gebelik döneminde kadınların beden algısı farklılık gösterir mi? *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, 15(4), 209-214. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2018.209>
- Kul Uçtu, A., ve Karahan, N. (2016). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İtobiad: Journal of the Human ve Social Science Researches*, 5(8), 2882-2905. <https://doi.org/10.15869/itobiad.267086>
- Kumcağız, H., Ersanlı, E., ve Murat, N. (2017). Gebelerin Kendilerini Algılama Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1), 23-31. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.12599>
- Maher, J., ve Saugeres, L. (2007). To be or not to be a mother? Women negotiating cultural representations of

- mothering. *Journal of Sociology*, 43(1), 5-21. <https://doi.org/10.1177/1440783307073931>
- Mucuk, Ö., Özkan, H., ve Karakoç, H. (2016). Annelik rolü ve ebeveynlik davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 6(2), 143-150. <https://doi.org/10.5222/buchd.2016.143>
- Nomaguchi, K. M., ve Brown, S. L. (2011). Parental strains and rewards among mothers: The role of education. *Journal of Marriage and Family*, 73(3), 621-636. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00835.x>
- Nwosu, I. (2012). Gender role perceptions and the changing role of women in Nigeria. *International Journal of Agriculture and Rural Development*, 15(3), 1240-1246.
- Öztürk Altınayak, S., Özkan, H., ve Hür, S. (2021). Evaluation of self-perceptions of expectant mothers. *International Journal of Health Sciences*, 4(5), 129-137.
- Sarıtaş, S., ve Bozkurt, A. (2020). Annelik deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 40-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhar/issue/54734/748377>
- Sweeney, A. C., ve Fingerhut, R. (2013). Examining relationships between body dissatisfaction, maladaptive perfectionism, and postpartum depression symptoms. *Journal of Obstetric, Gynecologic ve Neonatal Nursing*, 42(5), 551-561. <https://doi.org/10.1111/1552-6909.12236>
- Şendil, G., ve Korkut, Y. (2008). Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları*, 28, 15-34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iupcd/issue/9405/117912>
- Telli, A. A., ve Özkan, H. (2016). 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 6(2), 127-134. <https://doi.org/10.5222/buchd.2016.127>
- Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi. (2020). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırması 2020*. Kadir Has Üniversitesi. <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2020.pdf>
- Uğurlu, E. G. (2013). Annelik rolünün öğrenilme sürecinde medyanın yeri. *Erişkes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(34), 1-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23768/253367>
- Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk ailesinde çocuk ve çocukla ilgili inanç felsefesi: Kırgızistan Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (35), 9-36. <https://doi.org/10.21560/spcd.49376>

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makedir.

Üniversite yerleşkelerindeki kentsel donatı elemanlarının ergonomik ve antropometrik yönden incelenmesi: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan yerleşkesi

Deniz Çolakkadıoğlu^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi | Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Osmaniye - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Deniz Çolakkadıoğlu

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Mimarlık Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Karacaoğlan Yerleşkesi

80000 Merkez, Osmaniye/ Türkiye

E-posta/E-mail: denizcolakkadioglu@osmaniye.edu.tr

Alındı/Received: 3 Ağustos / August 2022

Düzeltildi/Revised: 24 Eylül / September 2022

Kabul/Accepted: 2 Aralık / December 2022

Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Bu çalışmada Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan Yerleşkesindeki dış mekân donatı elemanlarının ergonomik standartlara uygunluğunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Amacı doğrultusunda çalışma gözleme dayalı veri toplama, analize bağlı sınıflandırma ve sentez yöntemi kullanılarak 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Yerleşkedeki donatı elemanlarından oturma birimleri, çöp kutuları, işaret ve bilgi levhaları, aydınlatma birimleri, merdivenler, yaya yolları ve kaldırımların boyutları ölçülmüş, Türk Standartları Enstitüsü ve literatür bilgileri ışığında antropometrik verilerle karşılaştırılarak ergonomik standartlara uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Değerlendirmede ayrıca donatıların malzemesi, kullanıldığı yer, kullanım amaç ve fonksiyonuna göre uygunlukları da dikkate alınmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında, Yerleşkedeki öğrencilerin donatılarla ilgili kullanıcı algısının ölçülebilmesi için “Anlamsal Farklılaşma Ölçeği” kullanılarak anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Rastlantısal olarak yüz yüze görüşme yöntemi ile 375 bireyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler, IBM SPSS Statistics bilgisayar yazılımı ile değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda Yerleşkede ergonomik açıdan en önemli sorunların kaldırım yükseklikleri, bilgilendirme levha boyutları ve zemin döşemeleri ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Her bir donatı özelinde belirlenen sorunlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Antropometri, donatı elemanları, ergonomi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, yerleşke

Giriş

Kentsel yaşamın önemli unsurlarından biri üniversite yerleşkeleridir. Yerleşkeler, barındırdıkları sokak, meydan, park vb. açık alanlar sayesinde birey-çevre ilişkisinin yoğun yaşandığı önemli kentsel alanlardan biridir (Kurdoğlu ve Çelik, 2016). Özellikle kent içinde yer alan yerleşkeler, kentsel alanlar için önemli olan açık yeşil alan gereksinimine ve kent kimliğinin temsil

Examination of urban equipment elements in university campuses in terms of ergonomics and anthropometrics: Osmaniye Korkut Ata University Karacaoğlan Campus

Abstract

This study aimed to evaluate the compliance of outdoor equipment elements in Osmaniye Korkut Ata University Karacaoğlan Campus with ergonomic standards. In line with its purpose, the study was carried out in 3 stages using observation-based data collection, analysis-based classification, and synthesis method. In the first stage, the dimensions of the seating units, garbage bins, information boards, lighting units, stairs, pedestrian paths, and sidewalks from the equipment elements in the Campus were measured, and it was evaluated whether they comply with ergonomic standards by comparing them with anthropometric data in the light of Turkish Standards Institution and literature information. In the evaluation, the suitability of the equipment elements according to their material, place of use, purpose, and function was also considered. In the second stage of the research, a survey was conducted using the “Semantic Differentiation Scale” to measure the user perception of the students on campus. A random survey was conducted with 375 individuals by face-to-face interview method. Questionnaires were evaluated with IBM SPSS Statistics software. As a result of the findings obtained from the study, it was determined that the most important ergonomic problems on the Campus were related to pavement heights, information board sizes, and floor coverings. Suggestions for the problems identified for each equipment element are presented.

Key Words: Anthropometry, equipment elements, ergonomics, Osmaniye Korkut Ata University, campus

özelliğine hizmet etmekle birlikte, başta üniversite öğrencileri olmak üzere kentlerde yaşayan bireyler için de aktif kullanılan açık alanlara sahiptir. Dolayısıyla Aksoy’un (2021) da belirttiği gibi yerleşkelerde toplumsal ve bireysel talepleri yerine getirmek, kullanıcılar arasında iletişim sağlamak, her türlü sosyokültürel ve serbest vakitlerini geçirebilecekleri rekreasyon alanları oluşturmak ve bireylerin yaşam kalitesini artırmak için

Atf için / Cite as:

Çolakkadıoğlu, D. (2022). Üniversite yerleşkelerindeki kentsel donatı elemanlarının ergonomik ve antropometrik yönden incelenmesi: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan yerleşkesi. *Antropoloji*, (44), 39-53.

<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1153615>

bu alanlardaki donatı elemanlarının mekânsal konforu sağlamaya yönelik olarak tasarlanması oldukça önemlidir.

Donatı elemanları, kent kavramı ile hayatımıza girmiş bir kavram olup kentsel açık alanlarda, belli bir kullanıcıya ait olmayan belli işlevlere sahip donanım ve yapılar olarak adlandırılmaktadır (Akyol, 2006; Akpınar Külekçi, 2018). Cengiz ve Karaelmas'a (2019) göre donatı elemanları, kamusal alanlarda insanlara çeşitli hizmetler sunan kentsel çevrenin önemli unsurlarından biridir. Bulut ve diğerleri (2008) ise donatı elemanlarını, insanın kent dokusu içindeki bireysel ve toplumsal yaşamını kolaylaştıran, bireyler arası iletişimi sağlayan, mekâna işlevsel ve estetik açıdan belirli bir anlam kazandıran, değişik nitelik ve niceliklerde olan, mekânı tanımlayan ve tamamlayan nitelikler ve objeler olarak tanımlamışlardır.

Donatı elemanları her ne kadar Bayrakçı'nın (1991) belirttiği gibi kullanıcıların sosyal, kültürel davranış özellikleri, nesneden beklentileri, görsel, estetik değer yargıları ile çevre düzeni içindeki işlevsel ve anlamsal gereklilikleri gibi faktörler altında oluşsalar da Bulut ve diğerlerinin (2008) ifade ettikleri gibi kullanım açısından bireye yöneliktir. Dolayısıyla donatı elemanlarının ilk hizmet amaçları işlevsel özelliğidir. Çünkü donatı elemanları, üstlendikleri işlevlerini yerine getirebildikleri oranda kullanımları artmaktadır.

Donatı elemanlarının kullanımlarını artıran ve işlevselliklerine yön veren, ergonomik özellikleridir (Bulut vd., 2008). Bu bağlamda donatı elemanlarının tasarımında ergonomi ve antropometri kavramları ön plana çıkmaktadır. Ergonomi terimi Yunanca iş anlamına gelen "ergon" ile bilim anlamına gelen "nomos" kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Babalık, 2007).

Uluslararası Ergonomi Kurumu'na (IEA) göre ergonomi, insan faktörleri mühendisliği, insanın refahını, mutluluğunu ve genel sistem performansını geliştirecek bilgi ve teoriyi bulmayı, uygun yöntemlerin uygulanmasını ve bir sistemin diğer elementler ve insanlar arasındaki etkileşimlerini temelde anlamaya çalışan bilimsel bir disiplindir (Hendrick, 2005). Bir diğer ifade ile ergonominin çalışma konusu, çevresel faktörlerin insana uygun olarak tasarlanmasından oluşmaktadır. Bu nedenle Kaya ve Özok (2017), ergonomik bir çevre ya da ürün oluşturabilmenin temel koşulunun onu kullanacak ya da ondan yararlanacak olanın antropometrik boyutlarına uygun olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Karatay ve Korkut'a (2009) göre antropometri, genel olarak, insan vücudunun boyutlarıyla ilgilenen bir bilim dalıdır. Üretimi yapılan herhangi bir ürün teknik, estetik ve kalite gibi nitelikler açısından ne kadar mükemmel olursa olsun kullanıcı ölçülerine uygun olmadığı zaman kullanımı mümkün olmamaktadır.

İnsan ile yaşadığı çevre arasındaki uyumu geliştirmek

amacıyla ortaya çıkan ergonomi ve antropometri kavramları, donatı elemanlarının tasarımında da kullanılmaktadır (Bulut vd., 2008). Özellikle meydanlar ve parklar gibi kentsel açık alanlarda dış mekân donatılarının ergonomik standartlara uygunluğunun araştırıldığı çok sayıda çalışma (Bulut vd., 2008; Karayılmazlar, 2017; Külekçi, 2018; Şişman ve Gültürk, 2016) gerçekleştirilmiştir.

Kentsel açık alanlar kapsamında önemli bir yeri olan yerleşkeler, özellikle öğrencilerin öğrenme, dinlenme ve sosyalleşme ile ilgili aktivitelerini gerçekleştirdikleri yerler olması açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bu alanlardaki donatı elemanlarının ergonomik standartlara uygunluğunun araştırıldığı çalışmalar da gerçekleştirilmektedir. Örneğin Aksoy ve Demir (2022) Kafkas Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde gerçekleştirdikleri anket çalışması ile donatıların; işlevsellik, dayanıklılık, algılanabilirlik, estetik, ergonomik, güvenlik ve mekân kimliği kriterleri bakımından yeterlilikleri ile ilgili kullanıcı görüşlerini araştırmışlardır. Seçal Sarıgül ve Canbay Türkyılmaz (2019) ise, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kampüsü'ndeki dış mekân donatılarını ergonomik kriterler kapsamında değerlendirmişler ve gerçekleştirdikleri anket çalışması ile donatıların kullanıcılar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Yörük ve diğerleri (2006) Ege Üniversitesi Kampüsü'nde; Karaca ve diğerleri (2020) Yakın Doğu Üniversitesi Kampüsü'nde; Gülen (2021) ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kampüsü'nde dış mekân donatı elemanlarını ergonomik ve antropometrik açıdan değerlendirmişlerdir.

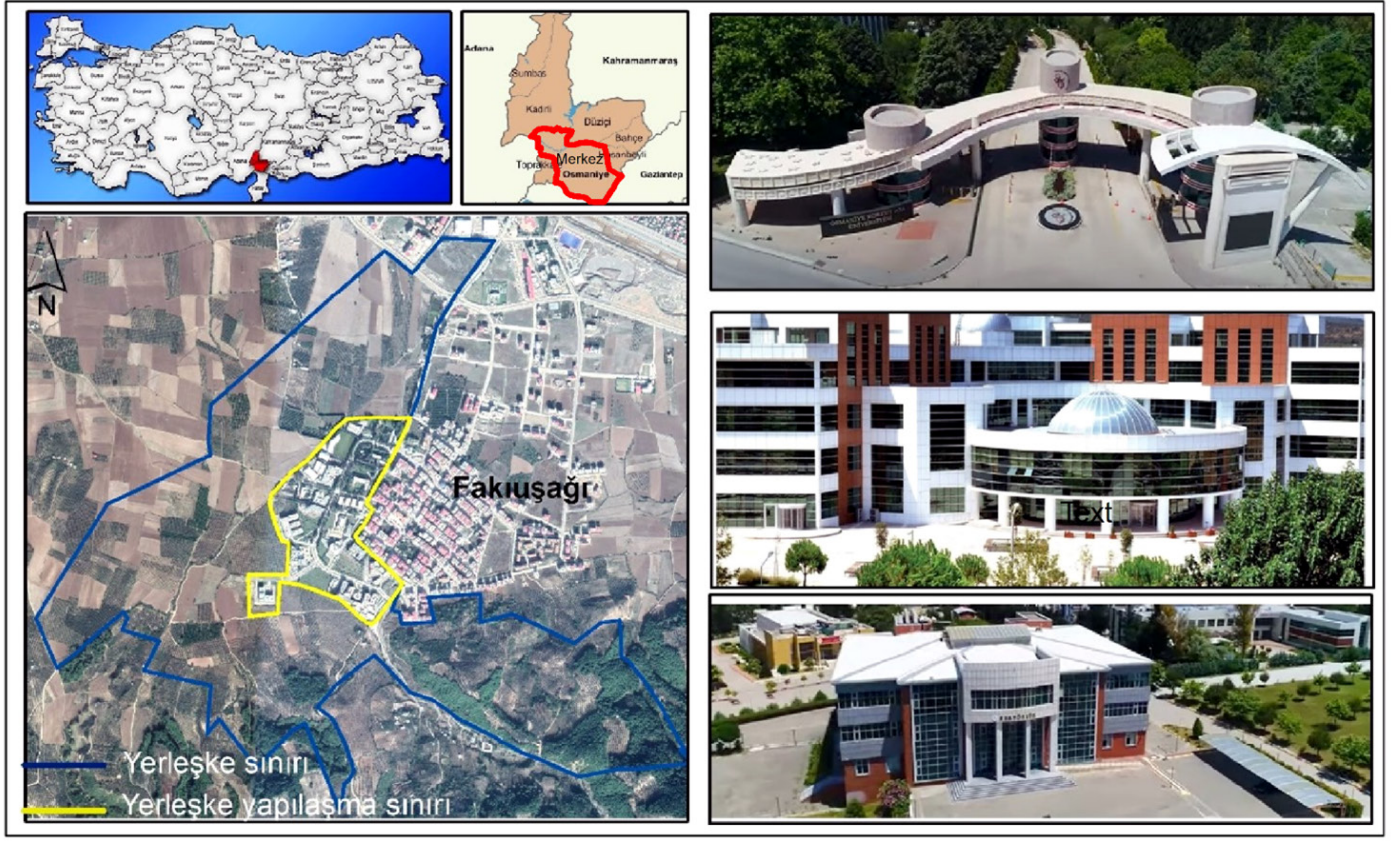
Bu çalışmada ise Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan Yerleşkesi'ndeki dış mekân donatı elemanları ergonomik standartlara uygunluk bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca "Anlamsal Farklılaşma Ölçeği" kullanılarak, dış mekân donatıların kullanıcılar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda ergonomik açıdan sorun tespit edilen donatılar için öneriler geliştirilmiştir.

Gereç ve Yöntem

Araştırma materyalini, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan Yerleşkesi'ndeki dış mekân donatı elemanları oluşturmaktadır. Araştırma alanını oluşturan Karacaoğlan Yerleşkesi, 560 dekarlık alanda, Merkez ilçenin Fakiuşağı Mahallesi'nde bulunmaktadır (Resim 1).

29 Mayıs 2007 tarihinde kurulan Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, günümüzde 7 fakülte, 2 enstitü, 2 yüksekokul ve 5 meslek yüksekokulunda 12702 öğrencisi ile eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Araştırma, gözleme dayalı veri toplama, analize bağlı sınıflandırma ve sentez yöntemi kullanılarak üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında

Resim 1. Araştırma alanının konumu

Karacaoğlan Yerleşkesi'ndeki donatıların antropometrik verileri mekânsal konfor bakımından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda şubat-Haziran 2022 tarihleri arasında, yerleşkede kullanılan donatı elemanlarından oturma birimleri, çöp kutuları, işaret ve bilgi levhaları, aydınlatma birimleri, merdivenler, yaya yolları ve kaldırımların boyutları elik şerit metre ve Proter PR 50 DL lazer metre ile ölçülmüş ve fotoğrafları çekilmiştir.

Donatı lleri, TS 12576, TS 7937, Neufert ve Neufert (2002) ve literatür bilgileri ışığında antropometrik verilerle karşılaştırılarak ergonomik standartlara uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Değerlendirmede ayrıca donatıların malzemesi, kullanıldığı yer, kullanım amaç ve fonksiyonuna göre uygunlukları da dikkate alınmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında, yerleşkedeki öğrencilerin donatılarla ilgili kullanıcı algısının ölçülebilmesi için anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket formunun hazırlanmasında, "Anlamsal Farklılaşma lği" kullanılmıştır. Bu lek çevreye ve onu oluşturan nesnelere belli ölçülerde gösterilen anlamsal tepkiyi ölçmek için kullanılmaktadır. Diğer yöntemlerden farklı olarak bu ölçek, uyarının çoklu niteliğinin tek seferde ölçülmesini sağlamaktadır (Seal Sarıgl ve Canbay Türkyılmaz, 2019).

Anket formunda, çalışma kapsamında araştırılan her bir donatı için birbirinin zıt karşılığı olan sıfatlar, Seal

Sarıgl ve Canbay Türkyılmaz'ın (2019) alışmalarındaki gibi beşli derecelendirme ile düzenlenmiştir.

Çalışmada, ana kütle içindeki birim sayısının belli olması ve listenin erişebilirliği nedeniyle örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında (1)'de belirtilen "Basit Tesadüfi rnekleme" yöntemi kullanılmıştır (Okumuş, tarihsiz).

$$n = \frac{Nt^2 pq}{(e^2(N-1) + t^2 pq)} \quad (1)$$

n : Örneklem alınacak birey sayısı

N : Anakütle (Evrendeki birey sayısı) = 12702

t : Güven aralığı = %95 güven aralığı için = 1,96

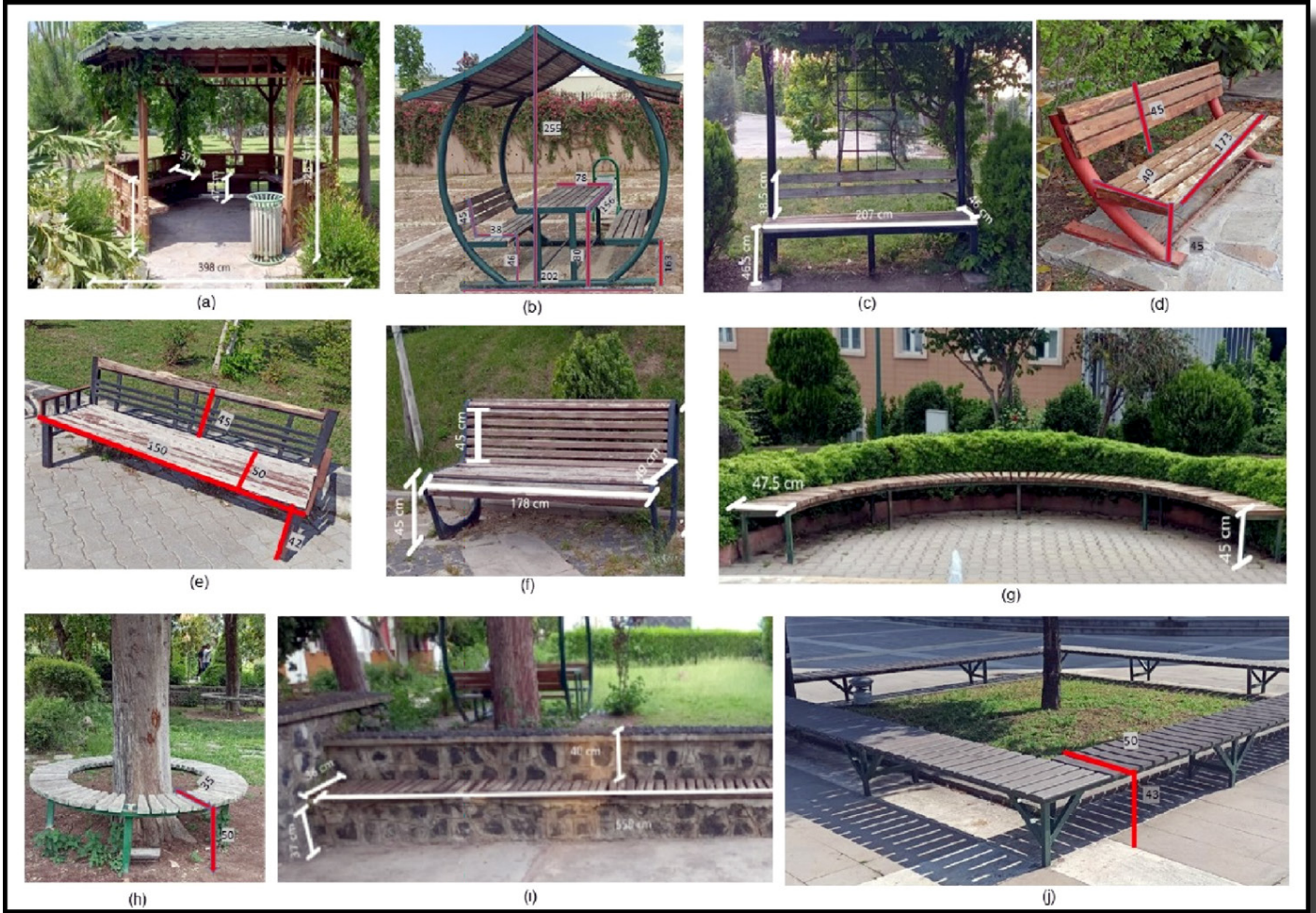
p : İncelenecek olayın görülüş olasılığı = 0,5 (rneklem büyüklüğünün belli ve olayın gerçekleşme olasılığının eşit kabul edildiği durumlarda alınan değer)

q : İncelenecek olayın görülmeyiş olasılığı = 0,5 ($q = 1-p$)

e : Hata marjı = 0,05 (%5 hata marjına göre belirlenmiştir)

12702 birey sayısından oluşan anakütle kapsamında %95 güven aralığı için 375 birey örneklem alınmış ve bu bireylerle rastlantısal olarak yüz yüze görüşme yöntemi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler, IBM SPSS Statistics (Statistical Package for the Social Sciences) bilgisayar yazılımı ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son aşamasında, Karacaoğlan Yerleşkesi'ndeki dış mekân donatılarının ergonomik olarak standartlara uygun olup olmadığı değerlendirilmiş,

Resim 2. Yerleşkedeki oturma birimleri

ankete katılan birey görüşleri de dikkate alınarak yerleşkedeki mekânsal konforun artırılabilmesi için öneriler sunulmuştur.

Bulgular

Oturma birimleri

Yörük ve diğerlerinin (2006) belirttiği gibi insanların konforu için olduğu kadar, yorulan bedenlerinin dinlendirilmesi için de gerekli olan oturma birimleri, yerleşkelerde öğrencilerin sosyalleşmesi ve eğitim süreçleri için de oldukça önemli olan konstrüktif elemanlardır. Oturma birimlerinin belirtilen işlevlerini yerine getirebilmesi için yeterli sayıda ve alan için uygun yerlerde olması, termal konforu sağlaması, antropometrik standartlara uygun olması, kullanılan malzemenin bulunduğu mekân karakterine uygun, mümkün olduğu kadar dış koşullardan etkilenmeyen ve uzun ömürlü olması gerekmektedir (Karayılmazlar, 2017).

Karacaoğlan Yerleşkesi'nde farklı tiplerde bulunan oturma birimleri, kullanıcı gereksinimini karşılayacak sayıda ve alan geneline dağılmış şekilde konumlandırılmıştır.

Uzun'un (2002) da belirttiği gibi yaya yürüyüş aksında bulunan oturma birimlerinin, yaya trafik akımını ve oturanları rahatsız etmemesi için yaya hareketinden en az 150 cm geride planlanması gerekmektedir. Yerleşkede yaya yolu üzerinde bulunan tüm zemine sabit oturma birimleri, yaya yolundan 80 cm-120 cm arasında değişen mesafeler bırakılarak konumlandırılmıştır.

Oturma birimleri, yerleşkedeki yoğun bitki örtüsüyle görsel uyum sağlayan ahşap ve demir konstrüksiyonlu olup, sadece arazideki eğimden yararlanılarak yapılan amfi tarzı oturma birimleri (Resim 2ı) ahşap ve beton konstrüksiyonludur.

Ahşap malzeme, oturma birimlerinin hem işlevi hem de çevresiyle uyumu nedeniyle tercih sebebi olmasına rağmen, Osmaniye gibi nem oranının yüksek ve güneşli gün sayısının fazla olduğu yerlerde düzenli bakım gerektirmektedir. Yerleşke genelinde oturma birimlerinin çoğu, iklim koşulları ve kullanıma bağlı olarak yıpranmış durumdadır. Ankete katılan bireylerin %60,3'ü gibi önemli bir oranı (%35,2 ile biraz; %25,1'i ile çok) oturma birimlerinin bakımsız olduğunu belirtmişlerdir.

Termal konforun sağlanması için bitkilerden ve gölgeliklerden yararlanılmıştır. Yeterli gölge ve

Tablo 1. Oturma birimlerinin standartlara uygunluk tablosu

Oturma birimleri standartları		a	b	c	d	e	f	g	h	ı	j
Sırt yaslama yüksekliği	45 cm (TSE, 1990)	30*	45	38*	45	45	45	-	-	40*	-
Oturma yüksekliği	40-48 cm (TSE, 1990) 40-50 cm (Yörük vd., 2006)	47	46	46	45	42	45	45	50	37*	43
Oturma derinliği	30-45 cm (TSE, 1990) 40-50 cm (Yörük vd., 2006)	37	38	46	40	50	49	47	35	36	50
Çatı yüksekliği	250-300 cm (Yörük vd., 2006)	328	255	-	-	-	-	-	-	-	-

* Standartlara uygun olmayan değerler

Tablo 2. Oturma birimi için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Rahatsız	39	10,4	101	26,9	115	30,7	91	24,3	29	7,7	Dinlendirici
Yüksek	12	3,2	41	10,9	178	47,5	111	29,6	33	8,8	Alçak
Geniş	54	14,4	91	24,3	166	44,3	46	12,3	18	4,7	Dar
Uyumlu	126	33,6	80	21,3	121	32,3	37	9,9	11	2,9	Uyumsuz
Bakımlı	15	4,0	68	18,1	66	17,6	132	35,2	94	25,1	Bakımsız
Yeterli	75	20,0	171	45,6	64	17,1	36	9,6	29	7,7	Yetersiz

ışığın sağlanabilmesi için oturma birimleri genellikle ya yaprak döken ağaçların çevresine ve/veya önüne konumlandırılmış (Resim 2d, 2g, 2ı ve 2j) ya da oturma birimlerinin üst kısmına sağlanan destek ile yaprak döken sarmaşıklar (Resim 2c) kullanılmıştır. Bitkisel elemanlardan faydalanılması mümkün olmayan alanlarda ise kamelya tarzı oturma birimleri (Resim 2a ve 2b) bulunmaktadır. Ancak fakülte bina çevresinde bulunan Resim 2e ve 2f'deki oturma birimleri genellikle yeterli gölge olanağına sahip değildir. Bu tip oturma birimlerinden bazılarının taşınabilir olması kullanım olanağını artırırken, zemine sabit olanlar sadece günün belirli saatlerinde kullanılabilir. Termal konfor açısından en sorunlu alan kütüphane binası önündeki alandır. Oldukça geniş sert zeminden oluşan bu alandaki oturma birimleri (Resim 2j) ağaçlarla gölgelik oluşturulmak istenmesine rağmen, kullanılan türün geniş taç özelliğine sahip olmamasından dolayı istenilen termal konfor sağlanamamıştır.

Oturma birimleri antropometrik standartlar (Tablo 1) açısından değerlendirildiğinde ise, Resim 2a, 2c ve 2ı tipi oturma birimlerinin sırt yükseklikleri ile yine "ı" tipi oturma biriminin oturma yüksekliğinin standartların altında kaldığı, bunun dışındaki tüm oturma birimlerinin antropometrik standartlara uygun olduğu belirlenmiştir.

Gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında kullanıcıların yaklaşık yarısı (%47,5) oturma birimlerini ne yüksek ne alçak olarak değerlendirmiştir (Tablo 2). Bununla birlikte katılımcıların %30,7'si oturma birimlerini ne rahatsız edici ne de dinlendirici olduğunu;

%37,3'ü rahatsız; %32'si ise dinlendirici olduklarını belirtmişlerdir. Antropometrik olarak standartlara uygunluğuna rağmen bakımsızlıkları nedeniyle katılımcıların oturma birimlerini yüksek oranda dinlendirici olarak değerlemediği düşünölmektedir.

Çöp kutuları

Dış mekân donatı elemanlarından bir diğeri de çöp kutularıdır. Karayılmazlar'ın (2017) belirttiği gibi çöp kutuları dış mekânlarda kirlenmeyi önlemek üzere kullanılan, değişik malzeme, biçim ve boyutlarda yapılmış donatı elemanlarıdır. Ancak işlevini yerine getirebilmesi için çöplerin uçmasını engellemeli ve gizlemelidir. Ek olarak kullanılan malzeme dış koşullara dayanıklı, su geçirmez ve yanmaz olmalıdır (Külekçi, 2018). Antropometrik standartlara uygunluk bakımından yüksekliği Uzun'a (2002) göre 60-100 cm; TSE'ye (1999) göre ise 90-120 cm arasında değişen ölçülerde olmalıdır (Tablo 3 ve Resim 3).

Antropometrik açıdan Resim 3'teki "e" tipi çöp kutusu hariç standartlara uygundur. Ayrıca yerleşkede özellikle bina önlerinde çok sayıda kullanılan Resim 3'teki "e" tipi çöp kutusu hem görsel açıdan olumsuz etkiye hem de rüzgâr ve sokak hayvanları tarafından devrilmesi nedeniyle katı atık kirliliğine neden olmaktadır.

Çöp kutularının alandaki sayısı kullanıcı yoğunluğuna göre değişmektedir. Ancak alan içindeki konumları genellikle yaya yolu ulaşımını aksatmayacak şekilde bordürden 40 cm uzaklıkta (Gölgün ve Altuğ, 2006) ve insan yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde bulunmalıdır.

Resim 3. Yerleşkedeki çöp kutuları

Tablo 3. Çöp kutularının standartlara uygunluk tablosu

Çöp kutuları standartları	a	b	c	d	e	
Yükseklik	90-120 cm (TSE, 1999)	80	60	60	75	50*
	60-100 cm (Uzun, 2002)					

* Standartlara uygun olmayan değerler

Çöp kutularının yerleşkedeki sayıları yeterli olmakla birlikte, alandaki dağılımları uygun değildir. Örneğin oturma birimleri çevresinde, yemekhane, kütüphane ve OKÜ Gençlik Merkezi'nde olması gerektiği şekilde çok sayıda çöp kutusu bulunurken yaya yollarında çöp kutusu sayısı yetersizdir. Bu durum, Tablo 4'teki anket sonuçlarında görüldüğü gibi, alandaki çöp kutusu sayısının yetersiz olarak algılanmasına neden olmaktadır (%42,9 ile biraz; %25,3 ile çok yetersiz). Malzeme olarak metal, ahşap kaplama ve plastik kullanılmıştır. Tasarımsal açıdan üniversiteye özgün olmaması, çöp kutularının sıradan ve çevresiyle uyumunu azaltmaktadır.

Bilgilendirme levhaları

Bireylerin, buldukları alanda gitmek istedikleri yön ve mekânı bulmalarını sağlayan panolardır. Bilgilendirme levhalarının ergonomik olabilmeleri için antropometrik ölçülere uygun olmasının yanında en az 20 m'den görünebilir olması gerekmektedir (Bulut vd., 2008). Görünebilirliğin sağlanabilmesi için yazı büyüklüğü kadar levha üzerinde kullanılan renkler ve yönlendirici okların

belirginliği de oldukça önemlidir. Bilgilendirme levhaları konusunda diğer önemli bir konum ise bu levhaların yeridir. Yaya yollarında yaya ulaşımını aksatmayacak ve yaya güvenliği için tehlike oluşturmayacak yerlerde olması gerekmektedir.

Yerleşkede bulunan bilgilendirme levhaları sayıca yeterli ve günceldir. Renkleri kırmızı üzerine beyaz ve beyaz üzerine kırmızı şekilde, tek tip olarak tasarlanmıştır (Resim 4). Bu durum da bilgilendirme levhalarının belirginlik oranını ve özgünlük değerini arttırmaktadır. Metal malzemeden yapılan bilgilendirme levhalarının yükseklikleri oldukça değişkendir. Bu değişkenlik içerisinde antropometrik standartlara uyum sağlanamamıştır (Tablo 5).

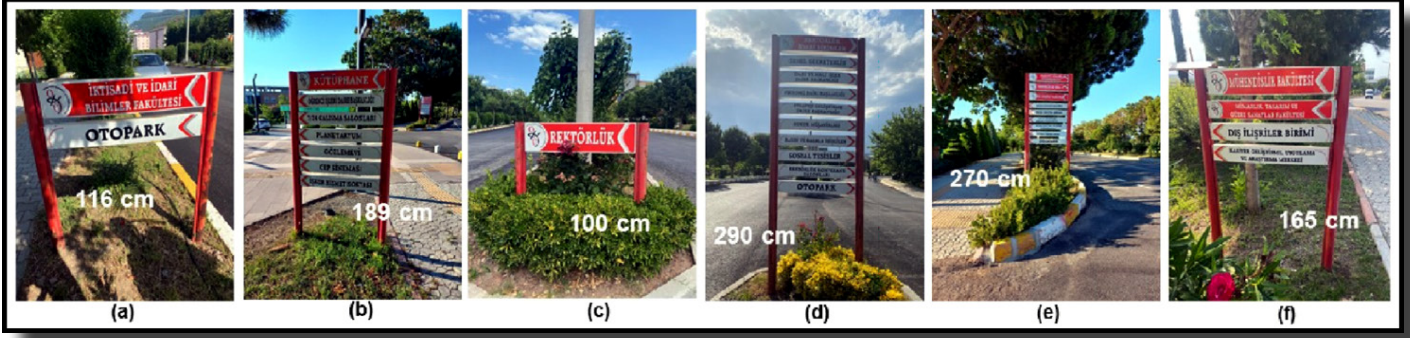
Ankete katılan bireyler de yerleşkede en çok buldukları alanlardaki bilgilendirme levhalarının durumuna göre %49,1'i yüksek (%29,9'u biraz, %19,2'si çok) ve %26,4'ü alçak (%14,4'ü biraz, %8'i çok) olarak farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Tablo 6). Ayrıca katılımcıların çoğunluğu bilgilendirme levhalarının güncel (%63,2), bakımlı (%54,9) ve yararlı (%80,8) olduğunu belirtmişlerdir.

Aydınlatma elemanları

Aydınlatmada temel amaç güvenlik olmakla birlikte, Yenioğlu'nun (2010) da belirttiği gibi açık hava etkinliklerinin gerçekleştirilmesi, çevrede

Tablo 4. Çöp kutuları için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Yeterli	32	8,5	51	13,6	36	9,6	161	42,9	95	25,3	Yetersiz
Bakımlı	56	14,9	172	45,9	57	15,2	71	18,9	19	5,1	Bakımsız
Sıradan	178	47,5	81	21,6	87	23,2	22	5,9	7	1,9	Farklı
Yararlı	133	35,5	144	38,4	50	13,3	32	8,5	16	4,3	Yararsız
Uyumlu	33	8,8	54	14,4	127	33,9	91	24,3	70	18,7	Uyumsuz

Resim 4. Yerleşkedeki bilgilendirme levhaları

Tablo 5. Bilgilendirme levhalarının standartlara uygunluk tablosu

Bilgilendirme levhaları standartları	a	b	c	d	e	f
Yükseklik (Külekçi, 2018)	115*	189*	100*	290*	270*	165*

* Standartlara uygun olmayan değerler

fonksiyonelliğin etkinleştirilmesi, istenilen bölge ve ögelerin vurgulanması için de aydınlatma gereklidir. Aydınlatmada amaca ulaşabilmek için aydınlatma elemanlarının antropometrik standartlara uygun olmasının yanında kullanılan armatürlerin iklimsel koşullara dayanıklı, sağlam, uzun ömürlü olmasına dikkat edilmeli, aydınlatma elemanları yeterli sayıda ve alan genelinde doğru yerlerde konumlandırılmalıdır. Ayrıca Bulut ve diğerlerinin (2008) de belirttiği gibi aydınlatma elemanlarının biçim, renk ve mimari stiline bulunduğu mekanla uyumu gibi görsel özelliklerinin de göz önünde tutulması oldukça önemlidir.

Yerleşkede araç yollarında tek tip aydınlatma elemanı kullanılmışken, yaya yolları ve oturma birimlerinin aydınlatılmasında farklı tipte aydınlatma elemanları kullanılmıştır (Resim 5). Ayrıca yerleşkede heykellerin ve bitkisel elemanların aydınlatılması için “Vurgu Aydınlatması” kullanılmıştır. Amacı herhangi bir olay veya objeye ışık kullanılarak dikkat çekmek olan vurgu aydınlatması için yerleşkede projektörler kullanılmıştır.

Tablo 6. Bilgilendirme levhaları için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Alçak	30	8,0	69	18,4	92	24,5	112	29,9	72	19,2	Yüksek
Büyük	10	2,7	48	12,8	168	44,8	85	22,7	64	17,1	Küçük
Belirsiz	63	16,8	84	22,4	51	13,6	131	34,9	46	12,3	Belirgin
Düzenli	125	33,3	144	38,4	50	13,3	39	10,4	17	4,5	Karmaşık
Yararlı	201	53,6	102	27,2	34	9,1	31	8,3	7	1,9	Yararsız
Güncel	81	21,6	156	41,6	52	13,9	63	16,8	23	6,1	Eski
Bakımlı	69	18,4	137	36,5	69	18,4	68	18,1	32	8,5	Bakımsız

Yerleşke genelinde yeterli sayıda ve uygun alanlarda kullanılan aydınlatma elemanlarının antropometrik standartlara uygun oldukları saptanmıştır (Tablo 7) ve bu durumda da aydınlatma elemanlarının yerleşkede görsel konforu sağladığı belirlenmiştir.

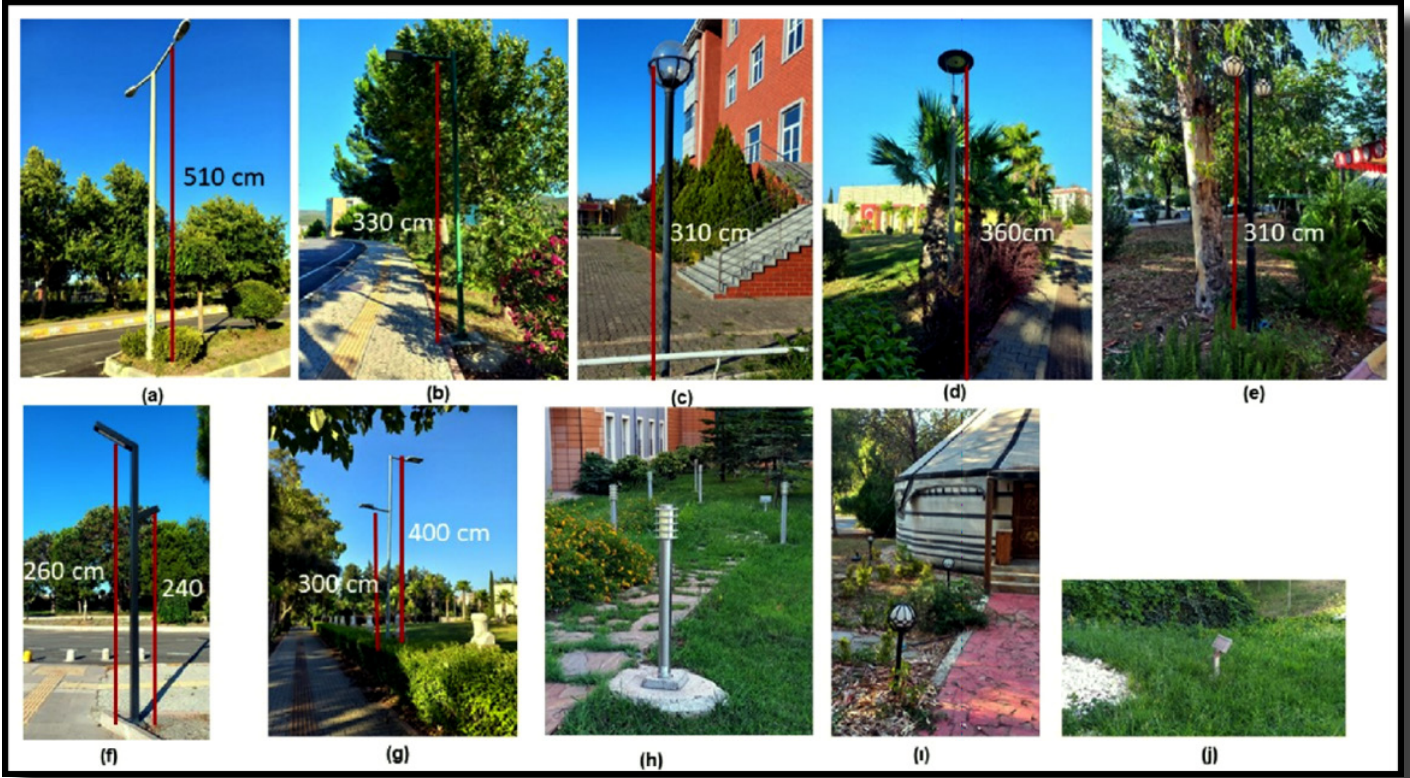
Ankete katılan bireylerin çoğunluğu da (%47,7’si) aydınlatma elemanlarının “ne alçak ne yüksek” olduğunu belirterek, %67,5’i (%43,5’i biraz; %24’ü çok) aydınlatma elemanlarının faydalı olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 8).

Yaya yolları, kaldırımlar, koğu yolu ve zemin kaplama

Yaya erişilebilirliğinin etkin sağlanabilmesi için yeterli yaya yollarının bulunması ve antropometrik standartlara uygun olması gerekmektedir. Engelsiz erişimin de sağlanabilmesi için, yaya yolu ve kaldırım genişliği en az 150 cm olmalı (TSE, 1990) ve kullanım yoğunluğuna bağlı olarak 75 cm ve katları eklenerek yaya yolu ve kaldırım genişlikleri artırılmalıdır. Ayrıca engelsiz erişimin sağlanabilmesi için duyumsanabilir yüzeyler bulunmalıdır. Kaldırım yükseklikleri ise TSE’ye (1990) göre 15 cm olmalıdır (Tablo 9).

Yerleşkede yaya erişilebilirliği için yeterli ve duyumsal yüzeylerle kaplı yaya yolu ve kaldırım bulunmaktadır. Yaya yolları ve kaldırım genişlikleri yerleşke genelinde antropometrik standartlara uygun olmakla birlikte, bazı

Resim 5. Yerleşkedeki aydınlatma elemanları

Tablo 7. Oturma birimlerinin standartlara uygunluk tablosu

Aydınlatma elemanları standartları		a	b	c	d	e	f	g	h	ı	j
Yaya yollarında	250-400 cm (Uzun, 2002)	-	330	310	360	310	260 240	400 300	-	-	-
Araç yollarında	450-600 cm 750-900 cm (Şerefhanoglu, 1991)	510	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Park ve bahçelerde	Alçak aydınlatma en çok 100 cm	-	-	-	-	-	-	-	100	90	-

Tablo 8. Aydınlatma elemanları için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Yüksek	83	22,1	77	20,5	179	47,7	27	7,2	9	2,4	Alçak
Faydasız	23	6,1	41	10,9	58	15,5	163	43,5	90	24,0	Faydalı
Sade	187	49,9	106	28,3	48	12,8	24	6,4	10	2,7	Abartılı
Bakımlı	116	30,9	105	28,0	69	18,4	53	14,1	32	8,5	Bakımsız

yaya yollarında bu genişlik değerlerinin standartların altında kaldığı belirlenmiştir. Kaldırım yükseklikleri ise yerleşke genelinde oldukça değişken ölçülerde olup anayol kaldırım yükseklikleri 15 cm'nin üzerinde iken, ara yollardaki yükseklik değerleri standardın altındadır. Yapılan asfaltlama çalışmasından sonra bazı ara yol kaldırımları yol ile hemzemin olmuştur (Resim 6g).

Bu durum yapılan anket çalışması sonuçlarına kaldırımların yüksek olduğu sonucu (%40,3'ü ile çok; %32,8'i biraz) ile yansımıştır (Tablo 10). Bu sonuç, kaldırımların standartlardan yüksek olması,

alçak olmasından daha rahatsız edici bir durum olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların %59,7'i ile çoğunluğu da yaya yolu ve kaldırımların bakımsız olduğunu belirtmişlerdir. Yerleşkedeki yol ve kaldırımların bakımsızlığı zemin kaplamasından kaynaklanmaktadır.

Zemin kaplamalar, takılma riski yaratmayan, kaygan bir yapıya sahip olmayan ve ışığı yansıtmayan nitelikte olmalıdır (Uzun, 2002). Yerleşkedeki zeminlerde farklı tipte kaplamalar kullanılmıştır (Resim 7). Yaya yolları ve kaldırımlarda genellikle beton kilit parke taşı ve beton

Resim 6. Yerleşkedeki yaya yolları ve kaldırımlar

Resim 7. Yerleşkedeki zemin kaplamaları

Tablo 9. Yaya yolu-kaldırımın standartlara uygunluk tablosu

Yaya yolu-kaldırım standartları		a	b	c	d	e	f	g	h
Yaya yolu-kaldırım genişliği	En az 150 cm (TSE, 1990)	260	280	110*	280	95*	250	220	260
Kaldırım yüksekliği	15 cm (TSE, 1990)	28*	25*	15	-	7*	6*	0*	-

* Standartlara uygun olmayan değerler

Tablo 10. Yaya yolu-kaldırım için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Yeterli	123	32,8	126	33,6	41	10,9	42	11,2	43	11,5	Yetersiz
Dar	65	17,3	101	26,9	131	34,9	53	14,1	25	6,7	Geniş
Yüksek	151	40,3	123	32,8	50	13,3	36	9,6	15	4,0	Alçak
Bakımsız	120	32,0	104	27,7	69	18,4	64	17,1	18	4,8	Bakımlı

Tablo 11. Zemin kaplama için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Tehlikeli	138	36,8	100	26,7	58	15,5	50	13,3	29	7,7	Güvenli
Farklı	12	3,2	37	9,9	133	35,5	91	24,3	102	27,2	Alışılmış
Şaşırtıcı	11	2,9	31	8,3	131	34,9	101	26,9	101	26,9	Kavranabilir
Bakımlı	27	7,2	73	19,5	65	17,3	126	33,6	84	22,4	Bakımsız

döşeme blokları kullanılmıştır. Bunun dışında kalan alanlarda beton karo parke ve andezit kullanılmıştır.

Ancak yerleşke genelindeki kaldırım zeminlerinde iklimsel nedenlere bağlı olarak çökmeler ve yükselteler oluşmuştur. Özellikle ana yol kaldırımındaki bu olumsuz durum yaya ulaşımı için tehlike oluşturmaktadır. Katılımcıların %63,5'i ile çoğunluğu zemin kaplamalarının tehlikeli; %56,5'i de bakımsız olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 11). Yerleşkede bulunan koşu yolu genişliği ise güzergah boyunca değişmekle birlikte genellikle standartlara uygundur. Bir kişi için koşu yolu genişliği 150 cm ve eğimi %1-3 arasında olmalıdır (Gülgün ve Altuğ, 2006). Koşu yolunda genişlik değeri kadar önemli diğer bir konu da zemin kaplamadır. Zemin kaplama malzemeleri kaygan olmayan, takılma riski yaratmayan ve ışığı yansıtmayan nitelikte olmalıdır (Karayılmazlar, 2017).

Yerleşkedeki koşu yolu zemin kaplaması da belirtilen niteliklere uygun olarak dökme kauçuk zemin kaplamasıdır (Resim 8). Ancak koşu yolunda bulunan farklı ölçülerdeki ızgaralar, zemin kaplama niteliğini düşürmektedir.

Merdivenler ve rampalar

Sürdürülebilir erişimin sağlanması merdiven ve rampaların antropometrik standartlara uygun olması oldukça önemlidir. Merdiven basamak genişlikleri 30 cm

olmalıdır. Rıht yüksekliği 16 cm, merdiven genişliği tek kişi için 76 cm, iki kişi için 125-127 cm olmalıdır. Rampa eğimi %8'den fazla olmamalı, genişliği ise minimum 90 cm olmalıdır (Neufert ve Neufert, 2002). Ayrıca zeminlerinin kaygan olmayan, takılma ve düşme riski oluşturmayacak özellikteki malzemelerle kaplanması gerekmektedir.

Yerleşkede bina girişlerindeki merdivenler hem basamak genişlikleri hem de rıht yükseklikleri bakımından standartlara uygundur (Tablo 12 ve Resim 9).

Küpeşte ve korkulukların yer aldığı bu merdivenlerde kullanılan malzemeler de ergonomik olarak rahat ve güvenli zeminler oluşturmuştur. Ancak dış mekânda eğimli alanlarda erişilebilirliğin sağlanması için oluşturulan merdivenlerdeki rıht yükseklikleri standartlara uymamaktadır (Resim 9a, 9c, 9d ve 9e). Rampa eğimleri yerleşke genelinde standartlara uygundur. Genişlikler ise genellikle uygun olmakla birlikte standart genişliğin altında kalan rampalar da bulunmaktadır (Resim 9). Anket çalışmasına katılanların %66,7'si merdivenlerin güvenli, %61,1'i ise erişilebilirlik açısından elverişli olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 13). Rampalarla ilgili olarak ise katılımcıların %66,4'ü güvenli, %45,4'ü rahat ve %57,4'ü ise kullanışlı olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 14).

Resim 8. Yerleşkedeki koşu yolu

Tablo 12. Merdiven ve rampaların standartlara uygunluk tablosu

Merdiven ve rampa standartları		a	b	c	d	e	f	g
Merdiven basamak genişliği	30 cm (Neufert ve Neufert, 2002)	30	30	30	30	60*	-	-
Merdiven niht yüksekliği	16 cm (Neufert ve Neufert, 2002)	18*	16	15*	18*	17*	-	-
Merdiven genişliği	Bir kişi için 60-100 cm İki kişi için 120 cm Üç kişi için 160 cm (Neufert ve Neufert, 2002)	206	330	>350	133	164	-	-
Rampa genişliği	90 cm (Neufert ve Neufert, 2002)	-	-	-	-	-	90	70*
Rampa eğimi	%8 (Neufert ve Neufert, 2002)	-	-	-	-	-	%8	%8

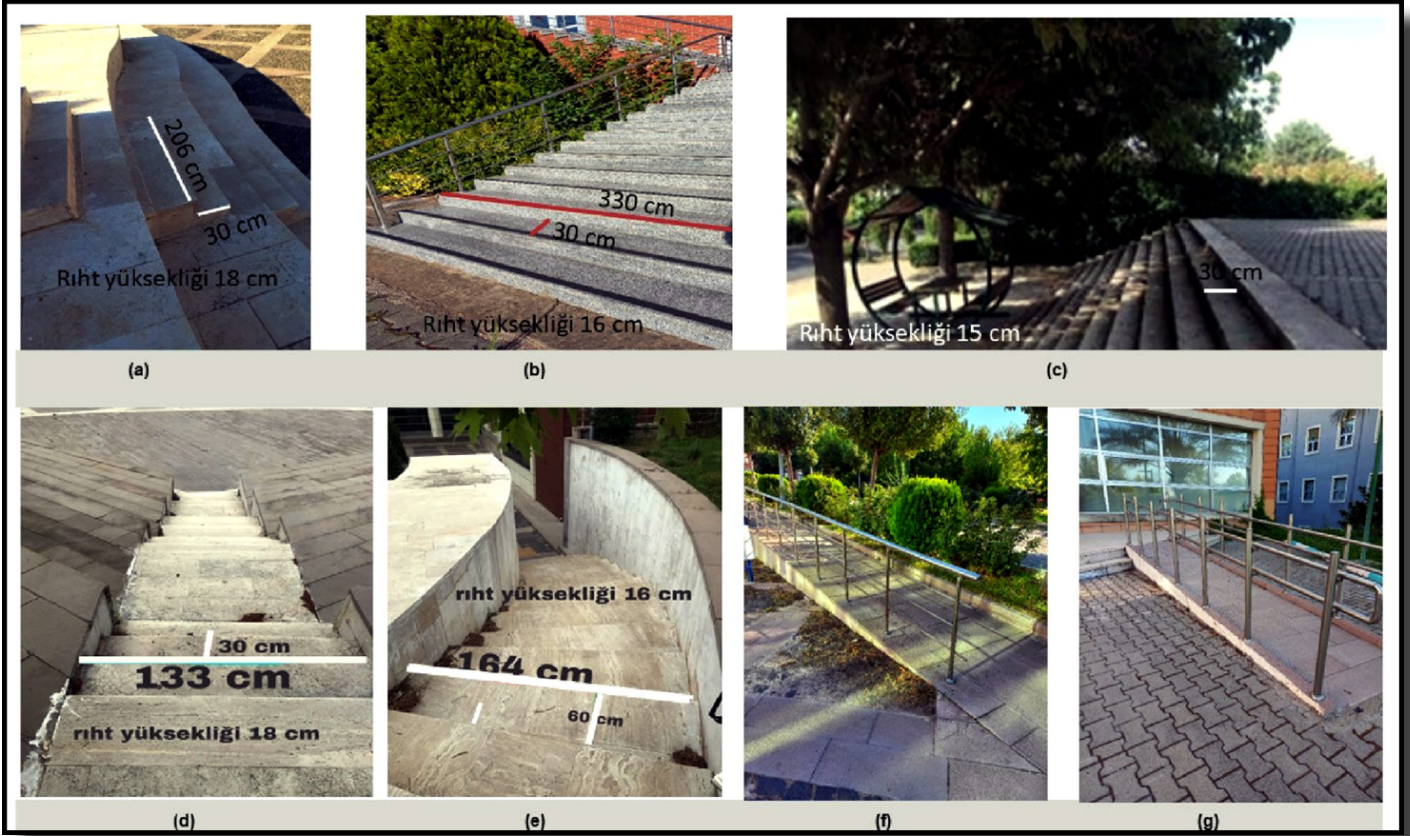
* Standartlara uygun olmayan değerler

Tablo 13. Merdiven için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Güvenli	100	26,7	150	40,0	54	14,4	43	11,5	28	7,5	Tehlikeli
Yüksek	70	18,7	117	31,2	120	32,0	48	12,8	20	5,3	Alçak
Dar	31	8,3	78	20,8	190	50,7	51	13,6	25	6,7	Geniş
Elverişsiz	25	6,7	56	14,9	65	17,3	172	45,9	57	15,2	Elverişli
Bakımlı	44	11,7	79	21,1	78	20,8	120	32,0	54	14,4	Bakımsız

Tablo 14. Merdiven için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Tehlikeli	34	9,1	35	9,3	57	15,2	117	31,2	132	35,2	Güvenli
Zorlayıcı	65	17,3	66	17,6	74	19,7	76	20,3	94	25,1	Rahat
Kullanışsız	44	11,7	61	16,3	55	14,7	112	29,9	103	27,5	Kullanışlı
Bakımlı	100	26,7	101	26,9	71	18,9	59	15,7	44	11,7	Bakımsız

Resim 9. Yerleşkedeki merdiven ve rampalar

Resim 10. Yerleşkedeki yeşil alanlar

Yeşil alanlar

Yerleşkelerdeki yeşil alanlar, gölge olanağı sağlaması ile termal konfor; estetik ve doğal görünümü ile de olumlu görsel etki sağlamaktadır. Özellikle yaya yolları ve oturma birimleri çevresindeki yoğun ve yüksek boylu ağaçlar, güneşli gün sayısının fazla olduğu yerleşkede termal konforu etkin bir şekilde sağlamaktadır. Yerleşke girişinden itibaren yoğun ve bakımlı bir bitki örtüsü görülmektedir (Resim 10). Çoğunlukla Akdeniz bitki

örtüsüne ait türlerin bulunması, yerleşkeye bölgeyi temsil etme kimliği de kazandırmaktadır.

Toplu taşımının ve öğrenci araçlarının girmediği yerleşkede öğrenci erişebilirliği sadece yaya yolu ile sağlanmaktadır. Bu durumda özellikle yaya yolları başta olmak üzere, tüm yerleşkenin yoğun bitki örtüsüne sahip olması mekânın kullanım konforunu arttırmaktadır. Yerleşkedeki yeşil alanlar anket katılımcılarının %88,2'si tarafından yeterli, %86,9'u tarafından yoğun ve %83,2'si

Tablo 15. Yeşil alanlar için anket sonuçları

Değerlendirme	Çok		Biraz		Ne... ne...		Biraz		Çok		Değerlendirme
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Yeterli	236	62,9	95	25,3	28	7,5	13	3,5	3	0,8	Yetersiz
Yoğun	227	60,5	99	26,4	32	8,5	15	4,0	2	0,5	Seyrek
Etkisiz	8	2,1	20	5,3	74	19,7	94	25,1	179	47,7	Etkili
Cansız	5	1,3	14	3,7	66	17,6	93	24,8	197	52,5	Canlı
Faydalı	198	52,8	105	28,0	57	15,2	14	3,7	1	0,3	Faydasız
Bakımlı	200	53,3	112	29,9	34	9,1	24	6,4	5	1,3	Bakımsız

Resim 11. Yerleşkedeki kütüphane binası ve önündeki alan

tarafından da bakımlı olarak değerlendirilmiştir (Tablo 15). Ayrıca katılımcıların çoğunluğu yeşil alanların etkili (%72,8) ve faydalı (%80,8) olduklarını belirtmişlerdir. Yerleşke genelinde yeşil alan yeterliliğine sahip olmayan ve termal konforun sağlanamadığı tek alan kütüphane binası önüdür. Kütüphane binası, kütüphane ve açık planlı çalışma mekanlarına ek olarak, öğrenci işleri daire başkanlığı, konferans salonları, bilgisayar salonları, bireysel çalışma odaları ve fuaye alanı ile çok işlevli bir yapıdır. Bu durum kullanım yoğunluğunu arttırmaktadır. Ayrıca yapı önünde oldukça büyük ancak sert zeminden oluşan bir alan bulunmaktadır (Resim 11). Bu alanda bulunan oturma birimlerinin gölgelendirilmesi ağaçlarla sağlanmaya çalışılmış ancak kullanılan türlerin kısa boylu ve geniş taç özelliğine sahip olmaması ve sayıca yetersizliği nedeniyle istenilen termal konfor sağlanamamıştır.

Tartışma

Çalışmada Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Karacaoğlan Yerleşkesindeki dış mekân donatılarının ergonomik açıdan uygunlukları araştırılmış, anlamsal farklılaşma ölçeği kullanılarak Yerleşke kullanıcılarının söz konusu donatıları algılama durumları belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda Yerleşkede ergonomik açıdan en önemli sorunların kaldırım

yükseklikleri, bilgilendirme levha boyutları ve zemin döşemeleri ile ilgili olduğu saptanmıştır.

Yerleşkedeki yaya yolları ve kaldırım genişliklerinin ergonomik açıdan uygun olduğu belirlenmiştir. Ancak Yörük ve diğerlerinin (2006) elde ettikleri bulgulara benzer şekilde, bu çalışmada da kaldırım yüksekliklerinin yerleşke genelinde standartlara uymadığı saptanmıştır. Yerleşke ana yollarında bulunan kaldırım yükseklikleri değişken olmakla birlikte genel olarak standart ölçülerin oldukça üstündedir. Ara yollardaki kaldırım yükseklikleri ise ana yolların tersine standartların oldukça altında kalmakta, bazı yerlerde araç yolu ile kaldırımların hemzemin olduğu görülmektedir. Bu durum yaya ulaşımını zorlaştırmaktadır. Kaldırım yüksekliklerinin standart ölçülere göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yerleşkede ergonomik açıdan yenileme çalışmaları gerektiren diğer bir önemli dış mekân donatı elemanı da bilgilendirme levhalarıdır. Bilgilendirme levhaları yerleşke genelinde uygun yerlerde konumlandırılmıştır. Yerleşkeye özgü ve estetik tasarımları ile içerdiği güncel bilgilerle oldukça yararlıdır. Ancak bilgilendirme levhalarının yükseklikleri ergonomik standartlar dışındadır. Bu nedenle bilgilendirme levha boyutlarının yeniden düzenlenmesi, ayrıca yazı boyutlarının ve işaret

oklarının belirginleştirilmesi gerekmektedir.

Yerleşkede ivedilikle çözümlenmesi gereken diğer önemli bir sorun da zemin kaplamalarıdır. Yerleşke genelinde kullanılan zemin kaplama malzeme seçimleri ergonomik olarak uygundur. Ancak Yörük ve diğerlerinin (2006) de belirttikleri gibi iklimsel şartlara bağlı olarak özellikle ana yol kaldırım zeminlerinde gerçeķleşen bozulmalar, yaya ulaşım güvenliğini aksatmaktadır. Özellikle engelsiz erişimin sağlanabilmesi için ana yol kaldırımındaki zemin döşemelerinin onarım çalışmaları yapılmalı, düzenli kontrolleri sağlanmalı, zaman içinde oluşabilecek bozulmalar en kısa sürede yenilenmelidir.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, üniversitelerde engelsiz bir ekosistemin oluşturulmasını teşvik etmek amacıyla gerçeķleştirilen 2022 Yılı Engelsiz Üniversiteler Ödülleri'nde aldığı 7 ödülle "Engelsiz Üniversite Bayrak" sayısını 23'e çıkarmıştır. Bu kapsamda hem iç hem de dış mekânlarda sahip olduğu duyumsanabilir yüzeyler bakımından engelsiz erişim konusunda olduğu başarılı bir yerleşkedir. Ancak bu yüzeylerde de zamana bağlı bozulmaların olduğu belirlenmiştir. Yerleşkedeki duyumsanabilir yüzeyler de zemin kaplama materyallerinde olduğu gibi sık sık kontrol edilmeli ve gerekli bakım onarım çalışmaları yapılmalıdır.

Yerleşkedeki oturma birimleri ise sayıca yeterli ve buldukları yerler açısından olduğu uygundur. Hem ağaç ve sarılıcılar hem de çatı elemanları ile termal konforları sağlanmış olup, antropometrik olarak genellikle standartlara uygundur. Oturma birimleri ile ilgili en önemli sorun sıradan olmaları ve bakımsızlıklarıdır. İklimsel ve kullanım kaynaklı olarak oturma birimlerinde yıpranmalar ve bozulmalar saptanmıştır. Bu durum oturma birimlerinin hem konforunu hem de görsel olarak mekânın estetik değerini düşürmektedir. Yerleşke genelindeki oturma birimleri kontrol edilerek bakım gereksinimi olanların bakım onarım çalışmalarının gerçeķleştirilmesi gerekmektedir.

Çöp kutuları ise sayıca yeterli olup, kullanılan malzeme açısından işlevseldir. Ancak ana yol üzerindeki kaldırımlarda çöp kutuları sayısı arttırılmalıdır. Çöp kutuları ile ilgili diğer bir konu da tasarımlarının sıradanlığıdır. Seçal Sarıgöl ve Canbay Türkyılmaz'ın (2019) gerçeķleřtirdikleri araştırma bulgularına benzer şekilde, bu çalışmada da yerleşkedeki çöp kutularının hem sıradan bir tasarımda olması hem de tek tip kullanılmamasının çevresel uyum açısından karmaşaya neden olduğu saptanmıştır. Karaca ve diğerlerinin (2020) çalışma sonuçlarına benzer şekilde, yerleşkedeki çöp kutuları kaldırılmalı, özellikle plastik çöp kovası kullanımından kesinlikle vazgeçilmeli ve yerleşkeye özgü tasarlanacak olan çöp kutuları yerleşke genelinde tek tip olarak kullanılmalıdır.

Yerleşkedeki binalara erişimi sağlayan tüm

merdivenler ergonomik ölçülere sahip olmakla birlikte, arazi topoğrafyasından kaynaklı eğimli alanlarda erişimin sağlanması için oluşturulan merdivenlerin riht yükseklikleri genellikle standartlara uymamaktadır. Bu merdivenlerin riht yüksekliklerinin standartlara uygun olarak yeniden yapılması gerekmektedir.

Yerleşkedeki aydınlatma elemanları ise ergonomik açıdan standartlara en uygun donatı elemanlarıdır. Yerleşke genelinde kullanılan farklı tip aydınlatma elemanları yeterli sayıda ve gerekli alanlarda konumlandırılmış olup güvenlik ve görsel konfor gereksinimini karşılamaktadır. Aksoy ve Demir'in (2022) gerçeķleřtirdikleri anket çalışması sonuçlarına benzer şekilde bu çalışmada da katılımcıların çoğunluğu yerleşkedeki aydınlatma elemanlarını yararlı olarak değerlendirmişlerdir.

Yerleşke, yeşil alan bakımından olduğu yoğun ve tür bakımından olduğu zengindir. Bu durum yerleşkede hem termal hem de görsel konforun sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Yeşil alan bakımından yerleşkedeki tek sorunlu alan kütüphane binası önündeki alandır. Bu alanın peyzaj düzenleme çalışmaları yeniden yapılmalı, büyük alan kaplayan sert zemin, yeşil alanlarla zenginleştirilmelidir. Bu alandaki oturma birimleri yaprak döken ve geniş taç yapısına sahip Akdeniz doğal bitki örtüsüne ait türler kullanılarak gölgelendirilmelidir.

Sonuç

Gerçeķleştirilen bu araştırma sonucunda genel olarak yerleşkedeki donatı elemanlarının ergonomik standartları sağladığı, mekânsal konforun daha etkin sağlanabilmesi açısından saptanan eksiklik ve olumsuzlukların küçük çaplı onarım ve yenileme çalışmaları ile çözümlenebilecek sorunlar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, dış mekân donatılarının antropometrik standartlara uygunluğunun araştırılarak, tespit edilen sorunların giderilmesinin, mekân konforunun arttırılmasına önemli katkılar sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. B. ve Demir, M. (2022). Kafkas Üniversitesi Merkez Kampüsünde yer alan donatı elemanları üzerine bir araştırma. *ADÜ Ziraat Dergisi*, 19(1), 73-80. <https://doi.org/10.25308/aduziraat.1024938>
- Aksoy, Ö. B. (2021). *CBS tabanlı bir yerleşke donatı bilgi sisteminin (Yedbis) oluşturulması: Kafkas Üniversitesi şehirler Yerleşkesi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Akyol, E. (2006). *Kent mobilyaları tasarım ve kullanım süreci* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Akpınar Külleķci, E. (2018). Kent donatı elemanlarında özgün tasarımların peyzaj ergonomisi yaklaşımıyla irdelenmesi.

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 3(2), 89-109. <https://doi.org/10.30785/mbud.419786>

org.tr/tr/pub/ataplanlamavetasarim/issue/41536/481648

Babalık, F. C. (2007). *Müebendisler için ergonomi-işbilim*. Nobel Yayın.

Neufert, E., Neufert, P. (2002). *Architects' data, third edition*. B. Baiche ve N. Walliman (Ed.). Wiley-Blackwell.

Bayrakçı, O. (1991). Kent mobilyaları tasarımında kimlik sorunu ve kent kimliği içindeki yeri. *Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, Mayıs 15-16, 1989* (s. 75-77). Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Okumuş, A. (t. y.). Bilimsel araştırma teknikleri. *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ortak Ders Kitabı*. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/bilimselarastirmateknikleri.pdf>

Bulut, Y., Atabeyoğlu, Ö., ve Yeşil, P. (2008). Erzurum kent merkezi donatı elemanlarının ergonomik özelliklerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Tarım Bilimleri Dergisi, 14(2)*, 131-138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankutbd/issue/59724/860888>

Seçal Sarıgül, S., ve Canbay Türkyılmaz, Ç. (2019). Kentsel alanlarda ergonomi ölçüleri: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kampüs Örneği. *Ergonomi, 2(2)*. 101-117. <https://doi.org/10.33439/ergonomi.481161>

Cengiz, B., ve Karaemas, D. (2019). Kamusal mekân tasarımında kentsel donatı elemanlarının kullanım özellikleri: Devrek (Zonguldak) örneği. *International Black Sea Coastline Countries Symposium-2, July 20-22, 2019* (s. 569-578). Turkey.

Şerefhanoglu, M. (1991). Kentsel tasarımda aydınlatmanın rolü. *1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Mayıs 23-24, 1991*. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Gülen, M. (2021). Donatı elemanlarının kentsel alanlara etkisi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kampüsü örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 26(1)*, 34-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyufbed/issue/62200/821931>

Şişman, E. E., ve Gültürk, P. (2016). Tekirdağ kent merkezi dış mekân tasarım elemanlarının antropometrik açıdan irdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi 6(14)*, 1-12. <https://doi.org/10.16950/inustd.259568>

Gülgün, B., ve Altuğ, İ. (2006). İzmir kıyı bandı uygulamalarında ergonomik standartlara uygunluğun değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(1)*, 145-156. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zfdergi/issue/5084/69479>

TSE. (1999). *Şehir içi yollar-Özürü ve yaşlılar için sokak, cadde, meydan ve yollarda yapısal önlemler* (TS 12576). Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.

Hendrick, H. (2005). The technology of ergonomics [Ergonomi teknolojisi], H. O. Durmuş (Çev.). *Theoretical issues in ergonomics science, 1(1)*, 22-33. <https://doi.org/10.1080/146392200308453>. Özgün eserin basımı 2000. 12.07.2022'de <http://www.sistemas.org/ergonomiteknolojisi.htm> adresinden erişilmiştir.

TSE. (1990). *Şehir içi yolları-Yaya kaldırımı boyutlandırma ve yapım esasları*. (TS 7937). Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.

Karaca, O., Bolkaner, M. K., İnançoğlu, S., ve Asilsoy, B. (2020). Kent mobilyası üzerine bir çalışma: Yakın Doğu Üniversitesi Kampüsü. *Yakın Mimarlık Dergisi 4(1)*, 34-45. <https://dergi.neu.edu.tr/index.php/yakinmimarlik/article/view/268>

Uzun, G. (2000). *Peyzaj konstrüksiyonu I*. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Adana.

Karatay, A., ve Korkut A. B. (2009). Peyzaj mimarlığı antropometri ilişkisi: İstanbul Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 6(3)*, 246-255. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jotaf/issue/19047/201447>

Uzun, G. (2002). *Peyzaj konstrüksiyonu II*. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Adana.

Karayılmazlar, A. S. (2017). *Kamusal alanların kentsel ergonomi açısından irdelenmesi, Bartın örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın. <http://hdl.handle.net/11772/350>

Yenioğlu, F. (2010). Kent parklarında aydınlatma elemanlarının kullanımının peyzaj mimarlığı açısından irdelenmesi: Ankara-Altınpark örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi, Bartın.

Kaya, Ö., ve Özok, A. F. (2017). Tasarımda antropometrinin önemi. *Müebendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, (5)*, 309-316.

Yörük, İ., Gülgün, B., Sayman, M., ve Ünal Ankaya, F. (2006). Peyzaj planlama çalışmaları kapsamında Ege Üniversitesi kampüs örneğindeki peyzaj donatı elemanlarının ergonomik-antropometrik açıdan irdelenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(1)*, 157-168. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zfdergi/issue/5084/69480>

Kurdoğlu, B. Ç., ve Çelik, K. T. (2016). Yerleşke donatı bilgi sistemi (YEDBIS) oluşturulması üzerine bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17*, 11-20.

Külekcı Akpınar, E. (2018). Erzurum'da kentsel mekanlarda kullanılan bazı kent donatı, zemin ve bitkisel elemanlarının ergonomik ve antropometrik yönden incelenmesi. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 2(2)*, 35-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataplanlama/issue/5084/69480>

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

Muğla, Börükçü toplumunda bebek ve çocuk iskeletlerinin ağız ve diş sağlığı

Pelin Taş Kuşcu^{1*}, İsmail Özer²

¹ Doktor adayı | Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Paleoantropoloji Anabilim Dalı, Ankara - Türkiye

² Prof. Dr. | Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Paleoantropoloji Anabilim Dalı, Ankara - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Pelin Taş Kuşcu

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

Antropoloji Bölümü

06100 Sıhhiye, Ankara/Türkiye

E-posta/E-mail: ptkuscu@ankara.edu.tr

Alındı/Received: 21 Ekim / October 2022 | Düzeltildi/Revised: 21 Kasım / November 2022 | Kabul/Accepted: 24 Kasım / November 2022 | Yayımlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Antropolojik ve arkeolojik kazılardan elde edilen iskelet kalıntıları, insanların biyolojik yapıları ve sosyokültürel davranışları hakkında birçok bilgi sunmaktadır. İskeletin biyolojik karakterini ortaya koymamızı sağlayan en önemli parçayı dişler oluşturmaktadır. Diş, vücudun en sert yapısı olması dolayısıyla tafonomik süreçlere daha dayanıklıdır. Bu yüzden dental çalışmalar sonucunda, birey ve toplumların diyetleri, tükettikleri gıdalar ve bu gıdaları tüketim sıklıkları, besin hazırlama teknikleri, ağız ve diş hijyeni, geçmiş oldukları hastalıklar gibi oldukça kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir. Bu çalışmanın konusunu, Muğla İline bağlı Börükçü Mevkii'nden çıkarılan ve Geç Geometrik-Roma Dönemine tarihlendirilen bebek ve çocuk iskeletlerinin ağız ve diş sağlığı oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında 125 bebek ve 698 çocuğa ait toplam 823 diş ve soket incelenmiştir. Çene ve diş patolojilerinin esas alındığı çalışmada; aşınma, çürük, hipoplazi, diş taşı, abse, antemortem diş kaybı ve alveol kaybı incelenmiştir. Çalışma sonunda süt ve daimi dişler toplamında aşınma %81,7, çürük %3,5, hipoplazi %25,8, diş taşı %10,8 oranında tespit edilirken; apse, antemortem diş kaybı ve alveol kaybı bulunamamıştır. Elde edilen veriler, Börükçü bebek ve çocuklarının beslenme eksikliği ve gelişimsel süreçleri olumsuz etkiyecek faktörlere maruz kaldığını göstermektedir. Ancak analiz sonuçlarının ortalama değerler aralığında olması, Börükçü'nün yaşam koşullarının çok kötü olmadığını, antik toplumların genel sağlık profili içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Dental antropoloji, dental patoloji, beslenme, bebek ve çocuk paleopatolojisi

Giriş

Börükçü, Karia Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden biri olan Stratonikeia ve kutsal alanı Lagina arasında konumlanmış bir yerleşimdir (Tırpan vd., 2016). MÖ. 4. yy sonlarında Anadolu egemenliğinin Perslere geçmesiyle birlikte Ege dünyasında hem politik hem de ekonomik anlamda değişimler yaşanmaya başlamış; bağımsızlaşma eğilimlerinin artmasıyla bazı

Oral and dental health of infant and child skeletons in Muğla, Börükçü population

Abstract

The skeletal remains obtained from anthropological and archaeological excavations provide a lot of information about the biological structure and socio-cultural behavior of people. The teeth constitute the most important part that lets us unearth the skeleton's biological character. Provided that the tooth is the hardest substance in the body, it is more resistant to taphonomic processes. Therefore, comprehensive evaluations can be made thanks to dental studies, such as the diets of individuals and societies, the food they consume and the frequency of their consumption, food preparation techniques, oral and dental hygiene, and the diseases they suffered. The subject of this study is the oral and dental health of infant and child skeletons excavated from Börükçü Site of Muğla Province, dating back to the Late Geometric-Roman Period. A total of 823 sockets and teeth belonging to 125 infants and 698 children were examined within the scope of the study. Dental wear, tooth decay, hypoplasia, calculus, abscess, alveolar loss, ante-mortem tooth loss were examined in the study based on jaw and dental pathologies. At the end of the study, wear was 81.7%, caries 3.5%, hypoplasia 25.8%, calculus 10.8% in total milk and permanent teeth; Abscess, antemortem tooth loss and alveolar loss were not found. The data obtained show that Börükçü infants and children are exposed to nutritional deficiencies and factors that will negatively affect their developmental processes. However, the fact that the results of the analysis are in the range of average values shows that the living conditions of Börükçü were not very bad, and that he was included in the general health profile of ancient societies.

Key Words: Dental anthropology, dental pathology, nutrition, infant and child paleopathology

küçük yerleşimler bir araya gelerek büyük merkezleri oluşturmaya başlamıştır (Tuna, 1999). Karia Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri olan Stratonikeia, bu dönemde merkezi konumunu belirginleştirmiş ve bölgedeki ufak köy yerleşimlerinin toplandığı bir kent olarak siyasi gücünü artmıştır. Börükçü'nün de, Stratonikeia'ya ait bu köy yerleşimlerinden biri olduğu düşünülmektedir (Söğüt, 2012). Bulunan bir yazıttan yola çıkarak

Atf için / Cite as:

Taş Kuşcu, P. ve Özer, İ. (2022). Muğla, Börükçü toplumunda bebek ve çocuk iskeletlerinin ağız ve diş sağlığı. *Antropoloji*, (44), 54-67. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1192807>

yerleşimin Antik Dönem’de “Koliorga” olarak adlandırıldığı düşünülmektedir (Sögüt, 2012). Yapılan çalışmalar, Börükçü’nün Geç Geometrik Dönem’den Erken Bizans Dönemi’ne kadar iskân gördüğünü göstermektedir. Özellikle Hellenistik Dönem öncesine ait tarihî, mimarî özellikleri, ölü gömme gelenekleri gibi bilgilere ulaşılacak kalıntıların bulunması sebebiyle bölge içerisinde önemli bir yere sahiptir (Büyüközer, 2014).

Börükçü’de yapılan kazılarda kentin ölü kültürüne ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır. Alanda inhumasyon ve kremasyon geleneğinin uygulandığı tespit edilmiştir (Aydın, 2018). Paleoantropolojik değerlendirmeler, mezarların büyük kısmında çoklu gömü yapıldığını göstermektedir (Özer vd., 2022). Mezarlara aynı anda birden çok gömü yapılabildiği gibi, mezarın farklı dönemlerde yeniden kullanımına işaret eden bulgular da mevcuttur (Aydın, 2018). Börükçü nekropol alanında açığa çıkarılan çocuk mezarlarının oygu tekne, plaka tekne ve sanduka tipinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca birçok antik yerleşimde karşımıza çıkan *urne*, çömlek ve *pithos* gibi pişmiş toprak kaplara yapılan bebek ve çocuk gömüleri de bulunmaktadır. İskeletlerin ise *bokerve dorsal* pozisyonda bulunduğu belirtilmektedir (Aydın, 2018).

Gereç ve Yöntem

Çalışma materyalini, Muğla İli Yeşilbağcılar Kasabası’nda yer alan Börükçü Mevkii’nden çıkarılan bebek ve çocuk iskeletleri oluşturmaktadır. Börükçü, Antik Dönem’de Karia Bölgesi’nin önemli kentlerinden biri olan Stratonikeia ile kentin kutsal alanı Lagina arasındaki yol üzerinde konumlanmış yerleşimlerden birisidir. Güney Ege Linyit İşletmeleri (GELİ) dekupaj alanı içerisindeki hafriyat çalışmaları sırasında tespit edilen alanda Muğla Müzesi Müdürlüğü ve Lagina kazı ekibi tarafından 2002 yılında kurtarma kazıları başlatılmış ve 2009 yılına kadar sürdürülmüştür (Tırpan vd., 2016). Bu çalışma, Karia Bölgesi’nde yer alan Börükçü yerleşimine ait bebek ve çocukların diş ve çene patolojilerinin belirlenerek beslenme, sağlık ve yaşam koşullarının değerlendirilmesine yönelik yapılmıştır.

Börükçü toplumundaki bebek ve çocukların ağız ve diş sağlığı, diş ve çene patolojileri değerlendirilerek ortaya konmuştur. Bu kapsamda aşınma, çürük, hipoplazi, diş taşı incelenmiştir. Hipoplazi, diş tacının oluşum sürecinden itibaren tespit edilebilen bir patoloji olduğu için, sürmemiş dişler de yalnızca bu patolojide değerlendirilmek üzere kayıt altına alınmıştır. Hipoplazi tipinin belirlenmesinde FDI (Federation Dentaire Internationale Index) sınıflaması kullanılarak 8 tipte (1. Beyaz/krem rengi mine matlıkları, 2. Sarı/kahverengi mine matlıkları, 3. Çukurluklar, 4. Bant şeklinde yatay oluklar, 5. Dikey oluklar, 6. Mine kaybı, 7. Minede renk değişimi, 8. Diğer kusurlar) değerlendirilmiştir (FDI, 1982). Hipoplazi şiddeti için Brothwell’in

(1981) az (3), orta (2), ileri (1) ölçeği kullanılmıştır. Diş aşınmalarında, Bouville ve ekibinin (1983) diş aşınma ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte aşınma dereceleri 1-7 arasındaki fazlarda kaydedilmiş; 1-2+ arası az, 3-4 arası orta, 5-7 arası ileri olarak sınıflandırılmıştır. Diş çürüklerinde Hillson’un (2001) metodolojisi kullanılmış; çürük bölgeleri taç, boyun, kök çürükleri olarak; çürük yüzeyleri ise mesial, distal, labial, lingual, oklüzyal olarak değerlendirilmiştir. Çürük derecelerinin belirlenmesinde Sakashita ve ekibi (1997) ile Lanfranco ve Eggers (2010) metodu kullanılmıştır. Buna göre 1. derece mine/ sement; 2. derece dentin, 3. derece pulpa, 4. derece ise kök çürüğü olarak ele alınmıştır. Diş taşlarında Brothwell’in (1981) az, orta, belirgin olarak belirttiği derecelendirme sistemi kullanılmıştır. Diş taşlarının bulunduğu yerler taç, boyun, kök, taç+kök; diş taşların görüldüğü yüzeyler ise lingual, labial, bukkal, mesial ve distal yüzey olarak kaydedilmiştir.

Bulgular

Paleodemografik yapı

Börükçü toplumuna ait iskeletlerin laboratuvar çalışmaları sonucunda 138 kadın (%25,9), 226 erkek (%42,4), 90 bebek (%16,9) ve 69 çocuk (%12,9) ve 10 tane cinsiyeti belirlenemeyen (%1,9) olmak üzere toplam 533 birey tespit edilmiştir (Tablo 1). Ortalama yaşam uzunluğu kadınlar için 33,80 yıl, erkekler için 34,69 yıl, kadın ve erkekler için 34,35 yıl, bebek ve çocuklarında dahil olduğu tüm toplum içinse 25,11 yıl olarak belirtilmiştir (Özer vd., 2022).

Börükçü’deki bebek ve çocuk ölüm oranı %29,83 olarak saptanmıştır (Özer vd., 2022). En yüksek ölüm oranı 0-1 yaş aralığında (%37,18) ve ardından 1-2 yaş aralığında (%12,18) görülürken; 4 yaşına kadar ölüm oranlarında bir azalma, 4-5 yaş aralığında ise (%8,97) tekrar bir artış belirlenmiştir (Demirhan Durak, 2022).

Toplumun paleopatolojik durumuna bakıldığında, antik toplumlarda sıklıkla karşımıza çıkan enfeksiyonel, metabolik ve dolaşım sistemine bağlı hastalıklar, çene ve diş hastalıkları ile anomaliler bulunmaktadır. Börükçü bebek ve çocuklarında *cribra orbitalia* (%15,38), *porotic hyperostosis* (%1,96), kafatası kalınlaşması (%3,92), *periostosis* (%10,87), D vitamini eksikliği (%0) ve C vitamini eksikliği (%1,96) ile Harris çizgileri (%17,6) belirlenmiştir (Demirhan Durak, 2022; Özer vd. 2022). Oksolojik analizler ise, bebek ve çocukların beslenmeye veya enfeksiyonel hastalıklara bağlı büyüme ve gelişmenin geride kalmadığını göstermiştir (Demirhan Durak, 2022). Uzun kemik büyümesi ve boy hesaplamaları, 5-6 yaşa kadar gelişimsel sürecin normal seyrettiğini, ancak sonrasında bir gerileme yaşandığını göstermiştir (Demirhan Durak, 2022).

Börükçü toplumunun bebek ve çocuklarının ağız ve diş sağlığının belirlenebilmesine yönelik yapılan

çalışmada, 90 bebek iskeletinden 22 tanesi (%22,4) 69 çocuk iskeletinden ise 53 tanesi (%76,8) olmak üzere toplam 119 bebek ve çocuktan 75 tanesi (%63) incelenmiştir.

Tablo 1. Börükçü toplumunun demografik dağılımı (Özer vd., 2022)

İskeletlerin Demografik Dağılımı	N	%
Bebek	90	16,9
Çocuk	69	12,9
Kadın	138	25,9
Erkek	226	42,4
Cinsiyeti ve Yaşı Belirsiz	10	1,9
Toplam	533	100,0

Diş ve çene patolojileri

Börükçü toplumu bebek ve çocuklarına ait toplam 823 diş ve soket patolojik açıdan incelenmiştir. Bunlardan 798 tanesi izole ve sokette dişler, 338 tanesi de soket bazında olmak üzere değerlendirilmiştir (Tablo 2). Dişlerin %60,1'lik kısmı, çene bütünlüğü korunmadığından dolayı izole olarak ele geçmiştir. Dolayısıyla alveol kaybı, apse ve antemortem diş kaybı, soket bulunmayan dişlerde incelenememiştir.

Tablo 2. Börükçü bebek ve çocuklarında incelenen diş ve soket oranları

Diş tipleri	N	%
İzole diş	495	60,1
Soket	25	3,0
Sokette diş	303	36,8
Toplam	823	100,0

Çalışılan dişlerden 352 tanesini (%42,78) daimî dişler, 471 tanesini ise (%57,22) süt dişleri oluşturmaktadır. 245 diş ise (%29,8) süt ve daimî sürmemiş dişlerden oluşmaktadır (Tablo 3). Sürmemiş dişler, yalnızca hipoplazide değerlendirmeye alınmıştır. Bebeklik dönemini kapsayan 0-2,4 yaş aralığında toplam 22 bireye ait 190 diş, çocukluk dönemini kapsayan 2,4-17,9 yaş

Tablo 3. Bebek ve çocuk dişlerinin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş grupları	Birey sayısı	Diş sayısı	%
0-2,4 (Bebek)	22	190	23,09
2,5-17,9 (Çocuk)	53	633	76,91
Toplam	75	823	100,0

aralığında ise 53 bireye ait toplam 633 diş bulunmaktadır (Tablo 3).

Börükçü toplumuna ait bebek ve çocukların çene ve diş patolojilerinin genel dağılımına bakıldığında diş çürüğünün daimî dişlerde %3, süt dişlerinde %3,7, bebek ve çocuklar toplamında %3,5; diş taşının daimî dişlerde %15,6, süt dişlerinde %8,5, bebek ve çocuklar toplamında %10,8; diş aşınmasının daimî dişlerde %80,5, süt dişlerinde %82,2, bebek ve çocuklar toplamında %81,7, hipoplazinin daimî dişlerde %58,9, süt dişlerinde %2, bebek ve çocuklar toplamında %26,1, alveol kaybı ve antemortem diş kaybının hem süt dişlerinde hem de daimî dişlerde %0; apsenin daimî dişlerde %0, süt dişlerinde %1,1, bebek ve çocuklar toplamında %0,7 oranında tespit edildiği görülmektedir (Tablo 4).

Diş çürüğü

İncelenen 546 dişin 19 tanesinde (%3,5) diş çürüğü gözlemlenmiştir (Tablo 4). Çürük oluşumunun daimî ve süt dişlerine göre dağılımına bakıldığında, daimî dişlerde %3, süt dişlerinde ise %3,7 oranında tespit edilmiştir. Süt dişlerinde en yüksek oranda çürük %6,7 ile M1 ve %5,9 ile M2 dişlerde; daimî dişlerde de %8,5 ile M1 ve %6,7 ile M2 dişlerde tespit edilmiştir. Süt dişlerde I2 dişte hiç çürüğe rastlanmazken, daimî dişlerde çürük yalnızca M1 ve M2 dişlerle temsil edilmiştir (Tablo 5).

Bebek ve çocukların diş gruplarındaki çürük dağılımında bebek grubuna ait çürük bulunmazken, çocuklarda en yüksek çürük oranı %8 ile M1 dişinde tespit edilmiştir. Çocuk grubuna ait I2, P1 ve P2 dişlerde hiç çürüğe rastlanmazken, I1'de %1,4 ve C'de %1,1'lik oranda çürük oluşumu kaydedilmiştir (Tablo 6).

Tablo 4. Bebek ve çocuklardaki çene ve diş patolojilerinin dağılımı

Patoloji	Daimî			Süt			Toplam		Bebek	Çocuk
	B	G	%	B	G	%	N	%		
Çürük	164	5	3,0	382	14	3,7	546	3,5	0	3,8
Diş taşı	163	26	15,6	376	32	8,5	539	10,8	0	11,6
Aşınma	164	132	80,5	382	314	82,2	546	81,7	30,0	85,8
Hipoplazi	333	196	58,9	451	9	2,0	784	25,8	2,4	30,7
Alveol kaybı*	114	0	0	188	0	0	302	0	0	0
Antemortem diş kaybı*	115	0	0	0	189	0	304	0	0	0
Apse*	114	0	0	186	0	0	300	0	0	0

N0: B: Bakılan diş sayısı, G: Patoloji gözlenen diş sayısı, N: Toplam diş sayısı, *: Soket bazında

Tablo 5. Daimî ve süt dişlerdeki çürük dağılımı

Dişler	Süt			Daimî		
	B	G	%	B	G	%
I1	60	1	1,7	22	0	0
I2	57	0	0	26	0	0
C	76	1	1,3	16	0	0
P1	-	-	-	24	0	0
P2	-	-	-	14	0	0
M1	104	7	6,7	47	4	8,5
M2	85	5	5,9	15	1	6,7
Toplam	382	14	3,7	164	5	3,0

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Çürük gözlenen diş sayısı

Tablo 6. Bebek ve çocuk diş gruplarındaki çürük dağılımı

Dişler	Bebek			Çocuk		
	B	G	%	B	G	%
I1	11	0	0	71	1	1,4
I2	12	0	0	71	0	0
C	3	0	0	89	1	1,1
P1	-	-	0	24	0	0
P2	-	-	0	14	0	0
M1	14	0	0	137	11	8,0
M2	0	0	0	100	6	6,0
Toplam	40	0	0	506	19	3,8

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Çürük gözlenen diş sayısı

Tablo 7. Çürük bölgesinin daimî ve süt dişlerdeki dağılımı

Çürük bölgesi	Süt		Daimî		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
Taç	14	100,0	4	80,0	18	94,7
Boyun	0	0	1	20,0	1	5,3
Kök	0	0	0	0	0	0
Taçtan köke kadar	0	0	0	0	0	0
Toplam	14	100,0	5	100,0	19	100,0

Not: n: Çürük gözlenen diş sayısı, N: Toplam diş sayısı

Tablo 8. Çürük derecelerinin daimî ve süt dişlerdeki dağılımı

Çürük derecesi	Süt		Daimî		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
Mine-sement	11	78,6	4	80,0	5	78,9
Dentin	1	7,1	0	0	1	5,3
Pulpa	2	14,3	1	20,0	0	15,8
Kök	0	0	0	0	0	0
Toplam	14	100,0	5	0	19	100,0

Süt ve daimî dişlerdeki çürük bölgesine bakıldığında, süt dişlerindeki %3,7'lik çürük oranının tamamı (%100) dişin taç kısmında bulunurken boyun, kök ve taçtan köke kadar çürükleri tespit edilmemiştir. Daimi dişlerde ise %3'lük çürük oranının %94,7'si taç, %5,3'ünün ise boyun kısmındayken, kök ve taçtan köke kadar çürükleri tespit edilmemiştir (Tablo 7).

Daimî ve süt dişlerde toplam %78,9 oranında mine-sement çürüğü, bebek ve çocuklardaki en yüksek çürük derecesi olarak tespit edilmiştir. Süt dişlerinde %78,6 ile en yüksek oranda mine-sement çürüğü, %14,7 oranında pulpa çürükleri bulunurken, kök çürüğüne hiç rastlanmamıştır. Daim dişlerde ise %80 ile en yüksek oranda mine-sement çürüğü, %20 oranında pulpa çürükleri bulunurken, kök ve dentin çürüğüne hiç rastlanmamıştır (Tablo 8).

Diş taşı

Börükçü bebek ve çocuklarına ait 539 süt ve daimî dişin 58 tanesinde (%10,8) diş taşı gözlemlenmiştir (Tablo 4). Diş taşı oluşumunun daimî ve süt dişlerine göre dağılımına bakıldığında, daimî dişlerde %16, süt dişlerinde %8,5 olduğu görülmektedir. Diş taşının süt diş gruplarındaki dağılımında en yüksek oran %12,9 ile M2 ve ardından %11,9 ile M1 dişte tespit edilirken, en düşük oran %1,8 ile I2'de bulunmuştur. Daimî dişlere bakıldığında en yüksek oran, süt dişlerinde olduğu gibi, %26,7 ile M2 dişte tespit edilmiştir. Daimî dişlerde en düşük diş taşı oranı ise %4,5 ile I1 dişte görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Diş taşlarının diş gruplarına göre dağılımı

Dişler	Süt			Daimî		
	B	G	%	B	G	%
I1	59	3	5,1	22	1	4,5
I2	55	1	1,8	26	3	11,5
C	76	5	6,6	16	2	12,5
P1	-	-	0	24	5	20,8
P2	-	-	0	14	3	21,4
M1	101	12	11,9	46	8	17,4
M2	85	11	12,9	15	4	26,7
Toplam	376	32	8,5	163	26	16,0

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Diş taşı gözlenen diş sayısı

Bebek ve çocukların diş gruplarındaki diş taşı dağılımında, bebeklerde hiç diş taşı tespit edilmemiştir. Çocuklarda ise en yüksek diş taşına sahip diş grubu %21,4 oranında P2 ve ardından %20,8 ile P1'dir. M1 ve M2'de %15 oranında ve eşit değerlerde bulunmuştur. (Tablo 10). Daimî ve süt dişlerindeki diş taşlarının

tamamı, dişin taş kısmında kaydedilmiştir.

Süt ve daimî dişler toplamındaki diş taşı yüzeylerinin diş gruplarındaki dağılımında, en yüksek diş taşı oranının %48,27 ile bukkal yüzeye ait olduğu tespit edilmiştir (Tablo 11). En az diş taşı ise %5,2 ile distal yüzeyde bulunmuştur. Arka grup dişlerinin bukkal yönlü diş taşı oranlarının diğer yönlerden yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Diş taşlarının bebek ve çocuk diş gruplarına göre dağılımı

Dişler	Bebek			Çocuk		
	B	G	%	B	G	%
I1	11	0	0	70	4	5,7
I2	12	0	0	69	4	5,8
C	3	0	0	89	7	7,9
P1	-	-	-	24	5	20,8
P2	-	-	-	14	3	21,4
M1	14	0	0	133	20	15,0
M2	0	0	0	100	15	15,0
Toplam	0	0	0	499	58	11,6

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Diş taşı gözlenen diş sayısı

Tablo 11. Diş taşı yüzeylerinin süt ve daimî dişlerdeki toplam dağılımı

Patoloji	Labial		Bukkal		Lingual		Mesial		Distal		Toplam N
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
I1	3	75,0	-	-	0	0	0	0	1	25,0	4
I2	0	0	-	-	4	100,0			0	0	4
C	4	57,1	-	-	1	14,3	1	14,3	1	14,3	7
P1	0	0	4	80,0	1	20,0	0	0	0	0	5
P2	-	-	2	66,7	1	33,3	0	0	0	0	3
M1	-	-	12	60,0	4	20,0	3	15,0	1	5,0	20
M2	-	-	10	66,7	3	20,0	2	13,3	0	0	15
Toplam	7	12,06	28	48,27	14	24,1	6	10,3	3	5,2	58

Tablo 12. Diş taşı derecelerinin dağılımı

Diş taşı derecesi	Süt		Daimî		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
Az	28	87,5	23	88,5	51	87,9
Orta	4	12,5	3	11,5	1	12,1
İleri	0	0	0	0	0	0
Toplam	32	100,0	26	100,0	19	100,0

Not: n: Diş taşı gözlenen diş sayısı, N: Toplam diş sayısı

Diş taşı dereceleri ise bebek ve çocuklar toplamında %87,9 oranında “az” olarak tanımlanmıştır. Tespit edilen diş taşları süt dişlerinde %87,5, daimî dişlerde %88,5 oranında “az” derecesinde bulunurken, “ileri” derecede diş taşına her iki diş grubunda da rastlanmamıştır (Tablo 12).

Diş aşınması

İncelenen toplam 546 daimî ve süt dişin 446 tanesinde (%81,7) diş aşınmasına rastlanmıştır. Aşınmanın süt ve daimî dişlerdeki dağılımına bakıldığında, süt dişlerinde %82,2 daimî dişlerde %80,5 oranında tespit edilmiştir (Tablo 4). Aşınma süt dişlerinde en yoğun %90,6 oranında M2 dişte bulunmuştur. Daimî dişlerde ise %93,8 oranında P1 dişte aşınma görülürken en düşük oran %8,3 ile P2'ye aittir (Tablo 13).

Aşınmanın yaşa göre dağılımına bakıldığında, bebekler için en yüksek aşınma oranına sahip diş %58,3 ile I2 ve ardından %21,4 ile M1 iken, çocuklar için en yüksek aşınma değeri %89,1 ile M2 dişte tespit edilmiştir. Çocuk dişlerinde en düşük aşınma oranı %78,6 ile P2'de bulunmuştur. Diğer dişlerdeki aşınma dağılımının birbirine yakın oranlarda olduğu görülmektedir (Tablo 14).

Aşınma derecesi süt ve daimî dişler toplamında %29,1 oranında “2” derecesinde yani “az” oranda tespit edilmiştir (Tablo 15). Süt dişlerindeki aşınma derecesi “3” derecesinde %26,1 ile en yüksek oranda bulunmuş, “5” derecesinde ise %0,3 ile en düşük oranda temsil edilmiştir. Daimî dişlerde ise “2” derecesinde %40,2 oranında aşınma görülürken, süt dişlerinde olduğu gibi “5” derecesi %0 ile en düşük aşınma dağılımını vermektedir.

Aşınma derecelerinin yaşa göre dağılımına bakıldığında, bebek dişlerindeki en yüksek aşınma “2”

Tablo 13. Aşınmanın diş gruplarına göre dağılımı

Dişler	Süt			Daimî		
	B	G	%	B	G	%
I1	61	47	77,0	22	19	86,4
I2	57	48	84,2	26	20	83,3
C	76	62	81,7	16	15	11,4
P1	-	-	-	24	20	93,8
P2	-	-	-	14	11	8,3
M1	103	80	77,7	46	34	78,6
M2	85	77	90,6	16	13	9,8
M3	-	-	-	-	-	-
Toplam	382	314	82,2	164	132	80,5

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Aşınma gözlenen diş sayısı

Tablo 14. Aşınmanın bebek ve çocuk diş gruplarına göre dağılımı

Dişler	Bebek			Çocuk		
	B	G	%	B	G	%
I1	11	2	18,2	72	64	88,9
I2	12	7	58,3	71	61	85,9
C	3	0	0	89	77	86,5
P1	-	-	-	24	20	83,3
P2	-	-	-	14	11	78,6
M1	14	3	21,4	135	111	82,2
M2	0	0	0	101	90	89,1
M3	-	-	-	0	0	0
Toplam	40	12	30,0	506	434	85,8

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Aşınma gözlenen diş sayısı

Tablo 15. Aşınma derecelerinin süt ve daimî dişlerdeki dağılımı

Aşınma dereceleri	Süt		Daimî		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
2	77	24,5	53	40,2	130	29,1
2+	80	25,4	22	16,7	102	22,9
3	82	26,1	33	25,0	115	25,8
3-	21	6,7	16	12,1	37	8,3
3+	13	4,1	4	3	17	3,8
4	31	9,9	3	2,3	34	7,6
4+	9	2,9	1	0,8	10	2,2
5	1	0,3	0	0	1	0,2
Toplam	314	100,0	132	100,0	446	100,0

Not: n: Aşınma gözlenen diş sayısı, N: Toplam diş sayısı

Tablo 16. Aşınma derecelerinin bebek ve çocuk diş gruplarına göre dağılımı

Aşınma dereceleri	Bebek		Çocuk	
	n	%	n	%
2	11	91,7	119	27,4
2+	0	0	102	23,5
3	0	0	115	26,5
3-	0	0	37	8,5
3+	0	0	17	3,9
4	1	8,3	33	7,6
4+	0	0	10	2,3
5	0	0	1	0,2
Toplam	12	100,0	434	100,0

Not: n: Aşınma gözlenen diş sayısı, N: Toplam diş sayısı

derecesinde %91,7 oranıyla temsil edilmektedir. “4” derecesi %8,3 oranında bulunmuş ve diğer aşınma derecelerine bebeklerde rastlanmamıştır. Çocuk dişlerinde en yüksek aşınma yine “2” derecesinde %27,4 oranında tespit edilmiştir. Aşınma derecelerinin çocuk diş grubunda bebeklere göre artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 16).

Hipoplazi

Börükçü toplumu süt ve daimî dişlerdeki hipoplazi görülme oranı %26,1’dir. Hipoplazinin süt ve daimî dişlerdeki dağılımı, süt dişlerinde %2, daimî dişlerde ise %58,9 oranındadır. Bebek ve çocuk yaş grubuna göre ise, bebeklerde %2,4 çocuklarda %30,7 oranında hipoplazi tespit edilmiştir. (Tablo 4). 6 tipte incelenen hipoplazi süt dişlerinde %88,9, daimî dişlerde ise %99,5 oranıyla en çok bant tipinde karşımıza çıkmaktadır. Çukur tipi süt dişlerinde %11,1 daimî dişlerde %0,5 ile temsil edilirken diğer hipoplazi tiplerine hiç rastlanmamıştır (Tablo 17).

Hipoplazinin süt ve daimî diş gruplarındaki toplam dağılımında en yüksek C dişte bulunduğu görülmektedir. Süt dişlerinde hipoplazi %3,22 oranında C’de, daimî dişlerde ise %77,8 oranında yine C’de bulunmuştur. En düşük oranlar ise süt dişlerinde %0 ile M2, daimî dişlerde ise %43,8 ile M1’dedir (Tablo 18).

Hipoplazinin bebek ve çocuklardaki dağılımına bakıldığında, toplam 3 dişle temsil edilen %2,4’lük bebek hipoplazi oranının C dişte %4,5 oranında, M2 dişte ise %3,6 oranında bulunduğu görülmektedir. Çocuklarda ise toplam 202 dişte tespit edilen %26,1 oranındaki hipoplazinin en yüksek %67,9 ile C dişte, ardından %66,78 ile P1 dişte olduğu tespit edilmiştir. Çocuklarda en düşük hipoplazi oranı %18,2 ile M2 diştedir (Tablo 19).

Tablo 17. Hipoplazi tiplerinin dağılımı

Hipoplazi tipi	Süt		Daimî	
	n	%	n	%
Beyaz/krem mine matlığı	0	0	0	0
Sarı/kahverengi mine matlığı	0	0	0	0
Çukur	1	11,1	1	0,5
Bant	8	88,9	195	99,5
Dikey	0	0	0	0
Mine kaybı	0	0	0	0
Toplam	9	100,0	196	100,0

Tablo 18. Hipoplazinin diş gruplarına göre dağılımı

Dişler	Süt			Daimî		
	B	G	%	B	G	%
I1	111	2	1,80	44	23	52,3
I2	57	2	3,5	46	32	69,6
C	93	3	3,22	45	35	77,8
P1	-	-	0	36	24	66,7
P2	-	-	0	28	19	67,9
M1	125	2	1,6	96	42	43,8
M2	65	0	0	38	21	55,3
Toplam	451	9	2,0	333	196	58,9

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Hipoplazi gözlenen diş sayısı

Tablo 19. Bebek ve çocuk hipoplazi oranlarının dişlerdeki dağılımı

Dişler	Bebek			Çocuk		
	B	G	%	B	G	%
I1	18	0	0	91	23	25,3
I2	14	0	0	89	34	38,2
C	44	2	4,5	28	19	67,9
P1	-	-	0	36	24	66,7
P2	-	-	0	117	38	32,5
M1	21	0	0	177	42	23,7
M2	28	1	3,6	121	22	18,2
Toplam	125	3	2,4	659	202	30,7

Not: B: Bakılan diş sayısı, G: Hipoplazi gözlenen diş sayısı

Hipoplazi sayısı, maruz kalınan stresin tekrar etme sıklığını belirtmesi açısından önem taşır. Börükcü bebek ve çocuklarının süt ve daimî dişlerinde %50,7 oranında “çoklu” hipoplazi tespit edilmiştir. Süt dişlerinde %88,9 ile “tekli” hipoplazi yüksek oranda görülürken, daimî dişlerde %52,6 ile “Çoklu” hipoplazi yüksek oranda bulunmuştur (Tablo 20).

Tablo 20. Daimî ve süt dişlerdeki hipoplazi sayısı

Hipoplazi sayısı	Süt		Daimî		Toplam
	n	%	n	%	
Tekli	8	88,9	93	47,4	49,3
Çoklu	1	11,1	103	52,6	50,7
Toplam	9	100,0	196	100,0	100,0

Tablo 21. Hipoplazi sayısının bebek ve çocuk diş gruplarına göre dağılımı

Hipoplazi sayısı	Süt		Daimî	
	n	%	n	%
Tekli	2	66,7	99	49,0
Çoklu	1	33,3	103	51,0
Toplam	3	100,0	202	100,0

Tablo 22. Süt ve daimî dişlerdeki hipoplazi derecelerinin dağılımı

Hipoplazi derecesi	Süt		Daimî		Toplam
	n	%	n	%	
Az	5	55,6	113	11,7	57,6
Orta	4	44,4	70	16,3	36,1
Şiddetli	0	0	13	17,9	6,3
Toplam	9	100,0	196	100,0	100,0

Tablo 23. Bebek ve çocuklarda hipoplazi derecelerinin dağılımı

Hipoplazi derecesi	Bebek		Çocuk	
	n	%	n	%
Az	3	100,0	115	56,9
Orta	0	0	74	36,6
Şiddetli	0	0	13	6,4
Toplam	3	100,0	202	100,0

Hipoplazi sayısının bebek ve çocuklardaki dağılımına bakıldığında, bebeklerdeki %2,4'lük hipoplazinin %66,7'si tekli ve %33,3'ü ise çoklu; çocuklarda ise %30,7'lik hipoplazinin %51'i çoklu ve %49'u da tekli tespit edilmiştir (Tablo 21).

Hipoplazi derecesi süt ve daimî dişler genelinde %57,6 oranında “az” derecede bulunmaktadır. Süt dişlerinde %55,6 oranında “az”, %44,4 oranında “orta” derecede görülürken, “şiddetli” derecede hipoplaziye rastlanmamıştır. Daimî dişlerde ise, süt dişlerinin aksine en yüksek %17,9 oranında “şiddetli” derecede hipoplazi bulunmaktadır. “Orta” dereceli hipoplazi de yakın değerlerde, %16,3 oranında temsil edilirken en düşük oran % 11,7 ile “az” dereceli hipoplazide bulunmaktadır (Tablo 22).

Bebekler ve çocuklardaki dişlerdeki hipoplazi derecelerinde; bebek dişlerinin tamamı (%100) “az” derecesinde bulunmuştur. Çocuklarda ise en yüksek dağılım %56,9 oranında “az” derecede bulunurken, “şiddetli” derecede hipoplazi en düşük oranda %6,4 olarak tespit edilmiştir (Tablo 23).

Tartışma

Toplumların paleodemografik yapısının belirlenmesinde bebek ve çocukların sağlık durumlarının analizi önemli bir yer tutar. Yapılan çalışmalar, antik toplumlarda bebek ve çocuk ölümlerinin günümüz toplumlarına göre yüksek oranlarda seyrettiğini göstermektedir. Bu durum, bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinin yaşamsal olarak kritik evrelere sahip olmasıyla ilişkilidir. Geçirilen enfeksiyonel hastalıklar, süttten kesilme, beslenme ve hijyen koşulları gibi birçok faktör, bireylerin gelişimsel sürecini etkilemektedir (Erdal ve Özbek, 2009). Dişte tespit edilebilen lezyonlarla bu gelişimsel süreçler ve dişte yarattığı deformasyonlar takip edilebildiği gibi, çevresel ve/veya kültürel şartların bu deformasyonlara etkisini ortaya koymak da mümkün olmaktadır.

Dental patolojilerin oluşumunda bireylerin sağlık yapıları önem taşır. Börükçü’de bebek ve çocukların genel sağlık profilini yansıtan demografik veriler, bebek ve çocukların ölüm oranının çağdaş olan Anadolu toplumlarına göre ortalama değerlerde olduğu göstermektedir. En yüksek ölüm oranları, doğumun ilk yılında yani 0-1 yaş arasında gerçekleşmiştir (Demirhan Durak, 2022). Yaşamsal olarak kritik bir evre olarak bilinen ilk bir yıl, anne sütü yetersizliği, kötü yaşam koşulları ve buna bağlı oluşan hastalıklar sebebiyle ölüm oranlarının yüksek seyrettiği bir dönemdir (Erdal ve Özbek, 2009). Börükçü bebek ve çocuk popülasyonu da bu kritik evreyi en yüksek ölüm oranıyla temsil etmektedir.

Paleopatolojik değerlendirmelerde bebeklerde *periostosis* ve *cribra orbitalia*, çocuklarda ise bu iki patolojinin yanı sıra *porotic hyperostosis*, kafatası kalınlaşması, *periostosis* ve C vitamini eksikliği bulunduğu belirtilmiştir (Özer vd., 2022; Demirhan Durak, 2022). Bu patolojiler, bebeklerde demir eksikliği anemisi, çocuklarda ise anemi dışında enfeksiyonel hastalıklara işaret etmektedir (Şahin, 2019). Oksolojik analizlerde ise, bebek ve çocuklarda bulunan Harris çizgileri, yüksek derecede bir strese maruz kalınmadığı ve bu çizgilerin büyüme geriliğiyle ilişkili olmadığı şeklinde yorumlanmıştır (Demirhan Durak, 2022). Bu bulgular dental verilerle kıyaslandığında, Börükçü bebek ve çocuklarının yetersiz beslenme ve olumsuz yaşam koşullarına maruz kaldığını göstermekte; ancak lezyonların ortalama değerlerde bulunmasından dolayı genel yaşam şartlarının ve sosyoekonomik durumun çok düşük olmadığını düşündürmektedir.

Börükçü toplumunda bebek ve çocuklarda en yüksek oranda tespit edilen patoloji aşınmadır. Aşınma, yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, bebeklerde çocuklardan daha düşük oranda belirlenmiştir. Bu durum, aşınmanın yaş ile paralellik göstermesiyle ilgili olarak beklenen bir sonuçtur. Aynı zamanda sert değil yumuşak ve az aşındırıcı nitelikte besinler tüketildiği muhtemeldir. Ancak süt ve daimî dişler bazında değerlendirildiğinde, süt dişlerinde daha yüksek oranda bir aşınmadan söz etmek mümkündür. Ayrıca süt dişlerindeki aşınma derecesi, daimî dişlerden daha yüksek seviyede belirlenmiştir. Bu durum, süt dişlerindeki mine yapısının daha ince ve dış etkenlerden daha çabuk etkilenebilir nitelikte olmasıyla ilgilidir. Süt dişlerindeki aşınma ortalaması “orta” düzeydeyken daimî dişlerdeki ortalamanın “az” düzeyde olması, mine yapısındaki bu farklılığın aşınmadaki etkisini destekler niteliktedir. Bebek süt dişlerindeki aşınma dağılımında ise en yüksek oran I2 dişte %58,3 olarak bulunmuştur. Bu durum, bebeklik döneminin emzirme dışında ek gıdalarla desteklenmesi ve ilk süren dişlerin kesiciler olmasıyla ilişkilendirilmiştir.

Börükçü bebeklerindeki dental aşınmaların bir diğer sebebi, biberon gibi beslenme araçlarının kullanımıyla ilişkilendirilebilir. Börükçü nekropolünde açığa çıkarılan bir mezarda, pişmiş toprak biberon buluntusuna ulaşılmıştır (Söğüt, 2021). Anadolu’da başka arkeolojik yerleşimlerde de örnekleri görülen bu biberonlar, bebeklerin süt veya sıvı gıdalarla beslenmesi için kullanılmaktadır (Polat, 2010). Sert bir yapıda olan bu biberonların düzenli olarak ağız ve dişlerle temasının diş üzerinde aşındırıcı bir etki bırakması muhtemeldir. Aynı zamanda toprağın şekillendirilip fırınlanmasıyla yapıldığı için, çok küçük aşındırıcı parçaların içilen sıvıyla birlikte dişlere temas etmesi ve dişleri aşındırma etkisi de ihtimal dahilindedir. Yapılan çalışmalar da erken yaş dönemlerinde içinde aşındırıcı parçacıklar bulunduran besinlerin, molar dişlerle çiğnemeye gerek kalmaksızın ağız içinde döndürerek bile mine tabakasında aşınmaya sebep olacağını göstermektedir (Scott ve Halcrow, 2017).

Eski Anadolu toplumlarında Börükçü ile çağdaş olan toplumlar kıyaslandığında, aşınma değerlerinin dönem ortalamasından biraz yüksek olduğu görülmektedir. Laodikeia Roma toplumunda çocuklara ait süt dişlerde, en yüksek “3” derecesinde %23,7 oranında aşınma tespit edilmiştir (Şimşek, 2011). Börükçü’de ise bu durum “3” derecesinde %26,1’dir. Dara Roma toplumunda, çocuklara ait daimî dişlerde en fazla “1” derecesinde ve %75,75 oranında; süt dişlerinde ise en fazla “1” derecesinde %58,51 oranında aşınma bulunmuştur (Şarbak, 2017). Sardis Roma toplumunda çocuklara ait daimî dişlerdeki aşınma oranı belirtilmezken, süt dişlerinde bu oran %2,95’tir (Şarbak, 2017). Belentepe

Roma-Bizans toplumunda ise çocuk daimî dişlerinde %60,8, süt dişlerinde ise %59,48 oranında diş aşınması tespit etmiştir (Sönmez Sözer, 2016).

Antik toplumlarda karşılaşılan bir diğer dental patoloji çürüklerdir. Çürük, ağızda meydana gelen bakteriyel fermantasyon sonucunda ortaya çıkan organik asitlerin, dişlerin sert dokularını demineralize etmesi olarak tanımlanmaktadır (Larsen, 1997). Börükçü bebek ve çocuklarındaki çürükler, süt dişlerinde %3,7, daimî dişlerde %3,0, süt ve daimî dişler toplamında ise %3,5 oranında ortaya çıkmıştır. Yaş grubuna göre bakıldığında, çocuklarda %3,8 oranında bulunurken bebeklerde hiç çürük tespit edilmemiştir. Dolayısıyla çürük oluşumunun 2,5 yaşından sonra başladığı görülmektedir. Erken çocukluk dönemi çürüklerinde emzirme faktörü hem antik hem de modern popülasyonlarda dikkate alınan bir konudur. Güncel çalışmalar, anne sütünün vücudu desteklemesinin yanında, 12 aydan uzun süren emzirmelerin çürük prevalansını artırdığını önermektedir (Hallett ve O'Rourke, 2002; Tsubouchi vd., 1995). Ancak Börükçü'de çürük oluşumuna bebeklik döneminde rastlanmaması, emzirmenin bebekliğin ileri dönemlerine kadar devam etmediğini veya emzirmenin çürük oluşumuna yeterli sıklıkta gerçekleşmediğini göstermektedir. Ayrıca antik kaynaklarda, bebeklere yapılan ek besin takviyelerinde tatlandırıcı gıdaların kullanıldığına yer verilmektedir. Bilinen ilk Romalı çocuk hekimlerinden olan Soranus (MS. 2. yy), erken bebeklik döneminde süt yerine bal ile tatlandırılmış keçi sütü veya süttten kesme gıdası olarak balla yumuşatılmış eklemek verildiğini bildirmiştir (Bonsall vd., 2016). Ayrıca balın, diş çıkarma döneminde dişteki ağrıyı hafifletmek için kullanıldığından da bahsedilmektedir (Bonsall vd., 2016). Bal üretimi ve kalitesinin en az şarap ve incir kadar önemli olduğu Karia Bölgesi'nde, kullanım alanı bu kadar geniş ve önemli olan bir besinin çürük sıklığını artırması mümkün gözükmemektedir (Lenger, 2011). Balın yanı sıra, antik dönemden bu yana Ege coğrafyasının temel tüketim ürünlerinden biri olan incir de oldukça yüksek şeker oranına sahip, yapışkan ve tanecikli yapısıyla, ağız içinde diş çürüğü için elverişli bir ortam yaratmış olmalıdır.

Çürük sıklığı süt dişlerinde de daimî dişlerde de en çok arka grup dişlerde tespit edilmiştir. Bu sonuç, molar dişlerin hem çiğneme ve öğütme fonksiyonu hem de geniş yüzey alanı ve olukları sebebiyle çürük oluşumuna daha uygun olmasıyla ilişkilidir (Şimşek, 2011). Aynı zamanda daimî dişlerdeki çürük oranı ve dişlerdeki dağılımının da süt dişleriyle paralel olması, diyet ve beslenme alışkanlıklarının yaşla birlikte radikal bir değişiklik göstermediğine işaret etmektedir. Beslenmenin karbonhidrat ve tahılların yanında proteinle de desteklendiği, ancak protein temelli bir beslenmenin olmadığı düşünülmektedir.

Börükçü'deki çürük oranları, Anadolu'daki çağdaşlarıyla kıyaslandığında ortalama değerler arasında olduğu görülmektedir. Çürük oranı hem süt dişlerinde hem de daimî dişlerde en yüksek olan Dara Geç Roma toplumdur. Süt dişlerde %8,88, daimî dişlerde ise %15,15 tespit edilen çürük oranı, tarım toplumu olan Dara'nın yüksek karbonhidrat tüketimiyle açıklanmıştır (Şarbak, 2017). Laodikeia Roma toplumunda süt dişlerinde çürük yüzdesi %0,84 olarak belirlenmiş, düşük diş çürüğü oranları, hayvansal gıda tüketiminin yoğun olması ile açıklanmıştır (Şimşek, 2011). Sardis Geç Roma toplumunda da süt dişlerinde %0,77 oranında çürük yüzdesi gözlenmiştir (Eroğlu, 1998). Karia Bölgesi yerleşimlerinden biri olan Belentepe'nin çürük oranları, Börükçü'ye en yakın olan değerlerde tespit edilmiştir. Belentepe Doğu Roma-Bizans toplumdaki süt dişi çürükleri, süttten kesme döneminde verilen ek gıdalarla açıklanmıştır (Sönmez Sözer, 2016).

Diş taşı, diş yüzeyindeki plağın mineralleşmesi olarak tanımlanmaktadır (White ve Folkens, 2011). Diyet ve diş taşı oluşumu arasında önemli bir ilişkiden söz etmek mümkündür (Hillson, 2008). Protein tüketimi ağızdaki pH seviyesini artırarak diş taşı oluşumuna sebep olmaktadır (Lieverse, 1999). Bu yüzden protein açısından zengin beslenen bireylerin diş taşı oluşumlarının yüksek olması beklenmektedir. Aynı zamanda karbonhidrat tüketimi de plak birikimini artırdığı için diş taşı görülme yüzdesini artırmaktadır (Hillson, 1996). Börükçü bebek ve çocuklarına ait süt ve daimi dişler toplamında %10,8 oranında diş taşı bulunmaktadır. Süt dişlerinde %8,5 daimi dişlerde %16 oranında temsil edilirken, bebek yaş grubunda hiç diş taşına rastlanmaması, diş taşı oluşumunun 2,5 yaştan sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Mevcut diş taşı oranları, yüksek protein içerikli bir beslenmeye değil, karbonhidrat ağırlıklı bir besin düzenine işaret etmektedir. Diş taşları hem süt hem de daimi dişlerde dişin taç kısmında yer almaktadır. Diş taşı derecesinin her iki diş grubu için de "az" derecede olduğu görülmektedir. Süt dişlerinde ve daimi dişlerde, M1 ve M2 diş grubunda daha yoğun görülmekte; ayrıca arka grup dişlerin, tükürük kanallarına yakın bukkal yüzeylerinde daha yüksek oranda diş taşı bulunmaktadır.

Börükçü toplumu, Eski Anadolu toplumlarının bebek ve çocuklarıyla kıyaslandığında, daimî diş bazında Dara Geç Roma toplumundaki %18,18'lik oranla yakın değerler taşıdığı görülürken, süt dişlerindeki %21,48'lik diş taşı oranı Dara toplumunda çok daha yüksek çıkmıştır (Şarbak, 2017). Börükçü ile çağdaş olan Belentepe'nin diş taşı oranları ise hem daimî hem süt dişlerinde Börükçü'den çok daha az oranda görülmektedir (Sönmez Sözer, 2016). Sardis Geç Roma toplumunda çocuklara ait daimî diş taşı oranı verilmezken, süt dişlerinde bu oran %17,1 ile Börükçü'den yüksek bir değerdedir (Eroğlu, 1998).

Hipoplazi, mine oluşumu sırasında meydana gelen bozulmalar sonucunda dişin mine yapısının bozulması ve kalınlığının azalmasıdır (Goodman ve Armelagos, 1985; Goodman ve Rose, 1990). Börükçü toplumunda süt ve daimî dişler toplamında %25,8 oranında hipoplazi tespit edilmiştir. Hipoplazi oranı süt dişlerde %2 iken daimî dişlerde bu oran %58,9'a yükselmiştir. Bebeklerde %2,4 oranında olan değer, çocuklarda %30,7'ye yükselmiştir. Bu değişim, bebeklik döneminin çocukluk döneminden daha yeterli bir beslenme ve daha az stres baskısı içinde geçtiğini göstermektedir. Yapılan çalışmalar, özellikle sütten kesme döneminin bebek sağlığı üzerinde kritik etkileri olabileceğini göstermektedir (Goodman vd., 1984). Börükçü toplumundaki hipoplazi istatistikleri, sütten kesme döneminin bebekler üzerinde fark edilir bir etki yaratmadığını göstermektedir. Ancak çocukluk dönemindeki belirgin artış ve yüksek hipoplazi oranı, Börükçü çocuklarının beslenme ve fizyolojik stres unsurlarına bebeklerden daha çok maruz kaldığını göstermektedir. Aynı zamanda Börükçü bebek ve çocuklarındaki paleopatolojik oluşumlarda; bebeklerde yalnızca demir eksikliği anemisi, çocuklarda ise buna ilaveten enfeksiyonel hastalıkların bulunması beslenme eksikliğine işaret ederken; çocuk hipoplazi oranları ve patolojilerinin birbiriyle paralel olarak arttığı dikkat çekmektedir.

Hipoplazinin dişlerdeki dağılımında C, hem süt dişlerinde (%3,22) hem de daimî dişlerde (%77,8) hipoplazinin en yoğun tespit edildiği diş olmuştur. Yapılan çalışmalar hem süt dişleri hem de daimî dişler için, üst ön kesici ve alt köpek dişlerinin hipoplaziden daha çok etkilendiğini göstermektedir (Goodman ve Armelagos, 1985). Bunda köpek dişlerinin uzun gelişim süresi etkili olurken, ön kesici dişler içinse mine yapılarının stres maruziyetinden daha çabuk etkilenebilir niteliği önem taşımaktadır (Goodman ve Armelagos, 1985; Goodman ve Rose, 1990.) Börükçü'nün hipoplazi dağılımı da literatürle paralel bir sonuçta tespit edilmiştir.

Mine hipoplazi oranları Anadolu'daki çağdaş toplumlarla kıyaslandığında, Laodikeia Roma toplumunda 5 daimî dişte hipoplazi kaydedilmiştir (Şimşek, 2011). Değerlendirmesi yapılan diğer çağdaş toplum ise Dara'dır. Tarımsal geçim ekonomisine sahip olan Dara'da çocuklara ait daimî dişlerdeki hipoplazi oranı %42,42'dir (Şarbak, 2017). Börükçü, 196 bireye ait %58,9'luk daimî diş oranıyla her üç toplum arasında en yüksek hipoplazi değerine sahiptir. Laodikeia'nın düşük bir sosyoekonomik düzeyde olmaması hipoplazi oranlarının düşüklüğüyle açıklanırken, Dara toplumunun hipoplazi oranı ise tarımsal bir geçim ekonomisiyle açıklanmıştır (Şarbak, 2017; Şimşek, 2011). Börükçü daimî dişlerindeki yüksek hipoplazi oranı da bulaşıcı ve enfeksiyonel hastalıkların yanında beslenme stresinin de etkili olabileceğini düşündürmektedir. Süt dişlerinde çağdaş diğer toplumlar arasındaki en düşük hipoplazi

oranı ise Börükçü'de tespit edilmiştir. Sardis'te (Eroğlu, 1998) %27 ve Dara'da (Şarbak, 2017) %43,7 olarak tespit edilen süt hipoplazi oranı Börükçü'de %2 oranında bulunmuştur. Bu durum, Börükçü'de hipoplaziye sebep olan faktörlerin hem daha az strese maruz bıraktığını hem de diğer toplumlardan daha ileri yaş gruplarında etkili olduğunu göstermektedir.

Dental patolojilerin değerlendirilmesinde beslenme, geçim kaynakları ve sosyoekonomik durumun belirleyici durumda olduğunu söylemek mümkündür. Börükçü'de yapılan çalışmalar, toplumun sosyal yaşantısı hakkında sınırlı düzeyde bilgi vermektedir. Ancak Börükçü'nün, dönemin en önemli kentleri arasında yer alan Stratonikeia'nın köy yerleşimlerinden biri olduğu düşünülmektedir (Söğüt, 2012). Stratonikeia'da, İmparator Diocletianus'un MÖ 301 yılında ilan ettiği *Edictum de Pretiis Rerum Venalium* (Tavan Fiyatlar Fermanı) bulunmuştur (Akduru, 2022; Kent, 1920). 1200'den fazla ürün için, katı fiyat sınırlamaları getiren bu ferman, Stratonikeia ve çevresinde tüketilen gıdalar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu listede sığır eti, tavuk, yumurta, salyangoz, olei floş (ayçiçeği yağı), derin su balığı, ıstiridyeye, sarımsak, salatalık, bürülce, mercimek, karpuz, kuru ceviz, şeftali, bal, koyun sütü, *conditum* (şarap), tuz, yaban domuzu, yabanî eşek yer almaktadır (Akduru, 2022). Aynı zamanda Ege coğrafyası, günümüzde olduğu gibi antik dönemlerde de zeytinyağı üretiminin ve tüketiminin yaygın olduğu bir bölgedir. Börükçü'de zeytin ve zeytinyağının önemli bir yere sahip olduğu arkeolojik kalıntılardan ortaya çıkmaktadır. Kentte zeytinyağı üretiminin yapıldığı hem mimarî yapılarla hem de arkeolojik buluntularla tespit edilmiştir (Büyükozer, 2012). Söz konusu besinler oldukça zengin içerikte ve çeşitlilikte gözükse bile, kent ve bölge halkının bu besinleri elde etme/bunlara ulaşma ve tüketim sıklığı konusunda kesin bir değerlendirme yapılamamaktadır.

Börükçü'nün bir köy yerleşimi olması, potansiyel bir tarım toplumu olabileceğini düşündürmektedir. Ancak Stratonikeia ve Lagina arasında çok önemli bir konumda bulunması, ticarî faaliyetlerinin ve yan iş kollarının da gelişmiş olabileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda, tıpkı Stratonikeia gibi, Antik dönemden bu yana var olduğu bilinen Yatağan, Arap Deresi, Işıklı gibi su kaynaklarına yakın bir konumda olmasının yanında; Çine Çayı ve Büyük Menderes ile Gökova Körfezi de kent çevresindeki önemli su kaynaklarıdır (Gümeli, 2020). Dolayısıyla sucul ürünlerin beslenme ve gündelik hayatta kullanımı muhtemeldir.

Sonuç

Geç Geometrik Dönem'den Roma Dönemi'nin sonuna kadar kesintisiz bir yerleşim süren Börükçü toplumuna ait bebek ve çocukların ağız ve diş sağlığı değerlendirilmiştir. İstatiksel analizler sonucunda Börükçü toplumunda

Tablo 24. Eski Anadolu toplumlarında bebek ve çocuklara ait dental patoloji oranları

Toplum	Dönem	Kaynak	Daimi								Süt						
			Ç%	DT%	AŞ%	H%	AP%	AK%	AM%	Ç%	DT%	AŞ%	H%	AP%	AK%	AM%	
İkiztepe	Geç Kalkolitik	Koruyucu, 2019	0,7	45,1	-	58,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baklatepe	Erken Tunç Çağı	Koruyucu, 2019	-	80,0	-	73,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Titriş Höyük	Erken Tunç Çağı	Koruyucu, 2019	-	66,7	-	68,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bademağacı Höyük	Erken Tunç Çağı	Koruyucu, 2019	-	100,0	-	47,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Laodikeia	Roma	Şimşek, 2011	-	0	-	5 (diş sayısı)	-	-	-	0,84	-	23,7 (derece 3)*	-	-	-	-	
Börükçü	Geç Geometrik-Roma	Bu çalışma	3,0	15,6	80,5	58,9	-	-	-	3,7	8,5	82,2	2,0	-	-	-	
Dara	Geç Roma	Şarbak, 2017	15,15	18,18	75,75 (derece 1)*	42,42	-	-	-	8,88	21,48	58,51 (derece 1)*	43,7	B	0	0	
Sardis	Geç Roma	Eroğlu, 1998	-	-	-	-	-	-	-	0,77	17,1	2,95	27,0	0	0	0	
Belentepe	Doğu Roma-Bizans	Sönmez Sözer, 2016	3,2	4,0	60,8	-	0	0	0	4,87	1,28	59,48	B	0	0	0	
Kızlar Manastırı	15. yy	G.Kırmızıoğlu vd., 2010	-	-	-	-	-	-	-	7,14	-	-	-	-	-	-	
Smyrna Agorası	Bizans	Yaşar vd., 2008	-	-	3,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Alanya Kalesi	Bizans	Üstündağ ve Demirel, 2009	-	-	-	-	-	-	-	7,1	-	-	-	-	-	-	
Iasos	Bizans	Yılmaz Usta, 2013	-	35,62	87,68	21,92	-	-	-	3,42	17,4	94,8	39,3	-	-	-	
Havuzdere	Orta Çağ	Eren Kural, 2022	4,6	18,3	24,2	49,1	0,4	5,4	0,2	16,4	3,3	61,8	-	-	-	-	
Müslümantepe	Orta Çağ	Akbaş, 2021	0,94	43,71	1,82	9,49	-	9,56	-	2,75	16,7	56,8	-	-	-	-	
Dilkaya	Orta Çağ	Erkman, 2008	-	-	86,49 (derece 1 ve 2)*	11,47	0,17	-	0	3,15	-	53	8,86	0	-	0	
Minnetpınarı	Orta Çağ	Yaşar ve Erol, 2009	-	0	52,7	2,7	-	60	-	-	0	34,2	8,8	-	0	-	
Kelenderis	19. yy	Şimşek vd., 2008	-	0	-	37,2	0	0	0	27,0	-	78,0	9,0	0	0	-	

Not: Ç: Çürük, DT: Diş taşı, AŞ: Aşınma, H: Hipoplazi, AP: Apse, AK: Alveol kaybı, AM: Antemortem diş kaybı. *Genel ortalama bazında değil en yüksek değer ortalaması bazında verilmiştir.

en yüksek dental patoloji, süt dişleri ve daimî dişler bazında %81,7 oranında tespit edilen aşınmadır. Hem süt dişlerinde hem de daimî dişlerde yüksek oranda çıkan aşınma değerleri, bebek yaş grubundaki yüksek değerlerle kıyaslandığında; bebeklerin süttten kesilmeden önce ek gıdaya geçildiğini ortaya koymaktadır. Aşınma derecelerinin her iki diş grubu için de düşük seviyelerde olması, aşındırıcı gıdalardan ziyade diş tahribatı yaratmayacak besinlerin tüketildiğini göstermektedir. Süt dişlerindeki yüksek aşınmalar ise, mine tabakasının daimî dişlere göre daha ince ve hassas yapıda olmasıyla ilgilidir. Aynı zamanda kazı çalışmalarında ele geçirilen pişmiş toprak biberon buluntusuyla, bebeklerin ek sıvı gıda beslenmesi sebebiyle dişlerin aşınma potansiyelini artırdığı düşünülmektedir. Ancak aşınmanın yalnızca beslenmeyle ilgili değil, çiğneme fonksiyonlarından genetik sebeplere kadar geniş bir etiyolojisi olduğu unutulmamalıdır.

Çürükler süt ve daimî dişlerde %3,5 oranında tespit edilmiştir. Bebeklik döneminde hiçbir dişte çürük oluşumu görülmemektedir. Dolayısıyla çürük oluşumu 2,5 yaşından sonra başlamış ve yaşı ilerlemesiyle beraber artış göstermiştir. Çürük oluşumunun hem süt hem de daimî dişler için arka grup dişlerde yoğunluk göstermesi, beslenme niteliği ve niceliğinin çeşitli yaş grupları içinde çok değişmemiş olabileceğini düşündürürken, arka grup dişlerin hijyen faktörüyle daha fazla bakteriye maruz kalmasıyla da ilişkilendirilebilir. Yüksek karbonhidrat tüketimine bağlı oluşan çürükler, bir tarım toplumu olan Börükçü için de mümkün olabilir. Aynı zamanda Ege coğrafyasının yaygın ve önemli besinlerinden olan bal ve incirin çürük lezyonlarının gelişiminde etkisi olduğu düşünülmektedir.

Diş taşları, açısından yüksek karbonhidrat tüketimiyle ortaya çıkması açısından çürük etiyolojisine benzese de, yüksek protein kaynaklı bir diyetle işaret etmesi açısından çürüklerden ayrılmaktadır. Börükçüdeki süt ve daimî dişlerdeki diş taşı ortalaması %10,8 oranındadır. Börükçü bebeklerinde hiç diş taşı oluşumuna rastlanmamış, çocukluk dönemiyle birlikte “az” derecede ve dişin taç kısmında tespit edilmiştir. Azı dişlerinde daha yüksek oranda tespit edilmiş ve tükürük kanallarına yakın olan bukkal yüzeylerde daha sık gözlenmiştir.

Hipoplazi oluşumu ise süt ve daimî dişler toplamında %26,1 oranındadır. Süt dişleri ile daimî dişler arasında hipoplazi oranlarında belirgin bir fark görülmektedir. Bu fark, artan yaşla birlikte vücudun beslenme ve fizyolojik streslere daha çok maruz kalmasıyla ilişkilendirilmiştir.

Dental değerlendirmeler sonucunda, Börükçü bebek ve çocuklarının bebeklik döneminde beslenme yetersizliği, bulaşıcı hastalık ya da enfeksiyonlara yüksek şiddette maruz kalmadığını; ancak çocukluk evresiyle birlikte patolojik ve gelişimsel lezyonların sıklığında artış yaşandığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akbaş, N. (2021). *Müslüman-tepe Ortaçağ iskeletlerinin ağız ve diş sağlığı*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akduru, H. E. (2022). Antik Çağda ticaret: Karia bölgesinde bir araştırma. *Academic Knowledge*, 5(1), 156-166. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6780496>
- Bonsall L., Ogden A. R., ve Mays S. (2016). A case of early childhood caries from Late Roman Ancaster, England, *International Journal of Osteoarchaeology*, (26), 555-560. <https://doi.org/10.1002/oa.2441>
- Büyükkarakaya, A. M. (2012). Tasmator ve İkiztepe arkeolojik topluluklarında mine hipoplazilerinin incelenmesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, 52(2), 1-17. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66784/1044355>
- Büyüközer, A. (2012). Börükçüdeki atölyeler mahallesi ve zeytinyağı üretimi. B. Söğüt (Ed.) içinde, *Stratonikeia'dan Lagina'ya. A. A. Tırpan'a Armağan* (s. 127-146). Ege Yayınları.
- D'Agostino, A., Gismondi, A., Di Marco, G., Lo Castro M., Olevano R., Cinti T., Leonardi D., ve Canini A. (2019). Lifestyle of a Roman imperial community: Ethnobotanical evidence from dental calculus of the Ager Curenensis inhabitants. *Journal Ethnobiology and Ethnomedicine*, 15(62), <https://doi.org/10.1186/s13002-019-0334-z>
- Demirhan Durak, C. (2022). *Geç Geometrik-Roma Dönemi Börükçü popülasyonu bebek ve çocuk iskeletlerinde uzun kemiklerin oksolojik açıdan değerlendirmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/85770>
- Erdal, Ö. D., ve Özbek, M. (2009). Değirmentepe (Malatya) çocuk iskeletlerinin antropolojik analizi. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 25, 279-296. <https://dar.vin/arkeo25>
- Eroğlu, S. (1998). *Sardis Roma-Bizans toplumlarında diş hastalıkları ve ağız sağlığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Federation Dentaire International. (1982). An epidemiological index of developmental defects of dental enamel (DDE Index). *International Dental Journal*, (32), 159- 167.
- Gider Büyüközer, Z. (2014). Börükçü nekropol alanından bir arkaik mezar. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (17), 111-128. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaar/issue/61839/925483>
- Goodman, A. H., ve Armelagos, G. J. (1985). Factors Affecting the Distribution of Enamel Hypoplasias within the Human Permanent Dentition. *American Journal of Physical Anthropology*, 68(4), 479-493. <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330680404>
- Goodman, A. H., ve Rose, J. C. (1990). Assessment of systemic physiological perturbations from dental enamel hypoplasias and associated histological structures. *Yearbook of Physical Anthropology*, 33(11), 59-110. <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330330506>
- Goodman, A. H., Armelagos, G. J., ve Rose, J. C. (1980). Enamel hypoplasias as indicators of stress in three prehistoric populations from Illionis. *Human Biology*, (52), 515-528.
- Goodman, A. H., Martinez, C., ve Chavez, A. (1991). Nutritional supplementation and the development of linear enamel hypoplasias in children from Tezonteopan, Mexico. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 53(3), 773-781. <https://doi.org/10.1093/ajcn/53.3.773>

- Goodman, A., ve Martin, D. L. (2002). Reconstructing health profiles from skeletal remains. R. Steckel ve J. Rose (Ed.) içinde, *The backbone of history: Health and nutrition in the western hemisphere* (s. 11-60). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511549953.003>
- Gözlük Kırmızıoğlu, P., Yaşar, Z. F., Yiğit A., Alpaslan F. S., Erol A. S., ve Kesikçiler B. (2010). Trabzon Kızlar Manastırı iskeletlerinde ağız ve diş sağlığı, *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 25, 127-150. <https://dar.vin/arkeo25>
- Güleç, E. (1989). Panaztepe iskeletlerinin paleoantropolojik ve paleopatolojik incelemesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (28), 73-95.
- Gümel, O. (2020). *Stratonikeia ve Lagina'da bulunan mimari bloklardaki hayvan betimlemeleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Hallett, K. B., ve O'Rourke, P. K. (2002). Early childhood caries and infant feeding practice. *Community Dental Health*, 19(4), 237-242.
- Hillson, S. (1996). *Dental anthropology*. John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139170697>
- Hillson, S. (2008). Dental pathology. M. A. Katzenberg ve S. R. Saunders (Ed.) içinde, *Biological anthropology of human skeleton* (2nd edition). Cambridge University Press.
- Kent, R. G. (1920). The edict of Diocletian fixing maximum prices. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 69(1), 35-47. <https://doi.org/10.2307/3314009>
- Koruyucu, M. M. (2019). *Anadolu Erken Tunç Çağı topluluklarında ağız ve diş sağlığı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://hdl.handle.net/11655/6143>
- Lambrechts, P., Debels, E., Van Landuyt, K., Peumans, M., ve Van Meerbeek, B. (2006). How to simulate wear?: Overview of existing methods. *Dental Materials*, 22(8), 693-701. <https://doi.org/10.1016/j.dental.2006.02.004>
- Lanfranco, L. P., Eggers, S. (2010). The usefulness of caries frequency, depth, and location in determining cariogenicity and past subsistence: A test on early and later agriculturalists from the Peruvian coast. *American Journal of Physical Anthropology*, 143(1), 75-91. <https://doi.org/10.1002/ajpa.21296>
- Larsen, C. S. (1997). *Bioarchaeology: Interpreting behaviour from the human skeleton*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802676>
- Lenger, D. S. (2011). Antik Çağda Karia bölgesinde bal. *ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1(1), 28-35.
- Lieverse, A. R. (1999). Diet and the aetiology of dental calculus. *International Journal of Osteoarchaeology*, 9(4), 219-232. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1212\(199907/08\)9:4%3C219::AID-OA475%3E3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1212(199907/08)9:4%3C219::AID-OA475%3E3.0.CO;2-V)
- Lukacs, J. R., Nelson, G. C., ve Walimbe, S. R. (2001). Enamel hypoplasia and childhood stress in prehistory: New data from India and Southwest Asia. *Journal of Archaeological Science*, 28(11), 1159-69. <https://doi.org/10.1006/JASC.1999.0632>
- Mays, S. (2015). A study of the potential of deciduous incisor wear as an indicator of weaning using a human skeletal population. *International Journal of Osteoarchaeology*, 26(4), 725-731. <https://doi.org/10.1002/oa.2464>
- Mays, S. (2002). *The archaeology of human bones*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203194393>
- Moggi-Cecchi, J., Pacciani, E., ve Pinto-Cisternas, J. (1994). Enamel hypoplasia and age at weaning in 19th-century Florence, Italy. *American Journal of Physical Anthropology*, 93(3), 299-306. <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330930303>
- Ortner, D. J. (2003). *Identification of pathological conditions in human skeletal remains* (2nd edition). Academic Press.
- Owais, A. I., Sheweesh, M., ve Abu Alhaija, E. S. J. (2013). Maximum occlusal bite force for children in different dentition stages. *European Journal of Orthodontics*, 35(4), 427-433. <https://doi.org/10.1093/ejo/cjs021>
- Özer, İ., Sağır M., ve Şahin S. (2022). Muğla, Börükçü iskeletlerinin paleoantropolojik analizi. 2019-2020 Yılı *Arkeometri Çalışmaları*, 55-62. <https://dar.vin/arkeo2019-2020>
- Pearson, J. A., Hedges, R. E., Molleson, T. I., ve Özbek, M. (2010). Exploring the relationship between weaning and infant mortality: An isotope case study from Aşıklı Höyük and Çayönü Tepesi. *American Journal of Physical Anthropology*, 143(3), 448-457. <https://doi.org/10.1002/ajpa.21335>
- Polat G., Polat Y., Yağız K., ve Zunal, O. (2010). Antandros 2008 yılı kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 31(4), 1-22. <https://dar.vin/kazi31-4>
- Sakashita, R., Inoue, M., Inoue, N., Pan, Q., ve Zhu, H. (1997). Dental disease in the Chinese Yin-Shang period with respect to relationships between citizens and slaves. *American Journal of Physical Anthropology*, 103(3), 401-408. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1096-8644\(199707\)103:3%3C401::AID-AJPA%3E3.0.CO;2-S](https://doi.org/10.1002/(SICI)1096-8644(199707)103:3%3C401::AID-AJPA%3E3.0.CO;2-S)
- Scott, M. R., Halcrow S.E. (2017). Investigating weaning using dental microwear analysis: A review. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 11, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2016.11.026>
- Sögüt, B. (2012). Börükçü 2003-2006 yılları kazıları. B. Sögüt (Ed.) içinde, *Stratonikeia'dan Lagina'ya. A. A. Tırpan'a Armağan* (s. 553-586). Ege Yayınları.
- Sönmez Sözer, Ç. (2016). *Milas Belentepe Doğu Roma-Bizans insanlarında ağız ve diş sağlığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/83834>
- Şahin S. (2019). Dilkaya (Orta Çağ) insanların sağlık yapısı. *Antropoloji*, (37), 50-71. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.517217>
- Şarbak, A. (2017). Dara Geç Roma Dönemi antik kenti Toplumunun ağız ve diş sağlığı üzerine bir araştırma. *Eurasian Art & Humanities Journal*, (7), 10-35.
- Şimşek N., Günay I., ve Güleç E. (2008). Kelenderis toplumunda ağız ve diş sağlığı. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 23, 187-202. <https://dar.vin/arkeo23>
- Şimşek, N. (2011). *Laodikeia popülasyonunun diş ve çenelerinin paleopatolojik açıdan incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/81805>
- Tırpan, A., Büyüközer A., ve Büyüközer G. Z. (2016) Arkaik Dönem'de Börükçü (Koliorga?). *Studies in honour of Ahmet Ünal armağanı* içinde (s. 499-516). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tsubouchi, J., Tsubouchi, M., Maynard, R. J., Domoto, P.K., ve Weinstein, P. (1995). A study of dental caries and risk factors among Native American infants. *ASDC Journal of Dentistry for Children*, 62(4), 283-7.

- Tuna, N. (1999). Batı Anadolu'da Geç Klasik Dönem kentleşme hareketleri. A. M. Dinçol (Ed.) içinde, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu, Haziran 5-7, 1996* (s. 477-494) Ege Yayınları.
- Üstündağ H., ve Demirel, F. A. (2009). Alanya Kalesi iskelet topluluğunda ağız ve diş sağlığı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 219-234. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41208/500932>
- Yaşar, Z. F., Yiğit, A., Gözlük Kırmızıoğlu, P., ve Sevim Erol, A. (2008). Smyrna Agorası insanların ağız ve diş sağlığı. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 23, 127-140. <https://dar.vin/arkeo23>
- Yaşar, Z. F., ve Sevim Erol, A. (2009). Minnetpınarı insanların ağız ve diş sağlığı, *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 24, 193-208. <https://dar.vin/arkeo24>
- Yılmaz Usta, N. D. (2013). Iasos (Bizans Dönemi) toplumunda ağız ve diş sağlığı. *Antropoloji*, (25), 117-154. https://doi.org/10.1501/antro_0000000032
- White, T. D., Black, M. T., ve Folkens, P. A. (2011). *Human osteology* (Third edition). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/C2009-0-03221-8>
- Wilson, E. M., Green, J. R., ve Weismer, G. (2012). A kinematic description of the temporal characteristics of jaw motion for early chewing: Preliminary findings. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 55(2), 626-638. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2011/10-0236\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2011/10-0236))

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makedir.

İlk kadın paleontolog: Mary Anning'in hayatı ve paleontolojiye katkıları

Damla Ulker^{1*}

¹Yrd. Doç. Dr. | Yakın Doğu Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Lefkoşa - KKTC

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Damla Ülker

Yakın Doğu Üniversitesi

Eczacılık Fakültesi

Temel Eczacılık Bilimleri Anabilim Dalı

Yakın Doğu Bulvarı

99138 Lefkoşa, KKTC

E-posta/E-mail: damla.ulker@neu.edu.tr

Alındı/Received: 15 Kasım / November 2022 | Düzeltildi/Revised: 12 Aralık / December 2022 | Kabul/Accepted: 29 Aralık / December 2022 | Yayınlandı/Published: 31 Aralık / December 2022

Öz

Bu makalede İngiltere'de fosil bilimine önemli katkılar yapmış, Mary Anning'in hayatı farklı yönleriyle ele alınmıştır. Lyme Regis bölgesinden olan Anning'in paleontoloji alanındaki keşifleri 19. yüzyıldan eski çağlara eşsiz bir bağlantı sağlamıştır. Jeologlar bulunan fosillerini kullanarak daha önce bilinmeyen türleri açıklamış ve böylece bu keşiflerle jeoloji bilimindeki ilerlemeler hız kazanmıştır. Ayrıca Anning'in keşifleri, var olan bir neslin tükenmesi konusunda kritik kanıtlar haline gelmiştir. İngiltere'nin güneyinde bulunan Lyme Regis bölgesinde doğmuş olan Mary Anning'in biyografisi, yaptığı önemli keşifler, yaşadığı bölgenin özellikleri, dönemin önde gelen jeologları ile ilişkileri sırasıyla ele alınmıştır. Bunların yanında, yapılan keşiflere karşı İngiltere'de kilisenin konumu ve muhafazakarların bilimsel ilerlemeler karşısındaki tutumu da incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Mary Anning, Lyme Regis, İhtiyozor, Plesiyozor

Anning Ailesi ve Mary'nin ilk yılları

Mary Anning'in babası Richard, Lyme Regis bölgesine kilometrelerce uzakta bulunan, Kral I. Charles tarafından dayatılan yüksek vergilere ilk kez direnç göstermiş olan, Colyton kasabasında büyümüştür. Marangozluk yapan Richard, Molly ile evliliklerinden sonra ekonomik olarak daha elverişli olduğunu düşündükleri Lyme Regis bölgesine göç etmiş ve genellikle yoksul emekçilerin yaşadığı, deniz kıyısına yakın bir bölgeye yerleşmiştir. Deniz kıyısına yakın olan ve sahile vuran dalgaların olumsuz etkilerinin sık sık etkili olduğu bu bölge, İngiltere'de yaşamının ve çocuk yetiştirmenin en zor olduğu bölgelerden biridir. Coğrafi olarak zorlu bir bölgede olsa da Lyme Regis bölgesi yerli turist çekmesi açısından bölgede yaşayanlara kimi olanaklar sunar. 19. yüzyılın başında İngiltere'nin içinde bulunduğu Napolyon Savaşları'nın ekonomik ve siyasi etkisi her zaman olduğu gibi yine halkın giderek daha da yoksullaşmasına sebep olmaktadır, bunun yanı sıra ülkede yaşanan dini çekişmeler de yoksulluğa ve istikrarsızlığa neden olan diğer etmenlerdir. Böyle bir dönem İngiltere'sinde ekonomik olanağı olanlar, iç turizme ve dolayısıyla Lyme Regis'e yönelirler (Emling, 2011).

Anning ailesinin temel geçim kaynağı Richard'ın marangozluk işidir. Bunun yanında aile için ikinci gelir

The first female paleontologist: The life of Mary Anning and her contributions to paleontology

Abstract

In this article, the life of Mary Anning, who made contributions to fossil science, has been discussed in different ways. Anning's discoveries in the paleontology science from Lyme Regis have provided a unique link from 19th century to ancient times. The geologists explained the unknown species using her fossils, and the progress in the geological science gained speed using these discoveries. Furthermore, Anning's discoveries became critical pieces of evidence for extinctions. The biography of Mary Anning who was born in the Lyme region in southern England, her most important discoveries, the Lyme Regis region's geological characteristics, and her relations with the leading geologist of that term have been summarized, respectively. Also, the position of the church against the discoveries in England has been discussed

Key words: Mary Anning, Lyme Regis, Ichthyosaurus, Plesiosaurus

kaynağı ise, bölgede yaşayan pek çok kişinin yaptığı gibi, bölgede sıklıkla karşılaşılan kimi kabuklu canlılara ait fosil kalıntılarının satıcılığıdır. Richard marangozluk işinden edindiği kimi bilgi ve beceriyi sahilden topladığı değişik şekildedeki taş ve kabukları toplama ve temizleme işinde de kullanarak bu alanda kendini geliştirmiştir (Emling, 2011).

1794 yılında ailenin bir kız çocuğu dünyaya gelir ve Mary ismini alır, bu kız çocuğu ekonomik olarak güçlüklerle rağmen ayakta kalmaya çalışan ailenin ilk çocuğu değildir. Mary doğmadan önce çiftin başka bebekleri olmuş olsa da kimi sebeplerden dolayı bu bebekler hayatta kalmaz. Bu dönemde İngiltere'de doğan bebeklerin büyük bir bölümü yoksulluk ve bakımsızlıktan dolayı ya da zatürre, çiçek hastalığı, kızamık gibi hastalıklardan dolayı hayata veda etmektedir. 1796 yılında Mary'nin doğumundan iki yıl sonra çiftin Joseph adında bir çocuğu daha dünyaya gelir. 1798 yılında, Mary 4 yaşında iken, Richard ve Molly çiftinin evinde çıkan yangın Mary ismindeki kız çocuğunun ölümünü sebep olur.

21 Mayıs 1799 tarihinde, Richard ve Molly çiftinin bir kız bebekleri daha olur ve çiftin bebeklerine daha önce kaybettikleri kızlarının ismini verir. Bu yazıya konu olan Mary, çiftin aynı ismi verdikleri ikinci çocuğudur. Anning ailesinin bu tarihten sonra doğan

Atf için / Cite as:

Ulker, D. (2022). İlk kadın paleontolog: Mary Anning'in hayatı ve paleontolojiye katkıları. *Antropoloji*, (44), 68-75
<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1205440>

başka bebekleri olsa da onlar da hayatta kalamamıştır, toplamda çiftin doğan 10 çocuğundan sekizi hayata tutunamamıştır. Doğumundan kısa bir süre sonra (16 Ağustos 1800), komşularının gözetiminde sahilde bulunan Mary büyük bir felaketle karşılaşır. Yağmurdan korunmak için bir ağaç altına saklanan üç kadın ve Mary'nin bulunduğu ağaca bir yıldırım isabet eder ve bu yıldırım Mary dışında diğer üç kadının ölümüne sebep olur. Bu felaket sonrasında hayatta kalması beklenmeyen Mary kimi yanıklara rağmen hayata tutunmayı başarır (Burek, 2021; Taylor ve Torrents, 2014).

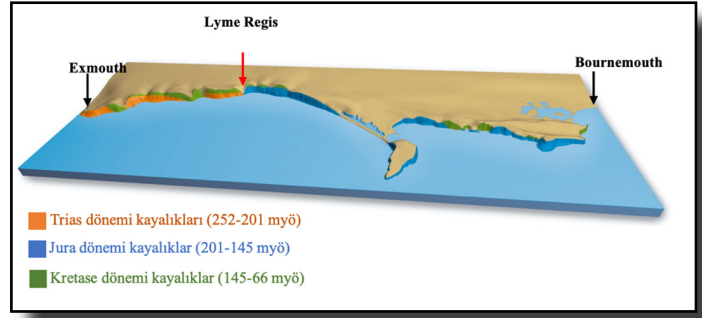
Richard Anning daha önce de bahsedildiği gibi fosil toplama işiyle de ilgilenmektedir ve vaktinin çoğunu sahilde fosil arayarak geçirmektedir. O dönem bölgede yaşayanlar için önemli bir etkinlik olan, pazar günleri kilisede düzenlenen dini toplantılara katılmak yerine sahilde fosil toplamayı tercih etmektedir. Richard sahile fosil toplama amacıyla gittiğinde Joseph ve Mary ona eşlik ederler ve bu geziler çocuklara nasıl fosil bulunur, çıkarılır ve temizlenir gibi temel becerileri kazandırır.

Mary sekiz yaşında iken Bağımsızlar Kilisesi¹ çatısı altında pazar günleri bölgede yaşayan, döneminin ilerisinde bir algıyla kız ve erkek çocuklara aynı sınıfta eğitim veren, Pazar Okulu'na giderek okuma, yazma ve aritmetik öğrenir (Goodhue, 2001). Bu pazar okulu Mary'nin erişebildiği tek eğitim kanalıdır.

5 Kasım 1810 yılında, Mary henüz 11 yaşındayken, Richard Anning yakalandığı tüberküloz ve kayalıklardan düştüğünde aldığı ağır darbeler nedeniyle hayata veda eder. Bu kayıptan sonra aile kimi sosyal yardımlarla hayata tutunmaya çalışır. Mary içinde bulunduğu bu atmosferde temel ilköğretim edinimlerine sahip bir çocuk olarak okulu terk etmek durumunda kalır. Richard'ın ölümünden sonra hem Joseph hem de Mary babalarından öğrendikleri fosil bulma, çıkarma ve temizleme bilgilerini kullanarak sahilden topladıkları ammonitleri, kabukları ya da diğer ilgi çekici fosilleri turistlere satarak ayakta kalmaya çalışır (Emling, 2011; Taylor ve Torrents, 2014). Ayrıca Mary aileye destek olmak için evlerde temizlikçi olarak çalışmaya da başlamıştır. Turner ve çalışma arkadaşlarının ifadesine göre muhtemelen bir doktorun evi de Mary'nin zaman zaman gittiği bir evdir, bu evin hanımı Mary'ye bir kitap verir ve bu kitap Mary'nin edindiği ilk jeoloji kitabıdır (Turner, 2010).

Lyme Regis bölgesinin jeolojik özellikleri

Mary Anning'in ve ailesinin hayatının geçtiği Lyme Regis bölgesi İngiltere'nin güneyinde bulunan Manş Denizi'ne kıyı olan *Jurassic Coast* (Jura Sahili) ve Dorset bölgesinin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Jura sahili Exmouth'dan Bournemouth'a kadar uzanan yaklaşık 150 kilometrelik bir alana yayılmıştır. Trias, Jura ve Kretase Dönemi olarak adlandırılan, üç jeolojik dönemi kapsayan ve yaklaşık 252 ile 66 milyon yıl öncesini (myö) tanımlayan, Mezozoik Çağ (Sürüngenler Çağı) kalıntılarının günümüzde de

Resim 1. Jura Sahili ve Lyme Regis bölgesinin boyunca Trias, Jura ve Kretase Dönemleri'nden kalma kayalıklar (Jurassic Coast Trust, t.y.'den uyarlanmıştır)

görülebildiği bu alan dünya tarihinin okunması için oldukça elverişli bir alandır (Gallois ve Davis, 2001).

Lyme Regis bölgesi Pangea'nın orta kısmından ikiye ayrılmasıyla başlayan sürecin ardından bölgede yaşanan Trias Dönemi, Jura Dönemi ve Kretase Dönemi kalıntılarının üzerinde yükselmiştir. Resim 1'de bu bölgenin tabaka yapısını anlatan görsel incelendiğinde görülebileceği gibi, bu bölge yer yer bu üç döneme ait tabakaları da barındırmaktadır.

Trias Dönemi'nde bu alan, değişen kum tepeleri ve çakıl yataklı nehir sistemleri ile geniş çöl bölgelerine ev sahipliği yapmıştır. Trias Dönemi sonlarına doğru kızıl-kırmızı renkteki bu tabaka sığ deniz zeminine ve ardından da Atlantik Okyanusu'nun oluşmaya başlamasıyla birlikte, Jura döneminde okyanus zeminine dönüşür. Bu bölge şu anda İngiltere'deki en zengin orta Trias sürüngenler bölgesi olarak kabul edilir. Jura Dönemi'nde oluşan tabakalar kil, kumtaşı ve kireçtaşı oluşumu gösterir ve tekrarlanan birikim döngüsüyle katmanlar oluşturur. Bu katmanların kireçtaşı barındıran yapısı, o dönemde yaşayan canlıların kalıntılarının saklanmasına olanak sağlar. Dorset bölgesi dünyanın herhangi bir yerinde bu çağı en iyi anlatan alan olarak kabul edilir. Yine bu alan Kretase Dönemi'nin karasal dizilerinin de görüldüğü bir bölgedir ve o dönemin yemyeşil lagünleri ve bataklık ortamına ait kalıntıları içermesi bakımından da oldukça önemlidir (Ford, 2019).

Jura Dönemi'nin kireçtaşı tabakaları canlı kalıntılarını barındırma konusunda üstünken, kırılğan yapıları nedeniyle stabil değildir. Manş Denizi'nin şiddetli dalgaları ve gelgit olayları bu tabakaların zaman zaman kırılmasına ve dolayısıyla okyanus derinliklerinde ve kıyılarda çökmelere sebep olmaktadır. Bu çökmeler de tabakalar arasında korunmuş canlı kalıntılarının dalgalarla birlikte kıyıya taşınmasına ya da kayalıklarda bulunan kalıntıların görünür olmasına olanak sağlamaktadır (Ford, 2019). Ayrıca bu kıyı şeridindeki Britanya takımadaaları da konumu gereği jeolojik dönemlerin pek çoğunun görülebileceği bir alandır. 1815 yılında jeolog William Smith (1769-1839) tarafından, 9 parçadan oluşan yaklaşık 250 cm boyutunda olan, İngiltere, İskoçya ve Galler'in ilk jeolojik haritası çıkarılmıştır. Bu harita Smith'in farklı mineralleri ve fosil türlerini incelemesiyle oluşturulmuş ve elle renklendirilmiş jeolojik bölgelerin anlaşılması açısından oldukça önemlidir (Resim 2).

¹ Bağımsız Kilise, Kongregasyonist Protestanlığa bağlı olan ve 16. yüzyılın sonlarında İngiltere Kilisesi'nden ayrılanların kurduğu bir kilisedir. Mary Anning'in de eğitim aldığı bu kilise 1989 yılında Dinosaurland Fossil Museum isimli müzeye dönüştürülmüştür.

Mary Anning'in paleontoloji bilimine katkıları

16. yüzyıldan bu yana insanlar topraktan buldukları metal, mineral ya da kaya gibi nesnelere, Latince "kazılan" anlamına gelen fosil olarak nitelendirmiştir. Bu dönemden sonra topraktan çıkarılan kalıntılar anlamlandırılmaya çalışılmış fakat bitki ve hayvan fosillerinin "bilimsel olarak" incelenmesi ancak 18. yüzyılda mümkün olmuştur.

Georges Cuvier'nin (1769-1832) 18. yüzyılın sonlarında dünyanın farklı bölgelerinde yaşamış olan, fil veya mamut fosillerinin anatomik olarak karşılaştırmasına başlamış ve bu çalışmalar paleontoloji biliminin gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur (Rudwick, 1997). Bu dönemin ardından 19. yüzyıl artan olanaklar, araştırmacı sayısı ve ortaya çıkan yeni fosillerle birlikte paleontoloji alanında bilginin birikim hızı artmıştır.

Mary Anning'in gün yüzüne çıkardığı yeni fosiller ve yaptığı keşifler paleontoloji alanında sıçramalar yaratmış ve pek çok fikrin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mary Anning ile ilgili bir diğer önemli nokta ise bir kadın olarak bu alanda varlığını kabul ettirmesidir.

Kadınlar, 19. yüzyılda kimya, jeoloji ve botanik

Resim 2. William Smith tarafından her yıl binlerce kilometre yol gidilerek oluşturulmuştur. Smith kayalıkların zemin ya da tabakaların dizilişleri ile olan bağlantısını ortaya koymuştur ve bunlar içerisinde bulunana fosil türlerinden yola çıkarak farklı tabakaları tanımlamıştır. Bu bilgileri kullanarak ülke boyunca farklı tabakaları ifade eden renklendirmeye haritalandırmayı yapmıştır. Haritanın bir örneği Londra Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. Fotoğraf: Damla Ülker, kişisel arşivi.

alanında ortaya çıkan çalışmalarda yer almaya başlamışlardır, fakat bu varlık kimi koşullara tabidir. Kadınlar o dönemde kimi gelenekçi ayrımcı yaptırımlar nedeniyle formal eğitim almaktan uzaktılar. Özellikle paleontoloji camiasında yer bulmaları birinin eşi ya da birinin kardeşi olma koşuluna tabidir, çünkü bu alan erkek egemen bir alandır. Kadınlar bilimsel camiada birinin asistanı, sekreteri, fosil toplayıcısı ya da ressamı olarak yer edinebilmektedir. Varlıklı ailelerin mensubu olan bu kadınların dışında, erkek egemen bu camiaya varlığını kabul ettiren ve ailesi gibi emekçi olan Mary Anning önemli keşiflere imza atmış ve varlığını bilim dünyasına kabul ettirmiştir. (Creese, 2006). Bu açıdan da Mary Anning'in katkıları ve yaptıkları oldukça önemlidir.

Bundan sonraki bölümde tarihsel olarak Mary Anning tarafından bulunan ve açığa çıkarılan, tarihsel ve bilimsel olarak önemli sonuçlar doğuran fosiller özetlenmiştir.

İhtiyozor (Ichthyosaurus)

1811 yılında Mary henüz 12 yaşında iken, Joseph Anning'in bir sahil gezisinde üzerinde oldukça büyük göz boşlukları olan kafatası bulmasıyla yeni bir süreç başlamıştır. Joseph'in bulduğu bu büyük kafatası kardeşleri heyecanlandırmış ve Mary de sürece dâhil olmuştur. Bu kazı Mary'nin büyük azmi ve kararlılığıyla yaklaşık bir yıl içerisinde tamamlanır. Titizlikle gün yüzüne çıkarılan bu fosil, kimi noktalardan kaburgaya bağlı 60 omura sahiptir. Yaklaşık 200 dişi bulunan bu fosil ortalama 5,2 metre boyutundadır. Eksiksiz bir şekilde tüm parçalarını bulduklarını düşündükleri bu fosil yunus gibi yüzgeçlere, timsah gibi bir ağza, kılıçbalığı gibi sivri bir buruna, köpekbalığına benzer bir kuyruğa sahiptir. İlginç bir yapıda olan bu fosilin bir balığın omurgasına sahip olduğu düşünülse de göğüs bölgesi bir kertenkeleyi andırmaktadır ve bu fosilin daha önce bulunan diğer kalıntılardan çok farklı olduğu ilk bakışta anlaşılabilir. Tüm bu özelliklere sahip bir fosilin Lyme Regis bölgesinde bulunduğu bilgisi çok geçmeden hem fosil koleksiyonu sahibi zenginlerin hem de paleontologların ilgisini çekmiştir. Nihayetinde bu organik kalıntı, yerel bir lord olan, Henry Hoste Henley tarafından 23 Pound karşılığında satın alınır. Bu miktar Anning ailesinin ortalama 6 aylık giderlerini karşılayabilecek bir miktardır. Henley sahibi olduğu bu fosil daha sonra Londra'da kişisel bir müzeye sahip olan William Bullock tarafından satın alınır.

Bu sıra dışı fosilin bilim camiasıyla buluşması Londra'ya taşınmasıyla başlar. Fosilin Londra'ya varmasının ardından pek çok bilim insanının merakını çeken bu fosil, dönemin ünlü jeologları William Buckland (1784-1856), Henry De la Beche (1796-1855), Everard Home (1756-1832), William Conybeare (1787-1857), Georges Cuvier ve diğer bilim insanları tarafından incelenir (Emling, 2011).

Home, Mary tarafından bulunan fosili yakından inceleme fırsatı bulan ilk isimdir. Bu ayrıcalık kendisinin Britanya'da önde gelen bir anatomist ve bir doktor olmasından kaynaklanmaktadır. Home, ilk olarak bu kalıntının yeni bir tür timsah olduğunu düşünür, fakat daha sonra bir balık olduğunu iddia eder, daha sonra göz kemiklerinin yalnızca kuşlarda bulunan özellikler

taşması nedeniyle bu türün dev bir su kuşu olduğu düşünür. Fakat eğer bir kuş ise o zaman kanatlar nerededir? (Emling, 2011).

Fosil uzun sürecek bir inceleme ve tartışma sürecini beraberinde getirmiştir. Yaklaşık altı yılın ardından, 1817 yılında bu canlının bir amfibi ve semender- kertenkele arasında bir melez olduğuna karar verilir. Nihayetinde bu fosil, Yunanca balık-kertenkele anlamında olan ihtiyozor (*Ichthyosaurus*) olarak adlandırılır (Emling, 2011).

Fosil şu an Londra'daki Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir ve bu fosilin yaklaşık 203-194 milyon yıl önce – Erken Jura Dönemi'nde okyanuslarda yaşayan canlıya ait olduğu bilinmektedir (Resim 3).

Burada önemli bir nokta vurgulanmalıdır: fosilin jeologlar arasında tartışıldığı süre boyunca Mary Anning'in ya da ailesinin ismi yapılan toplantılarda bir defa dahi geçmemiştir.

Plesiyozor (Plesiosaurus)

Bir diğer önemli keşif Aralık 1823'de yapılmıştır. Mary bu kez yaklaşık üç metre boyunda, küçük-kısa bir kafatasına ve oldukça uzun bir boyna sahip yeni bir fosil açığa çıkarır. Değişik anatomik yapısı nedeniyle oldukça ilgi çekici olan bu fosilin bulunduğu bilgisi yine hızla yayılır ve çok geçmeden bu fosil de bir alıcı bulur.

Buckingham dükü Richard Grenville fosili 110 Pound karşılığında satın alır. Bulunan yeni fosil incelenmek ve sergilenmek üzere Londra'ya gönderilir. Fosilin 24 Şubat 1824 tarihinden önce Londra'da olması beklenmektedir, amaç fosilin Buckland başkanlığında gerçekleşecek olan Londra Jeologlar Derneği'nin toplantısında sergilenmesidir, fakat geminin İngiliz Kanalı'ndan geçişi kimi sebeplerden dolayı iptal edilir. Toplantı, fosil Londra'ya varmamış olsa da gerçekleşmek durumundadır, çünkü ne Buckland ne de Conybeare fosilin jeologlar derneği üyelerine tanıtılmasının gecikmesini istemez. Conybeare bu yeni fosilin anatomisini açıklamak için Mary Anning ve Mary Morland'ın (Buckland'ın eşi) tarafından yapılan çizimleri kullanır. Bu toplantıda bulunan yeni fosil Conybeare tarafından Yunanca kertenkeleye benzer anlamında olan Plesiosaurus olarak adlandırılır (Eylott, t.y.). Bu toplantıya da elbette Mary davet edilmemiştir.

Mary Anning tarafından daha önce bulunan İhtiyozor oldukça önemli olsa da fosil bazı parçaları açısından daha önce var olan canlılara benzemektedir, fakat bu yeni fosil daha önce bilinen hiçbir canlıya benzememektedir ve pek çok soruyu yanında getirmiştir, hatta bu fosilin gerçek olmadığını iddia edenler de mevcuttur. Mart 1894'de Buckland ve Conybeare içerisinde Mary Anning'in ve Mary Morland'ın iskelet çizimlerini de içeren bir mektup kaleme alarak fosili Cuvier'ye tanıtır ve kendisinden görüş ister. Vincent'in aktardığına göre, bu yeni fosil Cuvier'yi şaşkına çevirmiştir ve kaleme aldığı cevap mektubunda şu ifadeler yer alır: “Bu durumda bu keşif şimdiye kadar yapılanların hepsini geride bırakıyor ve Lias madenlerinden beklenebilecek daha korkunç bir şey yoktur.” (Vincent, 2013).

Cuvier çizimler üzerinden bulunan fosilin gerçekten bilinmeyen bir canlıya ait olduğuna ikna olmuş ve Mary Anning'in fosili anlatmak için yaptığı çizimlerin bu kadar uzmanca olmasından etkilenmiştir. Bu dönemden

Resim 3. Joseph Anning tarafından bulunan kafatası (sol-altta) ve Mary Anning tarafından tüm parçaları bulunan ilk İhtiyozor fosili, Londra Doğa Tarihi Müzesi. Fotoğraf: Damla Ülker, kişisel arşin.

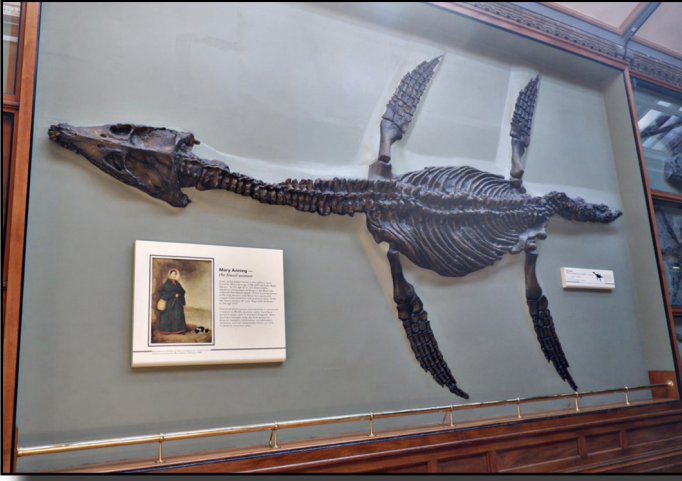
sonra yayınlarında Mary Anning ismine yer vermeye başlar. Bu önemli bir adımdır çünkü daha önce Mary Anning'in keşiflerine atıf yapılırken Mary Anning ismi hiç kullanılmamakta ya da “Lyme Regis bölgesinden bir kadın” şeklinde geçitirilmektedir. Cuvier, bu keşfin ardından İngiltere'ye fosilin bulunduğu bölgeye jeolojik bir gezi yapılmasına karar verir ve Paris Doğa Tarihi Müzesi adına Fransız jeolog Constant Prevost'u (1787-1856) görevlendirir. Prevost, Lyme Regis bölgesine gittiğinde Mary ile tanışır ve hem yeni fosil örneklerini Müze adına satın alır, hem de bölgeyi Mary rehberliğinde inceleme fırsatı bulur. Bu gezinin ardından Mary Anning Paris Doğa Tarihi Müzesi tarafından da resmi olarak yetenekli bir paleontolog olarak tanınmış olur. Bu tarihten sonra Mary farklı zamanlarda farklı boyutlarda Plesiyozor fosilleri bulmuştur (Emling, 2011).

Mary Anning tarafından eksiksiz olarak bulunan Plesiyozor fosili şu anda Londra Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. Fosilin yaklaşık 187-178 milyon yıl önce erken Jura Dönemi'nde yaşamış bir canlıya ait olduğu bilinmektedir (Resim 4).

Dimorphodon

1828 yılında Mary bir diğer önemli fosili tüm parçaları ile birlikte keşfetmiştir. Bu fosil de anatomik açıdan ilginç bir yapıdadır. Mary kazılarının tamamladığında ortaya çıkan fosilin, onlarca omur fişkırın ve elmas şeklinde ucu olan bir kuyruğa sahip olduğunu fark etmiştir. Bunun yanı sıra uzun bir kafatası ve yuvarlak bir çeneye sahip bu fosilin üç kısa pençeye benzer parmağı ve onu takip eden dördüncü tuhaf derecede uzun bir parmağı daha ve kanat benzeri uzuvları vardır. Mary, bu kez ortalama 120 cm boyutlarında, daha önce bulunduğu fosillere benzemeyen, daha hafif ve daha biçimsiz, yarasaya ve sürüngenine benzer bir fosil bulmuştur.

Bu yeni fosili ilk inceleyen Buckland'dır. Buckland daha önce kimi koleksiyonlarda kanat ve eklemsiz ayak parmağı kemikleri olan içi boş kalıntılar görmüş ve bu kalıntılardan esinlenerek uçan sürüngenlerin olabileceği konusunda bir fikir geliştirmiştir, fakat bu fikrin gerçek olamayacak kadar ütöpik ve mantıksız

Resim 4. Mary Anning'in bir paleontolog olarak kabul edilmesini sağlayan en önemli keşiflerinden biri olan Plesiyozor fosiline ait fotoğraf, Londra Doğa Tarihi Müzesi. Fotoğraf: Damla Ülker, kişisel arşiv.

olduğunu düşünmektedir. 1828 yılında Mary tarafından yeni bulunan fosil Buckland'ın düşüncelerini desteklemektedir. Çok geçmeden Londra Jeologlar Derneği toplantısında, Buckland bu yeni fosili şöyle tanıtır: Bayan Mary Anning... yakın zamanda, tüm sürüngenlerin en ender ve tuhaf olan bilinmeyen bir türün iskeletini buldu. Bu canlı modern yarasalarımıza ve vampirlerimize benziyor ancak gagası bir ağaçkakan gagası gibi uzun, çenesinin ön kısmı bir timsahın çenesi gibi dişlerle donatılmış, omurları, kaburgaları, pelvisi, bacakları ve ayakları bir kertenkeleyi andırıyor; üç ön parmağı, bir yarasanın uzun çengelli pençelerini andırıyor ve vücudunun üzerinde iguananıninkine benzer pullu bir zırh bulunmaktadır; kısacası bu canlı yer yüzünde ne görülen ne de duyulan hiçbir canlıya benzememektedir. (Emling, 2011; Torrens, 1995)

Mary'nin keşfi uzun tartışmaların ardından nihayetinde Dimorphodon olarak adlandırılmıştır. Bu yeni fosil Almanya dışında bulunan ilk pterozor (uçan sürüngen) olarak tarihe geçmiştir. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki bu fosil ilk olarak 200 milyon yıl önce, bilinen ilk kuştan neredeyse 70 milyon yıl önce, dinazorlarla aynı dönemde var olan bir canlıya aittir.

Squaloraja polyspondyla

Mary 1829 yılında bir sahil gezisinde başka bir fosil bulur, bu fosil daha önce bulunduğu fosiller kadar büyük değildir ve sadece yaklaşık 45 cm boyutundadır. İlk bakışta uzun bir kafatasına, iki büyük göz çukuruna, ince omurlara, pençelere ve kanat benzeri yüzgeçleriyle balığa benzemektedir. Fosilin kuyruk kısmı bulunamamış olsa da diğer kısımlarıyla birlikte daha önce bulunan fosillere benzer olmadığı ortadadır. Mary bu canlının yeni bir vatoz olduğunu düşünmüştür. Yeni bulunduğu bu fosilin çizimini içeren iki mektubu Charles Lyell (1797-1875) ve Buckland'a iki farklı mektup kaleme alarak bildirir. Buckland, bu yeni fosilin bulunduğu haberini vakit kaybetmeden Londralı fosil kolektörleri ve Bristol Enstitü'nden De la Beche ile paylaşır. Nihayetinde fosil John Naish Sanders (1777-1870) tarafından Bristol Enstitü adına 40 Pound karşılığında satın alınır.

Bir kez daha Mary'nin bulunduğu bu fosil, bir kez

daha Londra Jeologlar Derneği üyeleri arasında ilgiyle karşılanır ve bir sürüngen mi, uçan bir tür mü ya da yeni bir tür mü olduğu konusu yeni bir tartışmaya neden olur. Aradan geçen dört yıl boyunca farklı bilim insanları fosilin tam olarak ne olduğu konusunda bir fikir birliğine varamamıştır. Çeşitli tartışmaların ardından bulunan bu fosil *Squaloraja polyspondyla* olarak adlandırılır. Yapılan incelemelerin ardından bu fosilin köpekbalıklarının, vatozların ve tamamen kıkırdaktan oluşan iç iskelete sahip omurgalıkların özelliklerini taşıyan ve geç Jura Dönemi'nde, yaklaşık 150 milyon yıl önce, yaşamış bir ara forma ait olduğu ortaya çıkmıştır (Emling, 2011).

Diğer önemli katkılar

Bahsi geçen dört önemli keşif dışında, Mary Anning daha önce varlığı bilinmeyen diğer canlıların da fosillerini gün yüzüne çıkararak hem paleontolojiye hem de evrim teorisinin öncü çalışmalarına önemli katkılar yapmıştır. Bu fosiller şu şekilde özetlenebilir:

Dapedium politum, yaklaşık 20 cm genişliğinde olan ışınal yüzgeçli (*ray-finned*) bir balık türüne aittir. Bu canlı Geç Triyas ve Jura Dönemi'nde, yaklaşık 160 milyon önce yaşamış, öncül bir yeni yüzgeçli (neopterygi) türüdür (Emling, 2011).

Hybodus, günümüzde yaşayan köpek balıklarının atası olan ve bazı balıklarda ya da ihtiyodorolit benzeri canlılarda bulunan, kuyruk ve sırt kısmında dikenli bir bölgeye sahip olan bir türe aittir. Bu tür yaklaşık 160 milyon yıl önce yaşamıştır (Charlesworth, 1839).

Yeni tür ammonitler de yine Mary Anning'in bulguları arasındadır (Emling, 2011).

Mary Anning bulunduğu fosilleri çok yönlü olarak inceleyip onları daha iyi tanımlama konusunda oldukça başarılıdır. 1826 yılında Mary, sahilde bulunduğu uzun kurşun şeklindeki fosillerden birinin içini açtığı anda içlerinde kurumuş mürekkebe benzeyen küçük bir kısım fark eder. Bu mürekkep benzeri kalıntıya bir miktar su eklediğinde oluşan koyu renkli sıvıyı kendisi gibi fosil toplayıcı olan Elizabeth Philpot'a gösterir. Elizabeth bu kahverengi boyayı kullanarak kimi resimler çizmiş, kimi fosilleri boyamış ve bu boya bölgedeki diğer fosil toplayıcılar arasında da kısa sürede kullanılabilir hale gelmiştir. Sonrasında Mary, aynı fosilin çok daha büyük formlarını bularak Buckland'a satar. Buckland yaptığı araştırmalarla, Mary'nin diğer bilim insanlarından daha önce ne olduğunu anlamadığı bu kalıntının bahsi geçen bu eski canlıların kendilerini etraflarındaki tehlikelerden korumak için suya fıskırttığı mürekkep bulutu olduğunu açıklamıştır (Emling, 2011). Takımı Belemnitida olarak adlandırılan bu fosil, Geç Kretase Dönemi'nde yaşamış bir omurgasız türüdür ve bu keşif omurgasız paleontolojisinin ilk bulgusu olması açısından oldukça önemlidir. (Torrens, 1995).

Mary kazıları sırasında fosillerin etrafında bulunduğu siyah benekli, spiral şeklinde, koni şeklinde ya da silindir gibi sabit bir şekli olmayan çakıl taşı benzeri nesnelere de bulunmaktadır. Bu nesnelere bazen 2 santimetre çapında, sekiz santimetre boyundayken bazen de daha büyüktürler. Bölgede yaşayanlar bu taşların koruyucu tıbbî özelliği olduğu düşünülmektedir. Mary bulunduğu bazı ihtiyozor fosillerinin iskeletleri içinde de bu taşlara rastlamıştır ve bu taşların ölüm anında dışarı atılmayan ve bağırsaklarda

kalan fosilleşmiş gıdalar olabileceklerini düşünmüştür. Mary, karın ve pelvis içinde veya iskeletin yakınında bulunduğu bu taşları Buckland'a gösterir ve düşüncelerini paylaşır, fakat Buckland bu görüşe ikna olmaz. Taşları daha önce benzer taşlar bulan ve incelemelerde bulunan doktor ve jeolog Gideon Mantell'e (1790-1852) göndererek fikir ister. Mantell yaptığı çalışma sonucu Mary'nin açıklamasının gayet yerinde olduğunu bildirir. Mary Anning'in bulunduğu bu taşların fosilleşmiş dışkılar olduğu konusundaki açıklaması sayesinde milyonlarca yıl önce yaşamış canlıların beslenmelerine dair önemli verilere de ulaşılmış olur. 1828 yılında bu taşlara Yunanca taş gübre anlamındaki koprolit adını verir (Emling, 2011).

Mary Anning'in diğer bilim insanlarıyla ilişkisi

Mary Anning fosil bulma, temizleme ve onları Lyme Regis bölgesine gelen turist ya da araştırmacılara ulaştırma işine babasının erken ölümü ile başlamış ve yaptığı önemli keşiflerle pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Formal bir eğitime erişememiş olsa da kişisel ilgisi ve yeteneği ona fosil bulma ve bulunduğu fosillerin anatomisi hakkında bilgi edinme ve bu bilgileri aktarma konusunda olanak sunmuş. Bunun yanında bulunduğu bölgeyi iyi bir şekilde tanıması bölgeye gelen kişilere yol gösterici ve anlatıcı olmasını mümkün kılmıştır. Hayatı boyunca pek çok fosil meraklısı koleksiyoncu, araştırmacı ve bilim insanı ile tanışmış ya da mektuplaşmıştır. Bu isimler arasında üç kişi ile olan ilişkisi ise onun bilimsel birikimine, ekonomik durumuna ve tanınırlığına daha büyük katkı sağlamıştır.

William Buckland bu üç isimlerden biridir. 1784 yılında Lyme Regis bölgesine yakın bir kasabada doğmuş Buckland'ın babası jeolojiye ilgili biridir. Bu ilgi William'ın küçük yaşlarından itibaren kayalıkları, deniz kabuklarını ve fosilleri öğreneceği uzun yürüyüşlerde babasına eşlik etmesiyle kendisine de aktarılır. Mary'nin aksine William'ın ailesinin geniş bir kütüphanesi vardır ve bu kütüphane onun gelişiminde önemli bir yer edinmiştir. William Buckland, 1801 yılında Oxford Üniversitesi'ndeki Corpus Christi Koleji'nde okumak için bir burs edindiğinde mineraloji ve kimya üzerine derslere katılmış ve tatillerinde de her zaman Lyme Regis bölgesinde saha araştırmaları yaparak bilgisini arttırmıştır. Bir teolog olmasının yanı sıra Oxford Üniversitesi'nde mineraloji alanında profesör olarak da görev almıştır. Hayatı boyunca bilimin dinle çatışmadığını hatta birbirini desteklediğini ispat etmeye çalışmıştır.

1815 yılında Mary Anning henüz 16 yaşındayken Buckland ile tanışmış ve onun Lyme Regis bölgesindeki canlı ders anlatımı, fosil takibi gibi etkinliklerine katılma fırsatı bulmuştur. Bu yıldan sonra Mary'nin ortaya çıkardığı değişik boyuttaki İhtiyozor fosilleri Buckland'ın anatomik çalışmalarıyla daha da anlam kazanmıştır (Emling, 2011).

Henri De la Beche, Mary Anning'in hayatındaki bir diğer önemli isimdir. 1796 yılında Londra'da doğan De la Beche varlıklı bir ailenin çocuğudur. 1809 yılında Kraliyet Askeri Koleji'ne girmiş ve burada jeoloji, eskiz, topografya, haritacılık, coğrafya gibi çeşitli alanlarda eğitim alma fırsatı bulmuştur. 1811 yılında itaatsizlik

nedeniyle askeri kolejden atıldıktan sonra 1812 yılında Mary ile tanışacağı Lyme Regis bölgesine gelmiştir.

De la Beche 1812 yılında Lyme Regis bölgesine geldiğinde Mary Anning ilk büyük keşfi olan İhtiyozor ile ilgilenmektedir. Mary ile yakın arkadaşlık kurmasının ardından kayalıklara, fosillere ve deniz kabuklarına ilgisi arttırmış ve kariyerini jeoloji üzerine devam ettirmeye bu yıllarda karar vermiştir. Sonraki dönemde babasından kalan Jamaika'daki mülkü ve köleleri sayesinde, bilimsel gelişimi için çeşitli ilerlemeler sağlayarak İngiltere, İskoçya ve pek çok Avrupa ülkesine gitme imkânı bulmuştur. Bu gezilerinde jeoloji ve dönemin diğer ilgi çekici bilimsel gelişmeleri ile ilgili gözlemler yapmış ve Avrupalı bilim insanlarıyla temaslar kurmuştur. Bu gezilerden edindiği bilgileri Londra Jeologlar Birliği üyeleri ile paylaşmış, 1817 yılında dernek üyeliğine, 1819 yılında Londra Kraliyet Topluluğu üyeliğine ve nihayetinde de 1832 yılında da Londra Jeologlar Derneği'nin başkanlığına seçilmiştir. Bu yıllarda gittiği Jamaika, Fransa, İtalya, İsviçre gibi ülkelerde topladığı bilimsel verileri kullanarak Jeoloji Kılavuzu'nu (*Manual of Geology*) yayımlamış ve bu çalışması kendisinin en önemli başarılarından biri sayılmıştır. De la Beche, Mary'nin keşiflerini her zaman yakından takip etmiş ve desteklemiştir, 1823 yılında Bristol Enstitüsü çatısı altında kurulan müzenin ilk fosilini Mary'den satın alan da yine De la Beche olmuştur (Byrne, 2009; Emling, 2011).

William Conybeare ise Mary Anning'in keşifleriyle ilgili kendisiyle yakın ilişkide olan üçüncü önemli isimdir. 1787 yılında Londra'da doğan Conybeare, Londra'da prestijli bir okul olan Westminster Okulu'nun yanı sıra Oxford Üniversitesi'nin kolejlerinden biri olan Christ Church'de eğitim almıştır. Jeoloji ve paleontoloji alanındaki bilgisi sayesinde 1811 yılında Londra Jeologlar Derneği'nin üyelerinden biri olmuştur. Buckland'ın yakın arkadaşı olması Mary ile ilişkisinin gelişmesi için de önemli bir durumdur. Conybeare, Bristol Felsefe Enstitüsü'nün (*Bristol Philosophical Institution*) kurucularından biridir ve Mary'nin fosillerinin Bristol Enstitüsü Müzesi'nde sergilenmesi konusunda da aktif rol almıştır. Ayrıca 1824'de Plesiyozor fosilini bilim camiasına ilk kez sunan kişidir. Lyme Regis bölgesini sık sık ziyaret eden isimlerden de biridir (Norman, 1999).

İngiltere'de kilisenin keşifler karşısındaki konumu

Mary Anning tarafından açığa çıkarılan ilk fosil, Hristiyanlığın temellerine ilk meydan okuma olarak tanımlanmıştır (Emling, 2011). Bulunan bu fosile benzer bir canlı daha önce hiç tanımlanmamış ve bu yeni fosille birlikte şu soru ortaya atılmıştır: Dünya'daki tüm varlıklar Tanrı tarafından aynı anda yaratılmışken, artık var olmayan bir türün kalıntıları nasıl olur da bulunabilir?

19. yüzyılda yaygın olarak hayvanların neslinin tükenmediğine inanılmaktadır ve herhangi olağan dışı bir buluntu, dünyanın çok uzak bölgelerinde henüz tanımlanmayan bir canlıya aittir şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak, Mary Anning tarafından bulunan bu yeni fosillerin şaşırtıcı özellikleri, bu inanışa darbe vurmuş ve insanlardan önce de yaşam olduğu

fikrinin önünü açmıştır (Emling, 2011).

Yüzyıllardır yaratılış fikrinin bir gerçek olduğuna inanan Hristiyanlar, bulunan fosillerin sadece İncil'deki bilgileri desteklediğine inanıyordu. Örneğin, yüksek bir rakımda bulunan bir deniz canlısı fosilinin, Yaratılış Kitabı'nda anlatılan büyük tufan sonucu bu bölgelere taşındığı düşünülmekteydi. İncil, Tanrı'nın gökleri, yeri ve içindeki her canlıyı altı günde yarattığını tasvir ediyor ve bu dönemden önce yaşayan canlıların varlığına dair hiçbir bilgi içermiyordu. İnanışa göre İncil'de tarif edilen Nuh tufanından önce gemiye ikişer ikişer alınan hayvanlar dışındaki her şey yok olmuştur ve bu varsayım genel olarak kabul görmektedir (Emling, 2011).

19. yüzyılın başlarından itibaren keşfedilen yeni türler ve ardından Charles Darwin'in bulguları, yaratılış hikâyesine ağır darbeler vurarak insanların sorgulamasına olanak sağlamıştır. Ortaya çıkan sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Yaratılış Kitabı'nda bahsedilen büyük tufanda yok olduğu iddia edilen insanların kalıntıları nerededir?
- Neden bu kadar farklı tür fosil kalıntısı ya da farklı türde kalıntılar Dünya'nın bu kadar derinliğine gömülüdür?
- Birden fazla yaratılış dönemi olması mümkün müdür?
- Bir bölgede kayanın içinde bulunan balık fosillerinin etrafında bulunan kayalarda neden bu kadar çok hayvan fosili vardır? (Emling, 2011)

Mary Anning'in keşfi ve ardından fosilin yeni bir türe ait olduğu bilgisi yayıldıkça bu sorular artmış ve bu sorular kilisenin cevaplamak istemediği hatta reddettiği sorular haline gelmiştir. Gün geçtikçe daha çok merak edilen ve fosillerle ilgilenen jeologların gündeminde olan bu sorular, 1807 yılında jeolog Gorge Bellas Greenough tarafından açılış yapılan Londra Jeologlar Derneği'nin de tartıştığı ve cevap aradığı bir zemin oluşturmuştur. Bu toplantıya katılan jeologlar arasında da dini eğitim almış, papazlık yapan ve bulguları kutsal kitaba uydurmaya çalışanlar vardır. Bunun yanı sıra evrim çalışmalarının öncü çalışmaları niteliğinde çalışmalar yapan kurucu üyeler de mevcuttur. Bunlardan biri Parkinson hastalığının tanımlanmasıyla bilinen Dr. James Parkinson'dur. Parkinson 1804 yılında *Eski Dünya'nın Organik Kalıntıları* ismiyle bir kitap yayımlamıştır. Bu kitap fosillerin bilimsel olarak açıklanması çalışmalarının öncülerinden biridir (Emling, 2011).

Mary tarafından bulunan fosillerin ve bilim insanlarının yeni bulguları sayesinde yukarıda sıralanan sorular zamanla bilimsel anlamda açıklanmaya başlamıştır. Bu ilerlemeler din adamlarını oldukça rahatsız etmiştir ve hatta *Kutsal Jeoloji* kitabının yazarı papaz George Bugg sonunda şu soruyu sormuştur: Tanrı'nın sözü yeni doğmuş ve vaktinden önce gelişmiş bir bilimin ayaklarına bu kadar acınacak bir şekilde daha önce secde edilmiş miydi? (Hampton, 2014).

Bu sorulara günümüzde açıkça cevap bulunmuş olsa dahi ne kurumların ne de inananların savunularında ilerleme olmadığı ise bir diğer gerçek olmaya devam etmektedir.

Sonuç

Mary Anning, Avrupa, Amerika ve İngiltere'de yaşanan birçok önemli bilimsel gelişmenin uzağında kalmasına rağmen oldukça önemli keşiflere imza atmıştır. Charles

Darwin'in evrim teorisini açıkladığı yıllardan önce tarihin eksik parçalarını gün yüzüne çıkarmış ilk kadın paleontolog olan Anning, milyonlarca yıl öncesine ait fosilleri keşfederek oldukça önemli ilerlemelere sebep olmuştur.

Mary Anning, formal eğitimden yoksun olmasına rağmen kendini eğitmiş ve fosil bulma, çıkarma konusundaki yeteneğinin yanı sıra anatomi ve morfoloji alanlarında da uzmanlaşmıştır. Bulduğu fosillerin çizimlerini detaylı bir şekilde yaparak onları daha iyi anlamış ve anlatmıştır. Keşfettiği fosiller İngiltere'de farklı koleksiyonlarda, müzelerde sergilenirken ve bilimsel toplantılarda tartışılırken, yoksul bir bilim emekçisi olan Mary Anning kendi döneminde cinsiyetçilik nedeniyle, başarılı olduğu alanda uzun bir süre yok sayılmıştır. Yaptığı önemli keşiflerle bilim camiası bir süre sonra varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır, özellikle Plesiyozor'un eksiksiz fosilini keşfetmesiyle tanınırlığı artmıştır. Hayatı boyunca yaşadığı Lyme Regis bölgesinden 1829 yılında sadece bir sefer Londra'ya gitmek için ayrılmıştır. Mary Anning, ilk kez Londra Jeologlar Derneği binasındaki içleri doldurulmuş farklı tür kuş ve hayvanların sergilendiği zooloji bölümünü bu gezide görmüştür. British Museum'da gördüğü Roma kent modelleri ve III. George (1760-1801 arası İngiltere Kralı) tarafından bağışlanan 60.000 ciltlik kütüphane ziyareti kendisi için bir diğer önemli andır. Buckingham Sarayı etrafındaki gösterişli sokakları ilgiyle izler. Londra o dönemler dünyanın en büyük liman kenti, büyük bir finans merkezidir ve dünyanın pek çok farklı bölgesinden emekçilerin yaşadığı en büyük şehirdir. Gösterişin ve zenginliğin görüldüğü bölgeler dışında şehir kirliliğin, gürültünün ve kanalizasyonlardan taşan farelerin istilası altındadır. Mary, gezisinin ardından günlüğüne düştüğü notta Londra'yı göz kamaştırıcı bir yoksulluk ve refah paradoksu olarak tanımlar (Emling, 2011).

1847 yılında meme kanseri nedeniyle öldüğünde arkasında oldukça önemli keşifler ve fosiller bırakmıştır. Bulduğu ammonitleri, fosilleri ve diğer kalıntıları turistlere, kolektörlere ya da müzelere satmış olmasına karşın hiçbir zaman sadece bir fosil avcısı olmamıştır. Kazılarında bulduğu fosiller pek çok bilim insanı için araştırma konusu olmuştur. Kendisi ve keşifleri de pek çok makaleye konu olmuş Mary Anning'in fosilleri şu anda İngiltere'nin en önemli müzelerinde sergilenmektedir. Natural History Museum, British Museum, Bristol Institute Museum ve Lyme Regis Museum, koleksiyonlarında Mary Anning'in bulduğu fosilleri sergileyen başlıca müzelerdir. Son olarak hayatını konu alan bir film serisinin çekimlerine başladığı haberi Doğa Tarihi Müzesi haberlerinde duyurulmuştur (Begum, 2019).

İngiltere'nin pek çok bölgesinde, Mary Anning'le birlikte açılan bu süreçte oldukça önemli fosiller bulunmuştur. Bu fosiller günümüzde de farklı bölgelerde gün yüzüne çıkartılmaya devam etmektedir. Bunların en son tarihli ise 21 Şubat 2022'de bulunmuş olan bir fosildir. Ağustos ayında kazıları biten bu fosil yaklaşık 1 ton kafatasına sahip ve 10 metre büyüklüğünde bir İhtiyozor'a aittir. Ayrıca bu fosil İngiltere'de bulunan en büyük İhtiyozor fosili olarak kayıtlara geçmiştir (Ashworth, 2022).

Kaynakça

- Ashworth, J. (2022, Ocak 10). Britain's largest ever ichthyosaur is discovered in Rutland Water. *Natural History Museum News*. <https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2022/january/britains-largest-ever-ichthyosaur-is-discovered-rutland-water.html>
- Begum, T. (2019, Temmuz 4). A series of Mary Anning films are about to hit the cinemas. *Natural History Museum News*. <https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2019/july/a-series-of-mary-anning-films-are-about-to-hit-the-cinemas.html>
- Burek, C. V. (2021). [The fossil woman: A life of Mary Anning, T. Sharpe kitabının incelemesi]. *Archives of Natural History*, 48(2), 419-420. <https://doi.org/10.3366/anh.2021.0747>
- Byrne, P. M. (2009). De la Beche, Henry Thomas. *Dictionary of Irish Biography*. <https://doi.org/10.3318/dib.002464.v1>
- Charlesworth, E. (1839). On the fossil remains of a species of Hybodus from Lyme Regis. *Magazine of Natural History, New Series*, 3(9), 242-248. <https://www.biodiversitylibrary.org/page/61850908>
- Creese, M. R. S, ve Creese, T. M. (2006). British women who contributed to Research in the geological Science in the nineteenth century. *Proceedings of the Geologists' Association*, 117(1), 53-83. [https://doi.org/10.1016/S0016-7878\(06\)80030-1](https://doi.org/10.1016/S0016-7878(06)80030-1)
- Emling, S. (2011). The fossil hunter: dinosaurs, evolution, and the woman whose discoveries changed the world, (2nd edition). Palgrave Macmillan.
- Eylott, M. C. (t.y.). Mary Anning: the unsung hero of fossil discovery. *Natural History Museum Collections*. <https://www.nhm.ac.uk/discover/mary-anning-unsung-hero.html>
- Ford, A. K. (2019). Resonance in rocks: Building a sustainable learning and engagement program for the Jurassic Coast. *Proceedings of the Geologists' Association*, 130(3-4), 507-521. <https://doi.org/10.1016/j.pgeola.2018.10.003>
- Gallois, R. W, ve Davis, G. M. (2001). Saving Lyme Regis from the sea: Recent geological investigations at Lyme Regis, Dorset. *Proceeding of the Ussher Society Book Series*, 10(2), 183-189. <https://nora.nerc.ac.uk/id/eprint/16406/>
- Goodhue, T. W. (2001). The faith of a fossilist: Mary Anning. *Anglican and Episcopal History*, 70(1), 80-100. <https://www.jstor.org/stable/42612156>
- Hampton, M. H. (2014). *Storm of words: Science, religion, and evolution in the Civil War era*. The University of Alabama Press.
- Jurassic Coast Trust (t. y.). What is the Jurassic Coast? <https://jurassiccoast.org/what-is-the-jurassic-coast/>
- Martill, D. M. (2013). Dimorphodon and the Reverend George Howman's noctivagous flying dragon: the earliest restoration of a pterosaur in its natural habitat. *Proceedings of the Geologists' Association*, 125(1), 120-130. <https://doi.org/10.1016/j.pgeola.2013.03.003>
- Norman, D. B. (1999). Mary Anning and her times: the discovery of British paleontology (1822-1850). *Trends in Ecology & Evolution*, 14(11), 420-421. [https://doi.org/10.1016/S0169-5347\(99\)01700-0](https://doi.org/10.1016/S0169-5347(99)01700-0)
- Rudwick, M. J. S. (1997). *Georges Cuvier, fossil bones, and geological catastrophes*. The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226731087.001.0001>
- Taylor, M. A., ve Torrens, H. S. (2014). An anonymous account of Mary Anning (1799-1847), fossil collector of Lyme Regis, England, published in Chambers's journal in 1857, and its attribution to Frank Buckland (1826-1880), George Roberts (c.1804-1860) and William Buckland (1784-1856). *Archives of Natural History*, 41(2), 309-325. <https://doi.org/10.3366/anh.2014.0250>
- Torrens, H. (1995). Mary Anning (1799-1847) of Lyme; 'the greatest fossilist the world ever knew'. *The British Journal for the History of Science*, 28(3), 257-284. <https://doi.org/10.1017/S0007087400033161>
- Turner, S. Burek, C.V. ve Moody, R.T.J. (2010). Forgotten woman in an extinct saurian (man's) world. *Geological Society London Special Publications*, 343, 111-153. <https://doi.org/10.1144/SP343.7>
- Vincent, P., Taquet, P., Fischer, V., Bardet, N., Falconnet, J., ve Godefroit, P. (2014). Mary Anning's legacy to French vertebrate palaeontology. *Geological Magazine*, 151(1), 7-20. <https://doi.org/10.1017/S0016756813000861>

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

DÜZELTMELER / ERRATA to:

Karbon ve azotun sabit izotoplarının geçmiş beslenme alışkanlıkları ve geçim uygulamalarını yeniden yapılandırmak için kullanımı

Benjamin Irvine^{1,2}, Kameray Özdemir^{3*}¹ Dr. | ANAMED (Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi), İstanbul-Türkiye² BIAA (British Institute at Ankara), Ankara-Türkiye³ Doç. Dr. | Hacettepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Ankara-Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Kameray Özdemir

Hacettepe Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Antropoloji Bölümü

Beytepe Kampüsü

06800 Beytepe/Türkiye

E-posta: kameray.ozdemir@hacettepe.edu.tr

Antropoloji, (42) (2021), 36-48.

<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1010131>

Makalenin aslı Aralık 2021'de yayımlanmıştır. / The original article was published in December 2021.

TÜRKÇE

Bu düzeltme, yukarıda künyesi verilmiş makalenin 44 ve 45. sayfalarında yayımlanmış olan Sonuç bölümünü ve en baştaki sorumlu yazar işaretinin yerini düzeltmektedir. Dizgi sırasında oluşmuş bir hatadan ötürü makaleyle ait olmayan sonuçları içeren bu bölüm aşağıdaki şekilde düzeltilmektedir:

Karbon ve azotun sabit izotop oranları, arkeolojik soruları yanıtlamak için uzun bir uygulama geçmişine sahip ve şu anda en iyi bilinen ve anlaşılabilir oranlardır. En temel düzeyde bireylerin ne tükettiğini araştırmak için kullanılan sabit izotopların olmalarına rağmen farklı alanlarda kullanımlarına izin veren bir esnekliğe ve bunun ötesinde bir değere sahiptirler. Bireylerin beslenme alışkanlıklarını araştırarak, topluluk, bölgesel, pan-bölgesel ve artzamanlı ölçekler dahil geçmiş toplumlardaki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yönler, statü ve demografik farklılıklar, geçim örüntüleri, tarım ve hayvancılık stratejileri ve daha büyük ölçeklerde düşünülen çevresel ve paleoiklimsel yeniden yapılandırma ile ilgili soruları cevaplayabiliriz. Analizler için örnek işleme ve hazırlama süreçlerinde gözlenen gelişmeler ve kütle spektrometresi analizindeki ilerlemeler, izotop analizlerini daha fazla sayıda araştırmacı ve proje için daha erişilebilir ve ekonomik açıdan daha uygun hale getirmiştir. Bu gelişme, daha büyük ve daha çeşitli örnek setlerinin analizinin yapılabileceği anlamına gelir. Anadolu arkeolojisinde zaten değerlerini kanıtlamış olan analizler, daha uzun yıllar araştırmacılara hizmet etmeye devam edecektir. Türkiye'de (biyo)arkeolojik malzeme üzerinde sabit izotop analizlerinin uygulanmasının, nispeten geç başlamış olmasına rağmen yıldan yıla artmakta ve bu ilerlemenin devam etmesi ve gelişmesi beklenmektedir. Farklı bölgelerden ve zaman periyotlarından daha fazla sayıda ve daha büyük örnek setlerini analiz ederek bilgilerimizi ve anlayışımızı geliştirebilir ve iletilebilir, meta veri analizi için daha büyük bir izotop veri seti oluşturabilir ve bireyler, yerleşimler, dönemler ve bölgeler arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapabiliriz. Sabit izotop analizinin çok disiplinli, işbirlikçi ve bütünsel yaklaşımlara vurgu yapılarak, Türkiye'deki arkeolojik araç setine daha fazla entegre edilmesi gerekmektedir. Türkiye'deki yeni nesil biyojeokimyasal araştırmacıları eğitmek ve yetiştirmek çalışmaların sürekliliği için önemlidir ve bu makalenin bu sürece yardımcı olacak faydalı ve bilgilendirici bir özet sunacağını umuyoruz.

Sehven oluşan bu aksaklıklar için yazarlarımızdan ve okuyucularımızdan özür dileriz.

ENGLISH

These errata correct the Sonuç/Conclusions section published on pages 44 and 45 and the place of the corresponding author asterisk at the beginning of the article given above. The conclusions section which includes unrelated information that does not belong to this article due to a layout mistake is corrected as follows:

We apologize to our authors and readers for this erroneous inconveniences.

2022. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.

2022. Author(s).

This work is an open access article published under Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC 4.0) license.

Atf için / Cite as:

Irvine, B., ve Özdemir, K. (2021). DÜZELTMELER / ERRATA to: Antropoloji, (42), 36-48, Düzeltme (44) (2022), 76.

<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1229209>

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

ANTROPOLOJİ

